

**ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

DOKTORA TEZİ

Yelda DURGUN ŞAHİN

**OVALIK KİLİKYA BÖLGESİ ROMA ANTİK KENTLERİNİN
MEKÂN DİZİM YÖNTEMİ İLE ANALİZİ**

PEYZAJ MİMARLIĞI ANABİLİM DALI

ADANA-2019

**ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**OVALIK KİLİKYA BÖLGESİ ROMA ANTİK KENTLERİNİN
MEKÂN DİZİM YÖNTEMİ İLE ANALİZİ**

Yelda DURGUN ŞAHİN

DOKTORA TEZİ

PEYZAJ MİMARLIĞI ANABİLİM DALI

Bu Tez / / 2019 Tarihinde Aşağıdaki Jüri Üyeleri Tarafından
Oybirliği/Oyçokluğu ile Kabul Edilmiştir.

.....
Prof.Dr. M. Faruk ALTUNKASA
DANIŞMAN

.....
Doç.Dr. Çiğdem Belgin DİKMEN
ÜYE

.....
Doç.Dr. Osman DOĞANAY
ÜYE

.....
Dr. Öğretim Üyesi Berrin SİREL
ÜYE

.....
Dr. Öğretim Üyesi F.Fikret GÜLŞEN
ÜYE

Bu Tez Enstitümüz Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalında Hazırlanmıştır.

Kod No:

**Prof. Dr. Mustafa GÖK
Enstitü Müdürü**

Not: Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunundaki hükümlere tabidir.

ÖZ

DOKTORA TEZİ

**OVALIK KİLİKYA BÖLGESİ ROMA ANTİK KENTLERİNİN MEKÂN
DİZİM YÖNTEMİ İLE ANALİZİ**

Yelda DURGUN ŞAHİN

**ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
PEYZAJ MİMARLIĞI ANABİLİM DALI**

Danışman : Prof.Dr. M. Faruk ANTUNKASA
Yıl: 2019, Sayfa: 253
Jüri : Prof.Dr. M. Faruk ALTUNKASA
: Doç.Dr. Çiğdem Belgin DİKMEN
: Doç.Dr. Osman DOĞANAY
: Dr. Öğretim Üyesi Berrin SİREL
: Dr. Öğretim Üyesi F.Fikret GÜLŞEN

İnsanlar, kentleşme sürecine avcılık ve toplayıcılık yaparak önce mağara, çadır ya da oba gibi geçici yerleşimlerde, daha sonraki süreçte tarım ve hayvancılık yaparak kalıcı yerleşimlerde yaşamışlardır. Gelişen yerleşik hayat düzeniyle birlikte ticaret olgusu başlamış ve insanlar önce yakın daha sonra uzak çevreleri ile etkileşim kurmuşlardır. Bu etkileşim ile kentler gelişmiş, kültür alış-verişi sağlanmış ve toplulukların inanç sitemleri arasında farkındalıklar ortaya çıkmıştır. Bu olgulardaki değişimler kent gelişimine katkı sağlamakla birlikte kent planlama kararları ve kent mekân kurguları üzerinde etkilerini belirlemiştir. Kentsel mekânın oluşumu sosyal, kültürel ve fiziksel bir oluşum ve etkileşim sonucunda olduğundan bu oluşumun nasıl gerçekleştiği, şekillendiği ve anlaşılabilirliğinin hangi yöntemle analiz edilebileceği çalışmanın temel çıkış noktasını oluşturmaktadır. Bu doğrultuda öncelikle araştırma alanının sınırları belirlenerek, tarihten günümüze Anadolu topraklarının bir parçası olan Ovalık Kilikya bölgesi Roma dönemi antik kentlerinin, kent kurgularının oluşumu hakkında veri elde etmek amaçlanmıştır. Bu verilerin elde edilebilmesi için mekân dizimi yönteminin kullanıldığı bir antik kent analiz modelinin geliştirilebilmesine çalışılmıştır. Çalışmada yapılan analizler sonucunda elde edilen veriler değerlendirilmiş ve Ovalık Kilikya Roma antik kentlerinin rastlantısal değil, insan algısının ölçülebilir sınırlarında kurgulandığı sonucuna varılmıştır. Bu bağlamda kentlerin bütünleşme değerlerindeki farklılıkların kıyaslanarak kurgusal farklılıklar ve benzerlikler ortaya çıkarılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ovalık Kilikya, Roma Antik Kent Kurgusu, Kent Analizi, Mekan Dizimi

ABSTRACT

PhD THESIS

ANALYSIS OF ANCIENT ROMAN CITIES IN CILICIA PEDIAS REGION VIA SPACE SYNTAX METHOD

Yelda DURGUN ŞAHİN

CUKUROVA UNIVERSITY
INSTITUTE OF NATURAL AND APPLIED SCIENCES
DEPARTMENT OF LANDSCAPE ARCHITECTURE

Supervisor : Prof. Dr. M. Faruk ALTUNKASA
Year: 2019, Pages: 253
Committee : Prof. Dr. M. Faruk ANTUNKASA
: Assoc. Prof. Dr. Çiğdem Belgin DİKMEN
: Assoc. Prof. Dr. Osman DOĞANAY
: Asst. Prof. Dr. Berrin SİREL
: Asst. Prof. Dr. F.Fikret GÜLŞEN

Human beings, lived in temporary settlements such as cave, tent or oba while hunting and gathering. In the process of urbanization, they later have lived in permanent settlements in the process of agriculture and animal husbandry. The concept of trade has begun with the evolution of the order of life, and people have first interacted with the near and then with their remote environment. With this interaction, cities were developed, culture exchange was done and awareness was raised among the communities' belief systems. These changes contributed to urban development while affecting on urban planning decisions and urban space constructions. Since the formation of urban space is formed as a result of social, cultural and physical formation and interaction, it is the basic starting point of this study to determine how this formation occurs, how it is formed as well as which method can analyse its comprehensibility. In this direction, first of all, it is aimed to obtain data about the formation of the city foundation of the ancient cities of Ovalık Kilikya region, which is a part of the Anatolian territory from the past to the present. In order to obtain this data, an Urban Analysis model was developed and the space syntax method was used in the analysis of ancient city plans. As a result of the analyses conducted in the study, the data obtained are evaluated and it is concluded that the ancient cities of Ovalık Cilicia Rome are not coincidental, but within the measurable limits of human perception. Foundational differences have been revealed by comparing the differences in integration values of cities.

Keywords: Cilicia Peditas, Ancient Rome Urban Design, Urban Analysis, Space Syntax

GENİŞLETİLMİŞ ÖZET

İnsanlar kentleşme sürecine, avcılık ve toplayıcılık yaparak önce mağara, çadır ya da oba gibi geçici yerleşmelerde, daha sonra da tarım ve hayvancılık yaparak kalıcı yerleşmelerde yaşayarak başlamışlardır. Gelişen yerleşik hayatla birlikte ticaret olgusu oluşmuş ve insanlar önce yakın daha sonra ise uzak çevreleri ile etkileşim kurmuşlardır. Bu etkileşim ile kentler gelişmiş, kültür alış-verişi sağlanmış ve toplulukların inanç sitemleri arasında farkındalıklar başlamıştır. Bu olgulardaki değişimler kent gelişimine katkı sağlamakla birlikte kent planlama kararları ve kent mekân kurguları üzerinde etkilerini belirlemiştir. Bu doğrultuda çalışmanın kurgusu, mekân organizasyonlarının sosyo-kültürel değerler, coğrafi yapı, tarihsel birikim, toplumsal örgütlenmedeki değişim, yönetim şekli değişiklikleri aracılığıyla nasıl biçimlendiğinin ortaya konulmasına odaklanmıştır. Daha açık bir anlatımla çalışmanın çıkış noktasını, günümüze kadar ulaşabilmiş antik kent dokularının nasıl bir kurgu ile biçimlendiği, kentte yer alan mekânların, mekânsal organizasyon ve ilişkilerinin nasıl bir yöntemle araştırılabilir olduğu ve tarihten gelen kent okumalarının analitik bir çerçeveye nasıl oturtulabileceği oluşturmuştur. Bu doğrultuda, antik kentlerin oluşum ilkeleri açısından analiz edilmesi ve değerlendirilmesi konusunda özellikle ülkemizde bir araştırma eksikliği izlenmiştir. Çalışma alanı içerisinde yer alan antik kentler üzerinde uluslararası alanda kabul görmüş bir yöntem olan mekân dizimi yöntemi uygulanarak bu eksikliği giderilmesine katkı sağlanması, geleneksel metodolojik çalışmaların yanısıra, mekânsal ilişkilerin rasyonel ve net verilere dayalı bir yöntemle ele alınması açısından bilime katkı oluşturulacağı düşünülmüştür. Bu noktadan yola çıkarak antik kentler üzerinde mekân analiz çalışmasının analitik açıdan yorumlanması, özellikle ülkemizde kapsamlı olarak irdelenmemesi nedeniyle ilk çalışmalardan biri olma özelliği taşımaktadır.

Çalışma, tarihten günümüze Anadolu topraklarının bir parçası olan Ovalık Kilikya bölgesi Roma dönemi antik kentlerini kapsamaktadır. Bu bölgede

günümüze kadar varlığı bilinen ve yer tespiti yapılabilen 14 adet antik kent bulunmaktadır. Bu kentlerden 4 tanesi çeşitli nedenlerden ötürü toprak üzerinde yer alamamaktadır. Bun kentlerden Mallos'un alüvyonal toprakla kaplanarak yer altında kalmış olması Augusta'nın Seyhan nehri altında kalmış olması, Zephyrion antik kentinin üzerine günümüz Mersin kentinin inşa edilmiş olması, Kinet Höyük eteklerinde ovalık alanda kurulmuş olduğu düşünülen Issos antik kentinin kısmen toprak altında kısmen de mevcut gaz depolama alanı altında bulunmasından dolayı bu 4 kente ait kent planı ve kentlere ait mekansal öğelere ulaşılamamıştır. Bu nedenle kentler üzerinde bütünleşme analizi uygulanamamış ve kent modeli bulgularına ulaşılamamıştır.

Geri kalan 10 antik bölge kentine ait kent envanterleri oluşturularak kent analiz modeli bulguları hazırlanmıştır. Ovalık Kilikya bölgesinde kente ait mekansal öğeleri içeren ve sokak aksı saptanabilmiş 4 tane antik kent belirlenmiştir. Mekan dizim analizi bu 4 antik kente uygulanarak bütünleşme haritaları ve değerleri oluşturularak kentlere ait mekan kurguları yorumlanmıştır. Bu kentlerin isimleri sırasıyla Adana, Aigeai, Anazarbus, Augusta, Epiphanea, Flaviopolis, Hierapolis Kastabala, Issos, Magarsos, Mallos, Mopsuestia, Soloi Pompeiopolis, Tarsos ve Zephyrion'dur. Roma dönemi boyunca Ovalık Kilikya bölgesinde bulunan antik kentlerin sayısı 14 den fazla olduğu tarihi kaynaklarda yer almakla birlikte diğer kentlere ait yer tespitlerinin olmamasından ve herhangi bir kent planına ulaşılamamış olmasından dolayı bu kentler çalışma alanı kapsamı dışında bırakılmıştır.

Çalışma kapsamında, mekansal öğelere sahip ve sokak aksı içeren kentlerin plan krokileri elde edilmiş ve bu krokiler üzerinde bulunan kentsel öğeler analiz edilerek birbirleriyle olan ilişkileri değerlendirilmiştir. Bu değerlendirmede antik dönem kentlerinde yaşayan kullanıcıların ne tür mekânlarda yaşadıklarını ortak bir dilde tespitinin yapılabilmesi için bir ölçüt geliştirilmiştir. Bu ölçüt çerçevesinde antik kentlerin, kentleşme sürecindeki oluşum kurgularının analiz edilebilmesi için antik kent analiz modeli oluşturulmuştur. Daha sonra 10 antik kent ayrıntılı olarak

analiz edilerek, oluşturulan model kentler üzerine uygulanmış ve kent kurguları hakkında ayrıntılı bulgular elde edilmiştir. Bir sonraki aşamada antik kent plan krokileri üzerinde mekân dizim yöntemi uygulanarak kentler için bütünleşme haritaları oluşturulmuştur. Oluşturulan bütünleşme haritalarında antik kentlerin en bütünleşik öğelerinin sütunlu caddeler olduğu ve özellikle cardo ve decumanusu bulunan antik kentleri kesişim noktalarının en bütünleşik mekânları oluşturduğu görülmüştür.

Çalışmada uygulanan yöntem dört aşamadan oluşmaktadır:

Çalışmanın birinci bölümünde, tarihten günümüze Anadolu topraklarının bir parçası olan Ovalık Kilikya bölgesinin seçilme nedeni açıklanarak, bölgede yer alan Roma dönemi kentleri belirlenmiştir ve çalışmanın temel amacı olan bu antik kentlerin kent kurgularının oluşumu hakkında bilgileri analitik bir çerçeveye oturtarak yorumlamanın hangi yöntem ile yapıldığı açıklanmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde, konu ile ilgili farklı ölçeklerde yapılmış olan çalışmalar incelenmiş ve yapı, sokak ve kent ölçeği olmak üzere üç gruba ayrılmıştır. Yöntemin genellikle yapı ölçeğinde uygulandığı, kent ölçeğinde kısıtlı sayıda çalışmanın olduğu, arkeolojik alanda ise sadece yapı ölçeğinde çalışmanın olduğu, kentsel ölçekte çalışmanın bulunmadığı saptanmıştır. Bu doğrultuda bölümde mekan dizim yönteminin kentsel ölçeğinde uygulandığı çalışmaları değerlendirebilmek için yöntemin kuramsal temelleri ele alınmıştır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde, incelenen antik kentlerin coğrafi ve mekânsal tanımlamasında, plan verilerinin sayısallaştırılması ve görselleştirilmesinde, kent bölümlerinin tanımlanmasında ve biçimlendirilmesinde kullanılacak kaynaklar ve etkinlikler belirlenmiştir. Çalışmadaki antik kent değerlendirme süreci;

- Fiziksel verilerin elde edilmesi,
- Kent planlarının elde edilmesi ve mekânsal öğelerin belirlenmesi,
- Planların Autocad yazılımı aracılığıyla sayısallaştırılması,

- Sayısallaştırılmış kent planlarının aksiyal haritalarının oluşturulması,
- Mekan dizim yöntemi ile kent aksiyal haritalarının analiz edilmesi,
- Axwoma yazılımı aracılığıyla aksiyal haritaların analizinin değerlendirilmesi,
- Roma dönemi Adana kenti ile günümüz aynı çekirdeği kullanan Adana kentinin karşılaştırmalı değerlendirmesi olmak üzere 7 temel aşamada kurgulanmıştır.

Dördüncü bölümde, Ovalık Kilikya antik dönem kentlerinin kentleşme süreci, kent kurgularının gelişimi, genel yerleşim özellikleri, Roma dönemi Ovalık Kilikya antik kent kurgusunu oluşturan bileşenler ve araştırma alanındaki durumları belirlenmiştir. Antik kentlerin herbirinin ve birbirleri arasında bağlantı sağlayan ticaret yollarının mekân dizimi analizi yapılarak analiz bulguları ortaya çıkarılmıştır.

Çalışmada elde edilen temel bulgular ve öneriler şu şekilde özetlenebilir;

- Çalışma ile antik kentler üzerinde tipolojik verilere ulaşılabilirlik kolaylaşmıştır. Böylece Ovalık Kilikya bölge kentleri üzerinde elde edilen verilerin, diğer bölge kentleri ile karşılaştırmasının yapılabilirliği, tarihi kent okumalarına destekleyici bir çalışma olarak sunulmuştur.
- Çalışma ile Ovalık Kilikya kentlerinin rastlantısal bir gelişim göstermediği, insan algısının ölçülebilir sınırlarında mekânların kurgulandığı ve halen aynı antik dönem kent çekirdeğinden yayılım gösteren günümüz kentlerinin mekân kurgularını korumuş oldukları görülmüştür.
- Yöntemin uygulandığı kentlerin eski kent dokusu ve günümüz mevcut kent dokusu üzerinde yapılan analizlerin kıyaslanabileceği veriler oluşturulmuştur.
- Çalışmadan elde edilen veriler doğrultusunda kazı alanının yönetimi açısından arkeoloji bilim dalına katkı sağlayabileceği öngörülmüştür.

Çünkü elde edilen bilgiler ile en bütünleşik akslara, sokaklara, caddelere ulaşılabilmekte ve bu veriler sayesinde o kente ait hangi noktaların daha sık kullanıldığı ve dolayısıyla topluluğun kullandığı mekânların bölgeleri saptanabilmektedir. Kazı çalışmalarına öncelikle nereden başlanması gerektiği, ülkenin kazı çalışmalarına ayrılacak olan bütçenin (önemli yapıtların daha erken yıllarda çıkarılabilmesi gibi) daha verimli kullanılabilmesi açısından önem taşımaktadır.

- Antik kent içerisinde ne amaçla kullanıldığı henüz kesinleşmeyen yapılar için, kullanım sıklığı verileri doğrultusunda, daha güçlü varsayımların oluşturulması açısından da bilime destek olacağı beklenebilir.
- Ovalık Kilikya antik kentleri, jeopolitik konumları ve kent dışı bağlantıları sayesinde, Helenistik dönem kentlerinin Yunan düşünce yapısı ile o güne kadar doğu etkisinde kalmış düşünce yapısının buluşması ile sentezlenmiş ve Roma İmparatorluğu döneminde de batı ile olan ilişkilerini artırarak kentlerin kurulum alanlarını genişletmiş ve yeni düşüncelerin etkisinde yeni mekânlar inşa etmiş oldukları görülmektedir.
- Köy yerleşim alanının kente dönüşmesinde artık tarım ürünlerinin kral eliyle yönetilmek istenmesi sonucu ve bu yerleşim alanlarını egemenliği altına alma düşüncesinden oluşan kent yerleşimine dönüşmesi ile bu yerleşim alanı sınırlarının belirlenmesi isteğinden kaynağını alan kent surlarının oluştuğu ve kralın yöneteceği güvenli alan oluşturma ihtiyacından kaynağını alan kale kavramının antik kentlerde var oldukları görülmektedir.
- Krallar tarafından yönetilen Ovalık Kilikya antik kentlerinin bazılarında yöneten ve yönetilen olarak halkın ikiye bölünmesinden kaynaklı kent kurgularında da ayrışmalar görülmüştür. Bu yerleşimlerin kurguları, demokratik yönetim şeklinin getirisi olan eşit arsa kullanımını temel alan ızgara kent plan kurgusundan farklılaşmışlardır.

- Ovalık Kilikya antik kentlerinde Arkaik dönemden Roma dönemine kadar geçen süreçte kentsel kurguların, kent yönetim şekli ile doğrudan ilişkide olduğu savına varılmıştır. Izgara plan kent kurgusunun Roma Cumhuriyeti döneminde kullanıma devam ettiği, Helenistik dönemde demokrasi ile yönetilen şehirlerde kullanıldığı, krallıkla yönetilen şehirlerde ise araziye bağlı kalan kent kurgusunun kullanılmış olduğu görülmüştür.
- Çalışmada Roma kentlerinin ızgara plan şemasında yer aldığı ve çoğu kentte decumanus ve cardo ana akslarının bulunduğu saptanmıştır.
- Topluluk örgütlenmelerinin mekâna yansımaları sonucu, ikincil akslara (ara yol) göre, birincil akslar (ana yol) üzerinde daha önemli mekânlar ortaya çıkmış olduğu görülmüştür.
- Her ne kadar Ovalık Kilikya antik kent topraklarında farklı kökenden kullanıcıların yaşamış oldukları düşünülse de, Roma dönemi kent kurgularındaki kolektif kimlik ve standartlar imparatorluğun birliğini, yüceliğini simgeleyerek yaşayanların da bu birlik içinde bütünlüğü oluşturmalarına katkıda bulunmuş olduğu öngörülmektedir.

Bu çalışmada yapılan inceleme, araştırma ve gözlemler sonucu elde edilen bulgular ve öneriler çerçevesinde, diğer antik kentlerin bölgesel olarak analiz edilmesi ve kent kurgularının belirlenmesi ile bu bölgeler arası benzerlik ve farklılıkların kıyaslanabilmesinin, tarihsel sürecin analitik bir çerçevede değerlendirilmesine olumlu katkılar sağlayacağı düşünülmektedir.

TEŞEKKÜR

Çalıőmalarımın her aşamasında yakın ilgi ve bilimsel desteğini esirgemeyip beni yönlendiren sayın danışman hocam Prof. Dr. Faruk ALTUNKASA' ya sonsuz teőekkürlerimi sunarım.

Çalıőmalarımın baőından sonuna kadar Tez izleme komitesinde yer alarak bana yol gösteren ve değerli görüőlerinden faydalandığım Sayın Dr. Öğretim Üyesi Berrin SİREL' e, Dr. Öğretim Üyesi Fatih GÜLŞEN' e, tezimde yardımlarını esirgemeyen Dr. Öğr. Üyesi Yusuf KUVVETLİ' ye teşekkür ederim.

Çalıőmalarım sırasında sabır ve özverilerini esirgemeyen, sonsuz sevgisiyle her zaman güç veren sevgili eőim Cenk ŞAHİN' e, çalışma ortamı sağlayarak destek olan kızım Irmak ŞAHİN ve oğlum Tuna ŞAHİN 'e, ve hayatın sonsuz bir okuma süreci olduğunu öğreten babam Bekir DURGUN, annem Emine DURGUN' a ve çok kıymetli geniş aileme sonsuz teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

SAYFA

ÖZ	I
ABSTRACT.....	II
GENİŞLETİLMİŞ ÖZET	III
TEŞEKKÜR.....	IX
İÇİNDEKİLER	X
ÇİZELGELER DİZİNİ	XIV
ŞEKİLLER DİZİNİ	XVI
SİMGELER VE KISALTMALAR.....	XVIII
1. GİRİŞ	1
2. ÖNCEKİ ÇALIŞMALAR	7
2.1. Kavramsal Çerçeve.....	7
2.1.1. Mekân ve Arkeolojik Kentsel Ögeler.....	7
2.1.2. Mekân Dizimi Yönteminin Kuramsal Temelleri ve Uygulama Süreci	10
2.2. Literatür Özeti.....	18
2.2.1. Yapı Ölçeğinde Yapılmış Çalışmalar.....	19
2.2.2. Sokak Ölçeğinde Yapılmış Çalışmalar.....	21
2.2.3. Kent Ölçeğinde Yapılmış Çalışmalar.....	22
3. MATERYAL VE METOD	27
3.1. Materyal.....	27
3.2. Yöntem	29
3.2.1. Mekân Dizimi Yönteminin Çalışma Alanında Uygulanması.....	31
4. BULGULAR VE TARTIŞMA	35
4.1. Antik Dönem Kentlerinin Kentleşme Sürecini Etkileyen Faktörler ve	
Araştırma Alanındaki Durumu.....	35
4.1.1. Örgütlenmenin Kentleşme Üzerine Etkisi ve Araştırma Alanındaki	
Durumu.....	36
4.1.2. İklim ve Bitki Örtüsündeki Değişimin Kentleşme Sürecine Etkisi ve	

Araştırma Alanındaki Durumu	37
4.1.3. Jeomorfolojik Yapının Kentleşme Sürecine Etkisi ve Araştırma Alanındaki Durumu	39
4.2. Roma Dönemi Öncesi ve Sonrası Anadolu'da Yerleşim Görmüş Uygarlıkların Kronolojik Tarihi ve Araştırma Alanındaki Durumu	45
4.2.1. Ovalık Kilikya Bölgesi Roma Dönemi Yönetim Şekli	58
4.3. Roma Dönemi Öncesi Anadolu'da Kurulan Antik Kentlerin Genel Yerleşim Özellikleri, Gelişimleri ve Araştırma Alanındaki Durumu	65
4.4. Roma Dönemi Kilikya Bölgesinin Kent Kurgusunu Oluşturan Bileşenler ve Araştırma Alanındaki Durumu	76
4.4.1. Kent Makroformu-Kent Planı	77
4.4.2. Kentler Arası Ulaşım	87
4.4.3. Kentsel Donatı Alanları	91
4.5. Ovalık Kilikya Bölgesi Antik Kentlerinin Yapısal Özellikleri	118
4.5.1. Adana	120
4.5.2. Aigeai-Yumurtalık	126
4.5.3. Anazarbus-Anavarza	131
4.5.4. Augusta	136
4.5.5. Epiphanea	138
4.5.6. Flaviopolis	139
4.5.7. Hierapolis-Kastabala	143
4.5.8. Issos-Kinet Höyük	147
4.5.9. Magarsos-Magarsos	148
4.5.10. Mallos	153
4.5.11. Mopsuestia-Misis	156
4.5.12. Soloi-Pompeipolis	160
4.5.13. Tarsos-Tarsos	166
4.5.14. Zephyrion	174
4.6. Çalışma Alanında Mekân Dizimi Analiz Bulguları	174

4.6.1. Ovalık Kilikya Bölgesi Ticaret Yollarının Mekân Dizimi Yöntemi ile Analiz Bulguları	175
4.6.2. Anazarbus-Anavarza Antik Kenti Mekân Dizimi Yöntemi ile Analiz Bulguları	186
4.6.3. Adana Antik Kenti Mekân Dizimi Yöntemi ile Analizi	203
4.6.4. Magarsos-Magarsus Antik Kenti Mekân Dizimi Yöntemi ile Analizi	211
4.6.5. Tarsos-Tarsus Antik Kenti Mekân Dizimi Yöntemi ile Analizi	215
5. SONUÇLAR VE ÖNERİLER	221
KAYNAKLAR	237
ÖZGEÇMİŞ	253

ÇİZELGELER DİZİNİ

SAYFA

Çizelge 3.1. Çalışmada Kullanılan Yöntemin Şematik Gösterimi.....	30
Çizelge 3.2. Araştıma Yönteminin Uygulanmasına İlişkin Akış Şeması	33
Çizelge 4.1. Yapının İşlevinin Tahmin Edilmesinde Temel Alınan Ölçütler	43
Çizelge 4.2. Toplumların ne tür mekânlarda yaşadıklarını anlamak için temel alınan ölçütler.....	44
Çizelge 4.3. Kentlerin kentleşme sürecindeki oluşum kurgularının analiz edilmesinde kullanılan modeli ölçütleri.....	45
Çizelge 4.4. Anadolu'da Yerleşim Görmüş Uygarlıkların Kronolojik Tarihi.....	52
Çizelge 4.5. Düzensiz Kentlerin Yerleşim ve Kent Biçimlerinin Kronojik Dağılımı	67
Çizelge 4.6. Izgara Planlı Kentlerin Kronojik Dağılımı-Hippodamos Öncesi	68
Çizelge 4.7. Izgara Planlı Kentlerin Kronojik Dağılımı-Hippodamos Dönemi ve Sonrası.....	69
Çizelge 4.8. Ovalık Kilikya Kentlerinin Kronojik Dağılımı-Hippodamos Dönemi ve Sonrası.....	70
Çizelge 4.9. Çalışma Alanında Varlığı Bilinen Sütunlu Yollar	96
Çizelge 4.10. Ovalık Kilikya antik kentleri kentsel öğelerinin karşılaştırması....	118
Çizelge 4.11. Adana Antik Kenti Envanteri.....	125
Çizelge 4.12. Adana Antik Kenti Analiz Modeli Bulguları.....	126
Çizelge 4.13. Aigeai Antik Kenti Envanteri	129
Çizelge 4.14. Aigeai-Yumurtalık Antik Kenti Analiz Modeli Bulguları.....	130
Çizelge 4.15. Anavarza Antik Kenti Envanteri.....	133
Çizelge 4.16. Anazarbus Antik Kenti Analiz Modeli Bulguları	135
Çizelge 4.17. Augusta Antik Kenti Envanteri.....	137
Çizelge 4.18. Flaviopolis Antik Kenti Envanteri.....	142
Çizelge 4.19. Flaviopolis Antik Kenti Analiz Modeli Bulguları	143

Çizelge 4.20. Hierapolis-Kastabala Antik Kenti Envanteri	145
Çizelge 4.21. Hierapolis-Kastabala Antik Kenti Envanteri	146
Çizelge 4.22. Magarsos-Yumurtalık Antik Kenti Envanteri.....	150
Çizelge 4.23. Magarsos-Karataş Antik Kenti Analiz Modeli Bulguları	152
Çizelge 4.24. Mallos Antik Kenti Envanteri.....	155
Çizelge 4.25. Misis Antik Kenti Envanteri Bulguları	158
Çizelge 4.26. Misis Antik Kenti Analiz Modeli Bulguları	159
Çizelge 4.27. Soloi-Pompeiopolis Antik Kenti Envanteri	163
Çizelge 4.28. Soloi Pompeipolis Antik Kenti Analiz Modeli Bulguları.....	165
Çizelge 4.29. Tarsos Antik Kenti Envanteri	170
Çizelge 4.30. Tarsos Antik Kenti Analiz Modeli Bulgular.....	173
Çizelge 4.31. Ovalık Kilikya Bölgesi Antik Kentler Arası Ulaşım Yolları Analiz Tablosu.....	181
Çizelge 4.32. Anazarbus-Anavarza Antik Kenti Bütünleşme Analizi ve Mekân Dizim Analiz Bulguları.....	196
Çizelge 4.33. Adana Antik Kenti Bütünleşme Analizi ve Mekân DizimAnaliz Bulguları.....	209
Çizelge 4.34. Tarsos Antik Kenti Bütünleşme Analizi ve Mekân Dizim Analiz Bulguları.....	213
Çizelge 4.35. Tarsos Antik Kenti Bütünleşme Analizi ve Mekân Dizim Analiz Bulguları.....	217

ŞEKİLLER DİZİNİ**SAYFA**

Şekil 2.1.	Kent Haritası-Açık Alan Haritası-Aksiyel Harita Örneği	14
Şekil 2.2.	Aksiyel Analizin Renklerle Kodlanmış Bütünleşme Değerleri Şhangay Şehri Örneği.....	15
Şekil 2.3.	Mekân Dizim Yönteminin Kullanıldığı Alanlar.....	19
Şekil 3.1.	Ovalık Kilikya Bölgesi İçerisinde Yer Alan Antik Kentler	27
Şekil 3.2.	Dağlık ve Ovalık Kilikya Bölgesi İçerisinde Yer Alan Antik Kentler	28
Şekil.4.1.	Kentleşme Sürecini Etkileyen Faktörler.....	36
Şekil.4.2.	Kilikya Bölgesi Dağlık ve Ovalık Kesimi Haritası,	40
Şekil.4.3.	Çalışma alanındaki kentlere ilişkin kent planları	86
Şekil.4.4.	Çalışma alanında bulunan tak örnekleri	103
Şekil.4.5.	M.Ö II. Binde Var Olduğu Düşünülen Kıyı Çizgisi.....	122
Şekil.4.6.	Aigeai Antik Kenti Güncel Hava Fotoğrafı (Google Earth).....	131
Şekil.4.7.	Augusta kentine ait su depolarının perspektif görünüşü	138
Şekil.4.8.	Flaviopolis kentinin gelişim aşamaları.....	140
Şekil.4.9.	Kinet Höyük ve Eteklerindeki Gaz Depolama Tankları.....	147
Şekil.4.10.	M.Ö. II. Binde Magarsos Antik Kenti Yerleşim Alanının Durumu .	149
Şekil.4.11.	Soloi-Pompeiopolis antik kent haritası.....	162
Şekil.4.12.	Tarsos Kıyı Bağlantısının Kaybolmasını Etkileyen Jeolojik Oluşumların Sırasıyla Harita ile Gösterimi	168
Şekil.4.13.	Ovalık Kilikya Bölgesi Antik Kentler Arası Yol Bağlantıları	176
Şekil.4.14.	M.Ö II. binde varolduğu düşünülen kıyı çizgisi ile Ovalık Kilikya haritasında araştırmada incelenen antik kenterin konumları	177
Şekil.4.15.	Anadolu'da ticaret yollar	179
Şekil.4.16.	Tarihi İpek yolu haritası	182
Şekil.4.17.	Tarihi Haçlı yolu haritası.....	183

Şekil.4.18. Hristiyanlığın yayılmasını sağlayan 12 havariden biri olan Paul'un Seyahat Güzergahı	183
Şekil.4.19. Şehir surları ve hendek görünüşü	189
Şekil.4.20. Anavarza Kenti Kuzey Surları ve Hendek	190
Şekil.4.21. Anavarza Kent Planı georadar yöntemi ile belirlenmiş ızgara sistem üzerinde cardo ve decumanus oluşumu.....	191
Şekil.4.22. Anavarza antik kenti kemerli anıtın büyük ölçüde korunmuş kalıntılarının Engelman'in cephe çizimi	193
Şekil.4.23. Anavarza antik kemer anıtı yeniden canlandırma planı	193
Şekil.4.24. Anavarza antik kemer anıtı üç boyutlu Engelman'in perspektif çizimi.....	193
Şekil.4.25. Anavarza antik kenti Helenistik buluntu alanı ve Roma dönemi kent sınırları (Posemantir kent haritası temel alınarak oluşturulmuştur)	194
Şekil.4.26. Karasis ve Anavarza görüş hattı ilişkisi-Ok işareti Karasis dağını göstermektedir	202
Şekil.4.27. Adana İç ve Dış Kale Surları ile Temsili Antik Dönem Yerleşim Alanı	207
Şekil.4.28. Adana Abidin Paşa Caddesi ve Bizans Dış Sur İzleri	207
Şekil.4.29. Adana tahmini Bizans dönemi, Roma dönemi ve höyük yerleşimi kent sınırları.....	208
Şekil.4.30. Magarsos antik kenti haritası.....	212
Şekil.4.31. Tarsos sütunlu cadde-decumanus ve 3d plan çizimi	216

SİMGELER VE KISALTMALAR

m	: Metre
cm	: Santimetre
h	: Yükseklik
Ginteg	: Global integrasyon değeri
Linteg	: Local integrasyon değeri

1. GİRİŞ

Arkeolojik sit alanı olarak değerlendirilen antik kentlerin mekânsal kurguları açıdan analiz edilmesi ve değerlendirilmesi konusunda ülkemizde kapsamlı araştırmaların sayıca yetersizliği izlenmiştir. Bu nedenle çalışma, mekân organizasyonlarının sosyo-kültürel değerler, coğrafi yapı, tarihsel birikim aracılığıyla nasıl biçimlendiğinin ortaya çıkarılmasına odaklanmıştır. Kent planlarına dair mekân organizasyon kurgularını anlamak için öncelikle mekânı anlamak gerekmektedir. Mekân sosyal, kültürel ve fiziksel bir olgudur. Bu nedenle mekânı anlamak, o mekânın ortaya çıkış amacını anlamakla başlar ve tanımlayabilmek için, mekâna dair fiziksel bileşenlerin birbirleri ile olan etkileşimi yanında, aynı zamanda sosyo-kültürel, ekonomik ve jeolojik bileşenlerinin ilişkisini de anlamak gerekmektedir. Bu yönü ile mekân, disiplinlerarası ilişkilerin bir ürünü olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu doğrultuda, çalışmada antik kent kurgularını anlamak ve tanımlamak için mekân üzerine çeşitli bilim dalları tarafından kullanılabilen bir analiz yöntemi seçilmesi gerekmiştir. Bu nedenle analiz yöntemi olarak, günümüzde mimarlık, peyzaj mimarlığı, şehir ve bölge planlama, kentsel tasarım, iç mimarlık, arkeoloji, antropoloji, ulaşım, enformasyon teknolojileri, kent ve insan coğrafyası ve bilişime kadar pek çok alanda kullanılmakta olan mekân dizim yöntemi seçilmiştir.

Mekân dizim yöntemi, mekân analiz yöntemleri içerisinde morfolojik analiz alt başlığı altında yer almaktadır. Buradan yola çıkıldığında öncelikle kent morfolojisinin tanımı önem kazanmaktadır.

Kubat ve Topçu (2009), kent morfolojisini insan yerleşmeleri formunun oluşum ve dönüşüm süreçlerini, mekânsal yapı ve karakterini, yerleşmeleri oluşturan temel bileşenler ve parçalarını tarihsel gelişim süreçleri içerisinde analiz ederek anlaşılmasını sağlayan bir yaklaşım olarak tanımlamıştır.

Bu tanım çerçevesinde çalışma alanı içerisinde seçilen antik kent doku kurgularının nasıl bir mantıkla oluştuğu, tarihten gelen bilgiler ile ilişkilendirilerek,

kent planına ait morfolojik bir tanım oluşturma çabası araştırmanın hareket noktasını oluşturmuştur. Daha açık bir anlatımla çalışmanın çıkış noktası, günümüze kadar ulaşabilmiş antik kent dokularının nasıl bir kurgu ile biçimlendiği, mekânların mekânsal organizasyon ve ilişkilerinin nasıl bir yöntemle araştırılabilir olduğu ve tarihten gelen kent okumalarının analitik bir çerçeveye nasıl oturtulabileceğine odaklanmıştır. Bu odağın zünü, arkeolojik kent okumaya dair geliştirilmiş geleneksel metodolojik çalışmaların yanısıra, antik kent planları üzerinde kurgulanan mekânsal ilişkilerin, rasyonel ve net verilere dayalı analitik verilerin ortaya konulması ve yorumlanması eylemlerini oluşturmaktadır.

Tüm bu bilgiler doğrultusunda çalışmanın amacı;

- Ovalık Kilikya örneğinde antik kent dokularının birbirlerinden ayrık olan mekânsal öğelerinin, birbirleriyle olan ilişkilerinin incelenerek kent kurgularının ortaya koyulması,
- Ovalık Kilikya antik kentlerinde yaşamış tüm toplulukların kronolojik sırayla ifadesinin oluşturulması,
- Ovalık Kilikya antik kentlerinin, kentleşme sürecindeki oluşum kurgularının analiz edilebilmesi için bir kent modeli geliştirilmesi,
- Antik kentler için bugüne kadar yapılmış olan tarihi kent okumalarını analitik bir çerçeveye oturtabilecek bir modelin geliştirilmesi.

Çalışmanın antik kent kurgularının anlaşılmasına yönelik akademik ve uygulama çalışmalarına sağlamış olduğu katkılar şöyle sıralanabilir;

- Farklı bölgelerde bulunan antik kentler için yapılacak benzer çalışmalara örnek oluşturması ve bu bölgeler ile karşılaştırmaların yapılabilmesine olanak sağlaması,

- Bölge antik kentleri arasındaki ulaşım ağının geliştirilerek Ovalık Kilikya bölgesi antik kentleri arasında turist ulaşım rotasının belirlenebilmesi için öncü çalışma özelliği taşıması,
- Ülkemizde herbir kazı alanı için belirlenen bütçenin doğru kullanılabilmesine katkı olarak kazıya öncelikle hangi alandan başlanması yönündeki kararların ekonomik yönden belirlenebilmesine yardımcı olabilecek veri oluşturması,
- Antik kent kazı alanlarında kronolojik sırayla kentin çekirdeğinden son ulaşmış olduğu plana kadar tüm zamanı belgeleyebilecek olmasından dolayı kazı çalışmalarına nereden başlanması gerektiği ile ilgili ön kararların alınabilmesine katkı sağlanması,
- Mekân dizimi yönteminin arkeolojik alanda kullanımını artırarak kentsel ölçekte arkeolojik dokular ile kullanımı halen devam eden kent dokuları arasındaki bağlantıların güçlendirilebilmesine olanak sunulabilmesidir.

Çalışmada incelenen alan Türkiye'nin Akdeniz Bölgesi'nin doğu kesimini kapsayan Çukurova alt bölgesidir ve bu alt bölge antik dönemde Kilikya bölgesi olarak tanımlanmıştır.

Bölgenin dağlık ve ovalık olarak iki morfolojik bölgeye ayrıldığı görülmektedir. Dağlık kesimlerin kentsel dokularının topografik nedenlerden ötürü günümüze kadar korunamadığı göz önüne alındığında çalışma Ovalık Kilikya bölgesi antik kentlerine odaklanmıştır. Çünkü korunmuş olan dağlık bölge antik kentlerinin coğrafi bölge ayırımının varlığından dolayı, dağlık alanın kent kurulum ilkeleri ile ovalık alanın kent kurulum ilkeleri farklı olacağı düşünülmüştür. Bunun sonucu olarak da dağlık kesimde yer alan kentler farklı tipolojik verileri sunacağından çalışma, aynı ilke ile tasarlanmış olan kentlerin karşılaştırılmasını içermesi açısından Ovalık Kilikya bölgesi ile sınırlandırılmıştır. Ovalık kesimde dağların kıyından çok uzakta bulunması, kıyıya doğru kent kurulmasına daha elverişli geniş arazi şartlarını beraberinde getirmiş olması ile birlikte coğrafi

konumu itibariyle daha büyük kentler kurulmasına olanak sağladığı anlaşılmaktadır.

Bu çalışma ile antik kentler üzerinde uygulanan çeşitli analitik veriler sınıflandırılarak, tipolojik verilere ulaşılabilirliğin bir sistematik çerçeve oluşması sağlanmıştır. Böylece, çalışmada incelenen kentlere ilişkin olarak ulaşılan bilgilerin, diğer antik bölge kentleri ile karşılaştırmanın yapılabilirliğine ve tarihi kentlerin okunabilirliğine katkı sağlayan sistematik veriler ortaya konulabilmiştir. Ayrıca eski ve yeni tarihi kent dokusu üzerinde yapılan analizleri kıyaslamak için de veriler elde edilebilmiştir.

Çalışmada elde edilen veriler, tarihsel süreçte kentlerin rastlantısal bir gelişim göstermediğini, insan algısının ölçülebilir sınırlarında mekânların kurgulandığını destekleyici yöndedir.

Çalışmada, Ovalık Kilikya bölgesi kapsamında incelenen antik kentlere ait harita ve planlar derlenerek dijital çizimler hazırlanmış, bu kentlerin fiziksel yapılarındaki farklılıkların ya da benzerliklerin ortaya konulabilmesi için görsel analizler yapılmıştır. Bu çerçevede antik kentlerin fiziksel oluşum ve gelişme dönem ve süreleri tarihi haritalar ile irdelenmiş, tüm kentlerin hava fotoğrafları, dokusal harita analizleri ve görsel fotoğraflarından yararlanılarak karşılaştırmalı morfolojik analizleri yapılmıştır. Mekân dizimi yöntemi ile yapılan analizler değerlendirilerek çalışmanın ana konusu olan kent kurgularını anlamaya yönelik sonuçlar elde edilmiştir. Aynı zamanda Tarsos ve Adana şehirlerinin kesintisiz üzerinde yaşanması nedeniyle eski ve yeni kent merkezleri planlama kurguları açısından karşılaştırılabilmiştir. Elde edilen veriler kentin ne kadar korunduğu ya da deforme olduğu hakkında önemli bilgiler ortaya çıkartmıştır.

Buna ek olarak çalışmadan elde edilen veriler ışığında kazı çalışmalarının yönetimi açısından arkeoloji bilim dalına katkı sağlayabileceği öngörülmüştür. Çünkü elde edilen veriler ile en bütünleşik akslara, sokaklara, caddelere ulaşılabilmekte ve bu veriler sayesinde o kente ait hangi noktaların daha sık kullanıldığı ve dolayısıyla topluluğun kullandığı mekânların bölgeleri

saptanabilmektedir. Kazı çalışmalarına öncelikle nereden başlanması gerektiği, ülkenin kazı çalışmalarına ayırdığı bütçenin (önemli yapıtların daha erken yıllarda çıkarılabilmesi gibi) daha verimli kullanılabilmesi açısından önem taşımaktadır. Antik kent içerisinde ne amaçla kullanıldığı henüz kesinleşmeyen yapılar için, kullanım sıklığı verileri ışığında, daha güçlü varsayımların oluşturulması açısından da bilime destek olacağı beklenebilir.

Çalışmada elde edilen çıktıların kapsamı iki maddede özetlenebilir;

- ✓ Ovalık Kilikya antik kentlerinin mekân kurgularının anlaşılabilmesi ve haritalanabilmesi,
- ✓ Kilikya bölgesi ulaşım ağının analizi neticesinde hangi kentlerin ön planda olduklarının (ekonomik ve sosyal anlamda) belirlenmesidir.

2. ÖNCEKİ ÇALIŞMALAR

Mekan dizim yöntemi kullanılarak yapılmış olan çalışmalar üç alt başlıkta toplanmıştır. Bu alt başlıkların yer aldığı literatür özetinin anlatımı öncesinde mekan ve mekan dizimi yönteminin kuramsal temellerinin tanımlanmasına gerek duyulmuştur. Bu doğrultuda öncelikle yöntemin kavramsal çerçevesi değerlendirilerek, önceki çalışmaların anlaşılabilirliği artırılmıştır.

2.1. Kavramsal Çerçeve

Yöntemin anlaşılması, bulguların değerlendirilmesi için mekân ve mekân dizim kuramı ile ilgili bilgilerin verilmesine, mekân dizim yönteminin arkeolojik kent ölçeğine uygulanabilen analiz türünü ve uygulama sürecinin anlaşılması için, terminoloji ve metodolojisinin tanımlanmasına gerek duyulmuştur. Bu doğrultuda ilk olarak çalışmanın kavramsal çerçevesi çizilmiş, daha sonra literatür değerlendirmesi yapılarak mekânsal öğelerin ve mekân dizim kuramlarının açıklaması yapılmıştır.

2.1.1. Mekân ve Arkeolojik Kentsel Öğeler

Mekân Dizim yönteminin uygulama ölçekleri olan Yapı, Sokak ve Kent ana başlıkları altında literatür ele alınmadan önce, yapıyı, sokağı ve kenti oluşturan öğelerin temeli olan mekân kavramını tanımlama ve anlama gerekliliği doğmuştur. Bu nedenle tarih boyunca mekânı anlamaya çalışan felsefeciler, mimarlar ve kuramcılar tarafından çeşitli tanımlar yapıldığı görülmektedir.

Mekân ilk defa Aristotle tarafından “tüm yön ve özellikler içeren yerlerden oluşan dinamik bir alan” olarak tanımlanmıştır (Demirkaya, 1999).

A.B.D Kültür Mirası Sözlüğünde (1989) bu kavram “günlük hayatın üç boyutlu hacminde geometrik koşulları sağlayan eleman veya noktalar zinciri arasında kalan alan” şeklinde tanımlanmıştır (www.ahdictionary.com).

Gür (1996), mekânı, “İnsanın, insan ilişkilerinin ve bu ilişkilerin gerektirdiği donatıların yer aldığı, sınırları ve kapsadığı örgütlenmenin yapı ve karakterine göre belirlenen bir boşluktur” tanımıyla açıklamaktadır.

Mekân üzerine genel olarak kabul gören kavramsal açıklamaları bulunan Lefebvre (1991), her toplumun kendi mekânını ürettiğini, mekânın toplumun hem ürünü hem de onu sürekli dönüştüren bir mekânizması olduğunu vurgulamaktadır. Diğer bir anlatımla araştırmaya göre mekân, sosyal bir ürün olan, sosyal ilişkilerle dönüştürülen ve bu ilişkilerin üretildiği bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Araştırmacı, mekânı algılanan fiziksel mekân, zihindeki soyut mekân ve yaşanan mekân olarak üç grupta incelemiştir. Bu gruplamadaki amaç, mekânın farklı katmanlardan oluştuğuna vurgu yapmaktır.

Mekân dizimi yönteminin kurucularından olan Hillier’e (1994) göre mekân, sosyal ve kültürel yapılara göre şekillenen bir makine olarak tanımlanmış ve farklı davranışlara sahip toplum ve kültürler içinde şekillenen, sahip olduğu toplumun mekânsal formlarına sahip, sosyal uygulamaları olarak görülmüştür. Bu bağlamda toplumun fiziksel çevreyi oluşturmasının yanında, fiziksel çevrenin de toplumu oluşturma potansiyeli üzerine vurgu yaparken, mekân örgütlenmesinin kent kullanıcılarını birbirleriyle kaynaştırıcı ya da birbirlerinden koparıcı bir etkisi olduğunu da belirtmektedir.

Norberg (1971), yapı ölçeğinde mekânı tanımlarken, anlaşılabilir ve somut verilere bağlı fiziksel boyutları yanısıra, karmaşık ve soyut kavramsal boyutlara sahip insanın varlıksal boyutu ile ele alınması gereğini dile getirmiştir. Mekân kavramının bu soyut yönünden bahsederken, bireyde iz ve anı bırakan mekânlar, kişilere göre değişen, kişilerin değer yargıları ile şekillenen mekânlar, bireyin düşüncesinin içindeki mekânlar, farklı zaman ve konumdayken eskiye ait bir mekânın yeniden zihinde canlanması ile oluşan mekânlar ve bu mekânlara ait kurgunun altında yatan mantıksal birikimler üzerinde mekânı tanımlamaya çalışmıştır.

Norberg (1971), kentsel tasarım bağlamında mekânı tanımlarken fiziksel mekân, sosyal mekân, psikolojik mekân ve kentsel mekân başlıkları altında incelemiştir. Bu bağlamda mekânı ölçülebilen, somut, kavranabilen, içinde yaşayanların ne amaçla bulunduğunu izah edebilen ve kullanıcının bireysel ya da toplumsal farklılıklara göre şekillenebilen özellikte olduğu üzerinde durmuştur.

Hall'a (1966), göre mekân tipi mesafelere bağlı olarak dört ana grupta toplanabilmektedir. Samimiyet sınırları, rahatlık, neşe, kızgınlık gibi durumların ifade edildiği 0-45 cm aralıktaki alanlar; kişisel sınırlar olarak yakın arkadaşlar veya aile üyelerinin konuşma mesafesi (45-130 cm) olan alanlar; arkadaşlar, komşular, sosyal ve toplumsal sınırlar olarak iş arkadaşları arası normal konuşma mesafesi (130-375 cm) olan alanlar; 375 cm'den fazla ve daha kapsayıcı durumlardaki mesafede bulunan ve insanların başkalarını duyup gördüğü ancak onlara katılmadığı uzaklıktaki alanlar olarak tanımlanmaktadır.

Kentsel mekân ise bir kent yönetim biriminin sınırları içinde veya ondan daha geniş bir alan ya da kırsal niteliğini yitirmiş veya yitirmek üzere bulunan bölge olarak tanımlanabilir. Kent mekânı içerisinde yer alan temel öğeler ise yollar, kent sınırları, anıtsal öğeler, toplanma alanları, merkezler ve kentsel dokulardan oluşmaktadır.

Mekân kavramı, yukarıdaki tanımlamaları içerebilecek kapsamda değerlendirildiğinde şöyle bir tanım ortaya çıkarılabilir:

Mekân fiziksel değerlere sahip bir kavram olmakla birlikte coğrafi, ekonomik, sosyo-kültürel, algısal, psikolojik etkilere ve değerlere sahip, kendi tarihsel dönemine ait yapılardan kentsel alanlara kadar farklı ölçeklerde değişen ve kullanıcısının hareketlerini biçimlendiren ve yönlendiren aynı zamanda kullanıcısının davranış ve hareketlerinden etkilenerek şekillenip gelişen alanlardır.

Bu tanım doğrultusunda literatürde mekân ve mekânlar arası ilişkilerden doğan yapı, sokak ve kent ölçeğinde yapılmış çalışmalar tek tek incelenerek, çalışmaya konu olan antik kentlerin oluşum kurgularının analiz edilebilmesine yol gösterecek çalışmalar seçilmiştir. Bu çalışmalar kavramların tanımlanması ve

kavramlararası ilişkilerin ortaya konulabilmesi açısından yapı, sokak ve kent olmak üzere üç ölçekte incelenmiştir.

2.1.2. Mekân Dizimi Yönteminin Kuramsal Temelleri ve Uygulama Süreci

Çalışmada antik kentlerin plan kurgularının nasıl biçimlendiğini ortaya koymak amacıyla mekân dizimi yöntemi kullanılmıştır. Mekân dizimi kent ve yapı ölçeğinde inşa edilmiş çevrenin mekânsal biçimlenme özelliklerinin tanımlanması ve analiz edilmesi için geliştirilmiş bir yöntemdir. Mekânsal kurguyu oluşturan süreçleri altta yatan sosyo-kültürel anlamlarıyla birlikte kavramayı amaç edinen analitik bir yaklaşımdır. Bu yaklaşım, kentin sosyal yapısı ve mekân arasında karşılıklı ilişkinin varlığını temel alan bir düşünce yapısı üzerine kurgulanmış ve mekânın, içinde yaşayan toplum ve kültürünün bir boyutu olduğu ile ilgili mekânsal kuramların oluşmasını sağlamıştır.

Cimşit ve Ünlü'ye (2009) göre Dalton ve Bafna (2003), mekân dizimi yönteminin, mekânı birbiriyle bağlı küçük birimlere dönüştürdüğünü, bu birimlerin farklı gruplara, insanlara, eylemlere vurgu yapmış olduğunu, farklı davranış kalıplarının yani farklı eylemlerin mekânı farklı parçalara ayırdığını ileri sürmüştür. Mekânın bu parçalarının ise özel anlamlar taşıyabildiğini ve bu doğrultuda ortaya çıkan mekân haritaları üzerinde sosyal yapının analiz edilebileceğini savunmuştur.

Hillier ve Hanson (1984) ise yöntemin mekân ve mekân parçalarının birbirleriyle ilişkilerine ait aşağıdaki bilgilere ulaşmayı amaçladığını belirtmiştir.

- Yapının sistemine ait ana aksı bulmak ve bu çerçevede insanın mekânsal organizasyonlarının çeşitliliğini ortaya çıkarmak,
- Yapının temel işleyiş aksını gruplandırabilmek,
- Yapıda ana strüktürlerinin birbirleriyle nasıl ilişkide olduğunu saptayabilmek,

- Bu strüktürlerin daha karmaşık yapıları oluşturmak için nasıl bir araya geldiklerini göstermek.

Yukarıda belirtilen amaçlar kent ölçeğine uyarlandığında mekân dizim yönteminin temel işlevleri;

- Kentin kendi sistemine ait ana aksı bulmak ve bu doğrultuda kullanıcının mekân organizasyon çeşitliliğini ortaya çıkarabilmek,
- Kentin temel işleyiş aksını gruplandırabilmek,
- Kentin ana strüktürlerinin birbirleriyle olan ilişkilerini saptayabilmek,
- Antik kentlerden daha büyük ve karmaşık günümüz kentlerinin nasıl bir kurgu ile bir araya geldiklerini belirleyebilmektedir.

Bu bağlamda çalışmada Hillier ve Hanson'ın (1984) yapı üzerine yapmaya çalıştığı kurgular, antik kentler üzerinde denenmiştir. Daha ayrıntılı bir anlatımla;

- Kentlerin mekân kurgularının işlevlerine göre ayrılabilceği,
- Antik kentlerin işleyiş aksının gruplanabileceği,
- Kentin temel işleyiş aksının saptanabileceği ve ana iskeletinin birbirleriyle nasıl ilişkide olduğunun belirlenebileceği,
- Kent strüktürlerinin daha karmaşık kentleri nasıl oluşturduklarının ya da antik dönemden günümüze kesintisiz olarak gelişim göstermiş modern kentlerin nasıl bir katkı ile bir araya geldiklerinin ortaya konulabileceği düşüncesi çalışmanın temel kurgusunu oluşturmuştur.

Kent mekân kurgularını anlamak için elde edilen veriler aşağıdaki adımlar izlenerek değerlendirilmiştir.

- Öncelikle çalışma alanında kullanılan mekân grupları işlevlerine ayrılarak mekânsal gruplama işlemi yapılmıştır. Ortaya çıkan grupların arasında kalan ana sokak aksları işaretlenerek kent ana strüktürü belirlenmiştir.
- İkinci adımda ana aksların diğer mekân gruplarıyla olan bağlantı aksları belirlenmiştir. Bu bilgiler Autocad programıyla çizime aktarılmış ve elde edilen çizimler üzerinden Arc-GIS axwoman programı kullanılarak aksiyel haritalar ortaya çıkartılmıştır. Aksiyel haritalar çalışmada elde edilen analitik verilerin temelini oluşturmuştur.
- Üçüncü adımda aksiyel haritalardan elde edilen analitik veriler doğrultusunda bütünleşme oranları değerlendirilmiştir.

Analitik verilerin değerlendirilmesindeki temel amaç, içinden en çok geçilen açık alanlardan, en az kullanılan mekâna doğru, yerleşimdeki sokak ve mekânların hiyerarşisini oluşturmaktır. İçinden çok geçilen sokaklar ve mekânlar bütünleşik, az geçilenleri ise yalıtılmış olarak tanımlanmaktadır. Kullanılan axwoman programı ile, kent analizleri sonucunda en bütünleşik görüş akslarından en yalıtılmış olanına doğru renklerle kodlanarak yeni aksiyel haritalar oluşturulmaktadır. Bütünleşik sokaklar bir yerleşimin kamusal ve merkezi, yani kent kullanıcılarının biraraya gelme potansiyellerinin yüksek olduğu alanlar olarak tanımlanmaktadır. Bu merkezi alanlar aynı zamanda kullanıcının başka bir yere gitmek için içinden geçme olasılığının en yüksek bulunduğu mekân, sokak ya da caddelerdir. Genel olarak bütünleşik sokaklar yerleşimin çekirdeğini, yalıtılmış sokaklar ise amaçlanan yere gitmek için kullanılan ikincil ara yolları tanımlamaktadır.

İzlenen bu süreç ile antik kent dokularında farklı mekân türleri veya aynı mekân türleri arasında kalmış, ancak henüz sokak dokusu kazı çalışmaları ile kesinleşmemiş kentler üzerinde aks sistemi hakkında belirlemeler yapabilmeye olanağı sağlamaktadır.

Yukarıdaki tüm açıklamalar doğrultusunda mekan dizimi aşağıdaki gibi tanımlanabilmektedir.

Mekân dizimi yönteminin, bina ölçeğinden kent ölçeğine kadar uzanan mekânsal boyutun biçimsel yapısı ile kullanım biçimi arasındaki ilişkileri tanımlayan, bu ilişkileri sayısal bir yöntemle değerlendiren ve ortaya çıkardığı veriler ışığında sosyal yapıyla ilişkilendirerek kullanıcının mekânsal deneyimlerini ortaya çıkarmaya odaklanan bir yaklaşım olduğudur (Tutal, 1999).

Mekân dizimi kuramı kaynağını mekânı oluşturan sosyo-kültürel yapının incelenmesi ile mekânın fiziksel yapısının anlaşılabilirliği düşüncesinden almıştır. Mekân kurgusunun, sosyal yapıya bağlı olduğu dikkate alındığında, sosyo-kültürel yapı ile mekân arasında sürekli bir karşılıklı ilişki ortaya çıkmaktadır (Hillier ve Hanson, 1984). Bu ilişki çerçevesinde mekânın kullanıcıyı biçimlendiren, kullanıcının da mekânı biçimlendiren önemli rolleri bulunmaktadır. Mekân dizimi yöntemi, kent kurgusundaki karşılıklı olan bu rolleri okumayı amaç edinmektedir. Daha açık bir anlatımla mekân dizimi yöntemi küçük ölçekte yapıların, geniş ölçekte kent alanlarının mekânsal ifade ediliş biçimlerini incelemek için kullanılan teknikler bütünüdür. Mekân ile mekânı kullanan kişilerin davranış biçimlerinden yola çıkarak bütünü (mekân kurgusunun) anlaşılmasını sağlamaktadır. Yöntem, birbirlerinden farklı ve karmaşık özelliklere sahip kent alanlarının ve tarihi kent dokuları ile modern günümüz şehirleri arasında kurgusal kararların karşılaştırılmasına olanak sağlayabilmektedir. Yöntemin bu özelliğinden dolayı çalışmada;

- Antik kentlerin kent kurgularının analizi ile dönemin sosyal yapısının anlaşılabilirliği ve kentler arasındaki farklılıkların karşılaştırılarak bir değerlendirme yapılabilirliği,
- Yapılı çevre ve içerdiği öğelerin insanları bir araya getirme olasılığını anlayabilmek için kent kurgularındaki bütünleşik alanların analizinin mümkün olduğu düşüncesi belirleyici olmuştur.

Daha önce belirtildiği gibi antik kent kurgularının analitik bir zemine oturtulabilmesi için söz konusu kurgulardaki bütünlük alanların ne düzeyde bütünlüklerinin belirlenmesi önem taşımaktadır. Ovalık Kilikya çalışmasında üzerinde önemle durulan bütünlük değeri, hatların genel biçimlenme içindeki yerini ve genel kent kurgusu ile bütünlük düzeyini tanımlayan ölçütlerin sayısal olarak hesaplanmasıyla elde edilmektedir. Bunun için, öncelikle kentsel alana ait aksiyel haritaların çizilmesi gerekmektedir. Şekil 2.1’ de Kent haritası ve aksiyel haritaya örnek verilmiştir. Kent haritası üzerinde ana arterlerden geçen en uzun bakış açısı doğruları numaralandırılarak çizilmekte, böylece aksiyel harita oluşturulmaktadır.

Şekil 2.1. Kent Haritası-Açık Alan Haritası-Aksiyel Harita Örneği (Gündoğdu,1995)

Peponis ve Wineman’a (2002) göre kent kurgusunun analizi sonucunda en bütünlük görüş akslarından en yalıtılmış olanına doğru renklerle kodlanmış bir harita oluşturulabilmekte ve bu haritada kente dair hareketin varlığı belirlenebilmektedir (Şekil.2.2). Uzun hatlar geniş açıdan bina cephelerini algılamayı, kısa hatlar ise dar açıdan doğrudan yapıya yönlendirmeyi ifade etmektedir. Bu özellik bir hat mantığıdır ve bu hat ya da hatlar kente uzaktan bakan kullanıcıya algılanabilir bir yapıyı değişik önem düzeylerinde farketmektedir. İkincil ya da algı düzeyi daha düşük yapılar ise dar açıdan bakılan kısa hatlar üzerinde yer alabilmektedir. Bir hattın bütünlük değerinin yüksek olması, onun

derinliğinin az olduğu ve hareketin yoğun etki bıraktığını ifade etmektedir. Şekil 2.2' de verilen aksiyel haritada kırmızıdan maviye değişen renkler erişilebilirliği simgelemektedir. Kırmızı renk erişilebilirliğin en yüksek olduğu alanları, mavi renk ise erişilebilirliğin en düşük olduğu alanları göstermektedir.

Şekil 2.2. Aksiyel Analizin Renklerle Kodlanmış Bütünleşme Değerleri Şangay Şehri Örneği (Wang,2013)

Hillier (1984), yüksek bütünleşme değerine sahip olan, daha az derin alanların daha çok hareket çektiğini, daha çok derin olan alanların da daha az

hareket çektiğini vurgulamış, diğer bir anlatımla, sistemde bütünleşme değeri yüksek olan mekânların anlaşılır şekilde bağlantılı ve kolay ulaşılabilir özellik gösterdiğini belirtmiştir. Bu durumun tam tersi düşünüldüğünde, kullanıcıların hareket hattına katılmadan yerleşime girip çıktıkları anlaşılmaktadır (Peponis ve Wineman, 2002).

Herhangibir yerleşimin mekânsal kurgusunun anlaşılmasındaki araçlardan birisi olan Aksiyel harita, kent alanının ve bağlantılarının en az sayıdaki aks çizgilerini tanımlayan harita olarak tanımlanmıştır (Özyılmaz, 2009). Aksiyel harita ya da aksiyel çizgi, insanların hareketlerini yönlendirmekte kullandıkları, bir noktadan görülebilecek en uzun görüş hattı olarak tanımlanabildiği gibi (Kubat ve ark., 2007), kent örüntüsünü veya yapıyı analiz etmek için yapıların ya da mekânların dışında kalan alanlara çizilebilecek en uzun hattın, içinden geçebileceği en çok alanı kat ederek çizilebilen hat olarak da açıklanabilmektedir (Çil, 2006).

Bir kentte yaşayan kullanıcılar doğrular boyunca hareket ederler ve belirli bölgelerde toplanarak tekrar kent ağına dağılırlar. Yani doğrusal hareket sonucunda aksiyel çizgiler, toplanma ve dağılma eylemleri sonucunda konveks mekanlar oluşmaktadır. Kişilerin belirlediği doğal hareketin matematiksel olarak temsili ile elde edilen aksiyel haritalardan bütünleşmenin yorumlanabilmesi için, aksiyel bütünleşme değeri kullanılmıştır.

- **Aksiyel bütünleşme değerinde**, aks sayısı konveks mekân sayısı ile karşılaştırıldığında, konveks mekânların aksiyel bütünleşme değerini verdiğini, aksiyel kırılmada olduğu gibi, değer düşükse yüksek değerli bütünleşmeden, değer büyükse düşük değerli bütünleşmeden söz edilebileceği belirtilmektedir.

Çalışma arkeolojik kent alanlarını içerdiğinden ve kent alanlarına ait yolların sadece ana hatlarının bulunmuş olmasından dolayı aksiyel bütünleşme değeri ölçümü yapılarak aksiyelite yorumlanmaktadır.

Çalışmada antik kentin mekan kurgusunun anlaşılmasında, biçimlenme özelliklerini belirleyen bütünleşme değerleri, birbiriyle ilişkili bazı bileşenlerden

oluşmaktadır. Bu bileşenlerden çalışmada kullanılan global bütünleşme (R-n) tanımı ve nasıl hesaplandığı aşağıda açıklanmaktadır.

- **Global bütünleşme (R-n) değeri:** Hatların genel biçimleniş içindeki yerini ve genel sistemle bütünleşme derecesini tanımlayan değerdir.
- **Bağlantılılık değeri:** Sistemin içindeki aksiyel çizgilerin veya mekânların doğrudan bağlantılı olduğu diğer hat veya mekânların sayısını ölçmektedir (Edgü, 2003). Hillier ve Hanson' a (1984) göre bağlantı değeri kent sisteminde her hattın doğrudan erişilebileceği hat sayısını ya da hatların birbirlerine bağlanma düzeylerini belirlemektedir.

Mekân dizimi yönteminin herhangi bir mekâna uygulanması ve elde edilen çıktılar, mekânın ölçeğine, karakterine ve amaca göre farklılıklar gösterebilmektedir. Hillier ve Hanson (1984), mekân dizimi yönteminde alanın dış mekân olmasına göre Alfa analiz yönteminin uygulanabilirliğini belirtmiştir. Alfa analizi, dış mekân ve kent kurgularını anlamak için kullanılırken, kent mekanlarının kurgularını tanımlama işlevine sahip olan yöntem, analiz verilerinin yorumlanması ile mekâna ilişkin değişkenler ile sosyal değişkenler arasındaki ilişkileri açıklamaktadır. Ovalık Kilikya bölgesi antik kentleri dış mekan grubuna girmesinden dolayı kent üzerinde Alfa analizleri uygulanmıştır. Bu analizler için bilgisayar destekli çeşitli yazılımlar kullanılabilir. UCL (University College London) tarafından geliştirilen Depthmap, Ajax, Axman, Axwoman, Isovist Analyst, Wepmap, Georgia Institute of Technology tarafından geliştirilen Spatialist, MacOS kullanıcıları için OmniVista, Intelligent Space Partnership Ltd. tarafından geliştirilen Fathom, Lucas Figueiredo tarafından Java destekli geliştirilen Mindwalk, 3ds Studio Max ve VRML (Virtual Reality Modeling Language) modellerinde görüş analizi yapan Ajanachara, Space Syntax Limited tarafından geliştirilen Confeego gibi daha bir çok program yöntemin uygulanmasında aracı olmaktadır. Çalışmada, amaç ve yönteme uygun nitelikler

içermesi nedeniyle aksiyel analizler Axwoman yazılımının kullanılması uygun bulunmuştur.

2.2. Literatür Özeti

Mekân Dizim yöntemine ilişkin kuramsal çalışmaların başlaması yaklaşık kırk yıl öncesine gitmiş olmasına rağmen, yöntemin anlaşılabilirliği ve kullanılması, University College London'daki Mekân Dizimi Laboratuvarı çalışanları arasından oluşturulan Mekân Dizim Komitesi tarafından 1997 yılında Londra'da düzenlenen sempozyum aracılığıyla olmuştur. Mekân Dizim Komitesi öncülüğünde her iki yılda bir, toplamda onbir kez yapılmış olan sempozyum, yöntemin gelişimi ve bu alanda yapılan bilimsel paylaşımlar açısından önem taşımaktadır. Bu yirmibir yıllık süreci kapsayan sempozyumlara ev sahipliğini sırasıyla İngiltere, Brezilya, ABD, İngiltere, Hollanda, Türkiye, İsveç, Şili, Güney Kore, İngiltere ve Portekiz yapmıştır.

Araştırma kapsamında mekân dizim yöntemi ile daha önce yapılmış ve ulaşılabilen çalışmalar incelenmiş ve şekil 2.1'de tanımlanan yöntemin özünü oluşturan ana çalışma başlıkları belirlenmiştir.

- Kent kurgularını okuma
- Yaya hareketi ile kentsel öğeler ilişkisini anlama
- Kente dair yeni tasarım alanları ile eski dokuyu kıyaslama
- Yaya hareketliliği ile mekân okunabilirliğini belirleme
- Kapalı mekânlarda mevcut hareket organizasyonunu belirleme, planlanma ve karşılaştırma
- Suç ve mekân ilişkisini ortaya çıkarma
- Kentsel düğüm noktalarına ve yapı ortak kullanım alanlarına ulaşılabilirliği belirleme
- Kapalı alanlarda yangın senaryolarını hazırlama
- Tasarım aşamasında karar verme sürecinin doğruluğunu değerlendirme.

Şekil 2.3. Mekân Dizim Yönteminin Kullanıldığı Alanlar

Şekil 2.3’de belirtilen bu ana başlıklar da kendi arasında sınıflandırılmış ve yapı, sokak ve kent ölçeğinde değerlendirmeye alınmıştır. Ayrıca disiplinler arasında bir sınıflama yapıldığında Şehir Ekonomisi, Şehir Planlama, Ulaşım Planlama, Mimari, Peyzaj Mimarlığı Arkeoloji, Kentsel Tasarım ve Kriminal alanlarda bu yöntemin kullanıldığı görülmüştür.

2.2.1. Yapı Ölçeğinde Yapılmış Çalışmalar

Bustard (1997), ABD’ nin güneybatısındaki Four Corners bölgesinde bulunan Choco Kanyonunun 14 km’lik bölümünde tarih öncesinden günümüze ulaşan yaklaşık 12 adet yapıyı incelemiştir. Oda sayıları 54’ten 200’e kadar çıkan karmaşık ve çok katlı yapıların fonksiyonlarının araştırılmasında mekân dizim yöntemini kullanmıştır. Çalışma arkeoloji alanında yapı ölçeğinde karmaşık fonksiyonlu mekânların tanımlanabilmesinde önemli bulgular sunmakla birlikte, yapıdaki karmaşıklığı mekânları birbirleriyle olan doğrudan veya dolaylı

ilişkilerine bakarak yani ilişkideki sosyo-kültürel mantığa bakarak değerlendirme yapılabileceğini savunmuş olması açısından yapısal ölçekte yol gösterici olmuştur.

Yıldırım (2002), bina işlevleri ile bina biçimi ilişkisinde nesnel veriler elde etmek amacıyla mekân dizimi yöntemini kullanmıştır. Ancak yöntemin tek başına binanın kesin formunu oluşturmada yeterli olamayacağını öngörmüştür. Bu bulgu çalışmada incelenen antik kentlerde yapı kalıntılarının değerlendirilmesinde, yalnızca formu dikkate alınarak işlevin tahmin edilmesinde yanılığa neden olabileceği düşüncesini ön plana çıkartmıştır.

Edgü ve Ünlü (2003), konut kullanıcısının kendi davranışları ile mekânın dizimsel verileri arasındaki ilişkinin varlığını ve yönünü araştırmayı hedefledikleri çalışmada, konut kullanıcılarının yaşam biçimi, sosyal statüsü ve mekânsal tercihlerinin mekânın dizimsel karakterine yansıdığını, kullanıcıların da konutun olanaklarına ya da kısıtlamalarına uyum sağladıklarını ortaya koymuşlardır. Bu bağlamda Antik kentlerde, kentin kullanıcılara getirdiği kısıtlar ile kullanıcıların kente yaptıkları müdahaleler çerçevesinde kentin kısıtları ve kent kullanıcıların mekânı şekillendirme kapasitelerinde hangisinin baskın olduğunun değerlendirilmesi açısından bu bulgular önem taşımaktadır.

Özyılmaz (2007), Diyarbakır'da geleneksel konutların güncel kullanım açısından değerlendirilmesinde morfolojik analizlere dayalı mekân dizimi yönteminde gama analizini kullanmış ve dönem kullanıcılarının sosyo-ekonomik durumu, günlük yaşam tarzları ve yapıların mekân kurgularını belirlemiştir. Ulaşılan bulgular, mekânı oluşturan alt sosyo-kültürel bileşenlerin anlaşılması ve analizlerde kullanılmasına yardımcı olmuştur.

Ünlü ve ark. (2008), acil durumlarda hastane sirkülasyon sistemlerinin performansını değerlendirmişler ve insan faktörü, geometrik yapı ve mekânsal dizim girdilerinin etkili olduğu bir model ortaya koymuşlardır. Karmaşık yapılarda mekânın algılanmasındaki faktörlerin, olası acil durumlarda insanın nasıl davranacağını izlenmesi açısından ve yeni yapılarda acil çıkışları tasarlarken bu

girdilere dikkat edilmesi gerekliliğine vurgu yapılması, önemli bir bakış açısı olarak değerlendirilmektedir.

Cimşit ve Ünlü (2009), Nevşehir-Uçhisar yerleşmesinde psikososyal alan olgusunun Anadolu tepe kentlerindeki konut örüntüleri ile ilişkisinin sorgulanmasında tanımlı bir coğrafyanın etkileri altındaki insan davranışlarının, mekâna nasıl yansıdığını ve mekânı nasıl şekillendirdiğini ortaya koymaya çalışmışlardır.

Nezhad ve Bastani (2012), İran'ın Erdebil kenti tarihi evlerinde yaptıkları çalışmada, sosyo kültürel özelliklerin mekâna yansımaları mekân dizimi yöntemi ile incelemiş ve evlerin iç mimarisi ile binaların biçimlenme şekillerinin önemli ölçüde iklime göre şekillenmiş olduğu sonucuna varmışlardır. Ayrıca dini inanışlarının da evlerin biçimlenmesinde etkin bir rol oynadığına vurgu yapmışlardır. Bu çalışma topografyanın ve insanın inanç olgusunun mekâna nasıl yansıdığını ortaya koymuş ve seçilen coğrafyada kurulmuş antik kentlerin mevcut iklimsel özelliklerinin ve kentlinin inanç sisteminin kenti nasıl etkilediği ve şekillendirdiğinin algılanması açısından yol gösterici olmuştur.

2.2.2. Sokak Ölçeğinde Yapılmış Çalışmalar

Alkım (2006), Süleymaniye (İstanbul) mahallesinde yaptığı çalışmada, mahallenin morfolojik durumunu mekân dizimi yöntemi kullanarak analiz etmiş ve mahallenin mekân kurgusunu şekillendiren morfolojik etmenleri ortaya koymuştur. Çalışmada mahallenin özgün dokusunun oluşmasında dönemin sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik yapısının önemli etkisi olduğu ve bir sokağın oluşum kurgusundaki analitik ilişkilerin, mekânsal deneyim ve bilgi birikiminin okunmasında önemli bir işlev üstlendiği sonucuna varılmıştır. Bu sonuç değerlendirildiğinde, bir kentin oluşum kurgusundaki analitik ilişkiler belirlenerek, o kente ait sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik bilgi birikiminin okunabilmesi ve

kentlinin kentsel deneyimlerinin anlaşılabilmesi açısından yönlendirici olabilmektedir.

Özkan (2007), İstanbul-Arnavutköy örneğinde bölgenin mekân kurgusunun sosyal ilişkiler açısından incelenmesine odaklanmıştır. Çalışmada, geleneksel ve modern yerleşmelerin sahip olduğu fiziksel yapıların, sosyal ilişkilerin belirleyicisi konumundaki yaya hareketliliğini oluşturmadaki etkileri ele alınmış ve karma fonksiyonların bu hareketlilikteki etkileri araştırılmıştır. Çalışma ile, sokak ölçeğindeki mekânların, sosyal birliktelikleri ya da ayrılıkları nasıl şekillendirdiğinin anlaşılması sağlanmıştır. Bu amaçla antik kentleri oluşturan sokakların toplumsal bütünlüğü sağlayıp sağlamadığını ya da ayrıştırmayı destekleyip desteklemediğinin görülmesi mümkün olabilmektedir.

2.2.3. Kent Ölçeğinde Yapılmış Çalışmalar

Ye ve Josefsson (1997), İsveç'in Linköping tarihi kent merkezinden uzak bir kentsel alana yapılmış olan büyük bir hastane yapısının, şehir merkezi ile bütünleştirilmesinde mekân dizimi analizlerinden yararlanmışlardır. Bu bağlamda çalışma, hastane alanının mekânsal kurgusunun anlaşılmasında ve var olan bir yapı tarafından sunulan sınırlamalar aşılarak henüz tasarımın ilk aşaması olan karar üretmede tasarımcıya nasıl katkı sağlayabileceğini irdelemektedir. Bu doğrultuda eski kent dokusu ile yeni yerleşim alanları arasındaki kent dokusunun nasıl bütünleştirilmesi gerektiği üzerinde durulmuş ve şehir merkezinin ana arter hattının yeni yerleşim alanında bulunan hastane bölgesine kadar uzatılarak bütünlük sağlanabileceği belirtilmiştir. Bu bulgular Ovalık Kilikya çalışmasında kentlerin ana arterlerinin mekânı algılamada nasıl bir işleve sahip olduğu konusunda yön gösterici olmuştur.

Foster (1997), Dünya Meydanları projesi kapsamında, İngiltere Trafalgar meydanının tüm yayalar tarafından kolay erişilebilir olması ve meydanın ana kamusal alan olarak düzenlenmesi hedefine odaklanmıştır. Mekân dizimi yöntemi

ile yapılan analizler sonucunda, bu alanın çevre alanlarla bütünleşmediği ve düşük değerlerle çevresinden ayrılmış bir meydan olduğu ortaya çıkmıştır. Bu sonuç ışığında meydan için yeni öneriler geliştirilerek aynı analiz tekrar uygulanmış, bütünleşik alan örnek uygulama önerisi olarak yeniden sunulmuştur. Yöntemin kullandığı yazılım ile erişilebilirlik düzeylerine farklı renkler atanarak en çok erişilen sokaktan en az erişilebilen aksa doğru bir sıralama yapılmıştır. Çalışmada yerel arazi kullanımları, ulaşım tesisleri, bina yükseklikleri, araç hareketleri ve diğer çevre değişkenleri dikkate alınmadan, olması gereken yaya akışının yaklaşık dörtde üçü hesaplanabilmiştir. Mevcut yaya aktivitesini anlayabilmek için yöntemin, mekânsal tasarımla doğrudan ilişkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu doğrultuda yapılan çalışma, antik kentlerin henüz tamamı kazılıp çıkarılmadan da ana yaya aksı hareket yollarından mekâna dair kurgunun anlaşılabilmesinde önemli bir katkı sağlamıştır.

Choi (1997), Farklı sanat müzelerinin mekân kurgusu ile müze içinde sergilen eserlerin algılanmasında mekânsal deneyimin, yani kullanıcıların algılarının harekete yansımalarının önemini incelemiştir. Çalışmada yeni yapılacak müze yapıları için tasarım aşamasında mekânsal analizlerin yapılmasının gerekliliği vurgulanmıştır. Metodun algısal etkiyi artırma çabası yapı ölçeğinde çok önemli düzeyde tanımlı olmadığı ancak geniş ölçekli çalışmalarda bu etkinin vurgulu olabileceği ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda çalışmadan elde edilen bu bulgular değerlendirildiğinde, Antik açık hava müzeleri yaya aksı planlamasında bu yöntem uygulanarak, müzedeki algısal etkinin artırılabilirliği düşünülebilir. Ovalık Kilikya çalışmasında ise, antik kentler üzerinde yapılan analiz sonuçları aynı zamanda bu etki için kullanılabilirliği açısından kentteki vurgunun tespit edilmesi için yol gösterici olabileceği anlaşılmaktadır.

Karimi (1999), İngiltere ve İran'dan bir grup şehri ele alarak eski-yeni, doğu-batı arasındaki benzerlik ve zıtlıkları incelemiş, tarihi çekirdeğin varlığının, mekânsal organizasyonun dönüşümü ile güçlü bir bağlantısı olduğunu ortaya koymuştur.

Çil (2006), mekân örgütlenmesiyle sosyal yapı arasında doğrudan ilişki olduğu savıyla kurguladığı çalışmasında, mekân dizimi yönteminin kuramsal ve yönetsel tartışmasını yapmış, kentsel açık alanlarda hareket ve görüş alanlarını karşılaştırarak insanların bir araya gelme sıklıklarını araştırmıştır. Yöntemin kullanılabilmesi için alanları vurgulayarak aşağıdaki belirlemelerde bulunmuştur.

- Yeni bir fonksiyonun kentsel alanda nerede konumlanması gerekliliğine karar verme aşamasında,
- Tasarım sürecinde mekâna dair hareketin ve ilişkilerin doğru analiz edilmesinde,
- Karmaşık yapıları planlarken tasarım sürecinde kullanıcıların mekânlar arası yön bulmalarının organize edilmesinde,
- Kent alanı içerisinde problem yaratan mekânlar arası ilişkilerin analiz edilerek doğru ilişkinin belirlenmesi ya da, müdahale edilmesinde katkı sağlamaktadır.

Kubat ve ark. (2007), İstanbul Boğazı üzerindeki köprü geçişlerinin İstanbul'un şehrsel gelişimine etkilerini incelediği çalışmasında, planlanan 3. Boğaz Köprüsü alternatifinin olası etkilerini ortaya koymaya çalışmıştır. 3. Köprü'nün, kent makroformunu ve kentsel yerleşme bölgelerinin kullanımını etkileyeceği varsayılan çalışmada öneri köprü eğer mevcut iki köprü arasına yapılırsa, boğazın kuzeyindeki ticaret gelişim alanını durdururken, maslak bölgesinin korunacağı, iki köprü arasındaki yerleşim bölgesinde trafik problemlerinin görülebileceği ve kuzeye gelişimin baskılanabileceği sonucuna varılmıştır. Bu nedenle insanların su havzası ve ormanlık bölgelere doğru yerleşebileceği değerlendirilmiştir.

Çil (2008), Kula tarihsel kentinin yirminci yüzyıldaki fiziksel dönüşümünü mekân dizimi analiziyle incelemiş ve bu dönüşümün koruma altındaki eski kent

dokusunun sahip olduğu sosyal yaşantı potansiyelini nasıl etkilediği üzerine odaklanmıştır. Bu potansiyel açıklanırken, kentin sosyal çekirdek alanları olan dini yapılar, çeşmeler ve ticaret alanlarının kentin sosyal çekirdeğindeki konumları değerlendirilmiştir. Bu yapıların konumlandığı nirengi noktaları dikkate alındığında; Ovalık Kilikya çalışmasında nirengi noktalarının tespiti ile kentin sosyal yaşamının geçtiği potansiyelin anlaşılması ya da yöntemin uygulanması ile belirlenen yaya popülasyonunun en yüksek olduğu alanların nirengi noktalarını oluşturabileceği düşüncesi çalışmada yönlendirici olmuştur.

Alper (2009), İzmir kent mimarisinde morfolojik çözümler bağlamında etnik kentsel formu ve yapıyı incelemiştir. Bu çalışma, kentsel formun geometrik özelliklerinin incelenmesi amacıyla tipolojik analiz yaklaşımı ile kentsel dokunun temel elemanlarından olan yapı adalarını şekil ve yerleşim yönünden irdelemektedir. Çalışma bulguları ile, zamanla değişen kentin kurgusunun incelenebileceği, fiziksel verilerin sosyal veriler tarafından desteklenebileceği ancak sosyal verilerin fiziksel özellikleri desteklemesinde derinlemesine bir çalışmanın yapılması gerekmekte olduğunu, metrik olmayan kent verilerinin metrik dotalarla desteklenerek kent kapasitesi ve alan ölçümünün belirlenebileceği anlamında bir kapı aralamıştır.

Kent ya da yapı ölçeğinde mekân dizimi yönteminin kullanıldığı çalışmalar incelediğinde, yapı ölçeğinde derinlemesine çalışmaların bulunduğu, kent ölçeğindeki çalışmaların daha kısıtlı olduğu, antik kentlerin üzerinde yapılan çalışmaların da genel olarak tek yapı ölçeği ile sınırlı kaldığı, arkeolojik kent dokusu üzerinde çok az sayıda ve dar kapsamda çalışmaların bulunduğu izlenmektedir. Bu anlamda antik kent kurgularının anlaşılmasında öncül çalışmalardan biri olma niteliği içeren araştırmanın, gelecekte bu alanda yapılacak çalışmalara da ışık tutabileceği düşünülmektedir.

Önceki çalışmaların kapsamları dikkate alındığında aşağıdaki maddeler ile konu içerikleri daha öz ifade edilebilmektedir.

- Bölgesel çalışmaların yapıldığı analizlerde bölgeye dair kentsel öğelerin birbirleriyle olan ilişkileri incelenerek sonuçlara varıldığı,
- Yapısal çalışmalarda yapının mekânsal öğeleri arasındaki ilişkiler incelenerek sonuçlara varıldığı,
- Daha büyük kentsel alanlarda yapılan analiz çalışmalarında ise kenti oluşturan mekânsal öğeler arası ilişkiler tespit edilerek, kentin oluşum kararlarına ulaşmaya çalışıldığı görülmüştür.

3. MATERYAL VE METOD

3.1. Materyal

Kilikya bölge haritası ve yerleşim alanların incelenmesi neticesinde bölgede 25 antik kentin varlığı tespit edilmiştir. Bu konuda yapılan araştırmalara göre 14 tanesi Ovalık Kilikya bölge içerisinde yer almaktadır. Ovalık Kilikya Bölgesi Şekil 3.1’de görülen Soloi-Pompeipolis’den (Mersin) Alexandria Kat Ison’a (İskenderun) kadar olan yaklaşık 57 bin km² lik alana yayılım göstermiştir. Ovalık bölge içerisindeki 14 kentten mekânsal ögeye sahip, sokak aks sistemi bulunan 4 antik kent planı analiz edilebilir nitelikte bulunmaktadır. Bu doğrultuda 4 antik kent planı üzerinde bütünleşme analizi yapılarak bütünleşme değerleri tespit edilmiştir. Ayrıca antik kentlerin kent envanterleri çıkarılmış ve antik kent analiz modeli bulguları oluşturulmuştur. Bütünleşme değerleri, kent envanterleri ve kent analiz modeli bulguları çerçevesinde kentlerin mekânsal kurguları hakkında tespitleri yapılmıştır. Şekil 3.1’de Ovalık Kilikya bölgesinin Türkiye içerisinde yeri ve bölgeye ait antik kentler ile Şekil 3.2’de Kilikya bölgesi antik kentlerinin yerleşim noktalarını gösteren harita yer almaktadır.

Şekil 3.1. Ovalık Kilikya Bölgesi İçerisinde Yer Alan Antik Kentler (Kaynak:www.arkeolojidunyasi.com’den geliştirilerek)

Çalışma Roma dönemi kent kurgusuna odaklanmış olsada kendinden önce ve kendinden sonra kent planına eklenmiş mekânsal öğelerinde bilinmesi gerekmektedir. Bu nedenle bir kentin kurgusunu ele alırken tairihi geçmişini bilerek değerlendirme yapılması gerekmektedir. Bu doğrultuda Kilikya bölgesinin tarihi geçmişinin yönetsel ve mekânsal kapsamda anlatılması gerekmektedir.

Çalışmada, incelenen antik kentlerin coğrafi, tarihsel ve mekânsal tanımlanmasında, kent plan verilerinin sayısallaştırılması ve görselleştirilmesinde, kent bölümlerinin tanımlanmasında ve biçimlendirilmesinde aşağıdaki kaynak ve etkinliklere başvurulmuştur.

- Antik kent dokularına ait hava fotoğrafları (Google Earth Pro)
- Antik kent plan şemaları (Garfikselsel teknik ile çizim)
- Antik kente ait aksial haritalar (Autocad 2108,ArcMap10)
- Bilgisayar yazılımları (AutoCAD2013, Axwoman 6.1, ArcMap10, Google Earth Pro)
- Literatür verileri (Çeşitli tarihi belge ve akademik çalışmalar, dijital kütüphane)
- Gözlem verileri
- Mevcut kent plan ve haritalar (1/1000 ölçekli antik kent planları ve ölçeksiz antik kent krokileri)

3.2. Yöntem

Çalışmanın amacı arkeolojik kentlerin mekân kurgularının anlaşılmasının sağlanmasıdır. Bu amaç doğrultusunda, arkeolojik kentleri üzerinde ileride yapılacak çalışmalara yol gösterecek bir antik kent modeli ölçütlerinin geliştirilmesi üzerine çalışılmıştır.

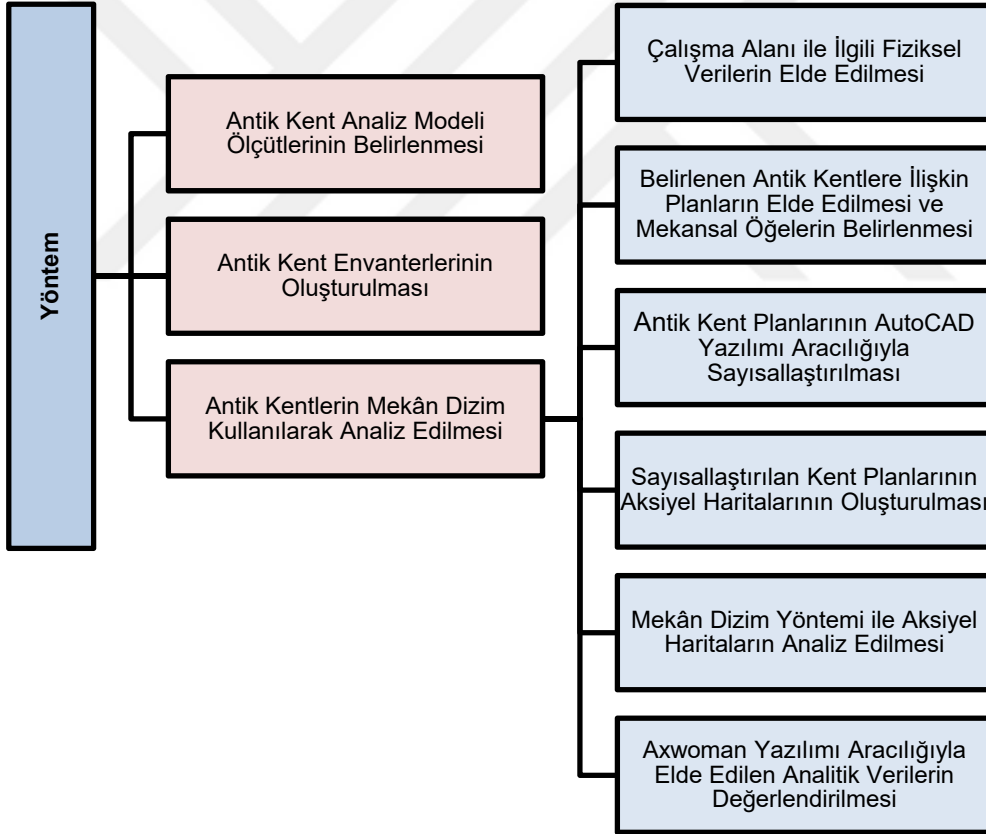
Çalışma; Ovalık Kilikya antik kentlerinin, antik kent analiz modeli ölçütleri kullanılarak kent bulgularının elde edilmesi, kent envanterlerinin oluşturulması, mekân dizimi kullanılarak kent kurgularının sayısal olarak yorumlanması ve kent kurgularının ortaya çıkarılmasını içeren farklı yöntemlerin

kullanıldığı geniş kapsamlı bir metodolojiyi içermektedir. Çalışmanın kurgusu üç temel aşamadan oluşmaktadır.

- ✓ Antik kent analiz modeli ölçütlerinin belirlenmesi,
- ✓ Antik kent envanterlerinin oluşturulması,
- ✓ Antik kentlerin Mekân Dizim yöntemi kullanılarak analiz edilmesidir.

Üçüncü aşama olan antik kentlerin Mekân Dizim yöntemi kullanılarak analiz edilmesi de ayrıca kendi içerisinde 7 aşamayı kapsamaktadır. Çizelge 3.1' de çalışmada kullanılan yöntemin şematik gösterimi yer almaktadır.

Çizelge 3.1. Çalışmada Kullanılan Yöntemin Şematik Gösterimi

3.2.1. Mekân Dizimi Yönteminin Çalışma Alanında Uygulanması

Mekân dizim yöntemi antik kenter üzerinde analizi yapılırken, 7 temel aşamada kurgulanmıştır.

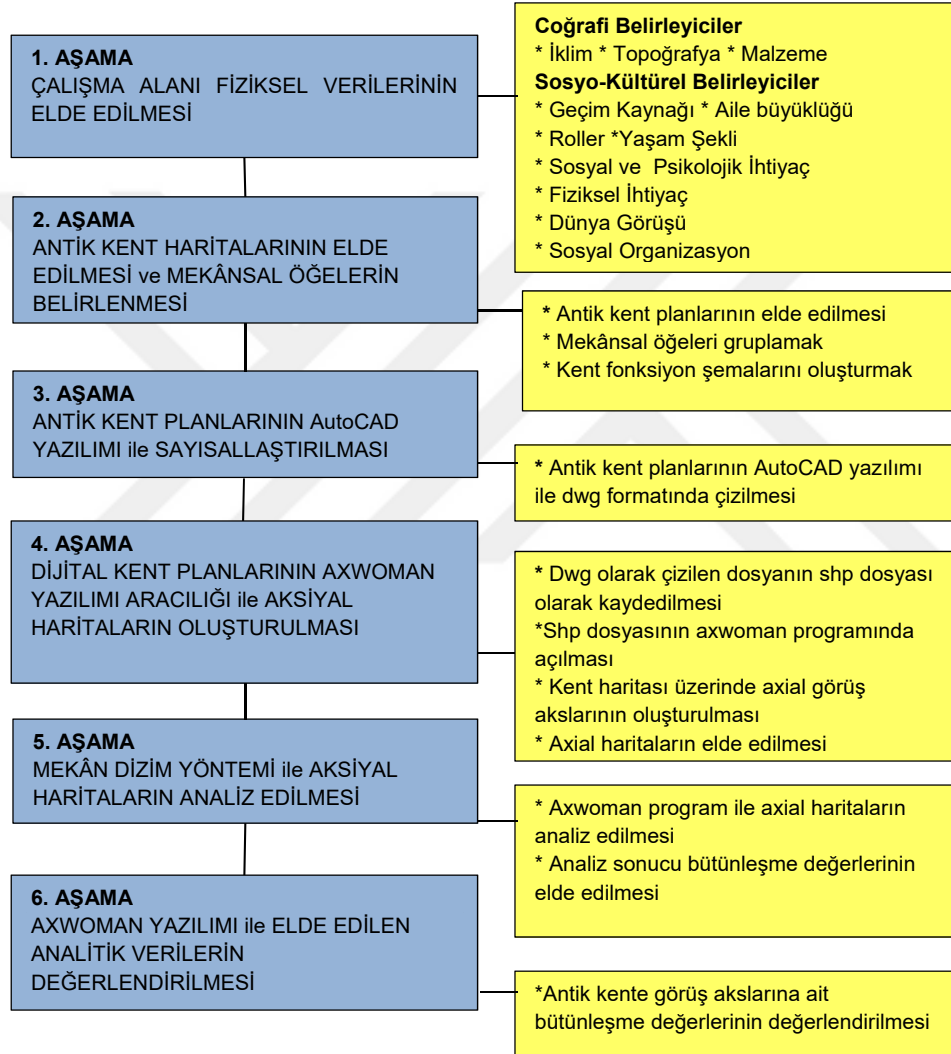
- **Çalışma alanı ile ilgili fiziksel verilerin elde edilmesi:** Bu aşamada Kilikya bölgesi ovalık ve dağlık bölge yerleşimleri olarak incelenmiştir. İnceleme sonucunda dağlık alanda fiziksel şartların kent olmayı olumsuz yönde etkilemiş olmasından dolayı günümüze ulaşan yerleşimlere rastlanmamıştır. Bu nedenle Kilikya bölgesinde çalışma alanı Ovalık bölümde yoğunlaşmıştır. Ovalık Kilikya bölgesinde kentsel ögeye ve sokak aksına sahip yerleşimler incelenmiş ve çalışmaya konu olan 4 antik kent belirlenmiştir.
- **Belirlenen antik kentlere ilişkin planların elde edilmesi ve mekânsal öğelerinin belirlenmesi:** Bu aşamada çalışma alanına dahil olan 4 antik kentin planlarına literatür taraması ile ulaşılmıştır. Bu aşamada mimarlık tarihi, arkeoloji ve sanat tarihi bilim dallarında yapılmış bilimsel çalışmalar ayrıntılı incelenerek kent planları kapsamındaki mekânsal öğelerin belirlenmesine çaba gösterilmiştir.
- **Antik Kent Planlarının AutoCAD yazılımı aracılığıyla sayısallaştırılması:** Bu aşamada antik kent planları AutoCAD yazılımı ile sayısallaştırılmış ve aynı karakter ve içeriğe sahip planlar haline getirilmiştir.
- **AutoCAD formatında hazırlanan kent planlarının aksiyel haritalarının oluşturulması:** Bu aşamada kent planlarının autocad çizimleri axwoman yazılımına aktarılmış ve kent sokaklarına ait aksiyel görüş hatları belirlenmiştir. Bu hatların tamamı o kente ait olan aksiyel haritayı oluşturmuştur. Antik kent planlarının sayısallaştırılarak, kent örüntüsünü analiz etmek üzere yapıların dışında kalan tüm alanlara çizilebilecek en uzun doğru, içinden geçebileceği en çok alanı kat ederek çizilmektedir. Birbiriyle kesişerek çizilen bu çizgiler aksiyel çizgileri oluşturmaktadır. Bu çizgiler kentsel mekânda hareket eden kişinin potansiyel olarak görüşü en uzağa erişen göz hizasını tanımlamaktadır. Çizilen doğrular ya da aksiyel görüş

hatları, hareket alanları ile potansiyel görüş alanlarının çakıştırıldığı bir simgeleme (davranış) biçimidir.

- **Mekân dizim yönetemi ile aksiyel haritaların analiz edilmesi:** Bu aşamada aksiyel haritalarda bulunan aksiyel görüş hatları axwoman yazılım programı aracılığıyla analiz edilmiştir. Analizler, gerekli analitik verileri ortaya çıkartmaktadır. Analizler sonucunda, içinden en çok geçilen açık alanlardan en az kullanılan mekâna doğru, yerleşimdeki sokakların hiyerarşisi oluşturulabilmektedir. İçinden en çok geçilen sokaklar, alanlar ‘bütünleşik’, az geçilen ise ‘yalıtılmış’ olarak tanımlanmıştır.
- **Axwoman yazılımı aracılığıyla elde edilen analitik verilerin değerlendirilmesi:** Çalışmada yer alan 4 antik kentin analitik verileri bu aşamada değerlendirilmiş ve kent kurguları belirlenmiştir. Analiz ile en bütünleşik görüş akslarından en yalıtılmış olanına doğru renklerle kodlanmış yeni bir harita ortaya çıkarılmıştır. En bütünleşik sokaklar, bir yerleşimin en kamusal, tüm insanları bir araya getirme potansiyeli sunan, bir yere gitmek için içinden en çok insanın geçme olasılığının bulunduğu ortak açık alanlar olarak değerlendirilmiştir. Bütünleşikliği yüksek değerde bir sokakta gidilecek yön ve yol kolayca bulunabildiği için bu sokaklar mekân dizim analizi açısından yerleşimin en okunabilir mekânları olarak değerlendirilmiştir. Yalıtılmış sokaklar ise yalnızca bir amaca bağlı olarak sokaktaki bir yere gitmek için kullanılan yollar olarak öngörülmüştür. Mekân dizimi analizinde, okunabilirlik-bütünleşiklik ve yalıtılmışlık, bir yerleşimin biçimsel özellikleri ile sosyo-kültürel ortamı arasındaki ilişkinin yorumlanmasına olanak sağlayan iki temel kavram olarak çalışmada ön plana çıkmıştır.
- **Mekân dizimi yöntemi ile elde edilen bulguların Adana kentinin antik dönem ve günümüzdeki kent kurgusu açısından değerlendirilmesi:** Ortaya çıkan kent kurguları neticesinde Adana kentine ait Roma döneminden günümüze kadar gerçekleşen kentin gelişim bulguları ortaya konulmuş ve bütünleşiklik kavramı çerçevesinde yerleşimin biçimsel özellikleri ile sosyo-kültürel dünyası arasındaki ilişki değerlendirilerek yorumlanmıştır.

Çalışmada kurgulanan 7 temel aşama için bir akış şeması oluşturulmuştur. Çizelge 3.2’ de bu adımların uygulandığı yöntemin akış şeması öz olarak anlatılmaktadır.

Çizelge 3.2. Araştırma Yönteminin Uygulanmasına İlişkin Akış Şeması

Çalışmada 7 temel adım irdelenirken; literatür taraması yapılarak, inceleme alanlarına ait planlara, kararlara, görüşmelere, gözleme ve görsel kaynaklara dayalı olarak analiz ve sentez metodu kullanılmıştır. Kent planları oluşturulurken, hava fotoğraflarından yararlanılmıştır. Arazide yapılan gözlem, fotoğraflama, tespit ve belgeleme neticesinde, belgeler dijital ortama Autocad yazılımı ile aktarılmıştır. Dijital ortamdaki antik kent planları, Arc-GIS tabanlı Arc-Map ile çalışan Axwoma yazılımı aracılığıyla aksiyel haritalara dönüştürülmüş ve mekân dizimi yöntemi kullanılarak kent dokuları analiz edilmiştir. Analiz sonucunda bulunan değerler üzerindeki karşılaştırma, yorumlama ve değerlendirme aşamalarından sonra çalışma bulguları biçim kazanmıştır.

4. BULGULAR VE TARTIŞMA

Çalışmanın bulgular ve tartışma bölümü;

- ✓ Antik dönem kentlerinin oluşum süreçlerini etkileyen faktörlerin belirlenmesini,
- ✓ Roma antik dönemdeki kentlerin oluşum kurgularının anlaşılmasını,
- ✓ Roma dönemi öncesi Anadolu’da kurulan antik kentlerin genel yerleşim özellikleri ve bu etkilerin araştırma alanında yer alan kentlere yansımalarının tespitini,
- ✓ Roma döneminde Anadolu’da kurulan antik kentlerin genel yerleşim özellikleri ve araştırma alanındaki durumunun değerlendirilmesi,
- ✓ Roma dönemi Kilikya bölgesinin kent kurgusunu oluşturan bileşenler ve araştırma alanındaki durumunun değerlendirilmesi,
- ✓ Ovalık Kilikya bölgesi antik kentlerinin yapısal özelliklerinin belirlenmesini,
- ✓ Antik kent planlarının mekân dizim yöntemi kullanılarak analiz edilmesini, bu analizler sonucunda kentlerin oluşum kurgularına dair elde edilen bulguların değerlendirilmesi alt bölümlerini kapsamaktadır.

4.1. Antik Dönem Kentlerinin Kentleşme Sürecini Etkileyen Faktörler ve Araştırma Alanındaki Durumu

Antik dönem kentlerinin kentleşme süreçleri üzerinde üç ana etkenin etkisi bulunmaktadır. Bunlar Şekil 4.1 ‘de gösterildiği gibi 3 başlık altında değerlendirilmektedir.

Şekil.4.1. Kentleşme Sürecini Etkileyen Faktörler

Çalışmanın bu bölümü, yukarıda belirtilen üç ana etkenin araştırma alanı ile bağlantılı olarak açıklanması kapsamaktadır.

4.1.1. Örgütlenmenin Kentleşme Üzerine Etkisi ve Araştırma Alanındaki Durumu

İnsanlar Neolitik çağda avcılık yaparak, bitki yetiştirerek ve ihtiyaca göre şekillenen aletleri üreterek örgütlenmişlerdir. Avcılık ve toplayıcılık yapan insanlar, tarım ve hayvancılığı öğrenerek göçebe yaşam koşullarını giderek terketmiş ve yerleşik düzene geçmişlerdir. Özellikle tarım ve hayvancılık yaptıkları alanların yakınlarında kendilerine kalıcı yaşam alanları oluşturmuşlardır. Neolitik çağdan sonra yerleşik düzene geçen toplumlar, çalışmaya konu olan antik döneme ulaşmaya kadar sosyal, politik ve ekonomik açıdan örgütlenmişlerdir. Verimli arazi ve su kenarlarına kurdukları kentlerde tarım yapabilmişler ve ticaret olgusunu başlatmışlardır. Gelişen ticaret neticesinde toplumdaki ekonomik yapı dengeleri

değişmiş ve tabakalaşmalar oluşmaya başlamıştır. Köylü sınıfına ek olarak, işçi sınıfı ve tüccar sınıfı biçiminde toplumun sosyo-ekonomik yapısında farklılıklar oluşmaya başlamıştır. Buna paralel olarak ticareti yapılan ürünlerin korunmasını sağlamak amacıyla da asker sınıfı oluşmuştur. Ticareti yapılan ürünlerin kaydı için yazıcı sınıfı ve kamu görevlileri antik dönem toplumlarında yerlerini almıştır. Toplumsal örgütlenme, içerisinde politik ve ekonomik boyutları barındırır. Bu tabakalaşma sonucunda aynı zamanda kral ve yönetici sınıfı oluşmuştur (Tanaç, 2000).

Örgütlenmenin getirisi olarak oluşan sınıf ayrımı ile kent alanının da sınıflara ayrılmış olduğu yani kent kurgularının etkilenmiş olduğu, yeni mekânların oluştuğu ve varolan mekânların yeni ihtiyaçlara göre biçimlendiği görülmektedir. Ticaretin yapıldığı pazar yerinin kent merkezinde kurulması ve antik dönemde kent merkezlerinde bu oluşumun devam edip gelişmesi ile oluşan agora yapısı kent içinde yeni ihtiyaçlara göre mekânın şekil değiştirdiği ve geliştiği örneklerden biridir. Bir diğer örnek ise, ilk dönemlerde komşu kabilelerle takas yöntemi ile av hayvanı alış verişi yapılırken, uzak mesafelere bu yöntemle et ürünü gönderememişler ve canlı hayvan ticaretine geçmişlerdir. Bu da uzak mesafelerde yol hatlarının oluşmasına öncülük etmiştir. Yol hatları, kentin pazar yeri ya da ileri zamanlarda agora yapısına kadar bağlantı sağlamıştır.

4.1.2. İklim ve Bitki Örtüsündeki Değişimin Kentleşme Sürecine Etkisi ve Araştırma Alanındaki Durumu

İklim koşullarının elverişli olmasıyla başlayan tarım yapmayı öğrenme, kentleşme sürecinin başlamasının en büyük adımı olarak değerlendirilebilir. Tarihte bu süreç tarım devrimi veya neolitik devrim olarak isimlendirilmiştir. İnsanlar ekip biçtikleri ürünleri taşımak ve ekim biçim alanlarına su ulaştırmak için nehir kenarlarına yerleşmişlerdir. Debisi düşük olan nehirler taşımacılık için uygun iken, debisi yüksek olan nehirlerde bu tür bir faaliyet yapılamamıştır. Anadolu

yerleşmelerinde bu nedenle denizler arası ticaret gelişmeye başlamış, kıyı şeritleri ve yakın çevresinde sayıları giderek artan yerleşmeler hızlı bir gelişme sürecine girmişlerdir (Tanaç, 2000).

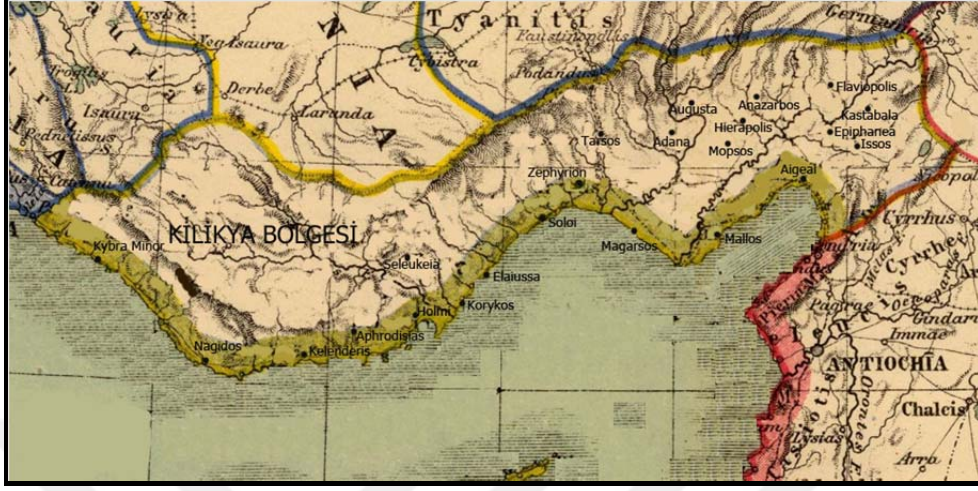
Çukurova, Akdeniz ikliminin egemen olduğu bir bölgedir. Yaz aylarında, deniz ve bölgedeki barajlardan dolayı nemli bir hava hakimdir. Kış aylarında yağışlar daha yoğun ve etkilidir. Toroslar'ın yüksek bölgelerinde kar yağışları görülür. Toros dağları, kalker kayalıklardan oluştuğu için, eriyen karlar süzülerek, dağ eteklerine kaynak su olarak inmektedir. İlkbahar döneminde eriyen karlar ve yağışın fazla düşmesinden dolayı sulak bir dönem yaşanmaktadır. Çukurova çevresinde erken dönemde mevcut olduğu bilinen bitki örtüsü dayanıklı kızılçam ve bazı meşe ormanlarından oluşmakta iken, ormanların yok edilmesi sonucu maki bitki örtüsü geniş yayılım göstermiştir. Kıyı kesiminin gerisinde başlayan ve 800 m'ye çıkan maki toplulukları içinde rastlanan küçük kızılçam orman kalıntıları, bu durumun kanıtıdır. Maki içerisinde meşe, sandal, kocayemiş, mersin, zeytin, karaçalı, sakız, keçiboynuzu, defne, zakkum, erguvan, akçakesme ve tesbih ağaçları da bulunmaktadır. 800 m'den başlayan ormanlar, daha alçak düzeylerde yayvan yapraklı ağaçlardan, çoğunlukla meşe, daha yükseklerde ise iğne yapraklı ağaçlardan, çoğunlukla sedir topluluklarından oluşur. Yaklaşık 2000 m'den sonra azalan sedir topluluklarının yerlerini alpin çayırların almaktadığı görülür (Kaplan, 2017).

Ovalık Kilikya bölgesinde bulunan Seyhan ve Ceyhan nehirleri etrafında Adana ve Misis antik kentleri, deniz kıyısı ve yakın çevresinde ise Elaiussa Sebaste, Magarsos, Mallos, Tarsos, Soloi Pompeiopolis, Aegeai antik kentlerinin kurulmuş oldukları görülmektedir.

4.1.3. Jeomorfolojik Yapının Kentleşme Sürecine Etkisi ve Araştırma Alanındaki Durumu

Bölgelerin coğrafik yapıları kentlerin yer seçimlerinde önemli bir unsur olmakla birlikte yerleşmelerin karşılıklı ticaret ve bilgi alış-veriş ilişkileri ile de doğrudan ilişkilidir. Kentlerin kıyı şeridinde yerleşmesi ile liman kentler oluşmuş, ticaret deniz ulaşımı ile yapılmıştır. Neolitik çağ ve daha öncesinde yerleşimler sıradağların araziyi bölmeye başlamesi ile oluşan sınırlı ve korunaklı alanlarda oluşmaya başlamıştır. İrmakların denizden karaya sıradağlar boyunca ilerlemesi, bu yerleşimlerin su ile ilişkisini sağlamış, böylece tarım yapılabilmiştir. Gelişen tarımla birlikte nüfus artmış ve yeni tarım alanları ile yeni yerleşim alanlarına ihtiyaç duyulmuştur. Ormanlık arazilere doğru kayan tarım ile ağaç toplulukları tüketilmiş ve toprak daha etkili kullanılmıştır. Doğal bitki örtüsünün değişimi (tahribatı) ile toprakta erozyon oluşumu baş göstermiştir. Nehirler taşıdıkları alüvyonlar ile kıyı şeritlerini doldurmuş, mevcut liman ve körfeze sahip kentler alüvyonlarla dolmaya başlayarak eski önemlerini kaybetmişlerdir. Bunun sonucunda yerleşim alanları bu bölgelerden daha elverişli alanlara taşınmak zorunda kalmıştır (Tanaç, 2000).

Kilikya, Mersin (Soli-Viraşehir) yakınlarındaki Lamos (Limonlu) çayı sınır olmak üzere iki bölümden oluşmuştur. Topografik yapısından dolayı, batıda kalan engebeli alan Dağlık Kilikya, doğudaki düz alan ise Ovalık Kilikya olarak adlandırılmıştır (Şekil 4.2).

Şekil.4.2. Kilikya Bölgesi Dağlık ve Ovalık Kesimi Haritası, 1903 (Heinrich Kiepert haritası altlık olarak kullanılmıştır)

Dağlık Kilikya bölgesi, Alanya'dan (Korakeison) Mersin'e (Soli Pompeiopolis-Viranşehir) kadar uzanan alanı kapsamaktadır. Dağlık kesimde tarıma elverişli alanların kısıtlı olması nedeniyle bölgede yerleşim sayısı azdır.

Ovalık kesim Toros dağlarının eteklerinden güney bölgeye doğru uzanan alanı kapsamaktadır. Bölge ismi günümüzde Çukurova olarak anılmasına rağmen bölgenin tamamı ovalık değildir, engebeli arazi yapısı ve tepelik alanları da bulunmaktadır. Bölgenin genel yapısının ovalık olmasından dolayı Çukurova ismi ile anılmaktadır. Strabon'a göre ovalık bölge, Mersin yakınlarındaki Soli'den başlayarak Hatay'daki Issus'a kadar uzanmaktadır. Bölgenin kuzeyindeki Toros sıradağları üzerindeki Bolkar, Aladağ ve Tahtalı Dağları'nın arasındaki geçitler, bölgeyi hem içinde birbirine bağlamakta, hem de dışarıyla bağlantısını sağlamaktadır. Bu geçitler en batıdan itibaren Bolkar Dağları'nın üzerindeki Sertavul, Aladağlar'daki Gülek, Tahtalı üzerinde de en kuzeyden itibaren Gezbel, Mazgaç, Kiraz Bel, Bağdaş Beli, Almadere (Elmedere), Üsküyen ve Meryemçil Beli ve diğer geçitlerdir. Ayrıca ovalık alanın Tarsos, Adana ve Ceyhan Ovaları'nın jeomorfolojik oluşumu ve dolayısıyla Seyhan, Ceyhan ve Berdan Irmakları'nın bu

oluşumlara katkısı ve üretimdeki rolleri, ulaşımdaki yol güzergahlarının ortaya çıkmasındaki önemleri oldukça büyüktür (Kaplan, 2017).

Jeomorfolojik yapının kentlerin kurulmasına ve gelişimleri üzerindeki önemli etkilerine, bölgedeki en belirgin örneklerden biri Tarsos kentinin oluşumudur.. Berdan (Kydnos) nehri, Tarsos'un tarihine yön veren bir nehir olma özelliği taşımaktadır. Toros Dağlarının güneyinden doğup, Tarsos yakınlarından geçerek antik dönemde Rhegma olarak bilinen göle dökülmektedir. Bu göl denize açılan ve zamanla kumla kapanan bir lagündür. Gölün bu şekilde oluşması, Tarsos antik kentinin liman kent olmasını sağlamıştır. Gemilerin denizden bu göl sayesinde Tarsos'a kadar ulaşarak yükleme ve boşaltma yapmış oldukları bilinmektedir. Antik dönemde Akdeniz limanlarının korsanlara karşı tehlike altında oldukları düşünüldüğünde, Tarsos, iç limanının daha korunaklı bir alanda bulunmasından dolayı güvenli bir kent özelliği taşımaktadır (Kaplan, 2017).

İlerleyen dönemler içerisinde Ovalık Kilikya bölgesinde bulunan Mallos ve Tarsos antik kentleri, alüvyonla kaplanarak liman kenti özelliklerini yitirmiş kentler arasında yer almıştır. Örneğin bugünkü Seyhan baraj gölü suları altında kalan Augusta antik kenti, var olduğu dönemlerde Seyhan nehrinin taşıdığı alüvyonlardan olumsuz etkilenecek yerini değiştirmek zorunda kalmıştır. Bir başka kente büyük etkisi olan jeomorfolojik yapı, Kadirli ve Kozan'ı birbirinden ayıran Sumbas Çayının, Kozan'ın Bucak köyünden çıkararak Anavarza antik kentine su sağlamış olmasıdır. Jeomorfolojik yapılardaki böyle değişimlerin kentlere yansımaları bir süreç dahilinde gerçekleştiğinden, kentlerin önemini kaybetmeleri de süreç içerisinde gerçekleşmiştir.

Ovalık Kilikya bölgesi İran, Mezopotamya, Mısır, Kıbrıs ve Doğu Akdeniz ile olan yakın bağlantısı nedeniyle imparatorlukların ve kültürlerin kavşağı durumunda yer almış ve çekim merkezi (geçiş aksı, ticaret merkezi, ordu yolu gibi) olmuştur. Buna ek olarak tarıma elverişli verimli ovalık alanların (suya ve alüvyon dolgululu düz bir yapıya sahiptir) bulunması bölgede çok fazla yerleşim alanının oluşmasına öncülük etmiştir. Bu ovalık alan Tarsos Çayı (Kydnos), Seyhan (Saros) ve Ceyhan (Pyramos) nehirlerinden beslenmektedir.

Prehistorik dönem yerleşim alanları ve limanlar arasında Mersin (Zephyrion), Tarsos (Tarsus), Adana ve Misis (Mopsouhestia) yer almaktadır (Mellink, 1991). Antik kaynaklar Ovalık Kilikya bölgesinin su kaynakları ve bitki örtüsü bakımından oldukça zengin olduğundan bahsetmektedir. Bölgede üzüm, susam, hintdarısı, darı, buğday ve arpa gibi bitkilerin yetişmekte olduğu belirtilmektedir (Şahin, 2008).

Kilikya'da kentleşme üzerinde etkisi olan önemli bir diğer unsur ise akarsuların varlığıdır. Kydnos (Tarsos çayı), Saros (Seyhan), Pyramus (Ceyhan) ırmakları Kilikya'nın önemli akarsularıdır. Mallos, Mopsouhestia, Anazarbus ve Hierapolis-Castabala kentlerinin Pyramus (Ceyhan), Adana ve Augusta'nın Saros (Seyhan), Tarsos'un Kydnos ırmakları yakınlıklarına kurulmalarının bu düşünceyi desteklediği görülmektedir (Aşkın, 2006).

Kentlerin kurulacağı bölgedeki coğrafi şartlar kentleşme faaliyetleri üzerinde doğrudan etkili bir unsurdur. Doğal kaynaklar ve coğrafi koşulların uygunluğu o kentin gelişimindeki önemli etkenlerdir. Doğal kaynaklar içerisinde yeterli geniş alanların varlığı, su kaynaklarının mevcudiyeti, doğal zenginlikleri içermesi ve doğal mimari yapı malzemeleri bulundurması kentlerin kurulması ve gelişmesinde büyük pay sahibidir. Kentlerin kurulacağı arazinin konumlandırılmasında ticaret rotaları üzerinde yer alması veya askeri açıdan stratejik bir noktada bulunması kentin önemini artırmakta ve büyüyerek gelişmesinde belirleyici unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu bağlamda değerlendirilecek olursa Kilikya'nın Suriye ve Mezopotamya ile Küçük Asya'nın iç bölgeleri ile olan ticari rota üzerinde yer aldığı görülmektedir. Diğer taraftan uzun kıyıların mevcudiyeti ile Akdeniz ticaretinde önemli bir yeri olduğu düşünülmektedir. Aynı zamanda Romalılar bölgedeki kentleri doğuya yapılacak seferler için birer askeri üs olarak kullandıklarından stratejik açıdan da önem taşımışlardır. Bu bağlamda Ovalık Kilikya kentlerinin su kaynaklarının bulunduğu yerlerde yoğunlaştığı ve üretim yapmaya uygun araziler ile ilişkili bölgelerde kuruldukları görülmektedir.

Antik kentler kuruldukları yörenin topoğrafik özellikleri açısından iki grupta incelenebilmektedir.

- Düz arazide kurulmuş kentler
 - Düz arazide kurulmuş liman kentleri
 - Düz arazide kurulmuş ovalık alan kentleri
- Yamaç üzerine kurulmuş kentler
 - Yamaç üzerine kurulmuş liman kentleri
 - Yamaç üzerine kurulmuş dağ kentleri

Çalışmada incelenen antik kentlerin tamamı düz arazide kurulmuş ovalık ve liman kentlerinden oluşmaktadır. Bu kentlerde yaşayan toplumun ne tür mekânlarda yaşadığını tespit etmek ve bu mekânları içerisinde barındıran yapıların işlevlerini tahmin etmek için Çizelge. 4.1 ve 4.2 de gösterilen ölçütler temel alınmıştır. Antik kentler içerisindeki yapı ve mekâna dair ölçütlerde belirtilen maddelere cevap alınamayan (yapı yıkık olduğu için saptanamama durumunda) noktalarda ise mekân dizim yönetimi uygulayarak elde edilen analiz sonuçlarından destek alarak kent kurgusunun analiz edilmesine çalışılmıştır.

Çizelge 4.1. Yapının İşlevinin Tahmin Edilmesinde Temel Alınan Ölçütler

Yapının İşlevini Tahmin Etmek İçin Temel Alınan Ölçütler
• Yapı Formu
• Yapı Malzemesi
• Yapı Konumu
• Yapının Kent İçeriindeki Konumu
• Yapının Kentin Diğer Öğeleri ile Olan İlişkisi
• Yapının Ebatı
• Yapıya Ait Dönemsel Semboller
• Yapının Kısıtları
• Yapının Olanakları
• Yapının İnşa Edildiği Topoğrafya ve İklim Verileri
• Yapının Oluşum Kurgusu
• Yapıya Doğrudan veya Dolaylı Ulaşım Hattının Varlığı
• Yapıya Ulaşım Hatlarının Kentin Kalkınmasına Olan Etkisi

Çizelge 4.2. Toplumların ne tür mekânlarda yaşadıklarını anlamak için temel alınan ölçütler

Toplumların Ne Tür Mekânlarda Yaşadığını Anlamak İçin Temel Alınan Ölçütler
• Kentin Formu
• Kentte Kullanılan Ana Malzemeler
• Kentin Konumu
• Kentin Alt Öğeleri
• Kentin Kapladığı Alan
• Kentin Ulaşım Ağı
• Kentte Kullanılan Semboller
• Kentin Kısıtları
• Kentin Olanakları
• Kentin İnşa Edildiği Topoğrafya ve İklim Verileri
• Kentin Oluşum Kurgusu
• Kentin Ulaşım Ağının Kentin Kalkınmasına Etkisi

Çalışmada antik kentlerin oluşum kurgularını anlamak için, mekân dizim yönteminin sağladığı analitik verilerin yanısıra, kentlerin kentleşme süreci içerisindeki oluşum kurgularını analiz etmek için de Çizelge 4.3' de sunulan **kent analiz modeli ölçütleri** kullanılmıştır. Bu model çerçevesinde antik bir kentin kent kurgusu belirlenerek, kente dair kent katalogları oluşturulabilmektedir.

Çizelge 4.3. Kentlerin kentleşme sürecindeki oluşum kurgularının analiz edilmesinde kullanılan modeli ölçütleri

ANTİK KENT ANALİZ MODELİ ÖLÇÜTLERİ		
COĞRAFI BELİRLEYİCİLER	İklim	<ul style="list-style-type: none"> • Kent Girişlerinin Konumu • Yapıların Yönlenmesi • Kent Yapılarının Çatı Formu • Yapıların Bitişik ya da Ayrık Düzendeki Uygulanması
	Topoğrafya	<ul style="list-style-type: none"> • Topografik Yükseltiye Göre Kentin Konumlanması • Kent Teraslamaları • Kent Biçimlenmesi (Simetrik/Asimetrik)
	Malzeme	<ul style="list-style-type: none"> • Kentte Kullanılan Yapı Malzemeleri
SOSYO-KÜLTÜREL BELİRLEYİCİLER	Yaşam Biçimi	<ul style="list-style-type: none"> • Kentin Ana Geçim Kaynağı • Kent Kullanım Biçimi • Kentte Yapılan Eylemler • Kentlinin Örgütlenmesi • Kentte Bireylerin Edindiği Roller
	Kentin Yapısı/ Büyüklüğü	<ul style="list-style-type: none"> • Kent Alanı Sınırları • Kent Formu • Kent Kullanım Şeması
	Kent Ögelerinin İlişkileri	<ul style="list-style-type: none"> • Ortak Kullanım Alanları • Özel Kullanım Alanları

4.2. Roma Dönemi Öncesi ve Sonrası Anadolu'da Yerleşim Görmüş Uygarlıkların Kronolojik Tarihi ve Araştırma Alanındaki Durumu

Kilikya bölgesinin kronolojik olarak kimler tarafından yönetildiğinin incelenmesinin kentlerin kısa ve uzun dönemdeki değişim süreçlerinin anlaşılmasına katkı sağlayacağı düşünülmüştür. Bu konudaki bulgular aşağıda açıklanmaktadır.

M.Ö. 8000-1500 tarihleri arasında Kilikya bölgesi Hitit imparatorluğu hakimiyetinde yer almıştır.

M.Ö. 5. yüzyılda (500-400) ise, Pers istilası ile kentlerin tahrip edilmesi ve yıkılması sonrasında, Roma egemen olana kadar (M.Ö. 401) Kilikya bölgesi eski geleneklere göre krallar tarafından yönetilmiş, bu tarihten sonra Pers satraplığı

durumuna dönüşmüştür. Pers yönetimi işgal ettiği toprakların yaşam kültürlerine, inanç ve geleneklerine dokunmamıştır. Kentlerin yönetimlerini o kentin içinden yetişmiş insanlara bırakmışlardır. Toros dağlarında bulunan gümüş madenleri ve deniz ticareti bölge zenginliği üzerinde önemli etkiye sahip olmuştur.

M.Ö. 333 yılında Büyük İskender Tarsos'a girmiş ve aynı yıl içerisinde İssos savaşında Persleri yenerek Kilikya bölgesini egemenliği altına almıştır. Bölgede Büyük İskender'in egemenliği yaklaşık 10 yıl sürmüştür (Ünal ve Girginer, 2007).

M.Ö. 330-30 yılları arasında da Anadolu'da Hellenistik dönem yaşanmıştır. Bu dönemin en önemli özelliklerinden biri şehirciliğin gelişmesi olmuştur (Erzen, 1940).

Büyük İskender'in M.Ö. 323 yılında ölümü ile kurmuş olduğu Makedonya İmparatorluğu üç farklı krallığa dönüşmüştür. Bunlar Mısır'da Ptolemaioslar Krallığı, Suriye'de Seleukoslar Krallığı ve Yunanistanı da içine alan Makedonya Krallığı şeklinde paylaşılmıştır. M.Ö. 301 yılına kadar Kilikya'da yönetimi sağlayan Antigonos öldükten sonra, bölge Ptolemaios yönetimine geçmiştir. M.Ö. 281'de ise I. Seleukos tarafından ele geçirilmiştir. Bölge Roma dönemine kadar Seleukoslar hakimiyetinde yönetilmiştir (Umar, 2000).

Seleukoslar ile Ptolemaioslar arasında Kilikya hakimiyeti için, M.Ö. 274–271 yılları arasında I. Suriye Savaşı, M.Ö. 260–253 arasında II. Suriye Savaşı ve M.Ö. 246–241 yılları arasında III. Suriye Savaşı yapılmıştır. III. Suriye Savaşı sonunda Ptolemaioslar'ın Kilikya'da elde ettiği bazı yerler, III. Antiochos'un Ptolemaioslar'a karşı başlattığı savaşlarla tekrar Seleukoslar'ın eline geçmiştir. III. Antiochos, İskender İmparatorluğu'nu bir kez daha canlandırmak istemiş, Anadolu, İran ve Baktria'yı işgal etmiş, ancak M.Ö. 190 yılında Manisa yakınlarında ünlü komutan Hannibal'i de yenen Scipio'ya yenilince Apameia Antlaşması yapılmış, III. Antiochos, batıdaki hakimiyetini kaybetmiş ve böylece Toroslar'ın güneyine çekilmek zorunda kalmıştır. IV. Antiochos döneminde (M.Ö. 175–164) Kilikya'da

bulunan Kastabala, Misis ve Adana gibi kentler, kendi adına sikke basabilmişlerdir (Ünal ve Girginer, 2007).

M.Ö. 140 yılına tarihlenen bir yazıtta göre Kilikya'da yer alan Magarsos (Karataş) antik kentinde bulunan ve Tanrıça Athena Magarsia'ya adanmış bir tapınak, devrinin Doğu Akdeniz'deki en önemli kehanet merkezlerinden biri olarak kabul edilmiştir (Sayar, 2011).

M.Ö. 83 yılında Ermeni kralı Tigran, Ovalık Kiliya'yı işgal etmiş ve doğu Kilikya halkını yeni kurduğu başkenti Tigranokerta'ya sürmüştür. M.Ö. 69 yılında Romalı Lucullus, Tigran'ı yenmiş ve Kilikya halkının sürgün hayatı böylece son bulmuştur. Kilikya M.Ö. 64 yılında kesin olarak Roma'ya bağlanmıştır. M.Ö. 64 yılında Kilikya bölgesinde korsanlık faaliyetleri artmış ve Roma'yı tehdit eden bir unsur olarak görülmüştür. M.Ö. 67 yılında Pompeius, donanması ile korsanları yenmiş ve esir aldığı korsanları (kötülük amaçlı olmayan, yoksulluk nedeniyle korsanlık faaliyetlerine destek veren korsan halkını) eski ve yeni şehirlere yerleştirmiştir. Yerleştirdiği şehirler ise, Mallos (Kızıлтаhta), Adana, Epiphaneia (Burnazhan) ve Soli (Viranşehir) gibi boş veya az nüfuslu yerleşim alanlarıdır. Pompeius böylece doğu Kilikya sahil şeridi ile Çukurova'yı kontrolü altına almayı başarmıştır (Sayar, 2000). M.Ö. 51 yılında Kilikya'da görevlendirilen Marcus Tullius Cicero, Amanos dağları kralı Tarkondimotos ile Kappadokia kralı aracılığıyla Kilikya'nın gözetim ve kontrolünü sağlamış ancak M.Ö. 43 yılında öldürülmesi ile bu kontrol kesintiye uğramıştır (Sayar, 2011). M.Ö. 50 yılında Ceasar (Sezar) ve Pompeius arasında artan gerilimde Cicero, Pompeius tarafında yer almıştır. M.Ö. 49 yılında Sezar ve Pompeius arasında iç savaş başlamıştır. M.Ö. 48 yılında Pompeius, Pharsalos Deniz Savaşı'nda Sezar'a karşı yenilmiş ve Mısır'da öldürülmüştür. M.Ö. 44 yılında Sezar da öldürülmüş ve Marcus Antonius'un Kilikya üzerindeki etkisi hissedilmeye başlamıştır. M.Ö. 31'de Actium Deniz Savaşı'nda Augustus'un (Octavianus) zaferi sonrasında, Marcus Antonius ve Kloptra ölmüş, Roma, Cumhuriyet döneminden İmparatorluk

dönemine geçmiştir. Bunun dışında, Kilikya'da M.Ö. 64–17 yılları arasında Roma'ya bağlı küçük beylikler hüküm sürmüştür (Ünal ve Girginer, 2007).

M.Ö. 27 tarihinde Kilikya, Bithinia-Bitinya (Günümüz Batı Karadeniz bölgesi) ve Asia-Asya (Günümüz Ege bölgesi) ile birlikte Asia Minor (Küçük Asya) 'da bulunan üç eyaletten biri olmuştur (Kurt, 2011).

M.S. 70-79 tarihleri arasında hüküm süren İmparator Vespasianus yaptığı düzenlemeler ile Kilikya'nın dağlık kesimini Roma sınırları içine almıştır. Syria eyaletine bağlanmış olan Ovalık Kilikya ise Dağlık Kilikya ile birleştirilmiş ve böylece Kilikya eyaleti adını aldığı coğrafyaya yeniden sahip olmuştur. Kurulan bu yeni eyaletin başkenti ise Tarsos olmuştur (Topdal 2007).

Roma imparatorlarından Traianusus (M.S. 98–117) ve Hadrianus (M.S. 117–138) devrinde Kilikya bölgesinde barış ve refah görülmektedir. Bu dönemde Tarsos, Adana, Aigeai, Mallos ve Soloi-Pompeiopolis gibi kentler arasında büyük bir rekabet ortaya çıkmıştır (Ünal ve Girginer 2007).

İmparatorlar Marcus Aurelius (M.S. 161–180) ve Lucius Verus (M.S. 161–169) döneminde de bölgede refah devam etmiştir. İmparator Marcus Aurelius Part Savaşları'nda gösterdiği başarılarından dolayı Suriye doğumlu Avidius Cassius adında bir senatörü aralarında Kilikya ve Mısır'ın da olduğu toprakların yönetimi ile ödüllendirmiş ancak Avidius Cassius M.S. 175 yılında bağımsızlığını ilan etmiş, daha sonra Suriye'de kendi askerlerince öldürülmüştür. Bu olaydan sonra İmparator Marcus Aurelius M.S. 175 tarihinde yanına eşi Faustina ve oğlu Commodus'u da alarak Suriye, Mısır ve Anadolu'yu kapsayan bir geziye çıkmış, M.S. 176 yılında Tarsos'tan ayrıldıktan sonra ve Toros Dağları'nın henüz aşıldığı bir sırada Halala (Faustina) kentinde aniden ölmüştür. Marcus Aurelius'un ölümünden sonra M.S. 180 yılında imparator Commodus olmuştur (Ünal ve Girginer, 2007).

M.S. 192 yılında Commodus'un ölümünden sonra Roma imparatoru olma yarışına giren Pannonia valisi Septimus Severus ile Syria valisi Pescennius Nîger'in Issos'ta yaptıkları savaş neticesinde, Septimus Severus'un kazanması ile

yeni imparator Septimus Severus olmuştur. Kilikya bu tarihten itibaren kara ve deniz sevkiyatının yapıldığı önemli bir merkez haline gelmiştir (Topdal, 2007).

M.S. 193/194 yılında İmparator Septimus Severus'a bağlı kuvvetler, Kilikya'da Pescennius Niger'in kuvvetlerini yenilgiye uğratmışlardır (Akşit, 1970). Pescennius Niger'e karşı İmparator Septimus Severus'un tarafında yer alan Anazarbus (Anavarza) M.S. 204/205 yılında metropol unvanını almıştır. Anazarbus sonraları Kilikya Secunda (İkinci Kilikya)'nın başkenti olmuştur. M.S. I. ve II. yüzyıllar Roma İmparatorluğu'nun refah dönemidir. Pax Romana olarak adlandırılan bu dönemde, Kilikya bölgesinde eskisine göre bir huzur ortamı oluşmuştur. Roma'nın gücü ve büyüklüğünün Tarsos gibi önemli kentlere yansması bu kentleri daha da büyütüştür (Ünal ve Girginer, 2007). Kilikya bölgesinde Helenistik dönemden sonra yaşanan Pax Romana dönemi sonrası M.S. 260 yılında Kilikya bölgesi Persler tarafından istila edilmiştir. Daha sonra ise Roma, Persler'i Korykos'ta (Günümüz Kız Kalesi ve çevresi) yenilgiye uğratmıştır (Kurt, 2011).

M.S. 3. yüzyılda Roma'nın doğu sınırında mücadele ettiği Parthların yerini Sasaniler almış, Anadolu'ya doğru ilerlemiş ve pek çok bölgeyi istila etmiştir. Ovalık Kilikya tamamen Sasani hakimiyetine geçerken, Dağlık Kilikya'daki pek çok kent de bu istilaya maruz kalmıştır. M.S. 3.yüzyıl'ın sonlarında başa geçen imparator Diocletianus, ülke genelinde tahribatın yol açtığı düzensizliğe son vermek için eyaletleri oniki küçük bölüme ayırmıştır. Her birinin başına bir sivil, bir de askeri yetkili atamıştır (Topdal, 2007).

M.S. 333 yılında, güç merkezi Roma'dan İstanbul'a kayınca, Akdeniz limanları eski önemini yitirerek, ticaret, sermaye ve işadamları, Kilikya'dan İstanbul'a taşınmıştır. Bunun sonucunda Pax Romana dönemindeki refah ve huzur aranır olmuştur. Bu duruma Hıristiyanlığın yayılması da eklenince, tüm Roma ülkesinde olduğu gibi Kilikya'da da karışıklıklar iyice artmıştır. Aynı yıl içerisinde Kilikya ve Suriye bölgelerinde veba salgını ortaya çıkmıştır. M.S. 334 yılında lakabı "Deve Sürücülerinin Başı" olan Kalokairos adında birinin öncülüğünde

isyan çıkmış ve sonunda bu asi, Flavius Dalmatius tarafından Tarsos'ta idam edilmiştir. Kilikya'da bu dönemden itibaren M.S. V. yüzyıla kadar süren bir duraklama ve çöküş süreci yaşanmıştır (Ünal ve Girginer, 2007).

M.S. 408 yılında Kilikya, İmparator II. Teodosius tarafından, iki ayrı eyalete bölünmüştür (Sayar,1992). Kilikya'nın batı tarafına Kilikya Prima denmiş ve başkenti Tarsos olmuştur. Doğu tarafı ise Kilikya Secunda olarak adlandırılmış ve başkenti Anazarbus olmuştur.

M.S. 540'lardan itibaren Sasaniler, Kilikya'nın doğu bölümlerine saldırmışlardır. Bizans ve Pers mücadelesi, Araplar'ın Sasaniler'i tehdit etmesine kadar sürmüştür. Sasaniler'in, İslam Devleti'nin sınırlarına katılmasından sonra Araplar, Bizans üzerine seferlerini yoğunlaştırmışlardır. Araplar M.S. 637 ve 641 yıllarında Misis ve Tarsos'a kadar ulaşmışlardır. Komutan Valentinus tarafından Kilikya'dan püskürtülen Araplar (Emeviler) M.S. 647, 649 ve 650 yıllarında yeniden saldırmışlardır. Bu saldırılardan sonra, Bizans'la yapılan anlaşmalar gereği, Kilikya üzerinde askerden arındırılmış tampon bölgeler ortaya çıkmıştır. Ancak Araplar güçlü ordusuyla yine Anadolu içlerine kadar ilerlemişlerdir. M.S. 674–678 yılları arasında İstanbul önlerine kadar gelen Araplar, İstanbul'u kuşatmış fakat alamamışlardır. M.S. 800'den itibaren Kilikya bölgesindeki kaleler sağlamlaştırılarak ve Bizans ile kalıcı bir sınır oluşturularak, Arap (Abbasiler) hâkimiyeti güçlendirilmeye başlamıştır (Çelik, 2010).

M.S. 804 tarihinde Abbasi Sultanı Harun Reşid'in İran'da bulunduğu bir zamanda Bizans, Kilikya'ya girmiş, burada bulunan Mopsuestia (Misis) ve Anazarbus'u (Anavarza) ele geçirmiş, ancak Abbasiler bu yerleşimleri geri almışlardır. İmparator VII. Konstantin'in başa geçmesiyle birlikte Bizans, kaybetmiş olduğu yerleri geri alabilmek için seferler düzenlemeye başlamış ve böylece M.S. 965 yılında Kilikya'nın tümünü geri almıştır. Bizans hakimiyetinden sonra Kilikya'da kurulan Ermeni krallığı, 1375 tarihinde yıkılmıştır. Daha sonra Kilikya bölgesi, Ramazanoğulları'nın eline geçmiştir (Çelik, 2010).

Kilikya bölgesine yerleşen Ramazanoğulları'nın Çukurova'ya Horasan yoluyla göç ettikleri düşünülmektedir (Ener, 1986). Ramazanoğulları Beyliği, Memluk Devleti'ne bağlı olarak Kilikya bölgesine hakimken, 1516 tarihinde Yavuz Sultan Selim, Osmanlı Devleti'ne bağlamıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nun Almanya ile birlikte girdiği I. Dünya Savaşı'nı kaybetmesinin ardından Fransızlar 18 Aralık 1918 tarihinde Mersin'den giriş yapmışlar ve 19 Aralık'ta Tarsos'u, 20 Aralıkta da Adana'yı işgal etmişlerdir. Uzun süren mücadeleler sonunda, işgal kuvvetleri 5 Ocak 1922 senesinde Çukurova'dan çekilmişlerdir (Çelik, 2010).

Günümüzde Kilikya yerleşim alanı, Türkiye Cumhuriyeti toprakları içerisinde Doğu Akdeniz bölgesinde yer almaktadır. Anadolu'dan geçmiş ve yerleşmiş bu uygarlıkları ve ilişkilerini anlayarak bir kentin kuruluş amacı doğru bir şekilde yorumlanabilir. Bu nedenle Ovalık Kilikya bölgesinin tarihi geçmiş ve üzerinde yaşayan uygarlıklar önem taşımaktadır. Yukarıdaki bölümlerde Kilikya'nın tarihsel süreçteki yönetsel durumu önemli tarihsel olaylarla birlikte açıklanmıştır. Kilikya bölgesinde, bu tarihsel süreç içerisinde hangi kentlerin var oldukları da aşağıda gösterilen Çizelge 4.4' de belirtilmiştir. Böylece dönemler içerisinde var olan kentler tespit edilerek, kentlerin geçmişleri hakkında kronolojik tarih ve yönetsel çerçevede bulgular elde edilmiştir.

Çizelge 4.4. Anadolu'da Yerleşim Görmüş Uygarlıkların Kronolojik Tarihi
www.timemaps.com, <http://paradoxfan.com>, www.pinterest.ca

ANADOLU TOPRAKLARINDA YERLEŞİM GÖRMÜŞ UYGARLIKLAR KRONOLOJİSİ	
	<p>Kilikya, Prehistorik dönem içinde Neolitik çağ yerleşimi olan, Mersin il sınırlarında olan Yumuktepe, Tarsos-Gözükkule, Viranşehir-Soli, Adana il sınırında olan Ceyhan-Tatarlı, Erdemli-Tömük, Osmaniye il sınırında olan Domuztepe, Kastabala, Iskenderun il sınırında olan Kinet höyüklerinin yer aldığı görülmektedir. Kalkolitik çağda, Mersin-Silifke kalesi, Adana-İncirlik, Kozan-Alapınar, Çukurköprü, Tirmil, Tılan, Ceyhan-Hacılar, Yarımhöyük, Balağlı, Çiftlik, İkiz, Bozhöyük, Hikmet, Çakmaktepe, Pasgüden, Köşeler höyük yerleşimleri yer almıştır. Tunç çağında, Adana Tepebağ höyük, Kestel, Dikili, Buruk, Ceyhan-Sarı, Misis, Sirkeli höyükleri, Kozan-Anavarza yerleşimleri yer almıştır. Bölgedeki bu yerleşimler Mezopotamya uygarlığı ile ticaret aracılığıyla iletişim kurmuş oldukları bilinmektedir.</p>
	<p>Anadolu'ya yapılan göçer sonrasında küçük devletler veya beylikler kurulmuştur. Frigler, Lidyalılar, Likyalılar, Urartular ve Grek koloni kentleri yeni kurulan devletleri oluşturmuştur. Anadolu'nun Güney ve Güneydoğusu'nda kurulan Geç Hitit Beylikleri de bağımsız kent devletleri arasında yer almıştır. Kilikya, Hitit imparatorluğu sınırları içerisinde Mersin ve Adana'da yerleşimlerin olduğu bilinmektedir. Anadolu toprakları M.Ö 715-557 tarihleri arasında Asur egemenliği altında kalmıştır. Asurlular geç hitit beyliklerine saldırarak Asur eyaleti kurmak istemişlerdir (M.Ö 839). M.Ö 612'ye kadar Çukurova'yı, bölgeye tayin edilen eyalet valileri idare etmişlerdir. M.Ö 705'den sonra yerli halkın ayaklanmaları sonucunda Grek kolonizasyonu ile ilişkiye geçmişlerdir. Bu topraklar M.Ö.557-556</p>
DÖNEM: M.Ö 8000-1500	DÖNEM: M.Ö 1500-500

Çizelge 4.4. (devamı)

ANADOLU TOPRAKLARINDA YERLEŞİM GÖRMÜŞ UYGARLIKLAR KRONOLOJİSİ	
	<p>DÖNEM: M.Ö 500-333 PERS EGEMENLİĞİ</p>
	<p>DÖNEM: M.Ö 200-30 BAĞIMSIZ KRALLIKLAR</p>
<p>M.Ö 333'e kadar Kilikya Bölgesi Pers imparatorluğu sınırları içerisinde yer almıştır. Yerli krallar Pers hükümdarlarına vergi ve haraç vererek kendi yönetimlerini devam ettirmişlerdir. Bölgenin önemli kentlerinin Mersin, Tarsos ve Adana olduğu bilinmektedir (Ünal,2006).</p>	
<p>Büyük İskender'in ölümü sonrasında Makedon krallığı tarafından yönetilen topraklar Helenistik krallıklar arasında paylaşılmıştır. Kilikya bölgesi Seleukos krallığı egemenliği altında yönetilmiş, Tarsos ve Adana önemli yerleşim birimlerini oluşturmuştur. Kilikya'nın Helenleşmesi Seleukoslar döneminde başlamıştır. Seleukeia (Silifke), Kydnos üzerindeki Antiocheia (Tarsos), Pyramos üzerindeki Seleukeia (Mopsuestia, Misis), Hieropolis (Kastabala), Epiphaneia Helenistik dönemde kurulmuş veya genişletilmiş kentler arasında yer almaktadır (Ünal,2006) M.Ö. 2.yüzyıl'da Seleukeialılar siyasi ve idari sisteminin zayıflamasıyla, Kilikya açıklarındaki denizlerde korsanlık faaliyetleri artmıştır. Korsanlar tüm Akdeniz dünyasında ticareti ve deniz aşırı ulaşımı aksatmış, Roma'nın yayılcı politikası için de ciddi bir engel teşkil etmişlerdir. Bu nedenle M.Ö.102-101 yılında Kilikya askeri üs olarak kullanılmıştır (Ünal,2000).</p>	

Çizelge 4.4. (devamı)

ANADOLU TOPRAKLARINDA YERLEŞİM GÖRÜMÜŞ UYGARLIKLAR KRONOLOJİSİ	
	DÖNEM: M.Ö 85-M.S 476
	DÖNEM: M.Ö 85-M.S 476
<p>Böylece ülke topraklarını genişletmiştir. Kilikya toprakları daha önceden Suriye eyaletine bağlı iken M.S 72 yılında Suriye'den ayrılmış, Aspera'ya katılara Roma eyalet sisteminin içine girmiştir. Tarsos bu eyaletin başkenti olmuştur. M.S 260'dan itibaren Pers saldırılarına maruz kalmış ve. Siifke de Isauria eyaleti kurulmuştur. Hristiyanlığı bir din haline getiren Paulus Tarsos'ta M.S 10 yılında doğmuş, Hristiyanlığın ilkelerini orada geliştirmiş ve yeni dini Anadolu'nun diğer yerlerine, Hellas'a ve Roma'ya kadar yaymıştır. Roma dönemi kentleri Kızıltanta Köyü'nde olduğu sanılan Mallos, Kastabala, Anavarza, Kanytelakanlıdivane, Korykos-Kızkalesi, Koraseion-Susanoglu, Seleukeia-Siifke, Holmoi-Taşucu, Diocæsareia-Uzuncaburç, Olba-Ura, Claudiopolis-Mut, Tarsos, Magarsos-Karataş, Elaiussa-Sebaste-Ayas, Kilikya Aphrodisias'ı, Nagidos, Kelenderis-Aydincık, Aigeai-Yumurtalık bunlardan en bilinenleridir (Ünal,2006).</p>	<p>Kilikya Bölgesi Roma imparatorluğunun egemenliği altına girmiştir. Tarsos ve Adana önemli yerleşim birimleri olmaya devam etmiştir. M.S 102 yılında Roma, Kilikya bölgesini korsanlara karşı askeri üst olarak kullanmıştır. Kilikya'nın gerçek anlamda Helenleşmesi Roma döneminde gerçekleşmiştir. M.Ö. 85'de Roma eyaleti olmuştur. M.Ö.67 yılında Pompeius, korsanları en başta Soloi (Viranşehir) olmak üzere daha önce boşaltılmış olan kentlere yerleştirmiştir. M.Ö.64-63'te Kilikya eyaletinin topraklarına Ovalık Kilikya bölgesi eklenmiştir. M.Ö.40-30 tarihleri arasında bölgede küçük beylikler hüküm sürmekte iken, başkenti Kastabala-Hieropolis olan yerel bir krallık kurulmuştur. Bu krallık, iç savaşlar sırasında Roma'da hüküm süren Pompeius veya Antonius'un tarafını tutmak suretiyle krallığını devam ettirmiştir.</p>

Çizelge 4.4. (devamı)

ANADOLU TOPRAKLARINDA YERLEŞİM GÖRÜŞÜ UYGARLIKLAR KRONOLOJİSİ	
<p>ARAPLAR DÖNEMİ: 7.yüzyıl:ın ortalarından itibaren Arap ve daha önceleri başlayan Sasani (Pers) saldırıları sonucu kentler boşaltılmış ve tahrip edilmiştir. Bizans ile Araplar arasındaki toprak sınırını Toros Dağları oluşturmuştur. Bizanslar Lamos Irmağının batısında yer alan kentleri Silişke'ye, doğusunu ise Tarsos'ta olan Arap emirliğine bağlamışlardır. Bu dönemde Arap-Bizans sınırı Lamos'un kuzeydoğusu Tarsos'un kuzeyinden, Gülek Boğazı'nı Araplar'ın elinde bırakacak şekilde Pozanti'dan, Faraşa'nın (Pharassa, Pharassoni) hemen güneyinden, Feka'nın kuzeyinden, Göksun-K.Maraş hattının ortasından Besni ve Samsat'a varmış, oradan kuzey doğuya dönerek Nusaybin ve Gerger üzerinden Doğu Anadolu dağlarına ulaşmıştır. Bu dönemde Arap ve Bizans arasında Kilikya kesiminde terk edilmiş tampon bölge olarak Antakya'dan Misis ve Tarsos'a kadar olan kısım yer almıştır. Kilikya'daki Arap hakimiyeti 965 yılına kadar devam etmiştir. Antakya, Adana, Tarsos, Misis, Anazarba (Anavarza) kent ve kaleleri, Roma ve Bizans döneminde ekonomik açıdan refah ve güvenli kentler iken Arap döneminde büyük tahribata uğradıkları ve güven ortamını kaybettikleri için eski ticari ilişkilerini devam ettirememiş, dolayısıyla önemlerini büyük ölçüde kaybetmişlerdir (Ünal,2006).</p>	 <p>DÖNEM: M.S 476-M.S 650</p> <p>M.S. 400 Erken Bizans döneminde Ovalık Kilikya iki ayrı eyalete bölünmüştür. Bunlardan Kilikya Prima denen batı kısmının başkenti Tarsos, Kilikya Secunda denen doğu kısmının başkenti Anazarbos olmuştur. Ovalık Kilikya'da pek çok kilise ve bazilika yapılmıştır. Kilikya'nın Helenleşmesi ve Hirisitinyanlaşması bu dönemde olmuştur. Anadolu'nun Helenleşmesinde kilise ve İnci'nin dilinin Grekçe olması önemli rol oynamıştır. Kilikya Bölgesi Bizans İmparatorluğunun egemenliği altına girmiştir. Bu dönemde Tarsos ve Adana önemli yerleşim birimleri olmaya devam etmiştir. Bizans İmparatorluğu ordularının askeri karargahı olarak bu bölgeyi kullanmıştır.</p>
DÖNEM: M.S 650 -965 ARAPLAR DÖNEMİ	

Çizelge 4.4. (devamı)

ANADOLU TOPRAKLARINDA YERLEŞİM GÖRÜŞÜMÜŞ UYGARLIKLAR KRONOLOJİSİ	
	<p>Arap-Müslüman nüfusunu büyük ölçüde yok eden veya onların kaçmasına neden olan Bizans, Araplar devrinde Kilikya nüfusunun azalmasına neden olmuştur. Araplar'dan boşalan nüfus boşluğu her ırktan insanlarla doldurulmuş, bundan istifade eden Ermeniler bölgeye gelmeye başlamışlardır (Ünal, 2006).</p>
DÖNEM: M.S 965-M.S 1198	
	<p>Haçlı Seferlerinin ve batı kilisesinin yardımıyla kurulmuş olan Küçük Ermeni Krallığı, 1375 yılına kadar devam etmiş, ilerleyen dönemlerde Memluklar ve Osmanlılar bölgeyi ele geçirmiştir. Başkentlerini Tarsos, ilerleyen dönemlerde Sis olarak belirlemiştir. İnanç sisteminde Ermeni Apostolik Kilisesine bağlı kalmışlardır. Memükler 1375 yılında Sis'i alarak ermeni krallığına son vermişlerdir. Bu dönem tarihsel süreçte Ortacağ adıyla anılmaktadır (Ünal,2006).</p>
DÖNEM: M.S 1198-1375 ERMENİ KRALLIĞI	

Çizelge 4.4. (devamı)

ANADOLU TOPRAKLARINDA YERLEŞİM GÖRÜŞÜMÜŞ UYGARLIKLAR KRONOLOJİSİ	
	<p>DÖNEM: M.S 1375</p> <p>MEMLÜK SULTANLIĞI ve BEYLİKLER DÖNEMİ Kilikya bölgesi 1375'de Memlük sultanlığının hakimiyetine geçmiştir. Ramazanoğulları beyliği valileri aracılığıyla bölge yönetimi sağlanmış ve Memlük sultanlığına destek verilmiştir. (Ünal,2006).</p>
	<p>RAMAZANOĞULLARI BEYLİĞİ Bögenin batı bölümü Osmanlı imparatorluğu, doğu bölümü ise Memlük sultanlığı hakimiyetinde yönetilmiştir. İlerleyen dönemde Kilikya bölgesi Ramazanoğulları Beyliği tarafından idare edilmiştir.</p>
<p>DÖNEM: M.S 1453</p>	<p>DÖNEM: M.S 1923-</p>
	<p>DÖNEM: M.S 1923-</p> <p>Türkiye Cumhuriyetinin 1923 yılında kurulmasından sonra Kilikya bölgesi Türkiye Cumhuriyeti sınırları içerisinde yerini almıştır.</p>

Ovalık Kilikya bölgesinin Roma dönemindeki yönetsel durumu hakkında bilgi vermeden önce kendinden önceki dönemlerde yerleşim görmüş uygarlıklar ve bunların yönetsel durumu hakkında bilgi verilmiştir. Bu veriler ile kentlerin neden terkedilmiş oldukları ya da üst üste yeniden kurulmalarındaki amaç ile kentin büyüme/genişleme nedenleri hakkında tarihsel bilgiler elde edilebilmiştir. Bölgenin geçmiş tarihi yönetsel bilgilerinin, Roma dönemi kentleşme sürecinin anlaşılmasında etkin rol aldığı düşünülmüştür. Bu veriler doğrultusunda, Ovalık Kilikya bölgesi Roma dönemi yönetim şekli aşağıda detaylı olarak anlatılmaktadır.

4.2.1. Ovalık Kilikya Bölgesi Roma Dönemi Yönetim Şekli

Roma'nın deniz aşırı ülkelerde sınırlarını genişletme isteğinde olduğu ve bu ülkelerde kazandığı topraklar sayesinde bugünkü eyalet sisteminin uygulanmasına başladığı görülmektedir (Kaya 2005). Eyalet olarak tanımlanan sınırlarda yaşayan bazı halklar Roma vatandaşı sayılmış, bazıları ise Roma vatandaşı olarak kabul edilmemiştir. Vatandaş olmayanlar yabancı olarak nitelendirilmiştir. Roma vatandaşı hakkına sahip olmayan kişiler, halklar ya da kentlerin;

- Roma'ya bağlı anlaşmalı kentler,
- Bağımsız kentler
- Sitipendium (vergi) ödeyen kentler şeklinde ayrılmış oldukları görülmektedir (Richardson, 1999).

Romalılar'ın topraklarını Anadolu'da genişletme ile ilgili izledikleri yol, bölgeyi doğrudan topraklarına katmak yerine, o topraklarda var olan kültürel ve siyasi seviyenin oluşmasını beklemek olmuştur. Bu politika doğrultusunda Roma devletinin Anadolu'da kendilerine bağımlı krallıkların yaşamasına izin verdikleri ve böylece bölgedeki idari sorun ve detaylar ile ilgilenmek zorunda kalmadıkları görülmüştür. Roma'ya bağımlı krallıkların kendi ülkelerindeki Helenizasyonu

desteklenmiş, bölgeye gelecek olan Romalılar'a daha geniş imkanlar sağlanmıştır. Böylece Roma toprağı sayılacak bölgeleri geliştirmişlerdir. Bu politika doğrultusunda Roma'nın Anadolu'da kurduğu ilk eyalet Asia (Günümüz Ege ve Batı Akdeniz bölgesi) eyaleti olmuştur. Bunu Kilikya eyaleti takip etmiştir. Kilikya Eyaleti M.Ö. 102 yılında Marcus Antonius'un eyaleti olmakla birlikte gerçek anlamda eyalet haline gelmesi vali Dolabelle sayesinde gerçekleşmiştir (Kaya, 2005).

Roma eyaletlerinin yönetimini, Roma merkezi yönetimi ile bire bir örtüşmeyecek ve kent devletini yönetecek şekilde yeniden düzenlenmiştir. Kral yönetimini onaylamayan Roma merkezi yönetimi, devlete yeniden kralların egemen olmasına fırsat vermeyecek bir yönetim şekli planlamıştır. Bu amaçla yazılı olmayan ve teamül denilebilecek yeni anayasal ilkeler belirlenmiştir. Roma Cumhuriyetinin temeli halk meclisi, magistratlar (yargı ve yürütmeden sorumlu devlet memuru) ve senatus (senato) olmak üzere üç temel kurumdan oluşmaktadır. Halk meclisi magistratları seçmek, kanunları yapmak, savaş ve barış kararı vermek görevini üstlenmiştir. Krallık döneminde kralın danışma meclisini oluşturan senatus (senato) ise cumhuriyet hükümetinin danışma kurulu görevini yapmıştır. Halk meclisinde tartışılacak konular önce senatoda görüşülmekte ve senatonun onayı ile halk meclisine taşınmaktadır. Ayrıca elçileri görevlendirme ve Roma'ya gelen elçileri dinleme yetkisi de senatonun yönetimine verilmiştir. Roma Cumhuriyetinin kurulduğu dönemde Magistratus diye anılan halk meclisince seçilen yüksek kamu görevlilerinin sayısı ise iki olarak belirlenmiştir. Bu görevlilere Konsül adı verilmiş ve bu yüksek kamu görevlilerinin yetki ve sorumlulukları anayasal nitelikli bazı ilkeler ile belirlenmiştir. Konsüller, halk meclisi tarafından bir yıl görev süresi için seçilmişlerdir. İki konsülden sadece biri kura ya da sıra ile mutlak emretme yetkisine sahip olmuştur. Emretme yetkisine sahip olan konsülün icraatlarını diğer konsül veto edebilme yetkisine sahip bulunmuştur. Konsüller görevleri devam ederken yargılanmamış, ancak görevleri sona erdiğinde eğer suçlu bulunurlar ise yargılanabilmişlerdir (Kaya, 2005).

Cumhuriyet kurulduğunda devletin askeri, mülki, adli ve mali tüm işlerini konsüller yürütmüşlerdir. Daha sonra konsüllerin bu yetkilerinin bazıları proatorlar, aedilisler ve quastorlara devredilmiştir. Proatorlar adli, aedilisler bayındırlık, quaestorlar mali işlerde yetkili ve sorumlu tutulmuştur. Roma Cumhuriyetinin temelini oluşturan bu hükümet biçimi, bir kent devletini kolayca yönetmiş olmakla birlikte İtalya yarımadasını da yönetebilmiştir. Ancak Roma Cumhuriyetinin sınırları İtalya yarımadası dışına yayılınca, sistem yetersizlik göstermiştir. Roma ordularının savaştığı cephelerin sayısının artışı ile birlikte savaş alanlarının başkent Roma'ya olan mesafesi de artmış, aynı zamanda ulaşılması zorlaşmıştır. Kara orduları ile beraber donanma gücüne de daha fazla ihtiyaç duyulmuştur. Bunun sonucu olarak orduda komuta yetkisini elinde bulunduran iki konsülün bu işleri yürütebilmesi giderek imkansızlaşmıştır. İtalya dışında kazanılan ülkeleri mevcut hükümet biçimi ile Roma kontrolü altında tutmak mümkün olamamıştır. Böylece Roma deniz aşırı genişleme sürecinde mevcut magistratların sayılarını artırmak yerine, magistrat yetkisi ile donatılmış kamu yüksek görevlilerini oluşturmuştur (Kaya, 2005). Promagistrat denilen kamu görevlileri magistratlar gibi halk tarafından seçilmemiş, senato tarafından atanmıştır. Görev alanı da provincia (vilayet) olarak tanımlanmıştır. Böylece provincia (vilayet), zamanla sınırları belirli bir idari bölge anlamında kullanılacak şekilde gelişmiştir (Kaya, 2005).

Cumhuriyet döneminde bütün eyaletlerin yönetimi senatonun sorumluluğunda iken Augustus döneminden itibaren Roma eyaletleri, senato eyaletleri ve imparator eyaletleri olarak ikiye ayrılmıştır. Augustus' un barış ve huzurun egemen olduğu, savaş alanlarından uzak eyaletleri senato yönetimine bırakırken, huzursuzlukların çıktığı, sınırlarında düşman topraklarının bulunduğu, isyan olasılığının yüksek olduğu eyaletleri kendi tarafından atanan valileri aracılığıyla yönetmiş olduğu bilinmektedir (Dio, 1917)

İmparator ve senato eyaletleri şeklindeki genel ayırmadan başka Roma eyaletleri, yöneticilerin rütbeleri bakımından, consul ve praetor eyaletleri olmak üzere sınıflandırılmıştır. Consul eyaletlerine ex-consuller, praetor eyaletlerine ise

ex-praetorler vali olarak atanmıştır. Bu ayırım hem senato eyaletlerine hem de imparator eyaletlerine uygulanmıştır. Augustus'un eyaletlerdeki düzenlemesinden önce ex-praetorlere valilerine zaman zaman pro-praetore, zaman zaman da pro-consule ünvanı verilmiştir. Augustus'un düzenlemesi ile bu durum değiştirilip vali ister ex-praetor ister ex-consul olsun, senato tarafından atanan tüm valiler pro-consule olarak anılmıştır. İmparatora bağlı eyaletlerde imparator tarafından imperium yetkisi ile atanan valilere ise; ister ex-praetor ister ex-consul olsunlar legatus ünvanı verilmiştir. Ancak bazı küçük ve önemsiz imparator eyaletlerinde procurator ve praefectuslar eyalet yöneticisi olarak görev yapmışlardır (Kaya, 2005).

MS. 72 yılında benzer bir şekilde Kilikya Eyaleti yeniden organize edilerek sınırları büyütülmüş ve valileri imparatora bağlı praetor rütbeli legatuslar olmuştur (Kaya, 2005). Anadolu'da bu düzenlemelerin ardından procurator veya praefectuslar aracılığı ile yönetilen bir eyalet kalmamıştır.

Roma'nın ilk eyaleti Sicilya eyaletidir (M.Ö.238). İkincisi Korsiaka-Sardinia eyaleti ve diğerleri sırayla Hispania Citerior, Hispania Ulterior (M.Ö. 197), Gallia Narbonensis, Makedonia, Afrika ve Asia eyaletleri olmuştur (M.Ö. 197). Asia eyaleti M.Ö. 133 yılında Anadolu'da kurulan ilk eyalettir. Anadolu'da kurulan diğer Roma eyaletleri M.Ö. I. yüzyıl ve sonrasına aittir. Asia (günümüzde Ege ve Batı Akdeniz bölgesi) eyaletinden sonra kurulan ikinci eyalet ise Kilikya olmuştur (Topdal, 2007).

Asia eyaleti'nin kuruluşuna kadar Roma'nın Anadolu politikası toprak kazanmak üzerine kurulu olmamıştır. Ancak Kilikya'nın kuruluş aşaması Asia eyaleti'nin kuruluş sürecinden daha farklı olmuştur. İlkinde veraset yoluyla toprak kazanan Roma, ikincisinde ciddi bir sorun olan korsan sorununu çözmek üzere askeri ve idari bir birim oluşturma gereği duymuştur. Korsanlar, uygarlık tarihinin her devrinde denizciliğin merkezi olan Akdeniz'de ortaya çıkmıştır. Akdeniz'i çevreleyen coğrafi yapıların elverişliliği, toplumların geçim sıkıntısı ve siyasi otoritelerin tutumları nedeniyle bu bölgede etkili olmuşlardır. Özellikle Doğu

Akdeniz ve Güney Anadolu kıyıları korsanların faaliyet gösterdikleri bölgeler olmuştur. Kilikya ve Pamphylia'nın dağlık arazileri ve sayısız koylarının korsanların saklanmak için uygun yerleşim alanları olduğu bilinmektedir. Bölge devletlerini ciddi şekilde tehdit eden bu tehlike, krallıkların bu soruna eğilmemesi nedeniyle daha da büyümüştür (Topdal, 2007).

Kilikya'da bulunan korsanlar M.Ö.5. yüzyıldan itibaren varlıklarını korumuşlardır. Dağlık Kilikya'nın elverişli coğrafyası korsanlara pek çok bakımdan olanaklar sağlamıştır. Siyasi otoritenin zayıf olması da korsanlar ile mücadeleyi engellemiştir. Zaman zaman devletler arası çatışmalarda taraf olan korsanlar, bunun karşılığında kazanç elde etmeyi de başarmışlardır. Başlıca geçim kaynakları köle ticareti ve yağmacılık olan korsanlar, ilk başlarda Roma'nın karşısında bulunmak yerine, onlar ile ticaret ilişkileri kurarak, Romalı zenginlerin ve büyük çiftlik sahiplerinin köle ihtiyaçlarını karşılamışlardır. Bu nedenle Roma korsanların faaliyetlerine ilk başlarda göz yummuştur. Fakat M.Ö. II. yüzyıl'ın sonlarına doğru bu durum Roma'nın aleyhine gelişmiş ve bunun üzerine Roma durumu ilk kez sorun olarak görmeye başlamıştır. M.Ö. 90'lı yılların başlarına kadar bu sorun çözülmemiş aksine daha da büyümüştür. Korsanlık faaliyetleri karşısında Roma, Anadolu'da sürekli bir otorite merkezi oluşturmaya karar vermiş ve eyalet olarak yöneticilere verilen Kilikya bölgesini gerçek anlamda bir eyalet haline getirmiştir. İlk atanan validen sonra bölgeye Pompeius gönderilmiş ve bu geniş yetkiler ile donatılmış görevli sayesinde eyalet sınırları genişletilerek çeşitli değişiklikler yapılmıştır. M.Ö. 51 yılında eyalete Cicero adında bir vali atanmış, böylece ekonomik ve adli işler başta olmak üzere çeşitli alanlarda başarı sağlanmıştır. Cicero'nun görev süresinin dolması ile birlikte olumlu gelişmeler gerilemeye başlamış ve daha önce Kilikya eyaletine bağlanan üç conventus yeniden Asia eyaletine bağlanmıştır. Kilikya eyaleti Pompeius ile Caesar arasındaki mücadeleden de etkilenmiştir. Caesar (Sezar) eyalete yeni bir vali atamış, ancak kendi ölümünün ardından Roma'da çıkan iç savaş nedeniyle Kilikya eyaletinde parçalanma sürecinin hızlanması ile birlikte Roma topraklarının

yönetimi Marcus Antonius, Octavianus ve Lepidus arasında paylaştırılmıştır. Kıbrıs adası Mısır kraliçesi Kleopatra'ya verilirken Ovalık Kilikya bölümü Syria eyaletine bağlanmış ve bölgeye Antonius hakim olmuştur. Bununla beraber eyalet toprakları tamamen parçalanmış ve Galatia kralı, Pontos kralı, Mısır kraliçesi ve yerel hanedanlar arasında paylaştırılmıştır (Topdal, 2007).

M.Ö. 31 yılında Lepidus'u saf dışı bırakan Octavianus ile Marcus Antonius arasında iç savaş başlamış ve savaşı kazanan Octavianus Roma'nın tek yöneticisi haline gelmiştir. Augustus adını alan Octavianus döneminde, çeşitli idari değişiklikler gerçekleşmiş ve eyaletler, senato ve imparator eyaletleri olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Augustus'un stratejik önemi olan eyaletleri kendi yönetimine almış olduğu görülmektedir. Kilikya'da bu eyaletlerden biri olmuştur (Topdal, 2007).

Bu doğrultuda Roma eyaletleri, Cumhuriyet Dönemi eyaletleri ve İmparatorluk Dönemi eyaletleri olmak üzere iki ayrı dönemde incelenebilmektedir. İlk olarak Roma eyaletleri, Roma halkı adına senato tarafından kurulmuş ve senatonun atadığı promagistratlar tarafından yönetilmiştir. Promagistratlar eski konsüller veya eski praetorler arasından seçilmiş olan promagistratlara proconsul adı verilmiştir. Eyalet valilerinin Roma merkezi hükümetini oluşturan magistratlardan farkları, ikişer değil de tek olarak atanmış olmaları ve atanmış oldukları eyaletlerde garnizon sahibi olmalarıdır. Roma'da ise garnizon bulundurulamamıştır. Eyalet valileri de bir yıllığına göreve gelmiş ve görev süreleri bittiğinde yargılanabilmişlerdir (Topdal, 2007).

Eyaletteki Roma valilerinin en az üç yardımcısı olmuş ve bunlardan ikisi rütbe bakımından valinin altında olan senatörler arasından seçilmişlerdir. Bunlar legatuslar olarak adlandırılmışlardır. Legatuslar da bir yıllığına görev yapmışlar ve valinin eyaletteki adli ve askeri işlerine yardımcı olmuşlardır. Diğerleri ise quaestorlardır. Vali gibi bir yıllığına görev yaparak eyaletin mali işlerinden sorumlu tutulmuşlardır. Eyaletten toplanması gereken vergileri toplamış ve Roma

hazinesine teslim etmişlerdir. Bu anlamda validen bağımsız hareket edebilmişlerdir (Kaya, 2006).

Roma eyaletlerinde yer alan kentler, vergi ve siyasi statüleri bakımından farklı konumlarda olabilmışlerdir (Richardson, 1999).

Roma'ya bağımlı olmayan ya da özerk olan kentler, Roma valisinin adli yetkisinin dışında kalmıştır. Valiler yalnızca eyaletteki Roma vatandaşlarının davaları ile ilgilenmişlerdir. Roma vatandaşı olmayan, Roma'ya tabi halklar ise yabancılar hukuku çerçevesinde Roma valisinin adli yetkisine tabi tutulmuşlardır (Topdal, 2007).

Cumhuriyet, M.Ö. 27 yılında Augustus ile birlikte yarı monarşik bir rejim haline gelmiştir. İmparator Diocletianus'un Roma'da Cumhuriyet kurumlarını resmen ortadan kaldırmış olduğu ve bu M.S. 284 yılına kadar olan yaklaşık 300 yıllık döneme Principatus denilmiş olduğu bilinmektedir (Topdal, 2007).

Yarı monarşik bir rejim olan Principatus yönetim şeklinin kurucusu Augustus, Roma eyaletlerini imparator eyaletleri ve senato eyaletleri olarak ikiye ayırmıştır. Değişikliğin temelinde Augustus'un sınır savunma sistemini benimsemesi yer almıştır. Buna göre sınırlarda imparatora bağlı olan daimi lejyonlar bulunacaktır. Bu eyaletlerin valileri aynı zamanda eyalette bulunan lejyonların da komutanı olarak görev alabilecek şekilde düzenlenmiştir. Askeri açıdan daha az önemli eyaletlerde ise yalnızca yardımcı kuvvetler yer almıştır (Topdal, 2007).

Ovalık Kilikya bölgesinde Roma dönemi yönetim şeklini açıkladıktan sonra, bölgede daha önce yerleşim görmüş uygarlıkların kronolojik olarak tarihini özetlemek, kendi döneminden önce kentin yönetsel anlamda uğramış olduğu değişiklikleri anlamamız ve dönemler arasında sürekli bir bağ kurmamızı sağlamaktadır. Bu doğrultuda aşağıda kronolojik olarak bir çizelge oluşturularak bölge haritası üzerinde kurulmuş olan uygarlıkların yönetsel alan sınırları gösterilmektedir.

4.3. Roma Dönemi Öncesi Anadolu'da Kurulan Antik Kentlerin Genel Yerleşim Özellikleri, Gelişimleri ve Araştırma Alanındaki Durumu

Roma dönemi tarihine geçmeden önce kendinden önceki dönemlerin yerleşim özelliklerinin, özellikle Hellenistik dönemde Anadolu'da kent tasarımının nasıl olduğunun ve ne üzerine kurulduğunun özetlenmesi, hangi sosyo-kültürel yapının üzerine inşa edildiklerinin anlaşılabilmesi açısından gerekli görülmüştür. Ayrıca Kilikya bölgesinin kronolojik olarak kimler tarafından yönetildiğinin incelenmesi, kentlerin önemli tarihsel kırılma noktalarının belirlenmesi ve kentlerin kısa ve uzun dönemdeki değişim süreçlerinin anlaşılmasına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Roma Antik dönem kent planlaması kendinden önceki planlama evreleri olan Arkaik dönem, Klasik dönem ve Helenistik dönem planlama evreleri üzerine kurulmuştur. Düzenli-planlı kentler oluşmadan önce, kentlerin kurguları konut yerleşimleri ile başlamış, daha ileri dönemde ise kente karakterini kazandıran diğer ikincil unsur olan tapınak ve tapınak çevresi yerleşimleri oluşmaya başlamıştır. Üçüncü olarak ise, agoralar kente anlam kazandıran mekânsal bir öge olmuştur. Agora, bu dönemde sosyal açıdan iletişimin sağlandığı (alış-verişin yapıldığı, politikanın konuşulduğu, kutsal törenlerin ve düzenlendiği) tek kamu yapısı olma özelliği taşımıştır. Agoralar, kamu gösterilerin yapılarının tek tek fonksiyonlara ayrılmadan önceki ilk hali olarak karşımıza çıkmıştır (Doxiadis,1972).

Arkaik dönemden temellerini alan Helen kent planlamacılığı ile düzenli planlı şehircilik anlayışı oluşmuş, Klasik dönemde şekillenmiş ve Helenistik dönemde de gelişmiştir. Bu şehircilik anlayışının Helenistik dönem öncesi öncü kentleri ise Nil vadisi ve İndus vadisi çevresi ızgara planlı yerleşimleri olmuştur. Bu yerleşimler Hindistan-Mohonjo Daro ve Harappa, Mısır-Kahun ve Tell el Amarna, Mezopotamya-Khorsabad yerleşimleri olarak ızgara kent planı özelliği ile öncü kent özelliği taşırlar (Ertürk, 2006).

Arkaik dönemde temelleri atılan sade ızgara planlı Helen antik kentleri M.Ö. 5.yüzyıl ilk yarısında Pers İmparatorluk saldırılarıyla karşılaşmış ve birçok

kent büyük oranda tahrip edilmiştir. Yıkılan kentleri hızlı bir şekilde yeniden oluşturma ihtiyacından yola çıkılarak ızgara planlar çok sık kullanılmaya başlanmıştır (Tanaç, 2000).

Helenistik dönem ızgara plan şemasını, bu dönemde aynı özellikte olan mekânları, yapıları işlevlerine göre gruplara ayırma fikri ile gelişmiş olduğu söylenebilir.

Izgara planın erken dönem örneklerinde ana planlama kurguları;

- İşlevlerine göre yapıları belirli ayrılmış alanlarda konumlandırmak,
- Konut yerleşimleri ile kent merkezini yakın ilişkide tutmak (agora-tapınak),
- Birbirini dik kesen sokakların oluşturduğu alanları kurgulamak olarak üç başlıkta sıralanabilir (Tanaç, 2000).

Izgara plan şeması gelişmeden önce yerleşimler, üzerinde yaşayan topluluğun isteklerine ve eylemlerine göre doğal büyümeyle, organik bir şekilde gelişmişlerdir. Birbirlerine eklenerek yerleşim sınırlarını oluşturmuşlardır. Düzensiz kentlerin yerleşim ve kent biçimlerinin kronolojik dağılımı (Dünya' da ve Anadolu'daki durumu) Şekil 4.5'de gösterilmektedir.

İlkçağ'da kurulmuş olan ızgara planlı kentlerin Hippodamos öncesi, Hippodamos dönemi ve sonrası olarak üç bölümde oluştuğu izlenmiştir. Hippodamos öncesi ızgara planlı kentlerin kronolojik dağılımı Şekil 4.6'da gösterilmektedir. Hippodamos dönemi ve sonrası ızgara planlı kentlerin kronolojik dağılımı Şekil 4.7'de gösterilmektedir. Şekil 4.8'de Ovalık Kilikya bölgesinde yer alan antik kentlerin Hippodamos öncesi, Hippodamos dönemi ve sonrasında kurulmuş olan kentlerin kronolojik dağılımı yer almaktadır.

Çizelge 4.5. Düzensiz Kentlerin Yerleşim ve Kent Biçimlerinin Kronojik Dağılımı
(Ertürk,2006. Dani ve ark.'dan geliştirilmiştir)

	M.Ö. 1000	M.Ö. 2000	M.Ö. 3000	M.Ö. 4000	M.Ö. 5000	M.Ö. 6000	M.Ö. 6000-9000	
MISIR	NAUKRATİS	EL AMARNA	EL KAB					
MEZOPOTAMYA		UR ve BORSİPPA BABEL		URUK			JERICHO	
ORTA ASYA/K.SURİYE		KARKAMIŞ						
FİLİSTİN			TEL MİRSİM	ARAD			AİN MALAHA	
YUNAN YARIM ADASI ve ADALAR		GURNİA				RODOS	RODOS	
ANADOLU		HATTUŞA				ÇATAL HÖYÜK	GÖBEKLİTEPE	ANZAF

Çizelge 4.7. Izgara Planlı Kentlerin Kronojik Dağılımı-Hippodamos Dönemi ve Sonrası (Ertürk, 2006. Dani ve ark.'dan geliştirilmiştir.)

	M.Ö. 100-0	M.Ö. 200-100	M.Ö. 300-200	M.Ö. 400-300	M.Ö. 500-400
	Hippodamos Dönemi				
İTALYA	Hippodamos Sonrası				
SURİYE	DAMASCUS				THOURIOI
YUNAN YARIM ADASI ve ADALAR					PIRE RODOS
ANADOLU	BATI	HERAKLIA	PRIENE	KNIDOS	OLINTHOS
	İÇ ve DOĞU		ALEXANDREIA		

Çizelge 4.8. Ovalık Kilikya Kentlerinin Kronojik Dağılımı-Hippodamos Dönemi ve Sonrası

ANADOLU				
OVALIK KİLİKYA				
MİSİS			Hippodamos Öncesi	NEOLİTİK M.Ö 8000-5500
	GÖZLÜKULE			KALKOLİTİK M.Ö 5500-3000
	KİNET HÖYÜK	HİEROPOLİS KASTABALA		TUNÇ M.Ö 3000-1200
SOLOİ HÖYÜK	ADANA (TEPEBAĞ)		Hippodamos Dönemi	DEMİR ÇAĞI M.Ö 1200-300
SOLOİ POMPEİOPOLİS	MALLOS	EPİPHANEA		
		TARSUS	Hippodamos Sonrası	M.Ö. 400-300
		AİGEAİ		M.Ö. 300-200
	MAGARSOS	ANAVARZA (AŞAĞI KENT)		M.Ö. 200-100
				M.Ö 100-0
		AUGUSTA		M.S 0-100
		FLAVİOPOLİS		M.S 100-200
				M.S 200-300
				M.S 300-400

Helenistik dönemde başlayan kolonizasyon, kentlere hammadde arayışı için kentten uzaklaşan topluluklar ile başlamıştır. Ana kentten uzaklaşan kolonilerin yeni yerleşimleri hızlı bir şekilde oluşturma istekleri, düzenli kent planlamacılığının ilerlemesini hızlandırmıştır. Yeni pazarlar, hammaddeler ve yeni topraklar bulma çabası ile Yunanlılar M.Ö 8. yüzyılda başlayarak Akdeniz çevresinde yerleşimler kurmuşlardır (Mansel, 1995).

Ana yerleşimlerinden uzaklaşan koloni devletler ile Pers İmparatorluğu tarafından zarar gören kentlerin yeniden inşası için kente biçimsel olarak yaklaşmak zorunluluğu oluşmuştur. Biçimsel bakış açısı neticesinde düzenli-planlı kent kurguları ortaya çıkmıştır (Tanaç, 2000).

Klasik dönemde kent planında kullanılan ızgara, grid olarak birbirine paralel ve dik sokaklardan oluşmuştur. Aristo bu şehir planını, ilk kullanan Hippodamos olduğu için, Hippodamik Plan olarak adlandırmıştır. Ancak ızgara planın koloni devletlerinde daha önceki dönemde kullanılmış olduğu düşünülürse, Aristo'nun sözettiği şekli ile Izzgara kent şemasını kullanan ilk Yunan şehir plancısı olma özelliği ile ters düştüğü görülebilir.

Hippodamus toplum sınıflarını çiftçi, zanaatkar ve asker olarak üç grupta ele almış, yaşanan yerleşim topraklarını da kutsal, devlet ve özel olarak üçe ayırarak planladığı kent kurgusunu tanımlamıştır.

Klasik dönemde yerleşim ağında sokakların aynı ölçüde olduğu ve baskın hatlar bulunmadığı görülmüştür. Ayırıştırılan yapı adalarının büyüklükleri dönemine göre çeşitlilik göstermiştir. 5.yüzyıl'ın sonlarına doğru ise, ana trafiğin yoğunlaştığı hattın diğerlerinden daha geniş olması ihtiyacından kenar parsellerden alınarak parsellerin küçültülüp, caddelerin genişletilmiş olduğu düşünülmektedir (Tanaç, 2000).

Klasik dönem Izzgara planlarının ana hatları dört maddede özetlenebili:

- Fonksiyonlarına göre yerleşimi parçalara ayırmak,
- Kamu yapılarını kent merkezinde konumlandırmak,

- Birbirini dik kesen sokaklar arasında oluşan yapı adalarının içlerine yapısal yerleşimleri kurgulamak,
- Kentte anıtsal özellik taşıyan yapılar tasarlamak.

Izgara planlı kentlerin yapı adalarına göre iki şekilde kurgulanmış olduğu görülmektedir. Bunlar;

1. Ege Tipi Izgara Plan: Kentin ana sokak hattı vardır. Diğer sokaklar kare yapı adası oluşturacak şekilde birbirlerini dik keserler

2. İtalya Tipi Izgara Plan: Kentin ana sokak hattı yoktur. Tüm sokak genişlikleri aynı ölçüdedir. Birbirlerini dik kesen sokaklar dikdörtgen yapı adaları oluştururlar (Akarca, 1972).

Yunan kolonilerinin M.Ö. 7. yüzyıl sonlarından itibaren Anadolu'nun kıyı kesimlerinde bu plan tiplerini uygulayarak yaşamış oldukları bilinmektedir. Oluşan bu Yunan koloni kentleri, Helenistik dönemden Roma dönemine kadar çeşitli krallıklara bağlı olarak yaşamışlardır (Aşkın, 2006).

Kilikya bölgesi kapsamında bulunan ve daha çok tarımsal üretici konumunda olan küçük yerleşimlerden, zaman içerisinde büyüyüp gelişerek önemli kentlere dönüşenler olduğu gibi (Misis, Anavarza, Kastabala, Gözlükule-Tarsos), daha sonraki büyük kentlere üretim ve ticari destek sağlayan küçük yerleşimler şeklinde varlığını koruyanlar da olmuştur. Bu kentler dönemlere göre dört grupta incelenebilir:

- Daha eski yerleşim yerlerine kurulmuş ya da bitişik olan kentler,
- Kolonilerin devamı olan kentler,
- Seleukos ve Ptolemaios kralları tarafından kurulan ya da yeniden adlandırılan kentler,
- Seleukos hakimiyeti sona erdiğinde, Roma hakimiyetinde yeniden kurulan kentler (Kaplan, 2017).

Seleukoslar ve Ptolemaioslar Helenistik dönem kentleşmesinde etkin oldukları bilinen krallıklardır. Seleukosların ilk kolonizasyon faaliyetleri olarak M.Ö. 3. yüzyıl başlarında Ovalık Kilikya'da Aigeai, Magarsos ve eski Pers satraplık merkezi olan Tarsos kentlerinin kurulmuş olduğu izlenmektedir. M.Ö. 2. yüzyıl. başlarında ikinci kolonizasyon etkinlikleri döneminde ise Antiocheia Saros (Adana), Hierapolis-Castabala, Seleucia Pyramos (Mopsuestia), Epiphanei-Oinoandos kentlerinin kurulmuş olduğu görülmektedir (Aşkın, 2006). Ayrıca M.Ö. 3. yüzyıldan itibaren taş mimarinin Seleukoslarla birlikte başlamış olduğu ve polygonal duvar tekniğinde inşa edilen kaleler ve kulelerin diğer eserler arasında yer aldığı görülmüştür (Durugönül, 1995).

Helenistik Yunan kentlerinden farklı olarak gelişmiş olan koloni kentler önceden tasarlanmış bir plan dahilinde kurulmuştur. Kentin doğrultusu, güneş, su ve rüzgar yönü hesaplanarak tespit edilmiş ve trafiği düzenlemek için geniş ve düzgün caddeler dik açıyla kesişmiştir. Kuyular açılmış, gerektiğinde yer altından borularla su getirilmiş, kirli suların toplanması için kanalizasyon sistemi geliştirilmiş ve bunu uygulamak içinde binalar gruplandırılmıştır.

Kıyı Helen koloni kentlerinin birçoğunda yer alan kral konutları kentin en korunaklı yerinde bulunurken bu alan yakınlarında tapınak, kütüphane, mahkeme binaları, tiyatro, silah deposu ve orduya ait kışlalar yer almıştır (Kejanlı, 2005).

Özellikle ekonomisi deniz ticaretine dayalı olan Helenler, kent yerleşmelerinde alış-veriş sağlama için öncelikle pazar yerleri oluşturmuşlardır.

Anadoludaki Helenistik dönem Yunan koloni yerleşimleri, diğer Yunan polislerinin biçimlenişleriyle birebir aynı özellikleri taşımamasından kaynaklı olarak simgesel özellikli kamu yapılarında farklılıklar oluşmuştur. Bu döneme kadar bölgede köklü bir kent yerleşiminin bulunmadığı, köy ya da köyden küçük yerleşimlerin olduğu görülmektedir. Bu yerleşim alanlarındaki yönetimin ise krallıklar tarafından sağlandığı, krallıklar sayesinde toplumsal örgütlenmelerin oluşturulduğu bilinmektedir. Bu örgütlenme sayesinde farklı düşüncelerin doğduğu ve farklı ihtiyaçların olduğu görülür. Bu ihtiyaçlar doğrultusunda demokrasi ile

yönetilen kentlerden farklı olarak, kent planlamasında ve kentsel mekânların kurgulanmasında değişiklikler gözlenmiştir. Bu değişiklikler şöyle sıralanabilir;

- Kent halkının yaşadığı bölgeler ve kralların yaşadığı bölgeler ayrılmıştır,
- Kentler daha fazla savunma problemine karşı önlem almak zorunda kalmışlar ve neticesinde kralların yaşadığı alanlar tepelik alanlarda kurgulanmıştır (Akropoller),
- Tepenin eteklerinde ve ovalık kesimlerinde ise halkın yaşadığı aşağı kent kavramı oluşmuştur.

Bu bilgiler doğrultusunda Helenistik dönemde, Kilikya bölgesi Yunan koloni kentlerinde iki farklı kent modelinin oluştuğu görülmüştür. Bu iki modelde oluşan kentler birbirlerinden farklılıklar göstermiştir. Bu farklılıklar incelendiğinde aşağıdaki sonuçlara varılabilmektedir:

- Arkaik dönemden Helen dönemine kadar oluşumunu tamamlayan ızgara planlı kentler, Helen döneminde krallıklar yönetimine geçilince kentsel mekânlarda değişime uğramıştır.
- Kentin eşit alanlara (insulalara) bölünerek oluşturulan ızgara planlı kentler yerini eşit olmayan insulalara, birbirini dik kesen sokaklarda bozulmalara, kent sur duvarlarının oluşmasına bırakmıştır.
- Klasik dönemde ızgara planın getirdiği monoton ve tekdüze kentleşme, tekil yapılarda uygulanan anıtsallıkla şekillendirilmeye çalışılsa da, kent ölçeğinde Helenistik dönemde kullanılan anıtsallık anlayışı ile kent gelişmeye devam etmiştir.
- Helenistik dönemde krallık hanedanları arasındaki gösteriş yarışları da kentin anıtsal yapılarının oluşmasında öncü olmakla birlikte kentin simetrik düzenleme ilkeleri doğrultusunda planlamanın biçimlenmesine

devam edilmiştir. Bunun sonucu olarak simetrik düzenleme ilkesiyle arazinin aynı oranda bölünen adalarında (insula), bu alanda sınırlı olacak geometrik yapıda mekânların oluşmaya başladığı düşünülebilmektedir (Tanaç, 2000).

- Klasik dönemden Helen dönemi sonrasına kadar kenti ilgilendiren önemli kararlar kent merkezinde konumlanmış olan meclis binasında (bouleuterion), meclis üyeleri tarafından alınmıştır.
- Kent merkezine eşit uzaklıkta çevrelenen konutların eşit insulalarda yer alması, o kentin demokrasi ile yönetildiğinin, eşit olmayan insulaların oluşması ise kent yönetiminin demokrasiden uzaklaşarak krallıklar hakimiyetine geçtiğinin bir göstergesi olmuştur.
- Bu dönem agoraları kentin merkezinde ve henüz stoalarla birbirlerine bağlanmadan çok amaçlı kullanılan mekân olma özelliğinde bulunduğu görülmüştür.
- Genelde şehrin kapılarından bir ya da birkaçının yol güzergahının agoraya açılmış olduğu görülmektedir.
- Bu dönemde kente ait tapınaklar kayalık bölgelerin eteklerinde konumlanmıştır.
- Helenistik dönemde demokrasi ile yönetilen antik kentlerde halk tarafından seçilen meclis üyelerinin kararlar aldıkları Bouleuteion yapısı, krallık döneminde yer almamıştır.
- Demokrasi ve özgürlüğün ateşinin yakıldığı Prytanelon binası da, krallıkla yönetilen dönemde bulunmamaktadır. Dolayısıyla, kral sarayları da sadece krallık dönemi yapıları arasında bulunduğundan, demokrasi ile yönetilen Helenistik dönemde yer almamışlardır.
- Askeri dönem yapılarının da krallık dönemi savunma ihtiyaçlarını karşılamış oldukları için, demokrasi ile yönetilen kentlerde

bulunmamaktadır. Bu yapılar arasında depolar, garnizonlar ve kışlalar bulunmaktadır.

- Tüm Helenistik dönem kentleri ortak olarak agora, gymnasium, tapınaklar ve tiyatro gibi yapılardan oluşmuştur.
- Kentin kamu yapıları agora etrafında çevrelenmiştir.
- Helenistik dönem öncesi kullanılan akropol yapıları demokrasi ile yönetilen kentlerde önemini yitirmiştir. Akropoller Helen döneminde, kente yapılacak olan olası düşman saldırılarına karşı halkın toplanabileceği korunaklı boş bir alan olarak bırakılmıştır. Demokrasi ile yönetilen dönemde bu yapılar önemini kaybetmişlerdir (Tanaç, 2000).

Ovalık Kilikya'da bulunan Helenistik dönem yerleşimlerinin birçoğu henüz arkeolojik kazısı yapılmadığı ya da antik kent kazıları tamamlanmadığı için toprak altında oldukları düşünülmektedir. Bu nedenle Helenistik dönem kentleşmesi hakkında çok az veri bulunmaktadır. Bu yerleşimler arasında askeri amaçlı bir yerleşim olarak Karasis önem kazanmaktadır. Kapadokya yolu üzerinde bulunması bu yerleşimin savunma karakterini doğrulamaktadır. Ayrıca savunma amaçlı olmayan depo amaçlı kullanılmış olduğu düşünülen mekânlar da bulunmaktadır (Durugönül 2001 ve 2002).

4.4. Roma Dönemi Kilikya Bölgesinin Kent Kurgusunu Oluşturan Bileşenler ve Araştırma Alanındaki Durumu

Kilikya bölgesi kentlerinin gelişimi, Roma yönetiminin bölgedeki yerli krallara sağladığı maddi ve teknik desteklerle biçimlenmiş ve bölge genelinde büyüyerek yaygınlaşmaya başlamıştır (Rich ve Wallace, 2000).

Bu bağlamda Kilikya bölgesi genel kent kurgusu ve kenti oluşturan bileşenler üç başlık altında incelenebilir:

- Kent bütününün makroformu-kent planı,
- Kentler arası ulaşım,
- Kentsel donatı alanları.

4.4.1. Kent Makroformu-Kent Planı

Helenistik ve Roma dönemlerinden itibaren kent ve kent planlama üzerine çeşitli yazılı kaynaklar bulunmaktadır. Bu kaynakların ilk bilineni (M.Ö. 5. yüzyılda) kent plancısı Hippodamos'a aittir. Ayrıca Roma'nın su sistemi üzerine raporlar hazırlayan Frontinus ve kent insanının sağlığı için kent sokaklarının yönünün belirlenmesi konusunda öneriler sunan Hippocrates ve mimarlık ile ilgili kitap yazar Vitruvius bu kaynaklar arasında yer almaktadır (Aşkın, 2006).

Kentli için görsel ve estetik bakımdan iyi bir çevre yaratma kaygısı ile kent yaşamının şartlarını düzenlemek o dönemin kent plancılarının genel amaçları olmuştur. Yunan ve Roma dönemlerinin karakteristik özelliği olan ızgara planlı kent olgusu aslında içerisinde çok daha fazlasını barındırmaktadır. Hippodamos, ızgara planı kültür simgesi olarak kullanan ilk şehir plancısı olarak bilinmektedir. Onun düşünce sisteminde ızgara plan uygar hayatın mantığını simgelemiştir. Kent kullanıcılarına eşit bir şekilde arazinin paylaşılabilmesine imkan verdiği ve böylece kentlerin demokratik bir kullanım amacına ulaşmış oldukları görülmektedir.

Romalılar kent planlaması hakkında başarı göstermişler ve günümüze kadar kent gelişimlerine ışık tutmuşlardır. Bu başarı farklı kültürlerden devralınan kültürel miras üzerine kurulmuş olmasından kaynaklanmıştır (Owens, 2000). Yani kent kullanımı üzerinde fazla deneyime sahip olduklarından, bir kentin ihtiyaçlarını doğru saptayabilmişler ve bu doğrultuda çözümler üretebilmişlerdir.

Romalıların imparatorluk genelinde gerçekleştirdikleri imar faaliyetlerinden Anadolu'daki kentler de etkilenmiştir. Birçok Anadolu kentinde anıtsal kapılar, sütunlu caddeler ve çeşitli kamu yapıları yaygınlaşmıştır. Bununla

birlikte bu tür yapıların yalnızca kent dokusunu güzelleştirmek adına yapılmadıkları, insanları yönlendirmek amacıyla da kullanıldıkları görülmektedir. Bu sayede geri planda bulunan gösterişsiz yapılar gizlenmiş olmakta yani pratik anlamda bazı getirileri bulunmaktadır (Owens, 2000).

Pax Romana döneminde uygulanmaya çalışılan bilinçli tasarım ilkeleri ve birçok yapı türü ile kentler Roma kentlerinin karakteristik özelliklerini taşımışlardır. Zorlu arazi koşullarının kentlerin imarına gösterdikleri direnç bu ilkeler ile birlikte kırılmıştır. Düzenli yapı adalarının sınırlılığına rağmen Roma dönemi kentleri denilebilecek bir sınıflama ortaya çıkmaya başlamıştır (Aşkın, 2006).

Örneğin bu dönemde ordunun sağladığı güvenlik sayesinde, savunma faktörü önemini kaybetmiş ve kent surlarına sınır bölgeleri dışında ihtiyaç kalmamıştır. Yani artık Roma dönemi kentlerinde güvenlik amacıyla surların kullanılmadığı düşünülmektedir. Böylece kentler üzerinde sınıflama yapılırken sur konusunda eğer varlığı tespit edilebiliyorsa, Roma dönemi öncesi ya da sonrasında yapılmış oldukları belirlemesi öne çıkmaktadır.

Kentleşme olgusunda tarihsel sürecin önemi büyüktür. Zamanla değişen koşullar yeni anlayış ve oluşumları beraberinde getirmektedir. Roma dönemi öncesi dönemlerde yoğun yerleşimin bulunduğu Akropolisler, Pax Romana döneminde savunma ihtiyacının ortadan kalkması ile eski önemlerini yitirmeye başlamışlardır (Wurster, 1996).

Kilikya kentlerinin genelinde akropolislerin bulunduğu bilinmektedir. Ancak, çoğunlukla Roma kentinin önemli ögesinden biri olmaktan öte, geri planda duran yapılar olarak karşımıza çıkmaktadırlar. Bu anlayışa rağmen önemini devam ettiren akropolislere sahip kentler de bulunmaktadır. Kilikya'daki Olba kentinin bunlardan biri olduğu düşünülmektedir. Ancak Roma kamu yapılarının akropolis dışındaki uygun arazilerde yer almış oldukları görülmüştür (Aşkın, 2006).

Roma kent planlamasında, yapıların birbirleri ile olan derin ilişkileri, yapıların kendi aralarındaki dağılımları, yapı alanları ve akslar ile bağlantılarında

birtakım gerekliliklerin söz konusu olduğu görülmektedir. Kilikya'nın erken dönem akropolis yerleşimlerinin ise bu talepleri karşılayacak özelliklere sahip olmadıkları bu nedenle önemlerini kaybettikleri görülmüştür. Ancak Kilikya'da var olan Helenistik dönem akropolis yerleşmeleri (genellikle yukarı kent olarak karşımıza çıkmaktadır) askeri amaca yönelik olarak ileri dönemlerde kullanılabilmişlerdir (Wurster, 1996).

Birçok Kilikya kentinin akropolisleri için, güvenlik nedeniyle coğrafik koşullar dikkate alınarak savunmaya en uygun noktada konumlandırılmış oldukları söylenebilir (Aşkın, 2006).

Akropolislerin ulaşılması güç, kent halkının yaşadığı en yüksek alana kurulmuş olması ve savunma duvarları ile sınırlanmış iç alanlara sahip bulunması, kendinden sonraki dönemlerden biri olan Roma dönemi kamu yapılarının inşası ve kentin gelişmesini kısıtlayabilmiştir. Bunun sonucu olarak, Kilikya'da Roma dönemi kamu yapılarının mevcut kent surlarının dışında kurulması ve gelişmesini zorunlu kılmıştır. Anazarbus kenti Roma döneminde bu şekilde gelişim göstermiştir. Bir nevi yönetsel değişikliğin mekâna yansması olarak karşımıza çıkan bu kamusal alanın tekrar oluşturulması için yeni gelişim alanının düzenlenmesine ihtiyaç duyulmuş ve en kolay ve hızlı planlama olarak ızgara plan sistemi seçilmiştir. Bu sistemin özellikle ovalık alanlarda başarıyla uygulanabilmiş oldukları görülmektedir.

Roma kent planlamacılığının temelini oluşturan, birbirini dik kesen iki ana aks (cardo 'kuzey-güney eksenli ana cadde', decumanus 'doğu-batı eksenli ana cadde) ve bunlara paralel veya dik ilerleyen cadde-sokak düzenlemesi Kilikya bölgesi kentlerinin birçoğunda görülebilmektedir. Diocaeserea kenti, bu uygulamaya örnek olarak verilebilir. Bu kentte iki ana aks (cardo maximus ve decamus) arasında dik açılı bir ilişki bulunmaktadır. Her iki caddede de, aralarında zaman farkı bulunmasına rağmen anıtsal kapının varlığı dikkati çekmektedir. Kentte bulunan diğer yapıların bu iki ana aks temel alınarak yerleştirildiği planda görülmektedir. Örneğin nymphaeum (anıtsal çeşme) ve podyumlu Roma tapınağı,

tören kapısından sonra decumanusun iki kenarında karşılıklı olarak yer almışlardır. Anıtsal tören kapısından batıya doğru ilerleyen decumanus, Tyche tapınağı ile sona ermektedir. Kentin kuzey kapısından güneye doğru devam eden cardo, gymnasium olduğu düşünülen alana ulaşmaktadır. Tiyatro ise decumanusun güneyinde ve hemen arkasında yer almaktadır.

Ovalık Kilikya'da bulunan Augusta kentinde sütunlu bir merkezi aks ile dik açılı bir cadde sisteminin varlığı bilinmektedir (Hild ve Hellenkemper, 1990).

Ovalık Kilikya'da bulunan Anazarbus kenti cardo ve decumanus olarak görülen iki ana aksa sahiptir. Budge'nin kent planına göre cardo ve decumanus belli bir açı ile kesişmektedir. Her iki cadde tam olarak düz ilerlemekte, akslarda herhangi bir kırılma bulunmamaktadır. Mimar ve arkeolog olan (1902-1986) Verzone'nin planına göre, güneyde anıtsal bir tak ile başlayan cardonun düz ilerlemediği, kentin içerlerine doğru kırılma oluştuğu görülmektedir. Ana akstaki bu kırılmaya rağmen arazinin düz olmasından dolayı diğer yapıların ana akslarla uyumlu olarak yerleştikleri ve ara sokakların da bu uyuma paralellik gösterdikleri görülmektedir. Hamamın kentin ana akslarından decumanus ile olan ilişkisi bu düşüncüyü desteklemekte olduğu görülür (Aşkın, 2006).

Anazarbus örneğinde görüldüğü gibi bazı antik kentler kuruldukları arazi yapısının uygun olmasından dolayı Roma kentinin gelişimine uygun koşullara sahip olmuşlardır. Kilikya'daki Soloi-Pompeipolis ve Tarsos kentleri düz arazi yapıları ve sütunlu ana aksların varlığı ile bu savı desteklemektedir.

Seleucia ad Calycadnum kenti için de benzer koşulların varlığından söz edilebilse de kentin büyük oranda toprak altında olması nedeniyle kesin bir yargıya ulaşılamamıştır. Ancak kentin ana aksının doğu-batı doğrultusunda yer almış olduğu bilinmektedir (Hild ve Hellenkemper, 1990).

Tek ana caddeye sahip kentlerde, kamu yapılarının çoğunlukla bu cadde etrafında konumlandığı görülmektedir. Kilikya'da Antiocheai ad Cragum kentinde bu tek sütunlu cadde örneği ile karşılaşılmaktadır.

Soloi-Pompeipolis kentinin sütunlu yolu 450 metrenin üzerinde uzunluğu ile kentin ana aksını meydana getirmektedir. 200 civarında sütuna sahip olduğu düşünülen caddede 33 sütun başlıkları ile birlikte ayaktadır ve cadde kent limanına kadar uzanmaktadır (Gough, 1952). Kuzeybatı-güneydoğu yönünde bulunan ve kenti iki büyük kısma ayıran cadde cardo olarak değerlendirilebilmektedir (Hild ve Hellenkemper, 1990).

Tarsos'un tek akslı caddesinin ise doğu-batı doğrultusunda konumlanmış olduğu görülmektedir (Zoroğlu, 1995). Tarsos'un bu ana caddesi decumanus olarak değerlendirilebilir.

Corycus kenti ana aksına ait sütun kalıntıları Mersin-Silifke karayolunun kuzeyinde bulunmaktadır. Kuzeydoğu doğrultusunda ilerleyen caddenin karayolun güneyinde devam ederek hamamın yer aldığı koyda sona ermiş olduğu düşünülmektedir (Durugönül ve ark. 2008). Syedre kentinde ise ana aks kuzey-güney yönünde ilerleyip hamamın kuzeyinden 250 metre batıya doğru devam eden bir sütunlu caddeye sahip olduğu görülmektedir (Durugönül, 2001).

Epiphaneia kentinde de sütunlu yollara ait kalıntılar bulunmaktadır. Cladiopolis ve Olba kentlerinin daha önceki yıllarda kalıntıları görülebilirken günümüze hiçbir kalıntısı ulaşmayan sütunlu yollara sahip olduklarından bazı yazılı kaynaklarda bahsedilmektedir. Adana'da ise Abidin Paşa caddesi Roma kentinin cardosu olarak yorumlanmaktadır (Hild ve Hellenkemper 1990). Ancak doğu-batı doğrultusunda olduğu göz önüne alındığında decumanus (kentin doğu-batı yönündeki ana aksı) olarak değerlendirilebileceği de düşünülmektedir.

Bazı kentlerde arazi şartlarından dolayı aks birliği sağlanamamıştır. Bu nedenle düzenli insulalar (yapı adası) oluşmamış, ancak topografyanın izin verdiği ölçüde bazı yapılaşmaların bir arada gruplaşmış olduğu, yani yapıların kendi arasında bir ilişki göstererek yapı grupları oluşturma çabası olduğu tespit edilmiştir. Kilikya'daki Anemurium kenti bu düzenlemeye örnek olarak verilebilir. Roma dönemine ait tiyatro, odeon, gymnasium ve tiyatronun doğusundaki iki hamam yapılarının birbirleriyle olan ilişkileri bu düşünceyi desteklemektedir.

Geç dönem yapılarının kendi aralarında ve Roma binaları ile olan ilişkilerinde belirli bir uyum ve düzen içerisinde olduğu görülmektedir. Bu

bağlamda Roma devri kent anlayışının izlerini taşıyan örnekler de görülebilmektedir. Kilikya Selinus kentinin agora, odeon, hamam ve kenotaph (anıt mezar) yapılarının birbirleriyle uyumlu bir birliktelik içerisinde olması, düzenli yapı adalarından oluşması ile Syedra kentinde bulunan yapıların kendi aralarındaki aks birlikteliğinin bulunması ve bu yapı türlerinin kentin belirli bölgelerinde insulaları oluşturmaları bu kapsamda düşünülebilir. Laertes kentinde bulunan üç tapınağın aks yönünden paralellik göstermesi de bu çerçevede değerlendirilebileceğini düşündürmektedir.

Arazi koşullarından dolayı bazı yapıların aks sistemine ya da aks gruplarından birine dahil olmadıkları da görülebilmektedir. Kilikya Anazarbus kentindeki tiyatro, stadyum ve amfityatro yapıları bu gruplara dahil olmayarak arazi şartlarından dolayı ayrı konumlandırılmışlardır. Bir diğer Kilikya kenti Soloi-Pompeipolis tiyatrosu da bu grup arasında değerlendirilebilir. Antiocheia ad Cragum'un doğusundaki engebeli arazide yer alan imparatorluk dönemi yerleşim alanında ana yapıların genel olarak teraslar üzerinde konumlandıkları görülebilmektedir (Aşkın, 2006).

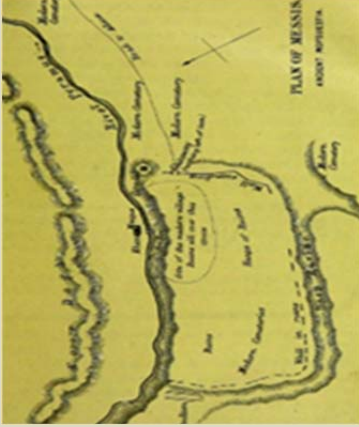

Elaiussa-Sebaste kentinde bulunan Roma kamu binaları, yapı türlerine göre bu binaların en uygun alanlara yerleşmiş olduğu kentlere bir örnek oluşturmaktadır. Kentin tapınağı kentin tümüne hakim, denize doğru bakan bir konumdadır. Tiyatro ise yamaca yastık olarak arazinin konumundan faydalanmaktadır. Agora ve hamamların ise kent alanı içerisinde yerleşmiş oldukları görülür. Celenderis kentinde ise yapılar liman etrafında gelişmiştir. Tiyatro, hamam ve agora yapı yerleşimleri aks yönünden bütünlük göstermemişlerdir (Aşkın, 2006).

Sonuç olarak zirve ya da dağ sırtı eteklerinde bulunan yerleşimlerde Roma kamusal yapıları eski surların dışında gelişmiştir. Kentin gelişimi arazinin durumuna göre, yakın düz alanlarda, basamaklandırılmış vadi teraslarında ya da kent topografyasına göre en uygun alanlarda gerçekleşmiştir.

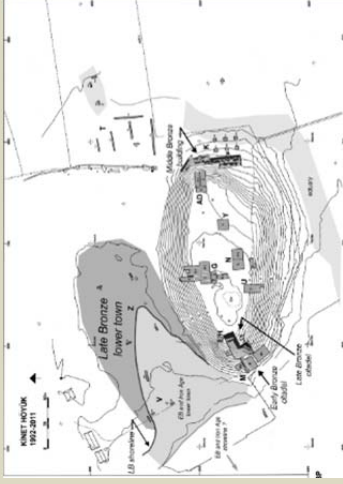
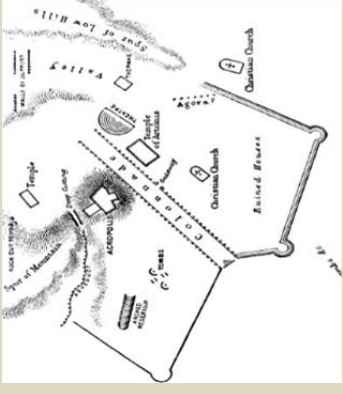
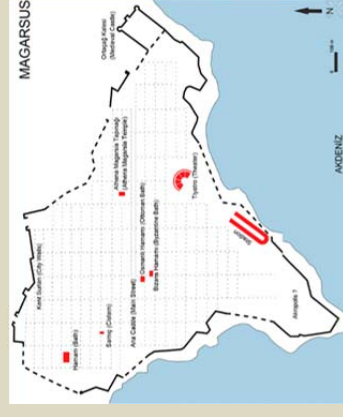

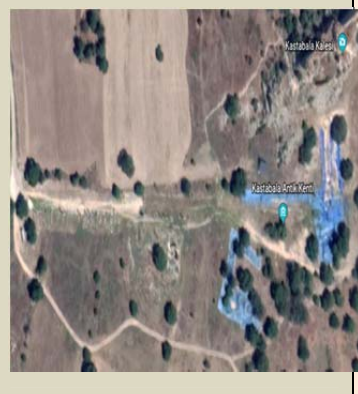

Şekil 4.3'de Ovalık Kilikya içerisinde yer alan antik kentlere ait kent planlarına yer verilmiştir. Bu kent planlarının topografik arazi yapısına göre nasıl konumlandıkları algılanabilmektedir.

ANTİK KENT PLANLARI ve GÜNÜMÜZ HAVA FOTOĞRAFLARI		
AİGEAI		
ANAVARZA		
SOLOJ-POMPEIOPOLİS		
Alishan, 1899		Google Earth Hava fotoğrafı
De Giorgi, 2011		Google Earth Hava fotoğrafı
Beaufort, 1817		Google Earth Hava fotoğrafı (Sarıkaya Levent, 2009)

Şekil 4.3. (devamı)

ANTİK KENT PLANLARI ve GÜNÜMÜZ HAVA FOTOĞRAFLARI		
MOPSUAESTİA	TARSOS	ADANA
Stanford Planı	(Aykaç, 2008 haritasından geliştirilmiştir)	Jansen, 1940
		
		
Google Earth Hava fotoğrafı	Google Earth Hava fotoğrafı	Google Earth Hava fotoğrafı

Şekil 4.3. (devamı)

ANTİK KENT PLANLARI ve GÜNÜMÜZ HAVA FOTOĞRAFLARI		
ISSOS (Kinet Höyük)		Gates, 2011
HIEROPOLİS CASTABALA		Zeyrek, 2011
MAGARSUS		adanamuzesi.gov.tr
		Google Earth Hava fotoğrafı
		Google Earth Hava fotoğrafı
		Google Earth Hava fotoğrafı

Şekil 4.3. (devamı)

Şekil.4.3. Çalışma alanındaki kentlere ilişkin kent planları

4.4.2. Kentler Arası Ulaşım

Romalıların egemenlik kurdukları bölgelere çeşitli yapılar, bu yapılarla bağlantılı taş döşeli yollar, köprüler ve limanlar yaptıkları görülmektedir. Geniş alana yayılmış olan imparatorluk topraklarında iletişimin tek yolu ulaşım sistemi olmuştur. Ulaşım, karayolları ve denizyolları aracılığıyla yapılmış, sorun çıkan bölgelere askeri birliklerin ulaşması ve bölgeler arası geçiş ve iletişim özelliği taşıması açısından yaşamsal önem taşımıştır (Aşkın, 2006). Yollar askeri önemi dışında, inanç sisteminin yayılımı ve yönetsel açıdan önem taşımakla birlikte kentlerin sınırlarını da belirlemiş olmaları açısından da ayrı bir öneme sahiptir (Aydınoglu, 1998). M.S. 200 yıllarında güneyde Kuzey Afrika'dan doğuda Antiochia (Antakya)'ya, kuzeyde Britannia'ya ve batıda Lusitania'ya (Portekiz) kadar toplam 80.000 km'lik bir yol ağı oluşturulmuştur.

Ticaret ve askeri amaçlı yapılan bu yolları insanların yürüyerek ya da atlar vasıtasıyla kullandıkları bilinmektedir. Yolculuklarda insan ve atların temel ihtiyaçlarından kaynaklı, yaklaşık her 40 km'de bir konaklama yapabilecekleri yerleşimlerin inşası ya da yorgun atların, dinç atlarla değiştirilebileceği noktaların tesisi gerekmiştir. Roma İmparatorluğu, eyaletler ve eyaletler arası yolların yapımını Roma hazinesinden karşılamıştır. Bu işlerin sorumluluğu ise eyalet valilerine verilmiştir. Bu gelenek Roma imparatoru Septimus Severus dönemine kadar devam ettirilmiştir. Bu dönemden sonra ise kentlerin sorumluluğu altına verilmiştir (Kaya, 2006).

Roma imparatorluk topraklarında karayolları kadar deniz ulaşımına da önem verilmiştir. Akdenizi kapsayan deniz yolları Roma İmparatorluğu için ticaret açısından büyük öneme sahip olmuştur. Deniz fenerleri ve sayısız limanlar, gemiler için güvenli bir yolculuk sağlamış, Roma'nın askeri donanması da ticaret ve yolcu gemilerini korsanlardan korumuştur. Günümüze kadar bu limanların büyük oranda alüvyonlar altında kalmasından dolayı yapısal özellikleri hakkında detaylı bilgilere ulaşılamamaktadır. Ulaşılabilenler arasında Kilikya'daki Soloi-Pompeipolis limanının kesme kireçtaşı bloklar ile oluşturulmuş iki simetrik dalgakıran olarak

inşa edildiği görülmüştür. Doğu Akdeniz’de yer alan en geniş kapasiteli liman özelliği taşıdığı düşünülen bu liman, hem ticari gemileri hem de imparatorluğun deniz kuvvetini barındırabilmek için planlanmıştır. Bölgede Elaiussa-Sebaste (Erdemli-Mersin)’nin ise iki limana sahip olduğu bilinmektedir (Aşkın, 2006).

Deniz ulaşımı ile ilgili bir diğer yapı türü deniz fenerleridir. Aigai (Adana-Yumurtalık) deniz fenerinin sikkeler üzerinde tasvirleri dışında günümüze ulaşan herhangi bir anıtsal kanıt bulunamamıştır (Spanu, 2003).

Günümüze ulaşan yol ve köprü kalıntıları, mil taşları ve çeşitli yazıtlar Roma döneminde yol yapım uygulamaları ve yolların rotaları hakkında önemli bilgiler vermektedir. Kilikya’da atanmış ya da bağımsız karallıkların ortadan kalkması ile iletişim rotalarının diğer yakın ve uzak kentler ile arasındaki bağlantıların daha düzenli ve daha rahat saplandığı görülmüştür (Aşkın, 2006).

Ulaşım ağı açısından Kilikya bölgesi, Roma imparatorluğunun ulaşım stratejisine bağlı olarak üç büyük imar hareketi yaşamıştır.

Birinci imar hareketi: M.S.1. yüzyılda Roma İmparatoru Titus Vespasianus Augustus’un Silifke sahil yolunu ve Calycadnus (Göksu) ırmağı üzerinde köprüyü inşa ettirmesi bu hareketin başlangıcı kabul edilmektedir (Aşkın 2006). Titus döneminde Seleucia ad Calycadnum (Silifke)-Claudiopolis (Silifke yakınlarında bir antik kent) yolu üzerinde M.S.79-81 yılları arasında iki mil taşı dikilmiştir. Silifke’nin Yenisu köyü civarında M.S 80 yılını gösteren bir mil taşı daha bulunmaktadır. Bu mil taşları M.S. 72’de Kilikya’nın Roma eyaleti haline gelmesi ile Vespasianus tarafından başlatılan yol yapım çalışmalarının Titus tarafından devam ettirildiğinin göstergesi kabul edilmiştir (Sayar-Siewert-Taeuber 1993). M.S 117-138 yılları arasında ise Hadrianus yönetiminde sahil yolu oluşturulmuştur. Seleucia ad Calycadnum civarında Hadrianus dönemine ait (M.S 121) bir mil taşı bulunmuştur (MacKay, 1968).

İkinci imar hareketi: M.S. 2. yüzyılın sonlarında başladığı kabul edilmektedir. Bu dönemde Diocaeserea ile Olba arasında M.S.197-198 yılına tarihlenen iki mil taşı, Corycus-Cambazlı yolu üzerindeki M.S. 197 yılına ait başka

bir mil taşının varlığı yol yapım faaliyetleri hakkında fikir vermektedir (MacKay, 1968). Ovalık Kilikya'daki Anazarbus (Anavarza) çevresinde bulunan mil taşlarından ve kentin güneybatısındaki bir mil taşının Mopsuestia (Misis)'dan geçen Tarsos-Antiocheia ana yoluna bağlanan antik yol üzerinde yer almış olmasından, Anavarza-Misis ve Tarsos arası kesintisiz yolların bulunduğu sonucuna varılmaktadır. Bu yolun M.S.180-192 arasında hüküm süren İmparator Commodus döneminde yaptırıldığı düşünülmektedir (Sayar, 2004). Ayrıca Anazarbus (Anavarza)'nın yaklaşık 1,5 km güneybatısında bulunan mil taşının Septimus Severus döneminde (M.S 222-235), yakınlardaki bir diğer mil taşının imparator Macrinus döneminde (M.S. 217-218) yapıldığı düşünüldüğünde bölgede zengin bir yol ağının varlığı ortaya çıkmaktadır. Severus zamanında dikilmiş bir başka mil taşı ise Anazarbus'un 3 km doğusundaki Tekeli köyünün yakınında bulunmuştur. Bu mil taşı, imparatorun Sasani saldırılarından dolayı çıktığı doğu seferi sırasında (M.S. 231) Doğu Kilikya'ya geldiği dönemde Anazarbus'un çevresindeki yolları onarttığını belgelemektedir. Tekeli köyünde M.S. 204-205'e tarihlenen iki mil taşının anlamı Anazarbus'un doğuya Hierapolis-Castabala'ya giden yol üzerinde olduğu ihtimalini işaret etmektedir (Sayar, 1992). Anazarbus'un 1.5 km güneybatısı üzerinde Latince metin bulunan iki mil taşının varlığı daha bilinmektedir. Birisi M.S. 307-308, diğeri ise M.S. 317-324 arasına tarihlenmektedir. Gülek Boğazı'ndaki Kapadokya-Kilikya sınır yazıtından bu geçitin Caracalla döneminde M.S. 198-217 arasında genişletildiği bilgisine ulaşılmıştır. Ayrıca Pozanti'nin 3 km güneyinde Severus Alexander tarafından diktirilen ve M.S.231 yılına tarihlenen bir mil taşı bulunmuştur (Sayar, 1995).

Bu belgelerden anlaşıldığı üzere Ovalık Kilikya'da muhtemelen daha öncesinde de yol çalışmalarının yapılması söz konusu olmakla birlikte, M.S. 2. yüzyılın son çeyreğinden itibaren 4. yüzyıl ortalarına kadar yollarla ilgili çalışmaların devam ettiği ortaya çıkmaktadır.

Üçüncü imar hareketi: Bölgede M.S. 4. yüzyıl civarında, Corycus-Olba ve Diacaeserea-Olba arasındaki mil taşlarının varlığından bu dönemde çeşitli onarımların gerçekleştirilmiş olduğu anlaşılmaktadır (MacKay, 1968).

Kilikya kapılarında (günümüz adı Gülek Boğazı) ele geçen bir yazıtta bu yol çalışmalarının aynı zamanda yolların bakımı ve onarımının dışında, yollarla bağlantılı, yol üzerinde ve çevresinde bulunan yapılar ve köprülerin restorasyon ve konservasyonunu da kapsamakta olduğunu göstermiştir (Spanu, 2003).

Karayollarının önemli bir parçası olan köprüler, ticari ve askeri geçiş sağlaması açısından stratejik önemi bulunan yapılardır. Kilikya eyaletinde çeşitli köprüler yapılmıştır. Bunlar; Seleucia ad Calycadnum (Silifke), Esenpınar, Anazarbus (Anavarza) civarında Orta Tozlu köyünde, Mopsuestia (Misis), Mallos (Kızıлтаhta), Düziçi (Osmaniye), Aigai (Yumurtalık), Augusta (Günümüzde Adana-Seyhan Baraj gölü altında kalmış), Adana'da Saros (Seyhan) Irmağı üzerindeki Taşköprü, Mopsuestia (Misis) sikkelerinde betimlenen 5 kemerli köprü de anıtsal nitelik taşıyan köprülerdir. Seleucia ad Calycadnum (Silifke) köprüsünün M.S.79-81 tarihleri arasında inşa ettirildiği, Mopsuestia'daki (Misis) köprüsünün ise M.S 253-260 tarihleri arasında inşa edildiği dönem sikkelerinden anlaşılmıştır (Aşkın, 2006).

Bu imar hareketlerinden yola çıkıldığında Ovalık Kilikya bölgesinde yer alan antik kentlerin büyümeleriyle birlikte imar değişikliklerinin yapılmış olduğu söylenebilir. Hem üretim anlamında hem de ticari anlamda kendilerini geliştirebilmiş kentlerin kesintiye uğramadan geliştikleri ve dönem yöneticileri tarafından maddi imar destekleri aldıkları görülmüştür. Bir diğer büyüme desteğini de kentin yakın çevresindeki küçük yerleşimlerden almış olabilecekleri düşünülebilir. Çünkü yakın çevrede bulunan üretim esaslı küçük yerleşimlerden elde edilen mallar büyük kentlerin agoralarında satılarak ticaretin gelişmesine ve çeşitlenmesine katkıda bulunmuşlardır.

Kentlerin gelişmesinde bir diğer etken de Roma'nın egemenlik politikası olmuştur. Bu çerçevede iç ve dış savaş sırasında kentin imparatora destek vermesi

ve imparatorun savaştan başarılı çıkması neticesinde kentler ödüllendirilmiştir. Ancak kent halkının düşman tarafı destekleyip Roma imparatorunun savaştan galip çıkması neticesinde ise bu kent ve kent halkı cezalandırılmıştır. Bu cezalandırmalar ile kente daha önceden tanınmış olan ayrıcalıklar ellerinden alınmış, imar destekleri kesilmiş, kentlerin ödedikleri vergiler arttırılmış ve böylece kentler eski önemlerini kaybetmişlerdir. İmparatorun savaş vaadi olarak askerlere vermiş olduğu parayı, bu vergilerden topladığı paralarla ödemiş olduğu bilinmektedir (Kaya, 2005).

Çalışma kapsamında büyük kentlere dönüşen küçük yerleşimlere örnek olarak; Misis, Anavarza, Hieraopolis Kastabala ve Tarsos (Gözlükule) verilebilir.

4.4.3. Kentsel Donatı Alanları

Roma döneminde önemli kent öğelerinden biri sokaklardır. Bu dönemde sokakların yüzeyi taş ile kaplanmıştır. Ana caddenin altlarına kanalizasyon ve su kanalları yapılmıştır. Böylelikle yağmur ve sel suları ile birlikte hamamdan, çeşmeden, tuvaletten gelen atık sular rahatlıkla kent dışına tahliye edilmiştir (Thorpe, 2002).

Kentlerin önemli temel ihtiyaçlarından olan su, su kemerleri aracılığıyla uzak mesafeden kente taşınmıştır. Su kemerleri ile kente giren su, pişmiş toprak veya kurşundan yapılan künklerin toprak altına döşenmesi ile yapılara ulaştırılabilmıştır (Arlı, 2014).

Kentlerin merkezlerinde forum yapısı, agora ya da çeşitli kamu yapıları yer almıştır. Kentlerdeki nüfus artışı ve sosyo-ekonomik gelişmeler doğrultusunda kentin büyümesi ile birlikte yeni yapılar kent yapılarının dışına taşmıştır. Kent içerisinde ileride yapımı öngörülen boş insulaların bırakılması söz konusu olmamıştır. Kentlerin ana cadde kurgularındaki anıtsallık önemsenerak, kent merkezinde halkın gününün çoğunu geçirdiği mekânlar ile bu anıtsal caddeler arasındaki bağlantı güçlendirilmiştir.

Roma kentlerinde önemli bir mekânsal öge olan forum, erken dönem örneklerinde merkezi bir alanda yer alıp ana caddeler buraya açılırken, M.Ö 1. yüzyıl' da Augustus dönemi itibariyle ana caddenin hemen sınırındaki insulasında yer almaya başlamıştır (Rich ve Wallace, 2000).

Bu uygulamanın, kentteki tek odak olma özelliğinden çıkartılıp, ana caddenin sağlamış olduğu anıtsallığın kesintiye uğramadan algılanmasını arttırmak, böylece İmparatorluk güç vurgusunu daha fazla hissettirmek amacıyla yapıldığı söylenebilir.

Çalışmanın bu bölümünde antik kentlerde kurgulanmış olan kentsel donatı alanlarının, Ovalık Kilikya kentlerinde nasıl şekillendiği üzerinde durulmuştur. Böylece kent bütününe değerlendirirken kenti oluşturan donatı alanlarındaki kentsel öğeler de anlaşılmış olabilecektir.

Sütunlu Yol: Roma mimarisinin kentleşme açısından gelişmişlik göstergelerinden biri sütunlu caddeler olmuştur. Ticari ilişkileri gelişmiş ve sosyal düzeyi yükselmiş kentlerde bu caddelere takların eklendiği ve yazılı kaideler üzerinde duran heykellerin yerleştirilmiş olduğu yazılı kaynaklardan veya korunabilmiş antik kentlerden görülebilmektedir. Sütunlu caddelerin arkasında dükkanlar ve evler yer almıştır. Sütunlu caddelerin iklimle de bağlantılı olarak kent insanlarını güneş ve yağmurdan korumuş oldukları düşünülmektedir (Aşkın, 2006).

Roma kent dokusunun çok önemli bir unsuru olan sütunlu yolların, bir bağlantı ve iletişim aracı olmanın ötesinde, kentin görsel imgesi ve kentin iskeletinin algılanması ile Roma imparatorluğu'nun gücünün bir simgesi olarak önemli rol oynamış oldukları görülmektedir.

Ovalık Kilikya'da Anazarbus kentinde Verzone'nin planına göre kuzey-güney doğrultusunda giriş takından itibaren 800 metre devam eden sütunlu yol, tam düz bir rotada ilerlememekte, kentin ortalarına doğru az bir açı kırılması ile yön değiştirmektedir. Diğer sütunlu yolun ise doğu-batı doğrultusunda yer aldığı görülmektedir. Budge'nin planına göre ise sütunlu yolda kırılma söz konusu değildir. Kuzey-güney yönünde yolun düz olarak ilerlemekte olduğunu belirtmiştir

(Aşkın, 2006).Yerinde yapılan arazi incelemelerinde Verzone'nin planındaki gibi arazide bu kırılmanın varlığı tespit edilmiştir.

Soloi-Pompeiopolis kentinde ise bilinen tek aks kuzeybatı-güneydoğu yönünde, 450 metreden fazla uzunluğu ile sütunlu caddedir ve bu cadde kent limanına kadar uzanmaktadır (Aşkın, 2006). Kenti kuzeydoğu-güneybatı yönünde iki bölüme ayıran bu cadde cardo olarak değerlendirilmiştir.

Tarsos kentinde tek aks olarak bilinen sütunlu cadde doğu-batı doğrultusunda yer almaktadır (Zoroğlu, 1995). Bu nedenle decumanus olarak değerlendirilmiştir (Aşkın, 2006).

Seleucia ad Calycadnum kentinde sütunlu yol doğu-batı doğrultusunda yer almaktadır (Aşkın, 2006).

Corycus kentinde sütunlu caddenin kuzey-güney doğrultusunda ilerlemekte olduğu anlaşılmaktadır (Durugönül ve ark., 2008).

Syedra kentinin ise kuzey-güney doğrultusunda bir sütunlu caddenin bulunduğu bilinmektedir (Durugönül, 2001).

Adana Abidin Paşa Caddesi Hild-Hellenkemper tarafından Roma kentinin cardosu (kenti ikiye bölen kuzey-güney ana aksı) olarak yorumlanmıştır. Ancak doğu batı yönünde olduğu dikkate alındığında Güven tarafından da decumanus (kenti ikiye bölen doğu-batı ana aksı) olarak değerlendirilmiştir (Aşkın, 2006).

Antik kentlerde sütunlu yolların her iki tarafında revaklar (porticuslar) ve revaklara açılan dükkanlar yer almaktadır. Soloi-Pompeiopolis kentinde sütunlu caddenin her iki yanında dükkanların varlığı tespit edilmiştir (Peschlow ve Bindokat, 1975).

Soloi-Pompeiopolis'teki caddenin liman tarafındaki ucunda iki sıra sütunun kemerlerle birleşmiş olduğu düşünülmektedir. Bu durum üstü kapalı bir caddenin varlığına işaret etmektedir (Aşkın, 2006). Tarsos kentinde caddenin kuzeydoğusunda ve caddeye paralel yaklaşık 2 metre içeride cadde boyunca devam eden podyum ve üzerinde sütunlu revak bulunmaktadır. Sütunlu revakın gerisinde

dükkan veya evlerin yer aldığı düşünülmektedir. Yolun karşı tarafında bu durum gözlenmemiştir (Zoroğlu, 1995).

Antiocheia ad Cragum kentinde ise sütunlu caddenin her iki yanında küçük dükkanların varlığı bilinmektedir. Caddenin güney kenarının, dükkanların temelinden oldukça yüksekte yer alması dükkanların iki katlı olduğunu göstermektedir (Erdemgil ve Özoral, 1975).

Sütunlu yollarda kullanılmış olan bir diğer öge de kentin ileri gelenlerine ait heykellerdir. Bazı kentlerde kaide üzerinde sergilendikleri, bazı kentlerde de sütunlardaki konsollara yerleştirildikleri bilinmektedir (Erdemgil ve Özoral, 1975).

Soloi-Pompeipolis, Diocaeserea, Hierapolis-Castabala ve Anazarbus kentlerinde heykellerin cadde sütunlarındaki konsol varlıklarından buralarda sergilenmiş olduklarını düşündürmüştür (Aşkın 2006).

Sütunlu caddelere sahip olmak kentin ekonomik refahına işaret ederken, caddelerin genişlikleri ve caddede kullanılan malzemenin özelliği, kentin kanalizasyon sistemine sahip olup olmaması hakkında yorum yapılabilmesini sağlamaktadır. Mermer malzeme ile kaplanmış geniş sütunlu bir caddenin, o kentin zengin bir ekonomiye sahip olduğunun göstergesi olduğu da söylenebilir. Ayrıca sütunlu yolların genişlikleri karşılaştırıldığında Soloi-Pompeipolis kentinde caddenin 14.50 metre genişliğinde olduğu, sütunlar arası mesafenin ise 3 metre alındığı görülmektedir ve aynı zamanda kent Kilikya'nın en geniş caddesine sahip olan kent özelliğini taşımaktadır (Peschlow ve Bindokat, 1975).

Williams'ın çizdiği Anazarbus kenti sütunlu yol krokisindeki cadde genişliği 27,40 metre olarak görülmektedir. Böylece Peschlow ve Bindokat'ın (1975) en geniş sütunlu yol söylemi Williams'ınki ile ters düşmekte ve Kilikya'nın en geniş sütunlu cadde olma özelliğinin Anazarbus kentinde bulunduğu görüşü ortaya çıkmaktadır.

Antiocheia ad Cragum'un sütunlu yol genişliği 12.10 metre, uzunluğu ise 166 metredir (Erdemgil ve Özoral,1975).

Tarsos kenti sütunlu yolu 7 metre genişliğindedir (Zoroğlu, 1995).

Sütunlu caddeler ile düşünülmesi ve değerlendirilmesi gereken bir diğer unsur atık su sistemidir (kanalizasyon sistemi). Tarsos antik kentindeki sütunlu caddenin zemin malzemesi balıksırtı biçiminde dışbükey profillidir ve yağmur sularının akması için caddenin her iki kenarında içbükey yağmur kanalları bulunmakta ve caddenin altında yer alan ana kanalizasyona yönlendirilmektedir. Genişliği 0.70 metre yüksekliği 2.05 metre olan ana kanalın zeminine belirli aralıklar ile dikdörtgen blok taşlar koyularak yağmur suyu hızının kesilmeye çalışıldığı görülmektedir. Kanala giriş için 0.40 x 0.40 metre boyutlarında rögarlar yapıldığı tespit edilmiştir. Caddenin yüzey suları ile sütunlu yolun iki tarafında yer alan yapıların atık suları ana kanal aracılığı ile kentin güneyine, Rhegma lagününe (kıyı gölü) doğru yönlendirilmiş olduğu görülmektedir (Zoroğlu, 1995).

Kilikya'nın bir diğer antik kenti olan Soloi-Pompeipolis'de sütunlu cadde üzerinde rögarlara rastlanması kanalizasyon sisteminin varlığını göstermektedir (Yağcı, 2010).

Sütunlu caddelerde dikkat edilmesi gereken bir diğer önemli unsur caddelerde kullanılan malzemelerdir. Genellikle sütunlu caddelerde yerel kireçtaşının kullanılmış olduğu görülmekle birlikte, caddenin bazı bölümlerinde yer alan mimari öğelerde mermer, granit, bazalt gibi farklı malzemelerin de yer aldıkları bilinmektedir.

Kilikya Anazarbus kentinde sütunlu caddede ana malzeme kireç taşıdır, bunun yanında sütun başlıklarında beyaz mermer kullanılmış olduğu görülmektedir (Gough, 1952).

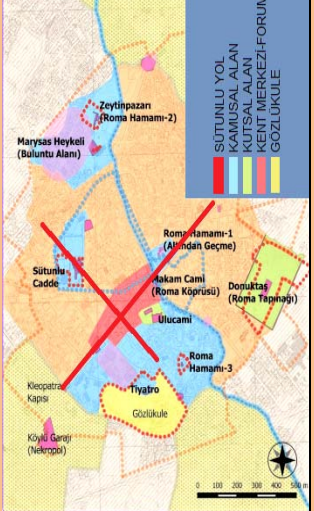

Soloi-Pompeipolis kentine ait sütunlu caddede kullanılan yapı elemanlarının tamamı ise yerel kalker malzemesidir (Perschlow ve Bindokat, 1975). Tarsos'ta caddelerde siyah bazalt kaplama taşlar kullanılmıştır. Caddenin her iki tarafında bulunan yağmur kanallarının ise kumtaşından (konglomera) yapılmış olduğu bilinmektedir. Caddenin kuzeydoğusunda üç basamaklı kireçtaşından yapılmış podyum üzerinde sütun gövdelerinin yer almış olduğu görülebilir (Zoroğlu, 1995). Antiochie ad Cragum'da granit sütunlar mermer

başlıkların beraber kullanılmıştır (Erdemgil ve Özoral, 1975). Çizelge 4.9'da Ovalık Kilikya antik kentlerine ait varlığı bilinen 6 adet antik kente ait sütunlu yol örnekleri ve yapısal özellikleri yer almaktadır. Burada da görüleceği üzere yöreye özgü malzemeler kullanılarak, sütunlu yollarda farklılıklar meydana gelmektedir

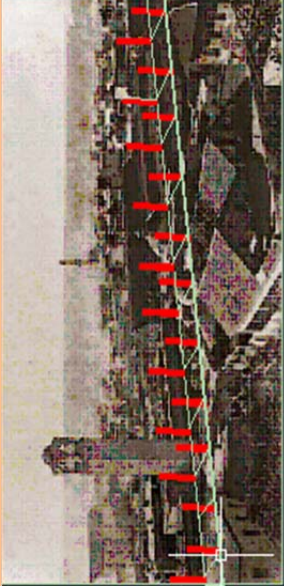
Çizelge 4.9. Çalışma Alanında Varlığı Bilinen Sütunlu Yollar

OVALIK KİLİKYA ANTİK KENTLERİ SÜTUNLU CADDELER	
<p>SOLOI-POMPEİPOLİS (Beauford, 1817)</p> 	<p>HIEROPOLİS CASTABALA (Zeyrek, 2018)</p>
<p>Cardo: Kuzeybatı- Güneydoğu Decumanus: Kuzeydoğu-Güneybatı Cardo Genişlik: 14,5 m. Cardo Uzunluk: 450 m. Cadde Zemin Kaplama Malzemesi: Yerel Kalker Taşı Kanalizasyon: Var</p>	<p>Cardo: Kuzeydoğu- Güneybatı Decumanus: Mevcudiyeti Henüz Bilinmiyor Cardo Genişlik: 11, 30 m. Cardo Uzunluk: 310 m. Cadde Zemin Kaplama Malzemesi: Yerel Kalker Taşı</p>
	

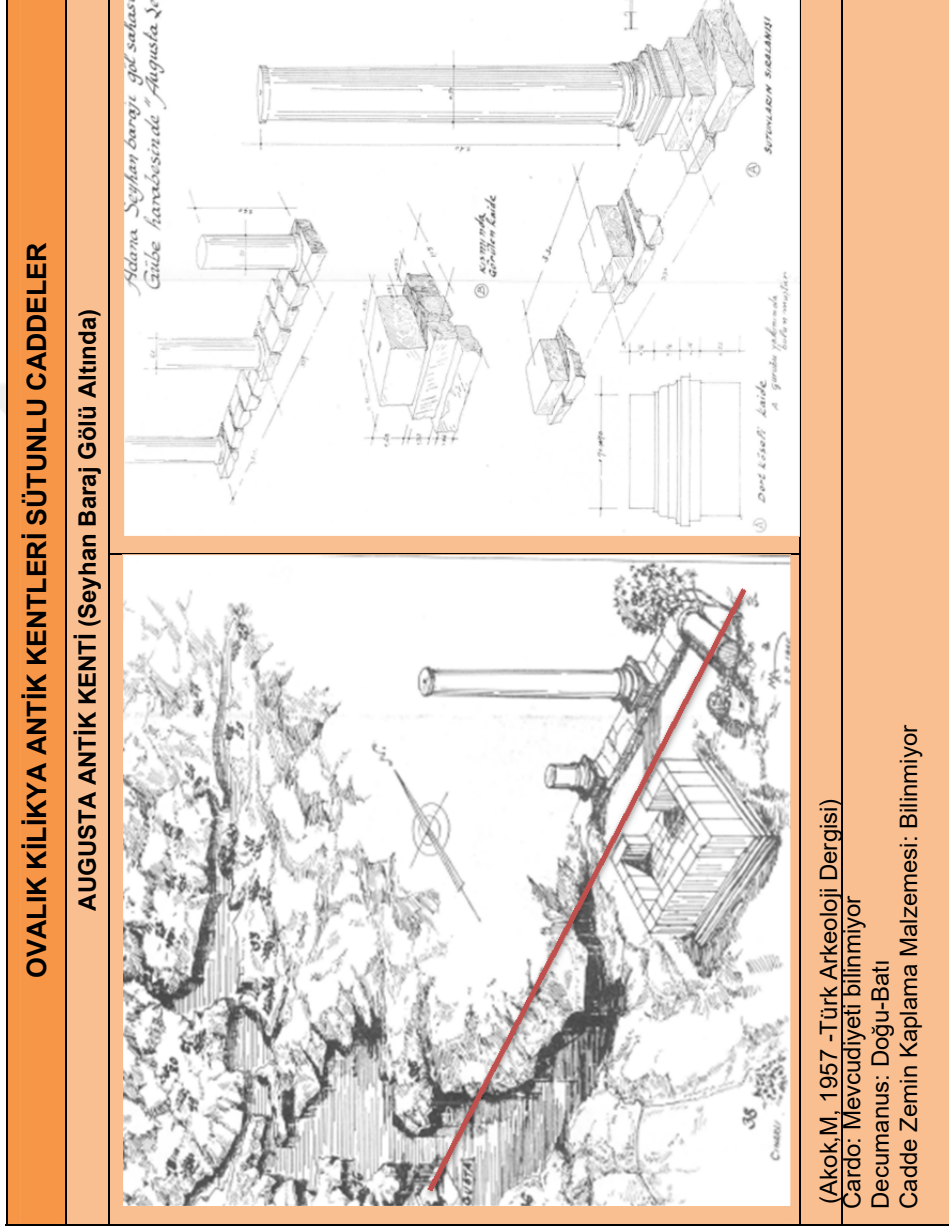
Çizelge 4.9. (devamı)

OVALIK KILIKYA ANTİK KENTLERİ SÜTUNLU CADELER	
ANAVARZA (De Giergi, 2011)	 <p>Cardo: Kuzey- Güney Decumanus: Doğu-Batı Carda Genişlik: 27,4 m. Cardo Uzunluk: 800 m Cadde Zemin Kaplama Malzemesi: Kireçtaşı Cadde Yağmur Kanalı: Var</p>
TARSOS (Aydınoğlu ve Belge, 2017)	 <p>Cardo: Mevcudiyeti Henüz Bilinmiyor Decumanus: Kuzeydoğu- Güneybatı Carda Genişlik: 7 m. Cardo Uzunluk: Bilinmiyor Cadde Zemin Kaplama Malzemesi: Siyah Bazalt Cadde Yağmur Kanalı: Var Kanal Malzemesi: Kumtaşı(Konglomera) Kanalizasyon: Var</p>

Çizelge 4.9. (devamı)

OVALIK KİLİKYA ANTİK KENTLERİ SÜTUNLU CADDELER	
ADANA (Belediye Arşivi)	MAGARSOS (Kültür Müdürlüğü Arşivi)
	
<p>Cardo: Varlığı Henüz Bilinmiyor Decumanus: Doğu-Batı Decumanus Genişlik: Yaklaşık 10 m. Decumanus Uzunluk: Yaklaşık 1200 m. Cadde Zemin Kaplama Malzemesi: Bilinmiyor</p>	<p>Cardo: Mevcut değil Decumanus: Doğu-Batı Decumanus Uzunluk: Yaklaşık 1300 metre Cadde Zemin Kaplama Malzemesi: Bilinmiyor</p>
	

Çizelge 4.9. (devamı)

Bu doğrultuda Çizelge 4.5’de yer alan antik kentlerin cadde özellikleri ile ilgili olarak elde edilen veriler değerlendirildiğinde aşağıdaki sonuçlara varılabilmektedir.

- Cadde genişlikleri kentin büyüklüğü ile doğrudan ilişkilidir,
- Çoğu Roma dönemi kentlerinde sütunlu aks altında kanalizasyon galerileri ve temiz su hattı yer almaktadır. Gerekli altyapı müdahaleleri için ise belirli aralıklarda rögar kapaklarının bırakılmış olduğu görülür,
- Caddelerin her iki yanında bulunan kolonlar üzerinde genellikle konsolların bulunduğu ve buralarda heykellerin sergilenmiş olduğu görülür,
- Caddede bulunan kolonlar ile portiko üzerinde yer alan dükkanlar arası bir çatı bağlantısının olduğu, bu çözümün kullanıcıları yağmur, güneş ve rüzgardan korumuş oldukları düşünülmektedir,
- Bazı örneklerde cadde üzerinde bulunan kolonların, önemli bir yapı önünde değişkenlik göstererek kemerli anıt yapısına dönüşmüş olduğu görülür,
- Kent büyüdükçe ikincil akslara ihtiyaç duyulmuştur,
- Cadde zemin döşeme malzemeleri yöredeki ocak ve taşlara göre değişkenlik göstermektedir,
- Decumanusun uzunluğu, tarihsel süreçte kentlerin sürekli bu hat boyunca genişleyerek büyümekte olduğunu ve Decumanuslarda görülen bu değişimin, tarihsel süreçte kentlerin genişleyerek büyümesinin bu aks boyunca (genel olarak doğu-batı aksında) gerçekleştiğini ortaya koymaktadır.

Tak: Tak kavramı kapsamında özellikle zafer takları Roma mimarlığında imparatorluğun gücünün ve varlığının göstergesi olarak önemli bir yere sahip olmuştur. Roma kentlerinde zafer taklarının inşasının amacı, imparatorun kazandığı

zaferleri anıtlıdır. Eğer Roma imparatorluk ordusu komutanı bir zafer kazanmışsa onun onuruna inşa edilen bu yapının altından geçerek kenti onurlandırmaktadır ve takın üzerinde de bu zaferi simgeleyen kabartmalar yer almaktadır (Arlı, 2014).

Kazanılan zaferlere ek olarak takın inşasının diğer nedenleri, önemli politik olaylar, sınırların genişletilmesi, barışın sağlanması, uzun süre kent dışında olan imparatorun Roma'ya dönüşü gibi olaylara bağlanmıştır. Eyaletlerde ise, kentin Roma egemenliğine girerek, imparator tarafından ziyaret edilmesi, imparator ve tanrıların kutsanması, imparatorun şerefli bir unvan alması, sınırların belirlenmesi gibi nedenler ile inşa edilmişlerdir.

Sütunlu caddelerin genellikle anıtsal kapı işlevindeki tak ile başladıkları görülmektedir. Aynı zamanda taklar iki caddenin kesiştiği yerde ya da cadde üzerinde vurgulanması gereken bir noktada inşa edilmişlerdir.

Kilikya'da Syedra, Antiochia ad Cragum, Seleuceia ad Calycadnum, Diocaeserea, Corycus, Anazarbus, Hierapolis-Castabala, Mopsuestia kentleri ile Tarsos Bayramlı köyü yakınlarında tak kalıntıları bulunmaktadır. Takların kent planı ilişkisinde genel olarak kente girişte ve ana caddenin başlangıcında yer aldıkları görülmüştür. Taklarda kullanılan temel malzeme ise Kilikya bölgesinde genel olarak kireçtaşıdır. Yapının bütününde kireçtaşı kullanılabildiği gibi yapının bazı kısımlarında farklı malzemelerin de kullanıldığı görülmektedir (Aşkın, 2006).

Ayrıca taklar kemer açıklıkları sayısına göre tek geçitli, iki geçitli, üç geçitli ve tetrapylonlar olmak üzere dört tipe ayrılabilirler (Aran, 1971).

Diocaeserea kentinde iki ana aks üzerinde de birer anıtsal kapı bulunur. Cardo, kentin kuzey kapısını oluşturan üç geçitli bir tak ile başlamaktadır. Decumanus üzerindeki tek geçitli anıtsal kapı ise başlangıç noktasında yer almadığından önemli bir oluşumu vurguladığı düşünülmektedir (Peschow ve Bindokat, 1975). Kuzey kapısının tamamı kalker kullanılarak inşa edilmiştir (Hellenkemp ve Hild, 1986).

Soloi-Pompeiopolis'te ana caddenin limana ulaştığı noktada anıtsal bir kapının yer aldığı ve kapının devamındaki sütunlu yolun kara tarafındaki öteki ucunun ise surlar ile bağlantılı ana kapıya ulaştığı kent planından görülmektedir (Aşkın, 2006).

Anazarbus kentinde cardonun güneyinde üç geçitli anıtsal bir tak yer almaktadır. Takın sütunlarında granit kullanılmıştır. Hierapolis-Castabala kentinde anıtsal kapı kentin batı tarafındaki sütunlu caddenin başlangıcında bulunmaktadır. Doğuya doğru devam eden cadde bir başka propylon olduğu düşünülen anıtsal kapıya ulaşmaktadır (Sayar, 2000).

Corycus da Ortaçağ surunun içerisinde kalan tek kemerli tak, limana ulaşan sütunlu bir caddenin başlangıcında yer almış ve bu yapının tamamı kalker taşından yapılmıştır (Aşkın, 2006).

Tarsos'da bulunan ve Kleopatra kapısı olarak adlandırılan tak, kentin decumanusu üzerinde kuzeydoğu-güneybatı yönünde yer almaktadır.

Tarsos'un Sağlıklı ilçesinde bulunan Roma yolu üzerinde bulunan ve Kapadokya bölgesinden gelenler için Kilikya topraklarına açılan bir bölge kapısı olduğu düşünülen. takın altındaki yolun genişliği 3 metre olarak belirlenmiştir. Tek sıra kesme taştan yapılmış olan tak, dıştan dışa 8.8 metre genişliği, 5.2 metre yüksekliğindedir (wikipedia.org, 2019).

Antiocheia ad Cragum'da da tamamı kalkerden inşa edilen tek geçitli tak bulunmuştur. Takın önünde yer aldığı düşünülen sütunlar ise granit malzemeden yapılmışlardır (Aşkın, 2006). Şekil 4.4'de Ovalık Kilikya bölgesinde yer alan tak örnekleri gösterilmiştir.

<p>TARSOS-Kleopatra Kapısı (Deniz Kapı) 1960'lı yıllar-(Akman, pinterest)</p> 	<p>TARSOS-Roma Yolu Kapısı (wikipedia.org, 2019)</p>
<p>ANAVARZA –Ala Kapı (www.adanapost.com)</p> 	<p>TARSOS-Demir Kapı (wikipedia.org, 2019)</p>

Şekil.4.4. Çalışma alanında bulunan tak örnekleri

Agora: Agora yapıları ilk oluşum dönemlerinde düz ve geniş bir arazide, boş bir toplanma merkezi olarak düşünülmüşlerdir. Bu dönemde buradaki toplanmanın temel işlevi pazar yeri olarak halkın temel alış-veriş ihtiyaçlarını karşıladıkları yer olmasıdır. Pazar yeri düşüncesi, Antik Yunan'da agora olarak, Roma'da ise forum olarak karşımıza çıkmaktadır.

Erken dönem örneklerinde meclis üyelerinin toplanıp yemek yedikleri ve kutsal ateş yaktıkları agora içindeki alan, Helenistik dönemde ayrışarak prytaneion yapısına dönüşmüştür. Meclis üyelerinin (magistrat) çalışma alanları olarak şekillenen stoa, arkasındaki ofisle agoranın çevresinde konumlanarak agoranın üç kenarını U şeklinde sarmış oldukları görülmektedir. Izgara planlı kentlerde

sokakların dik açılarla kurgulanması, kendine ayrılmış alan içerisindeki yapıların da dik açı biçimlenmesine neden olmuştur. Arkaik dönemde agora içlerinde değişik dönemlerde yapılmış yapılar birbirlerinden bağımsız olarak konumlanmışlardır. Helenistik dönemde ise agoraların tek bir yapı olarak U formunda stoalarla çevrili ve dışa kapalı olarak yapılmış oldukları görülmektedir (Tanaç, 2000).

Arkaik dönem başlarında (kent devleti oluşmadan önce) önemli merkez olan akropol, Helenistik dönemde sadece simgesel bir alan olarak kalmış, agora ise kentin ana toplanma merkezi olarak önemini arttırmıştır. Zamanla agoranın gelişmesiyle içinde yapılan tüm faaliyetler agora sınırlarını aşarak farklı mekânlara dönüşmüşlerdir. Siyasi etkinliklerin yapıldığı toplantı mekânı olan bouleterion (meclis binası), agora içinden ayrılan bu tür yapılara en belirgin örnektir (Wycherley, 1993).

Arkaik dönemden Helenistik dönemin başlarına kadar ızgara planının etkisinde gelişen ve değişen agoranın genel özellikleri şu şekilde tanımlanabilir: Dikdörtgen formdadır, üç tarafı stoalarla (kolonların oluşturduğu üstü örtülü bir koridor sistemi) çevrilidir, dördüncü kenarında yol aksı bulunmaktadır. Agoranın stoalarının bulunduğu kenarlardan birinin arkası genellikle meclis üye odaları ya da başka bir kamu yapısı ile sınırlandırılmıştır. Bu haliyle agora tek başına kent merkezi olmaktan öteye geçerek, çevresindeki kamu yapıları ile birlikte bütüncül olarak kent merkezini simgelemektedir (Tanaç, 2000)

Agora, kentin sosyo-kültürel yapısındaki değişime paralel olarak yeni eklentiler ile sürekli bir biçimlenme özelliği taşımaktadır. Bu eklentiler ilk dönemlerde agora içerisinde birbirlerinden kopuk olarak yer almış, ancak ileriki dönemlerde farklı fonksiyonlardan oluşan mekânları birleştirici, bağlayıcı bir yapı arayışına gidilmiştir. Stoalar bu amaçtan kaynaklanarak doğmuştur. Stoaların bağlayıcılığını üstlendiği bu farklı mekânsal öğeler ise, bouleterion (meclis binası), prytaneion, resmi ofisler, mahkeme binaları, borsa, arşiv, et ve balık pazarı, latrina (tuvaletler) gibi kamu yapılarından oluşmuştur. Klasik dönem kentlerinde agora festivaller ve politik tartışmaların yapıldığı, kent yöneticilerinin ve din

adamlarının kendi düşüncelerini halka ilettikleri, halkın tüm sosyal faaliyetlerinin gerçekleştiği mekânlar olmuştur. Aynı zamanda bu bağlayıcılık Agora iç cephesine ait bir doku oluşturması açısından da önem taşımaktadır. Kolonların ortaya koyduğu bu ritimden oluşan yeni cephe düzeni, aynı zamanda anıtsal bir doku oluşturmuştur. Böylece imparatorluk dönemine ait aynı mimari dilde bir doku algılanabilmiştir.

M.Ö. 6 yüzyılda ticaret ilişkileri ile ticaret mallarındaki artış çeşitli imalatçı tezgahların ortaya çıkmasına yol açmıştır. Önceleri ahşap olan üniteler zamanla önlerinde gölgelik ve koruma sağlayan çatı örtüsü uzantısı ile ilkel stoaların oluşmasına neden olmuşlardır. M.Ö. 5.yüzyılda stoaların anıtsallık kazanmasıyla ahşabın yerini taş malzemeye bırakmış olduğu düşünülmektedir. Önce I şeklinde, sonra eklentiler ile L şeklinde, ileri dönemlerde U şeklinde inşa edildikleri görülmektedir. M.Ö. 4.yüzyılda artan ihtiyaçlardan doğan π şeklinde stoaların mevcudiyeti bilinmektedir. M.Ö. 1. yüzyıla kadar agoraların tarihsel gelişimi içinde belirli bir kural bulunmaz. Roma'nın Cumhuriyetten imparatorluğa geçiş döneminde, alış-verişin ve çeşitliliğin artan yoğunluğu nedeniyle şehrin giriş ve çıkış aksı üzerinde bulunmaları agoraya malların kolay girmesi ve çıkmasını sağlamış olması açısından önem taşımaktadır (Ersoy,1995).

Agora, kentin ekonomik hayatının şekillendiği yer olması yanısıra kentlinin toplumsal yaşantısının da önemli bir parçası olma özelliğinden dolayı kamu yapıları arasında önemli bir yere sahip olmuştur. Kentin merkezinde yer alması nedeniyle önemini korumuştur. Agoralar kentin ticari faaliyetlerinin yürütüldüğü ve kamusal işlerin görüldüğü mekânlar olarak da tanımlanabilir. Agoralar çoğunlukla etrafı dükkan ve stoalar ile çevrelenen, heykeller ve steller ile donatılan, zemini taş döşeli açık alanlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Kilikya'da Laertes, Antiocheia ad Cragum, Selinus, Lamos, Cestroi, Carallia, Celenderis, Elaiussa-Sebaste, Mopsuestia kentlerinde agoralar tespit edilebilmiştir (Aşkın, 2006).

Yukarıda belirtilen Kilikya kentlerinin bazılarında kent okuma verilerinden yola çıkarak agoranın yer tespiti hakkında yorumlar yapılabilmektedir:

- Anemurium'da kıyı duvarı, kayalıkların eteği ve kamu binalarının güneyi arasında bir agoranın varlığı tahmin edilmiş (Hild ve Hellenkemper, 1990),
- Hierapolis–Castabala kentinde kuzey-batı sütun sırası agora olarak yorumlanmış (Sayar, 2000),
- Anazarbus kentinde de cardo üzerinde agoranın varlığı düşünülmüştür (Williams, 1979).

Bu saptamalar ışığında ve daha önce kent planları üzerinde yer tespiti yapılmış agora yapıları dikkate alınarak yorumlandığında, Kilikya bölgesi agoralarının;

- Merkezi konumları nedeniyle ana cadde ile doğrudan bağlantılı oldukları,
- Genellikle dörtgen plan özelliğinde inşa edildikleri,
- Büyüklük ve kapsamları üzerinde yapılacak ileri çalışmaların o kentteki ticaretin boyutları hakkında fikir verebilecekleri,
- Kentin bütünleşme değeri en yüksek aksın üzerinde inşa edilmiş olabilecekleri sonucu ortaya çıkmaktadır.

İmparatorluk dönemi agoralarında imparator, tanrı ve tanrıçalara adanmış tapınakların varlığından söz edilmektedir. Agoraya kutsallık kazandıran tapınağın, agoranın ortasında yer alabildiği gibi, agora ile bağlantılı başka bir konumda da bulunabildiği düşünülmektedir. Kilikya'da Antiocheia-Cragum kentinde kuzey-güney doğrultusunda yerleştirilen podyum üzerindeki prostylos tapınağının agoranın tam ortasında yer aldığı görülmektedir (Erdemgil ve Özoral, 1975).

M.Ö. 5. yüzyıl öncesi Hitit İmparatorluğu dönemindeki Kilikya'da agoraya benzer yapılar genelde çok işlevli pazar yerleri olarak kullanılmıştır. Bu dönemlerde sınırları belirli açık alanlar niteliğindedir. Bölge, M.Ö. 5.yüzyıldan 3.yüzyıla kadar Pers egemenliğinde ancak yerli krallar aracılığıyla yönetilmiştir. M.Ö. 3. yüzyılda Makedon egemenliğinde Büyük İskender tarafından,

Ptolemaioslar ve Seleukoslar aracılığıyla yönetilmiştir. Bu dönemde agoranın pazar yeri işlevine ek olarak imparatora adanmış tapınakların da farklı biçimlenmeler ile bu mekânda yer aldığı görülmektedir. Bu dönemde henüz stoalar oluşmamıştır. M.Ö 2. yüzyılda bölgenin bağımsız krallar aracılığıyla yönetilmiş olduğu dönemde agora yapısı içinde stoalar oluşmaya başlamıştır. Helen kentlerinde demokrasi olgusu nedeniyle halk meclisi kavramının oluşması ile birlikte agora kapsamında meclis binaları ortaya çıkmış ve bu mecliste görevli kamu görevlileri için ofisler yer almaya başlamıştır. Bu mekânsal öğeleri bir araya getirmek için de stoalar oluşmuştur. M.Ö 1. yüzyılda bölge Roma Cumhuriyet yönetimi egemenliğinde olduğundan bağımsızlık ve özgürlük simgesi prytanelonlar da agora içlerinde görülmeye başlanmıştır. Prytanelonlar özgürlük ateşinin yakıldığı anıtsal bir yapıdır. Agoraların kendi yüzyılları içerisinde oluşan bu farklılıkları doğrultusunda, Arkaik dönemden Klasik döneme geçiş olan M.Ö 5. yüzyıl öncesi ve M.Ö 5. yüzyıl sonrası agoraların biçimsel ve işlevsel gelişiminin iki ayrı dönemi olarak tanımlanabilir. Değişen zamanla birlikte insanların toplanma alanları akropole, akropoller pazar yerlerine, pazar yerleri agora yapısına, agoralar forumlara, forumlar bedestenlere, arastalara, işhanlarına, çarşı ve meydanlara dönüşmüşlerdir. Bu yapıların kısmi olarak günümüze yansımaları ise alış-veriş merkezleri (AVM) olarak değerlendirilebilir.

Tapınak: İnsanların inanç dünyalarına karşılık veren ve yüzyılların birikimi ile ortaya çıkan ritüellerin yerine getirildiği, tanrının ya da tanrıçanın heykelinin içerisinde yer aldığı yapı türleri olarak ortaya çıkmıştır. Tapınım gören tanrı ve tanrıçanın sayısına ve kentin ekonomik durumuna bağlı olarak tapınakların birden fazla olabildikleri görülmüştür. Ayrıca tanrı ve tanrıça ile birlikte imparatorun da aynı tapınakta tapınım gördüğü gibi, imparator için ayrı bir tapınağın inşa edilmiş olduğu da görülmektedir (Aşkın, 2006).

Tapınakların akropolis üzerinde inşa edilmesi geleneği özellikle Helenistik dönemden itibaren azalmaktadır. Akropoliste inşa geleneğinin yanında kent

içerisinde bulunan tapınakların duvar ile çevrelenerek ya da yapıyı birkaç basamak yükselterek diğer yapılardan ayırt edilmiş olduğu ve bu uygulamanın akropolis fikrinin kent içine yansımaları şeklini almış olduğu düşünülmektedir (Serdaroğlu 2004).

Bazı kent içi tapınakları ise agoranın içerisinde yer almıştır. Agora içerisinde bulunan tapınaklar çevre duvarı ile çevrelenmemiştir. Agora tapınakları işlev açısından Yunan ve Roma dönemlerinde farklılık göstermişlerdir.

Helenistik dönemde tapınak ölçüleri küçülmüştür. Bu küçülme, kentlerin dinsel inançla, devletin yönetim şeklinin birbirlerinden ayrıldığına bir yansıması olduğunu düşündürmektedir. Eskiden tapınak binasında yapılan siyaset geç dönem yapılarında meclis binalarına taşınmıştır. Bu dönemde dinsel yapılar artık kentin en önemli binası olma özelliğini kaybetmişlerdir (Tanaç, 2000).

Yunanlılarda tapınaklar agoranın kutsallığıyla paralel olarak dini törenler için kullanılmış, Roma kentlerinde ise tapınak dini törenlerin yanı sıra politik konuşmalar için de işlev görmüşlerdir. Tapınağın ön merdivenlerinin kürsü anlamına gelen Rosta adıyla anılması ve konuşmaların burada yapılmış olmasının, halkın toplandığı alandan daha yükseğe çıkarak, dinleyicileri etki altına alma isteğinden kaynaklandığı düşünülmektedir (Serdaroğlu, 2004).

İmparatorluk döneminde bir diğer tapınak uygulaması ise tiyatro ile birlikte inşa edilmesi olmuştur. Bu uygulama iki farklı tür olarak ortaya çıkmıştır. Birincisi cavea (oturulan kısım) arkasında yuvarlak veya rektagonal planlı küçük bir tapınağın bulunması, ikinci tür ise tiyatro ve skene (sahne binası) arkasında tapınağın yer almış olmasıdır (Serdaroğlu, 2004).

Diğer tapınaklar, yerleşim yerlerinde nekropoller ya da nekropol yakınlarında bulunan küçük boyutlu tapınaklar olarak gelişmiştir (Serdaroğlu, 2004).

Helenistik dönem tapınaklarının simetrik, podyumlu, önü merdivenli olarak inşa edilmiş oldukları görülmektedir.

Kent planında çeşitli konumlarda yer alabilen bu tapınaklar anıtsal özellikler taşımakla beraber podyum üzerinde buldukları yüksek konumdan dolayı da çevresine egemenlik ve koruyuculuk vurgusu yansıtmışlardır (Serdaroğlu, 2004).

Kilikya'da Lotape, Lamos, Antiocheia ad Cragum, Claudiopolis, Seleucia ad Calycadnum, Diocaeserea'da bulunan tapınaklar nymphaeum (çeşme yapısı) karşısında bulunurken, Elaiussa-Sebaste ve Tarsos tapınakları bir podyum üzerinde inşa edilmişlerdir (Aşkın, 2006).

Kilikya Diocaeserea kentinin imparatorluk dönemine tarihlenen iki tapınağının ana cadde ile ilişkili olduğu görülmektedir. Decumanus'un batıda Tyche Tapınağı ile sonlanması kentliyi bu tapınağa doğru yönlendirmiş olduğunu düşündürmektedir. Caddenin güney kenarında nymphaeumla karşılıklı bir podyum üzerinde konumlanmış bir diğer tapınak cadde aksına uyumlu olarak konumlanmıştır.

Hierapolis-Castabala kentinde sütunlu caddenin Artemis Perasia Tapınağı ile sonlandığı düşünülmektedir (Sayar, 2000).

Elaiussa-Sebaste kentinde tapınak 6x12 sütunlu ve peripteros (tek sıra sütunlu ve sütunlar arasındaki uzaklık ile duvara olan uzaklığın eşit olduğu tapınak planı) plan özelliğinde, sütun çapı 1.07 metre olarak, denize doğru uzanan bir tepe üzerinde inşa edilmiştir.

Kilikya'da bulunan tapınakların boyutları ve plan tipleri çeşitlilik göstermektedir. Tarsos Donuktaş tapınağı 106.80x50.70 metre boyutunda 10x21 sütunlu olarak peripteros planlı olarak inşa edilmiştir. Tapınağın sütunları 2.10 metre çapıyla tapınağın boyutuyla doğru orantılı olduğu görülür. Seleucia ad Calycadnum tapınağı 39.20x21.82 metre boyutundadır ve bir sütun sırasıyla çevrelenmiştir. 8x14 sütunlu pseudoperipteros planlı olduğu düşünülmektedir. Antiocheia ad Cragum 14.50x8.50 metre, Leartes Claudius tapınağı 12.30x6.90 metre, Lamos tapınağı 9,65x5,90 metre, Claudiopolis tapınağı ise 22.00x9.6 metre boyutlarında inşa edilmişlerdir. Laertes Claudius, Lamos ve Canbazlı

tapınaklarının teytrastylos prostylos plan (tapınağın ön cephesinde sütun dizisi bulunan tip) özelliğinde inşa edilmiş oldukları görülmektedir (Aşkın, 2006).

Tiyatro: Anadolu kentlerinde Büyük İskender'den önce tiyatro yapılarıyla karşılaşılmamıştır. Tiyatrolar Yunan kültürünün eserleri olarak karşımıza çıkmakla beraber, Helenistik dönemde kültürel ve dinsel gösteriler için inşa edilmişlerdir. Bu yapı Roma imparatorluk döneminde ise politik çıkarlara hizmet eden kamu yapılarına dönüşerek, zamanla kent toplantılarının yapıldığı mekânlar özelliği taşımışlardır (Ferrero, 1988).

Kilikya'da varlığı bilinen tiyatroya sahip kentler Laertes, Anemurium, Celenderis, Claudiopolis, Seleucia ad Calycadnum, Diocaeserea, Olba, Elaiussa-Sebaste, Soloi-Pompeopolis, Tarsos, Augusta, Magarsos, Anazarbus, Oenoandos-Epiphaneia ve Hierapolis-Castabala'dır (Aşkın, 2006).

Tiyatronun inşa edilmesinde kentin dokusu, bölgenin morfolojik özellikleri gibi bazı kriterlere önem verilmiş, bu kriterler doğrultusunda yer seçimi yapılmıştır. Yunanlıların tiyatroların görüş alanlarına önem vermiş oldukları bilinmektedir. Arka fonda deniz, dağ veya ovanın bulunmasına özen göstermişlerdir (Ferrero, 1988). İlerleyen dönemlerde ise bu fon, yapının anıtsallığıyla oluşturulmuştur.

Kilikya'da Kelenderis, Elaiussa-Sebaste ve Soloi-Pompeipolis kentlerinde tiyatrolar denize doğru yönlenecek şekilde inşa edilmişlerdir. Anazarbus'ta ise tiyatro ovalık alana yönlendirilmiştir. Diocaeserea ve Hierapolis-Castabala tiyatrolarının vadiye yönlenecek şekilde inşa edilmiş oldukları görülmektedir. Mopsuestia tiyatrosunun caveası kentin yer aldığı platonun yamacında Pyramos (Ceyhan nehri)'a doğru konumlanmıştır (Aşkın,2006).

Kilikya bölgesinde tiyatroların caveaları için bir yön birliğinden bahsetmek mümkün değildir. İnşa edildikleri arazinin yapısına bağlı olarak farklı yönlere baktıkları görülmektedir. Anazarbus tiyatrosu batı-kuzeybatıya, Hierapolis-Castabala güneye, Diocaeserea ve Elaiussa-Sebaste güney-güneydoğuya, Anemurium doğu-güneydoğuya, Kelenderis doğu-kuzeydoğuya, Seleucia ad

Calycadnum güneydoğu yönüne bakmaktadırlar. Sonuç olarak uygun arazi koşullarının yapının yönünün belirlenmesinde daha fazla önem taşıdığı görülmekte ve caveanın arka bölümünü çeviren büyük duvarlardan tasarruf etmek, iççilik ve maliyeti düşürmek ve zamandan kazanmak için yapıların yönüne dikkat etmeksizin yamaca yaslanmış oldukları düşünülmektedir (Aşkın, 2006).

Laertes, Anemurium, Claudiopolis, Seleucia ad Calycadnum, Diocaeserea, Olba, Elaiussa-Sebaste, Soloi-Pompeiopolis, Tarsos, Anazarbus, Oenoandos-Epiphaneia, Hierapolis-Castabala, Mopsuestia antik kent tiyatrolarının cavealarının kısmen yamaca yaslı şekilde oldukları görülmektedir (Aşkın, 2006).

Kilikya'da tiyatrolar çoğunlukla kent içerisinde yer almışlardır. Laertes, Anemurium, Kelenderis, Claudiopolis, Seleucia ad Calycadnum, Diocaeserea, Olba, Elaiussa-Sebaste, Soloi-Pompeiopolis, Tarsos, Augusta, Magarsos, Mopsuestia, Anazarbus, Oenoandos-Epiphaneia, Hierapolis-Castabala'da kent içerisinde ya da kentin hemen kenarında kentteki başka yapılarla aks yönünden uyumlu oldukları izlenmektedir. Soloi-Pompeiopolis'te tiyatro ana caddenin aks sistemine uymadan inşa edilmiştir. Anazarbus'ta da aks sistemi dışında topografik yapıdan faydalanılarak cavea kayalık alana yerleştirilmiştir. Hierapolis-Castabala'da ise kentin merkezinde inşa edilmiştir (Aşkın, 2006).

Stadyum: Kamusal yapılar arasında yer alan ve çeşitli yarışmaların gerçekleştirildiği, kısa yanlarından biri dışarıya açık "U" şeklindeki olan yapılar olarak karşımıza çıkmaktadırlar. Yarışmalara katılacak sporcular dışarıya açık yapının kısa tarafından yarışma alanına girmişlerdir. İkinci kısa taraftaki yuvarlatılmış kısım sphendone adını taşımaktadır. Erken dönemlerde tek bir sphendone varken ileriki dönemlerde iki sphendoneli örnekler yapılmıştır (Anabolu, 2001).

Romalılar zamanında stadyumlarda yapılan faaliyetler arasında yarışmalar dışında gladyatör gösterileri ve vahşi hayvan mücadeleleri de sahne olarak büyük ilgi toplamışlardır. Erken dönemlerde Romalılara özgü olan bu gösteriler için amfityatrolar kullanılmaktayken, nüfusun artmasına bağlı olarak izleyici talebindeki

artış nedeniyle bu tür sosyal faaliyetler için de de stadyumlar kullanılmıştır (Spanu, 2003).

Bir kentin stadyumunun yerinin seçimi temel olarak arazinin koşullarına bağlıdır. İki tarafı tepelik bir vadinin içi, bir tepenin hemen kenarı gibi yerler seyircilerin oturma sıralarının yapımında avantajlar sağlamıştır. Oturma sıraları, yükselen yamaca teraslar halinde yerleştirilebilmişken, düz alanlara da inşa edilebilmişlerdir. Büyük boyutlu bir yapı olmaları stadyumların kentin dışında ya da kenarında kurulmasına neden olmuştur. Stadyumlar, eski dönemlerde tanrılara olan kutsal yakınlık kurma ihtiyacı ve onlar için tören oyunları düzenlenmesinden dolayı kutsal alanların yakınlarında inşa edilmişlerdir (Saltuk,1995).

Kilikya'da Anazarbus, Hierapolis-Castabala, Aigai, Mopsuestia, Seleucia ad Calycadnum, Adana, Tarsos, Lamos-Adanda kentlerinde stadyumların varlığı bilinmektedir. Anazarbus'daki yapı kazılmamış olmakla beraber kent surlarının dışında yer aldığı belirtilmektedir. Kuzeybatı-güneydoğu doğrultusunda yerleştirilen stadyum 410x64 metre boyutlarındadır. Koşu yolunun ortasında yaklaşık 200 metre uzunluğunda spina bulunmaktadır. Metea olabileceği düşünülen aralıklarla da korinth sütunlar görülmektedir. Yapının güneydoğusunda görülebilen 8-9 oturma sırasının oluşturulmasında anakayadan faydalanılmıştır. Arkada oturma yerlerinin üzerinde yer alan deliklerin üst örtü sistemi olan tenteler için açıldığı düşünülmektedir. Kuzeybatıdaki oturma yerleri ise günümüze ulaşamamıştır. Yapının tarihi kesin olarak bilinmemekle birlikte, kentte imparator Hadrianus'un (M.S. 117-138 yılları arası) idaresinde yürütülen oyunlarla bağlantılı olduğu düşünülmektedir. Kilikya'nın bu kesiminde araba yarışları M.S. 5. ve 6. yüzyıla kadar devam etmiş olduğundan bu tarihlere kadar kullanılmış olacağı tahmin edilmektedir. Ayrıca tribün önünde bulunan bir yazıt M.S. 3. yüzyılın sonu, 4. yüzyılın başlarında yapının kullanılmakta olduğunu göstermiştir (Saltuk, 2001).

Aigai'de kentin dışındaki stadium Hadrianus Tapınağı'nın yanında inşa edilmiştir. Yapı Hadrianus ya da Valerianus (253-260) döneminde büyük önem taşıyan Asklepios (Yunan mitolojisi'nde tıbbın ve sağlığın tanrısı) oyunlarının

oylandırığı M.S. 3. yüzyılın ortalarına tarihlenebileceği düşünülmektedir (Saltuk, 2001).

Hierapolis Castabala'daki stadyum yapısı, sütunlu caddenin ulaştığı terasın hemen altında, doğu-batı yönünde yer almıştır. Ovalık kesim kentlerinden Magarsos'da ise stadyumun kalıntılarından yeri tespit edilebilmiştir (Sayar, 2000). Mopsuestia-Misis kentinde de bu yapının varlığı bilinmektedir.

Hamam: Roma dünyasında yıkanmak, temizlenmekten çok daha karmaşık ve köklü bir alışkanlıktır. Hamamlar aynı zamanda sohbet toplantılarının yapıldığı, hoşça zaman geçirilen yerlerdir (Yegül, 2003). Hamamlar imparatorluk topraklarında Romalılaştırmanın bir göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Kentin büyüklüğüne göre sayılarında artış görülmektedir.

Anadolu'nun güneybatısında dört farklı tipte hamam planına rastlanmaktadır. Bunlardan birincisi, kısa eksen çevresinde dizilmiş simetrik dikdörtgen hamam hacimleridir. İkincisi, bloklar halinde sıralanmış simetrik olmayan planlılardır. Sıra halindeki hacimlerden oluşan plan tipi de bir diğeridir. Merkezi bir dikdörtgen salonun çevresinde yer alan hacimlerden oluşan hamamlar ise dördüncü plan tipidir (Farrington, 1995).

Kilikya'da az sayıdaki hamamın inşa zamanıyla ilgili ayrıntılı bilgilere ulaşılabilmektedir. Bunlar arasında Elaiussa-Sebaste'de kazısı tamamlanan bir hamam M.S. erken 1. yüzyıla tarihlenmiştir. Kentteki başka bir hamam ise biraz daha geç bir tarihe, olasılıkla M.S. 1. yüzyılın sonu ile 2. yüzyılın ortasına tarihlenmiştir. (Spanu, 2003).

Roma dönemi Kilikyasında bulunan hamam yapılarında ateşe dayanıklı yapı malzemesi olan, sert pişmiş tuğlaların kullanılmış olduğu görülmektedir. Hamamlar kamuya ait yapılardır ve Roma dönemine geçilen M.Ö 1.yüzyılda inşa edilmeye başlanmıştır. M.Ö 1.yüzyıl başlarında yapılan hamam yapılarının düzenli yapıda ve simetrik olmadıkları, ancak yüzyılın ilerleyen dönemlerinde simetrisinin oluşturulduğu bilinmektedir (Arlı, 2014).

Su Sistemi: Antik dönemde bir kentin su ihtiyacının karşılanması büyük önem taşımıştır. Kente yakın su kaynaklarından eğimden yararlanılarak ve kanallar inşa edilerek su taşınmıştır. Bir kentin gelişmişlik seviyesi o kentte kullanılmakta olan su sistemi ile belirlenebilmektedir.

Kentte suyun getirilmesi ve kullanılması ile yaygınlaşan hamam ve nymphaeum (Yunan mitolojisinde su, orman ve dağ perilerine adanmış anıtsal çeşme) gibi yapılar Roma kentlerinin yaşam kalitesini arttırmışlardır. Suyun uzak kaynaklardan kente ulaştırılması için çok fazla iş gücüne, zamana ve paraya ihtiyaç duyulmuştur (Winter, 1996).

Kilikya'da pek çok kente suyun kilometrelerce mesafeden ileri su teknikleri kullanılarak getirilmiş olduğu görülmektedir. Örneğin, Diocaeserea'ya Romalıların yaptıkları en büyük yatırımlardan biri su sistemi olmuştur. Sarıaydın köyü yakınlarındaki Aksıfat kaynağından 35 km uzaktaki kente ulaştırılan su, Roma döneminde sıkça karşılaşılan bir yöntem olan yandan alma yöntemiyle getirilmiştir. Bu sistemin, anakayaya oyulmuş galeriler ya da harçlı duvar tekniğinde yapılmış üstü açık kanallar ile yeraltı tünelleri olmak üzere üç kanal tipinde uygulanmış olduğu bilinmektedir. Aksıfat kaynağından Oluk mevkiine kadar Lamos vadisinin batı yamacı boyunca ilerleyen su yolu bu kesimde tamamen anakayaya oyulmuş tüneller şeklinde kullanılmıştır. Oluk mevkiinden sonra anakayadan ya da harçlı duvar tekniğinde kullanılan kanallar aracılığıyla Hangediği alanına kadar ulaşmıştır. Kanalların üzerlerinin örtü sistemleriyle kapatılmış olduğu düşünülmektedir. Hangediği ile Karkalkanı arasındaki Bozağacı mevkiinde kanal topografya nedeniyle yerin yaklaşık 10-15 metre altından galeri şeklinde devam etmiş, Karkalkanı mevkiinden anakayaya oyulmuş ya da bindirme tekniğinde inşa edilmiş tüneller yardımıyla Topboğazı mevkiine ulaştırılmıştır. Buradan sonra Göksu vadisine geçerek Dekeboğazı ve Toloz üzerinden Diocaeserea'ya ulaşabilmiş olduğu izlenmektedir. Kente ulaşan su, kulinin yakınındaki büyük sarnıçta toplanarak, buradan pişmiş toprak ve kurşun su borularıyla kent merkezindeki büyük yapılara ve çeşmeye iletilebilmiştir. Kent

içindeki su dağıtım sisteminin büyük bir kısmı tahribata uğramakla birlikte farklı hatlarda su künklerinin bulunduğu gözlenmiştir (Özbay, 1998).

Ovalık Kilikya'da da uzak mesafelerden su kanalları (aqueductlar) vasıtasıyla kentlere su getirilmiş olduğu görülebilmektedir. Örneğin, Anazarbus'un su kaynaklarından biri, kentin yaklaşık 25 kilometre kuzeydoğusundaki Acarmantaş köyü civarındaki Sombaz Çayı'ndan elde edilmiş, bir diğer kaynak ise kentin yaklaşık 12 kilometre kuzeybatısındaki Alapınar köyünden alınmıştır. Kalıntılardan suyun her iki kaynaktan da pişmiş toprak borularla Anazarbus yönüne ilerlemiş olduğu anlaşılmaktadır. Böylelikle kente kuzey ve kuzeybatıdan ulaşarak su kemerleri aracılığıyla su taşıyan kaynaklarının yerleri belirlenebilmiştir (Sayar, 1997). Anazarbus'daki su kemerinin en erken inşasının Domitianus yönetimi altında M.S. 90-91 yıllarında gerçekleşmiş olduğu belirlenmiştir (Spanu, 2003).

Hierapolis-Castabala'ya su iletilen kaynak ise Düziçi ilçesinin Karagedik köyü yakınlarındaki bir vadi içerisinden sağlanmıştır. Osmaniye'nin Nergis köyü yakınlarından kente su taşıyan su kemerleri ile ilgili olarak taştan yapılmış 6 adet basınçlı su künkü tespit edilebilmiştir (Sayar, 1993).

Tarsos, Flaviopolis, Mopsuestia ve Epiphaneia antik kentlerinin su ihtiyacının da aynı şekilde ileri su sistemleri aracılığıyla sağlanmış olduğunu gösteren yapı kalıntıları tespit edilmiştir (Aşkın, 2006).

Su kemerleri ile kentlere ulaştırılan su, sistemin ayrılmaz birer parçası olan çeşme (nymphaeum) ve sarnıçlara aktarılarak su iletişim hattını oluşturmuşlardır. Son derece gelişkin su sistemlerine sahip olan Kilikya kentlerinden günümüze az sayıda çeşme yapısı ulaşabilmiştir. Ancak bu durum bölgenin daha fazla sayıda nymphaeuma sahip olmadıkları anlamına gelmemektedir. Muhtemelen tahrip edildiklerinden yer tespitleri yapılamamıştır ya da hala toprak altında buldukları düşünülmektedir (Hellenkemper ve Hild, 2004).

Çeşmeler kentlerin önemli yapıları arasında sayılan iki veya üç katlı anıtsal cephelere kadar gelişim gösterebilmiş yapı türleri olarak karşımıza çıkmışlardır.

Kentin su gereksinimini karşılamalarının yanında bir toplanma mekânı ve sosyalleşme aracı olarak da işlev görmüşlerdir. Bu yapıların genellikle kente su getiren su kemerleri bitiminde yer almış oldukları görülmektedir. Bir su deposu ile onun dış yüzeyini gizleyen görkemli bir ön cephe ve havuz kısımlarından oluşmuşlardır.

Antik kentler incelendiğinde çeşmeler genellikle ana cadde hattının bir tarafında yer almakla birlikte, cadde bitimlerinde, cadde kesişim noktalarında, Agora girişlerinde ve kent meydanlarında da buldukları görülmektedir.

Atık suların uzaklaştırılması için kurulan kanalizasyon sistemleri de su sistemleri kapsamında değerlendirilmektedir. Kentlere su kemerleri ve kanallarla taşınan suyun miktarındaki artış ve aynı zamanda yağmur suyunun yaşama alanlarından uzaklaştırılması yönündeki ihtiyaç birçok Roma kentinde kanalizasyon sistemini zorunlu kılmıştır. Bu amaçla büyük kentlerin önemli yollarının altından genellikle atık su kanallarının geçtiği tespit edilmiştir (Kretzschmer, 2000).

Antik kentler incelendiğinde kanalizasyon sistemlerinin her dönemde giderek gelişim gösterdiği görülmektedir. Kentin temel ihtiyaçlarından olan atıkların taşınması sistemi ana yol altında bulunan bir galeriden sağlanabilmiş olmakla birlikte, sadece latrinalara (wc) bağlı olan atık toplama depoları ile de şehirden uzaklaştırıldığı bilinmektedir. Ana cadde altı kanalizasyon sistemi galeri kullanımında belirli aralıklarla rögar kapaklarına yer verilmiştir. Bu çözümün büyük kolaylıklar sağlamış olduğu düşünülmektedir. Meydana gelebilecek kanallardaki atık maddelerin tıkanıklıklarında bu kapaklar aracılığıyla kısa sürede sorunlar ortadan kaldırılabilir. Ayrıca bu kanal sisteminde katı atıkların akışında sıkıntı çıkabileceği öngürülerek çöktürme havuzları inşa edilmiş olduğu bilinmektedir.

Varlığı günümüze kadar ulaşmış belirgin bir örnek olarak Tarsos kentindeki sütunlu ana caddelerin altından geçen atık su kanalları, Roma dönemi Kilikya'sındaki kanalizasyon sistemi hakkında bilgi verebilmektedir (Aşkın, 2006).

Nekropolis: Pax Romana'yla artan ekonomik gelişme kentlerde de etkisini göstermiş, kentlerin cephelerinde değişimler meydana getirmiştir. Bu değişim ile Nekropolis silüetlerinde de farklılaşmalar oluşmuştur. Mezar yapılarında anıtsallaşma başlayarak, tapınak formu mezarlar, mezar evleri, tonozlu mezarlar, büyük kaya mezarları gibi görkemli mezar yapıları ortaya çıkmıştır (İdil, 1985).

Elaiussa-Sebaste kenti kuzeydoğu nekropolünde çok sayıda tapınak biçimli mezarın bir arada toplanması ve kuzeyde antik yol boyunca dizilmesi bu anıtsallığa örnek teşkil etmektedir (Schneider, 2003).

Anazarbus'ta akropolün eteklerinde, kente bitişik nekropoliste bazı mezarlar belli bir düzen dahilinde sıralanmış ve kayalık arazinin izin verdiği ölçüde bir nekropolis caddesi oluşmuştur. (Ergeç, 2001).

Forum: Pazar yeri düşüncesi, Antik Yunan'da agora olarak, Roma'da ise forum olarak karşımıza çıkmaktadır. Hamam yapısı ile birlikte sosyal hayatın çoğunun burada geçtiği forum yapısı zamanla Roma dönemi kentlerinin en önemli ögesi olmuştur. Forum yapısında agoradan farklı olarak etrafına sütunlar eklenmiş, dükkan ve iş yerleriyle çevrilmiş, bağımsız ve çevresi kapalı bir alan olarak gelişmiştir. Birçok Roma kentinde forum, dükkanlar, tapınaklar, bazilika ile çevrilmiş, yönetim ve ticaret işlevlerini kendi içinde barındıran bir merkez konumuna ulaşmışlar (Wheeler, 2004).

Bu doğrultuda Çizelge 4.10' da Ovalık Kilikya antik kentleri kentsel öğeleri karşılaştırmalı olarak gösterilmiştir.

Çizelge 4.10. Ovalık Kilikya antik kentleri kentsel öğelerinin karşılaştırması

KENT ÖĞELERİ	OVALIK KİLİKYA ANTİK KENTLERİ													
	Adana	Aideai	Anavarza	Augusta	Epiphanea	Flaviopolis	Issos	Kastabala	Maarsos	Mallos	Miisis	Soloi	Tarsos	Zephyrion
Sütunlu Yol	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var
Tak	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var
Kent Suru	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var
Agora/Forum	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var
Tapınak	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var
Tiyatro	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var
Hamam	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var
Stadyum /hipodrom	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var
Çeşme	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var
Kütüphane	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var
Kilise	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var
Darphane	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var
Üniversite	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var
Nekropol	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var
Köprü	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var
Liman	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var
Dükkanlar	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var
Su Kemerli	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var
Kanalizasyon	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var
Sarnıç	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var
Su değirmeni	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var
Gymnasium	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var

4.5. Ovalık Kilikya Bölgesi Antik Kentlerinin Yapısal Özellikleri

Kent kavramı idari ve demografik ile sosyo-ekonomik ve kültürel olarak değerlendirilip tanımlanabilmektedir (Pustu, 2006). Bir yerleşimin kent olarak değerlendirilebilmesi için demografik yapı itibariyle yerleşimin belirli bir büyüklüğe ulaşması gerekmektedir. Sosyo-ekonomik ve kültürel yapı itibariyle ise, farklı meslek gruplarını ve kültür öğelerini barındırması, iş bölümü ve insan

ilişkilerinin yoğun olması ve kurumsallaşmanın varlığı koşullu olmaktadır (Pustu, 2006).

Bu bağlamda verimli araziler üzerine kurulmuş yerleşim birimlerinde üretimin ticarete dönüştürülmesinin o bölgenin kent olma ve kentleşme sürecini hızlandırdığı görülmektedir. Kilikya bölgesinin geneli ele alındığında kentlerin büyük bölümünün Ovalık Kilikya bölgesinde yer alması, bu bölgenin verimli topraklarında gerçekleşen üretimin ticarete dönüştürüldüğü ve ticaret yollarının bu kentler etrafında şekillendiği fikrini doğurmaktadır. Çalışma kapsamında mevcut ticaret yolları üzerinde uygulanan analizler ile yerleşim birimlerinin kent olup olmadıkları bilgisine de ulaşılabildiği düşünülmektedir. Dağlık Kilikya üzerinde bulunan yerleşim birimlerinde ekonomik etkinliklerin bulunduğu fakat coğrafik açıdan ticarete uygun yolların bulunmamasından ötürü bu birimlerin kentleşme sürecine giremedikleri savı, ticaret yolları üzerinde yapılan analizler ile açıklanabilecektir. Ayrıca Dağlık Kilikya bölgelerinin kıyı şeridinde yerleşim birimlerinin kent olması bölgenin liman aracılığı ile ticarete uygunluğu ile ifade edilebilmektedir.

Doğu ile Anadolu ve Batı'yı birbirine bağlayan Kilikya bölgesindeki yerleşimler siyasi bağılıklarına göre gelişerek kentleşme sürecine girmişlerdir. Bazıları koloni olarak kurulmuş ve zamanla koloni temelinde kentleşmişlerdir. Bazıları ise Helenistik dönemde kurularak Roma dönemine geçişte yeniden yapılandırılıp kentleşmişlerdir (Sayar, 1999). Bu kentlerin Roma'nın Kilikya'da uyguladığı iskan politikası sonucunda kurulmuş ya da yeniden yapılandırılarak kentleşme sürecine girdikleri görülmektedir.

Çalışmanın bu bölümünde, Roma dönemi şehirciliği kapsamındaki kentleşme olgusunun daha ayrıntılı tanımlanabilmesi ve araştırmada seçilen 14 kentin kent kurgusunun ortaya konulabilmesi için kentler ayrıntılı olarak alt başlıklar halinde analiz edilmiştir. Bu doğrultuda kentsel ölçekte yapı kalıntıları günümüze kadar ulaşan, içerisinde kentsel öğelerin bulunduğu antik kentlerin

envanterleri hazırlanmıştır. Bu kentler sosyo-kültürel ve coğrafi belirleyicileri doğrultusunda analiz edilerek ortaya çıkan bulgular çizelge halinde sunulmuştur.

4.5.1. Adana

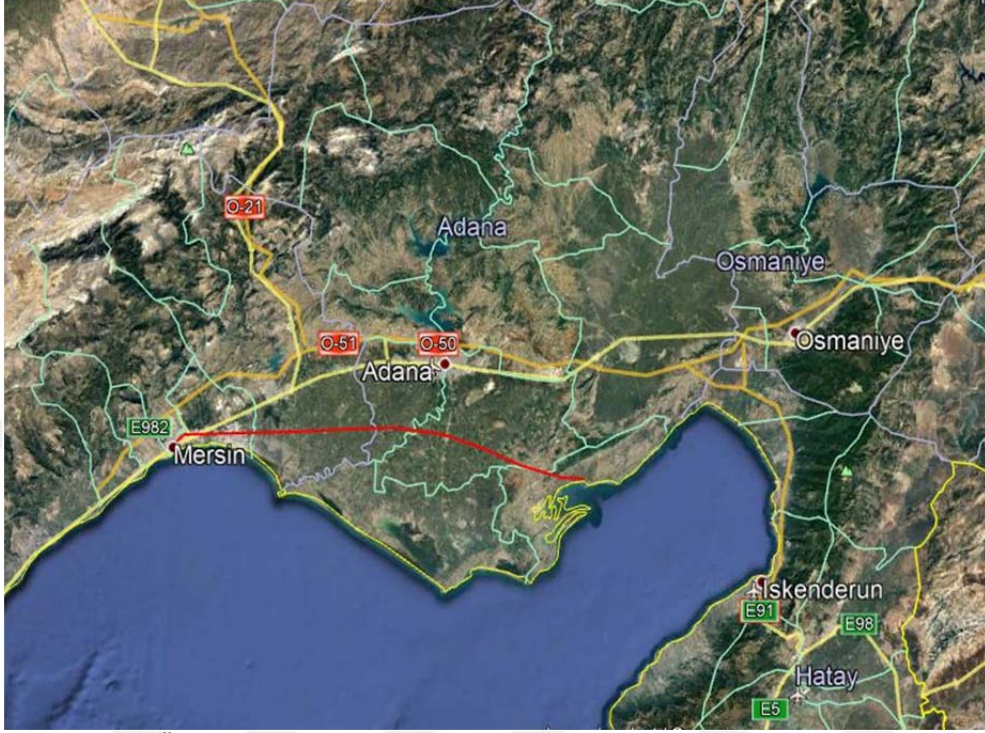
Yaklaşık 3500 yıldır ismini korumuş olan Kilikya'nın en eski şehirlerinden birisidir. Luwi dilindeki belgelerde Adanuwa, Atanuwa, Atanwa şekillerinde, Hitit çivi yazılı belgelerinde ise, Adaniia/Ataniia şeklinde bahsedilmektedir. Adana bölgesindeki arkeolojik bulgular ışığında Tepebağ höyüğü yerleşiminin Neolitik Çağ' da inşa edildiği ve Ovalık Kilikya bölgesinin en eski yerleşimi özelliğine sahip olduğu bilinmektedir. Adana M.Ö. 1335 yıllarında Hattuşaş'a bağlı bir Hitit kenti olmuştur. Kentin bu dönemdeki adı Uru-Adaniya olarak bilinmektedir. M.Ö. 1191- M.Ö 1189 yılları arası Hitit İmparatorluğunun çöküşü ile birlikte Ovalık Kilikya'nın yönetimi küçük yerli krallar aracılığı ile sağlanmıştır. Bölge M.Ö. 9.yüzyılda Asurluların, M.Ö. 6. yüzyılda Perslerin, M.Ö 333'de Büyük İskender'e bağlı olarak Seleukosların yönetimine girmiştir. M.Ö 85'de Roma İmparatorluğu, M.S. 476'da Bizans İmparatorluğu, M.S. 650'de Arap yönetimi egemen olmuştur. M.S. 965'te Bizans egemenliğinde Ermeniler yerleşmeye başlamış, M.S. 1198'de Ermeni Krallığı egemenliğinde yer almış, M.S. 1375'te Memlük Sultanlığı hakimiyetinde Ramazanoğulları beyliği yönetimine geçmiştir. M.S. 1645 yılı sonrası Adana Osmanlı İmparatorluğu yönetiminde yer almıştır. M.S. 1923 yılından günümüze ise Adana şehri Türkiye Cumhuriyeti toprakları içerisinde yer almaktadır.

Adana ilk yerleşim yeri olan Tepebağ Höyüğü'nün bulunduğu alanda yeniden inşa edilerek gelişme aşamasına girmiştir. Zamanla höyüğün bulunduğu alanın eteklerinde yeni yerleşim kurularak artan nüfus doğrultusunda giderek büyümüştür. Kentin gelişimi güneye doğru ilerlemiştir. Tepebağ höyük alanı ve Kayalıbağ mahallelerini içine alan Tepebağ bölgesi bu gelişimin çekirdeği

olmuştur. Geçmiş dönemde Adana kentinin merkezini oluşturan bu bölge, günümüzde de kentin yoğun ticaret alanı olarak hizmet etmektedir.

Ilıman iklimi, su kaynaklarına olan yakınlığı, Suriye'den batıya geçen kervan yolu üzerinde bulunması açısından stratejik bir konuma sahip olmuş ve olmaya da devam etmektedir.

Yapılmış olan jeomorfolojik araştırmalarda M.Ö II. binde deniz kıyı çizgisinin günümüz sınırından daha içeride olduğu ortaya çıkartılmıştır. Bu hattın, Mersin'den doğuya doğru Kazanlı, Ağzıdelik, Çöplü, Kuransa, Dervişler köylerinden güneydoğuya doğru Domuz Tepe civarında yer almış olduğundan bahsedilmektedir (Göney,1976). Bu doğrultuda kıyı çizgisinin eski durumunu yaklaşık olarak belirtecek olursak aşağıda Şekil 4.5 'de kırmızı çizgi ile işaretlenmiş yeni kıyı çizgisi hattına ulaşılmaktadır. Böylece M.Ö II. binde Misis, Tarsos ve Adana antik kentlerinin Akdeniz kıyısına çok yakın oldukları ve Adana'nın Seyhan nehri aracılığıyla kurmuş olduğu deniz bağlantısından dolayı liman kent olarak Ovalık Kilikya bölgesindeki deniz ticaretinde etkin antik kentler arasında yer almakta olduğu söylenebilmektedir (Şahin, 2014).

Şekil.4.5. M.Ö II. Binde Var Olduğu Düşünülen Kıyı Çizgisi

Anadolu'daki bitki örneklerini toplayan Avusturyalı botanist T. Kotschy 1856 yılında Adana ziyaretinde, Seyhan nehrinde Kıbrıs ve güney limanlarından gelen küçük gemilerin Taşköprü yakınlarına kadar ulaştıklarını ve bu küçük gemilerle susam, kereste, buğday, yün ve pamuk taşındığını belirtmiştir (Ener,1986).

Taşköprü ile Ortadoğu yerleşim birimleri ve Avrupa toprakları arasında karayolu ile ulaşım sağlanabilecek bir geçiş güzergahı oluşturulmuştur. Güney bölgelerde deniz taşımacılığı ile kente ulaşan ürünler buradan batı yerleşimlerine ve Anadolu'nun iç kesimlerine karayolu ile taşınmıştır. Köprü Roma İmparatorluk döneminde M.S 4. yüzyılda inşa edilmiştir. Bu köprü ile karayolu denetimi Adana kent yönetimi kontrolünde bulunduğundan, kente ve yakın çevresine stratejik bir önem kazandırmıştır. Bu doğrultuda yapım maliyeti ve işçiliği çok fazla olan böylesi büyük çaplı bir yapının inşası kararı da üst yönetimden yani senatodan

çıkmiş olma ihtimali çok yüksektir. Bu noktada kentte Roma dönemine ait tüm kamu yapılarının bulunması gerektiği sonucuna varılabilir.

Roma döneminde yapımı tamamlanan köprünün daha erken evresinde de var olduğu bazı kaynaklarda görülmektedir. Bu bağlantının temel kaynağının Hititler ile Firavunlar (Mısır) arası iletişimin sağlandığı yol güzergahı üzerinde kurulmuş olmasından ve eski çağlarda kervan yolu olarak kullanılmasından kaynaklandığı bilinmektedir. Yapı malzemesi olarak taş ayaklar üzerinde ahşabın kullanılmış olduğu öne sürülmüştür. Zamanla kentin ekonomik seviyesindeki artış ile taş köprünün yapımına başlanmış ve köprünün giriş ve çıkışları birer taç kapı ile bu zenginliğin ve gücün varlığı vurgulanmıştır.

Taşköprü günümüzde 300 metre uzunluğunda 14 adet kemerli yapıya sahiptir. Evliya Çelebi kenti ziyaretinde köprünün toplam 21 kemerinin bulunduğunu belirtmiştir. Gezginin yaşadığı dönemdeki uzunluk ölçüsünün günümüz uzunluk ölçüsüne çevirilmesi ile köprünün orijinal uzunluğu yaklaşık olarak hesap edilmiştir. Bu ölçü yaklaşık 416,9 metre ile 495 metre aralığında olduğunu göstermiştir. Kaybolan 7 adet kemerin nehirin taşımış olduğu alüvyonlar ile kaplanarak toprak altında kalmış olduğu, Abidinpaşa Caddesi bir iş hanı bodrum katında bulunmuş olan taş duvar parçasının köprünün batı hizasındaki köprü ayaklarından biri olabileceği görüşünü desteklemiştir. Ayrıca yapılan bazı incelemelerde köprünün zamanla yıkılan son kemerlerindeki yeni tadilatta dayanımın artırılması açısından açıklığın daraltılarak kemer sayısının artırılmış olabileceği belirtilmektedir (Ramazanoğlu, 2009).

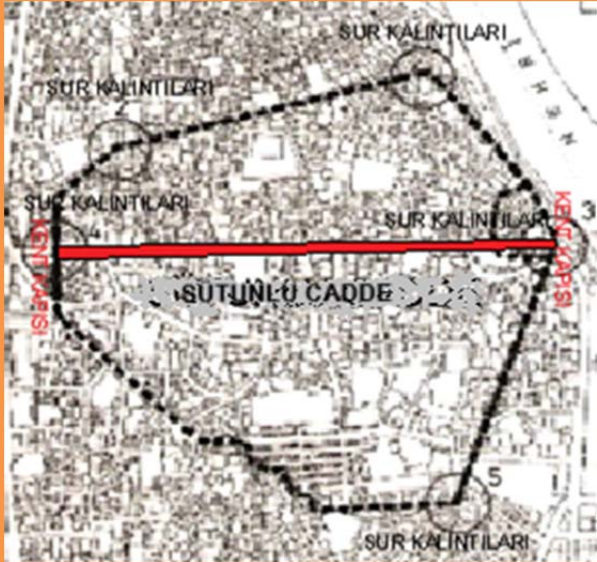

Antik kentteki kazı etkinlikleri Tepebağ bölgesi ile başlamıştır. Ancak Roma döneminde kent sınırlarının, höyük yerleşim alanından çok daha büyük bir alanda kurulmuş olduğu düşünülmektedir. Yapılmış olan arkeolojik veriler ışığında Tepebağ höyüğündeki yukarı kentte kuzey-güney doğrultusunda yaklaşık 360 metre, doğu-batı doğrultusunda yaklaşık 620 metre uzunluğunda bir alanda ilk yerleşimin kurulmuş olduğu belirlenmiştir. Höyük eteklerinde olan aşağı kentle birlikte Adana antik kentinin yaklaşık toplam alanı 20 hektardır. Kazısı devam

eden alanda 4,5 metre derinliğe inilmiş ve altı dönem katmanı keşfedilmiştir. En üst katmanda Cumhuriyet Dönemi, onun bir altında Osmanlı dönemi ve Ortaçağ dönemi, IV. katmanda Bizans ve Roma dönemi, III. katmanda Helenistik Dönem, II. katmanda Demir Çağı ve son katmanda Geç Tunç Çağı'na ait buluntular belgelenmiştir. Höyük aşağı kent olan ova seviyesinden yaklaşık 15 metre yükseklikte bulunmaktadır. Devam eden kazılar neticesinde ovalık alandan kalan yaklaşık 10 metrelik höyük yükseltisinin kazısı ile daha erken dönemler aydınlatılabilecektir (Şahin, 2017).

Geç Tunç çağından günümüze kesintisiz yerleşim devam etmekte olduğundan ilk yerleşim bölgesi ile günümüz kent yerleşim alanı üzerinde mekân dizim analizi yapılarak eski yerleşimin halen bölgenin çekirdeği konumunda olduğu tespit edilmiştir.

Çizelge 4.11 'de Adana Antik Kenti envanteri yer almaktadır. Bu envanter çalışması, antik kentin kullanım amacını, jeopolitik önemini, mekânsal öğelerini ve kent planını ayrıntılı olarak göstermektedir. Böylece kent kurgusu analiz edilmeden önce kent hakkında yeterli bilgi sahibi olunabilmektedir.

Çizelge 4.11. Adana Antik Kenti Envanteri

ADANA ANTİK KENTİ KENT HARİTASI		Saban, 2017 Vaziyet Planı
		Vaziyet Planı (Belediye Arşivi)
		<ul style="list-style-type: none"> • Liman-Nehir : Liman var- Seyhan nehri kıyısında kurulmuş • Kent Bağlantısı: Doğu-Batı yönünde yol sistemi • Komşu Kentler: Suriye-Misis-Tarsos • Kent Kullanımı: Ticaret kenti • Nekropoli: Var • Kent Surları: Var • Köprü: Var

Adana antik kentinin kentleşme olgusunun daha ayrıntılı tanımlanabilmesi ve kent kurgusunun ortaya konulabilmesi için antik kent modeli coğrafi ve sosyo-kültürel belirleyicileri doğrultusunda Çizelge 4.12’de sunulan iklim, topografya, kentte kullanılan temel yapı malzemesi, kentin yaşam biçimi, kentin yapısı ve büyüklüğü, kent öğelerinin ilişkileri hakkında bulgulara yer verilmiştir.

Çizelge 4.12. Adana Antik Kenti Analiz Modeli Bulguları

ADANA ANTİK KENT ANALİZ MODELİ BULGULARI		
COĞRAFI BELİRLEYİCİLER	İklim	<ul style="list-style-type: none"> • Kent Girişlerinin Konumu: Doğu-batı • Yapıların Yönlenmesi: Kuzey-güney yönünde • Yapıların Bitişik ya da Ayrık Düzende Uygulanması: Bilinmiyor
	Topoğrafya	<ul style="list-style-type: none"> • Seyhan nehir kenti • Doğu-batı yönelimli
	Malzeme	<ul style="list-style-type: none"> • Yerel kireçtaşı
SOSYO-KÜLTÜREL BELİRLEYİCİLER	Yaşam Biçimi	<ul style="list-style-type: none"> • Kentin Geçin Kaynağı: Ticaret • Kentte Yapılan Eylemler Kentlinin Örgütlenmesi: Ticari örgütlenme • Kentte Bireylerin Edindiği Roller: Tüccar, Deniz taşımacılığı
	Kentin Yapısı/ Büyüklüğü	<ul style="list-style-type: none"> • Kent Formu: Izgara formlu liman kent • Kent Kullanım Şeması: Doğu-Batı kullanım aksı • Kentin Büyüklüğü: Yaklaşık 5250km²
	Kent Öğelerinin İlişkileri	<ul style="list-style-type: none"> • Ortak Kullanım Alanları: Toprak altında • Özel Kullanım Alanları: Konutlar, Liman

4.5.2. Aigeai-Yumurtalık

Strabon, Geographika adlı eserinde kentten liman ve köy olarak bahsetmektedir. Günümüzde antik kentin adı Yumurtalık olarak bilinmekle birlikte Ayas’da denilmektedir. Tarihte Aigeai yerleşiminin kurucularının Argoslular olduğuna inanılmıştır (Magie, 1950). Jones 1937, araştırmalarında bu kentten Issos körfezinin sahilini korumak amacıyla kurulan bir askeri koloni yerleşimi olarak

bahsetmiştir. Helenistik dönemde özerk bir kent devleti olan Aigeai, Kilikya'nın Roma eyaleti olması ile bağımsız kent devleti özelliğini kaybetmiştir. Kentin, M.Ö 47 yılından itibaren limanlarını geliştirerek denizcilikte ilerlemiş olduğu bilinmektedir (Maie 1950). M.Ö 1. yüzyılda kent en parlak dönemini yaşamıştır. Kent M.S. 260'ta Sasaniler tarafından tahrip edilmiş, Helenistik ve Roma dönemine ait kayda değer bir eser günümüze ulaşmamıştır (Sayar, 1999).

M.S 7-10. yüzyıllar arasında, Araplarla Bizanslılar arasında devam eden savaşlarda kent büyük zarar görmüştür. M.S. 11. yüzyıldan itibaren Ayas adıyla piskoposluk merkezi olarak dini merkez özelliğine sahip olmuştur. Bu dönemde de Akdenizin ünlü bir ticaret limanı olma özelliğini sürdüren Ayas'ta biri karada diğeri de limanda olmak üzere iki kale inşa edilmiştir. Kentin asıl gelir kaynağı olan deniz ticaretini ellerinde tutan Venedikliler, Kenti Lajazzo olarak adlandırmışlardır. 1201'de Cenovalılar, 1261'de Venedikliler Ayas'ta ticari koloni kurma ayrıcalığını elde etmişlerdir. Ceneviz ve Venedikli tüccarların ticaret amacıyla Aigai Limanını sıklıkla kullanmış olmalarından dolayı zamanla burada koloniler kurarak yerleşimde bulunmuşlardır. 1266 yılında Memlûklüler ilk kez Kilikya'ya saldırdıklarında Ayas'ı tahrip etmişlerdir. Ünlü seyüzyılah Marco Polo Çin seyahati için 1268 yılında Ayas limanını kullanarak Anadolu topraklarına geçmiştir. Seyahatini tamamladıktan sonra yine bu limandan gemiye binip Venedik'e dönmüştür. Bu ziyaretinde Ayas limanının Venedik ve Cenovalı Tüccarlarla dolu olduğundan ve ipek, yün, hububat ve baharat ticareti yaptıklarından seyahat notlarında bahsetmiştir. Ayrıca Ayas kalesine, Kanuni Sultan Süleyman döneminde yaptırılan üç katlı gözetleme kulesi, Osmanlı ve Roma hamamları varlığı tanımlanabilen yapılar arasındadır (Adana İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Arşivi, 2019). Antik dünyanın en büyük üç Asklepios tapınağından birinin burada bulunmuş olduğu düşünülmektedir (Ünal, Girginer, 2007). Bu tapınak Romalılar tarafından Romalılar'ın Hristiyanlığı kabul etmesinden önce kullanılmıştır. İmparator Konstantin Romalıların Hristiyanlığı tanimasından sonra IV. yüzyılda bu tapınağı yıktırmıştır (Yurtsever, 2003).

Aigeai antik kentinde bulunan tersanede, Pyramos(Ceyhan) nehri aracılığıyla sedir ağaçları taşınmış ve gemi ile kadirga yapıları inşa edilmiştir. Kent, döneminin önemli Asklepios Tapınağından birine sahip olmasından dolayı, bu merkezde tapınma ve tedavilerin yapılarak kente ekonomik kazanç sağlanmış olduğu bilinmektedir (Tahbarer, 2005). Aigeai doğal limanı zamanla artan ticaret ve kente tedavi amaçlı liman yoluyla gelen ziyaretçi sayısındaki artış nedeniyle ilerleyen dönemlerde dalkakıran eklenerek genişletilmiş olduğu düşünülmektedir.

Aigeai antik kentinin Tarsos kenti ile ticaret ilişkisinde olduğu, bulunan yazıtlarla yer almıştır. M.S 4. yüzyılda kente düzenlenmiş olduğu bilinen 40 gün fuarının Aigeai antik kentinin ticari düzeyinin üst seviyede olduğunu göstermektedir (Demir, 2016).

Antik kentin gelişen ekonomisinden dolayı, kentin tüm alanlarında su dağıtım ağının yer almış olduğu bilinmektedir (Tahbarer, 2005).

Kente ait limanın doğusunda bulunan ada içerisinde kule kalıntıları bulunmuş ve bu kulenin içerisinde de su sarnıcının varlığı tespit edilmiştir (Salman, 2008). Ortaçağ boyunca limanı çevreleyen kulelerin, limanın güvenliğinde rol oynadıkları bilinmektedir.

Çizelge 4.13 'de Aigeai antik kenti envanteri yer almaktadır. Bu envanter çalışması, antik kentin kullanım amacını, jeopolitik önemini, mekânsal öğelerini ve kent planını ayrıntılı olarak göstermektedir. Böylece kent kurgusu analiz edilmeden önce kent hakkında yeterli bilgi sahibi olunabilmiştir.

Çizelge 4.13. Aigeai Antik Kenti Envanteri

AİGEAI ANTİK KENTİ (ADANA-Yumurtalık ilçesi)		Demir, 2016
		Alishan, 1899
		<ul style="list-style-type: none"> ➤ Adı: Aigeai-Helenistik Dönem (M.Ö. 333-M.S. 102)- Aegeae Roma Dönemi (M.S. 102-260)- Ajazzo/Lajazz Orta Roma İmp. Çağ- Ayas İslami Dönem ➤ Liman: Askeri Donanma Üssü Koloni kent- Ticari Liman- Tersane (Savaş gemisi yapımı için) ➤ Kent: Limandan uzakta Helenistik dönem köy yerleşimi ve koloni kent-Limana yakın iki tepe üzerinde liman kent ➤ Kent Bağlantısı: Adana, Tarsos, Misis, İran ➤ Komşu Kentler: Doğuda Epiphaneia, atıda Mallos, Kuzeyde Misis. ➤ Kent Kullanımı: Kutsal din ve tedavi merkezi-Liman Kent-Cephanelik-Askeri Donanma Üssü-Ticari Merkez ➤ Tapınak: Var. Asklepios Tapınağı(8Sütünlü-Octastyle ve Pseudodipteros Planı)ve Hadrian Tapınağı ➤ Stadyum: Var ➤ Agora: Var ➤ Deniz Feneri: Fener üzerinde Poseidon bevkelli mevcuttur

Aigeai antik kentinin kentleşme olgusunun daha ayrıntılı tanımlanabilmesi ve kent kurgusunun ortaya konulabilmesi için antik kent modeli coğrafi ve sosyo-kültürel belirleyicileri doğrultusunda Çizelge 4.14'de sunulan iklim, topografya, kentte kullanılan temel yapı malzemesi, kentin yaşam biçimi, kentin yapısı ve büyüklüğü, kent öğelerinin ilişkileri hakkında bulgulara yer verilmiştir.

Çizelge 4.14. Aigeai-Yumurtalık Antik Kenti Analiz Modeli Bulguları

AİGEAİ-YUMURTALIK ANTİK KENT ANALİZ MODELİ BULGULARI		
COĞRAFI BELİRLEYİCİLER	İklim	<ul style="list-style-type: none"> Kent Girişlerinin Konumu: Kuzey yönünde Yapıların Yönlenmesi: Kuzey-güney yönünde Yapıların Bitişik ya da Ayrık Düzendeki Uygulanması: Ayrık düzende
	Topoğrafya	<ul style="list-style-type: none"> Akdeniz kıyı liman kenti Kuzey-Güney yönelimli
	Malzeme	<ul style="list-style-type: none"> Bilinmiyor
SOSYO-KÜLTÜREBELİRLEYİCİLER	Yaşam Biçimi	<ul style="list-style-type: none"> Kentin Geçin Kaynağı: Mozaik işçiliği-ipek, yün, hububat ve baharat ticareti, denizcilik Kent Kullanım Biçimi: Askeri donanma üssü-koloni kent Kentte Yapılan Eylemler Kentlinin Örgütlenmesi: Askeri örgütlenme-Dini örgütlenme -Ticari örgütlenme-Sanatsal örgütlenme Kentte Bireylerin Edindiği Roller- Tüccar-Aile bireyi-Asker-Yöresel Taş Oymacılığı-Denizci
	Kentin Yapısı/ Büyüklüğü	<ul style="list-style-type: none"> Limandan uzakta Helenistik dönem askeri koloni kent yerleşiminin başlangıcı Issos körfezini korumak amaçlı kurulmuş liman kent Kent Formu: Köy yerleşmesinden liman kent yerleşmesi oluşuncaya kadar gelişim göstermiş-Roma dönemi geniş yerleşim alanına ulaşmış Kent Kullanım Şeması: Kuzey-güney ana aksında Kentin Büyüklüğü: 501km²
	Kent Öğelerinin İlişkileri	<ul style="list-style-type: none"> Ortak Kullanım Alanları: Tapınak, Agora Stadyum Özel Kullanım Alanları: Konutlar, Liman

Şekil.4.6. Aigeai Antik Kenti Güncel Hava Fotoğrafı (Google Earth)

Şekil 4.5’ de antik kent yerleşim alanının çevresinde gelişen Yumurtalık ilçesinin günümüz hava fotoğrafı yer almaktadır.

4.5.3. Anazarbus-Anavarza

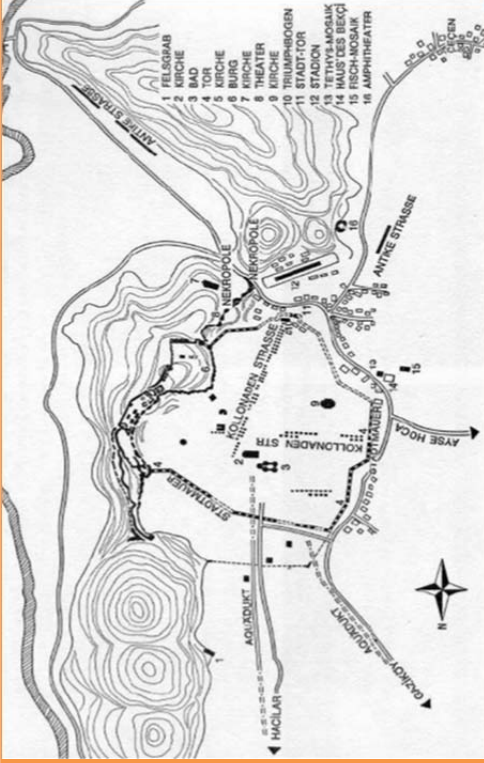
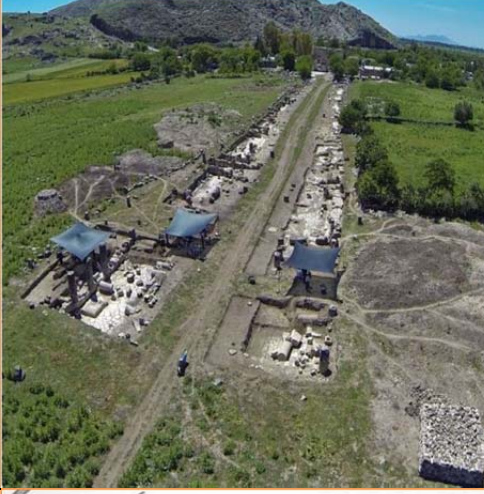
Umar (2000), Anazarbus’un M.Ö.9. yüzyılda Asur egemenliğinde kurulmuş olabileceğini belirtmiş olsa da kente dair ulaşılan en eski buluntu geç Helenistik döneme vurgu yapmaktadır. Kent Helenistik dönemde yerel hanedanlarca yönetilmiştir. Kilikya kentleri olan Anazarbus ile Tarsos arasında, Tarsos’un düzenlediği festival ve oyunlara karşılık Epinica ve Olympia oyunları tertip eden Anazarbuslular ile rekabet yaşandığı bilinmektedir (Sayar, 1999). Septimus Severus döneminde imparatora bağlılıklarını göstermek amacıyla agonistik bir oyun olan Philedelphia Severia isimli oyunu düzenlemiş oldukları bilinmektedir (Sha,1979). Bu oyunların oynandığı tiyatro, amfiteyatro ve stadyum

yapılarının kalıntıları günümüze ulaşmıştır. Kentte erken Hristiyanlık Kilisesi de bulunmaktadır. Yahudilik ve Hristiyanlık inanç sistemlerinde ibadetler doğuya yani Kudüs'e dönülerek yapıldığından kilise apsisleri doğu yönünde bulunmaktadır.

Anazarbus ve Tarsos arasındaki bu rekabet Kilikya'nın yeni eyalet sistemine göre ikiye ayrılıp, ayrı ayrı başkent olmalarıyla devam etmiştir. Tarsos Kilikya Prima'nın başkenti, Anazarbus ise Kilikya Secunda'nın başkenti olmuştur (Jones, 1937). Buna ek olarak Suriye ve Kappodokia ticaret yolları üzerinde bulunmasından dolayı ekonomik açıdan da önemli bir kent olma özelliği taşımıştır. Ayrıca M.S 2. yüzyılda dokumacılık ile ün yapmış ve dokumacılar loncası kurulmuştur (Jones, 1937). Kentten günümüze bir kaya mezarı, kilise kalıntıları, su kemerleri, tiyatro, Tethys mozaïği, kent giriş kapısı, sütunlar gibi eserler kalmıştır. Prof. Bossert Anavarza'nın Ovalık Kilikya bölgesinde meydana gelen iki büyük depremden zarar görmüş olduğunu ve ilerleyen zamanda yeniden kurulmuş olduğunu belirtmiştir. Bu depremlerden ilkinin M.S 526' da, ikincisinde 1259 yılında gerçekleşmiş olduğu bilinmektedir. Birçok yapının bu depremlerden etkilenmesi ve deprem sonrası kentin terk edilmiş olması ile kullanılmamasından kaynaklı ve yıkılan yapılara ait taşların, yakın yerleşimlerde yapı materyali olarak kullanılması sonucu yapıların günümüze ulaşmadığı düşünülmektedir.

Çizelge 4.15' de Anavarza antik kenti envanteri yer almaktadır. Bu envanter çalışması, antik kentin kullanım amacını, jeopolitik önemini, mekânsal öğelerini ve kent planını ayrıntılı olarak göstermektedir. Böylece kent kurgusu analiz edilmeden önce kent hakkında yeterli bilgi sahibi olunabilmiştir.

Çizelge 4.15. Anavarza Antik Kenti Envanteri

ANAZARBUS ANTİK KENTİ (ADANA-Dilekkay Köyü)		Aşkın, 2012
		Dilci, Emrahoğlu, Tokbay, 2016
		<p>Kent Adı: Anazarbevn-Anazarba- Kaisareia-Anazarbus- Iustinianopolis-Ayn Zarba –Anavarza Tarihlediği Zaman: M.Ö 1. binyıl ortası-Helenistik dönem-Roma dönemi-Bizans dönemi Kent Bağlantısı: Aegeai-Misis-Magarsos-Mallos-Hieropolis Castabala Komşu Kentler: Doğuda Kastaabala, batıda Misis, kuzeyde Flaviopolis Kent Kullanımı : Ticaret yolları üzerinde kurulmuş siyasi,ekonomik ve dini merkez Stadyum: Var (Kent surları dışında yer almakta ve kuzeydoğu-güneybatı yönünde-410*64 metre ebatında- Ana kapı güneybatı yönünde-tribün güneydoğu 17 sıralı) Kale: Var- Liman: Yok- Darphane: Var –Çeşme: Var- Tapınak: Var- Zafer Takı: Var Kilise: Aşağı Kent: İki adet(Havariler Kilisesi 56.20*28.10metre Bir kapılı batı girişi- Güneybatı Kilisesi Onbir kapılı batı güney ve kuzey girişi-Apsis doğu cephede)- Yukarı Kent: İki adet(Kaya Kilisesi 43*29metre- Ermeni kralları Kilisesi 13.10*9.65metre İki kapılı batı ve güney girişi) Apsis doğu cephede</p>

Çizelge 4.15. (devamı)

ANAVARZA ANTİK KENTİ (ADANA-Dilekkaya Köyü)		
Dilci, Emrahoğlu, Tokbay, 2016	Dilci, Emrahoğlu, Tokbay, 2016	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Şapel: Üç adet (Kaya Kilisesine Bitişik 12*5metre batı girişi-Ermeni krallar kilisesine bitişik batı girişi-kalenin 3. avlusu içeisinde 4.56*8.15 metre batı ve güneyden girişi) ➤ Nekropoi: Var(Kent surları dışında-Kaya Kilisesi güneyi 7-8 adet mezar-2 adet Nekropol) ➤ Hamam: Var (Güneybatı ve kuzeybatı hamamı su havuzlu 40*25metre bir alan kaplamakta-Batı ve Kuzey hamamı) ➤ Kent Surları: 3970 metre uzunluğunda -5 Kapılı-2metre kalınlık- yaklaşık 10 metre yüksekliğinde ➤ Sütunlu Yolu: Var (Kuzey-Güney yönünde Cardo yaklaşık 34 metre-Doğu-Batı yönünde Documanus yaklaşık 8 metre genişliğindedir. Zemin kaplama malzemesi kireçtaşıdır.) ➤ Su Kemerleri: Var (Kent surları dışında-kuzeybatıdan kente giren iki adet su kemeri kaynağı Alapınar'Kente Güneydoğudan Ali Kesiginden giren su kemeri kaynağı Sumbas Geçit: Ali Kesigi (insan yapımı 250 metre uzunluk 4-15 metre genişlikte)Hieropolis Castabala'ya giden yol

Anavarza antik kentinin kentleşme olgusunun daha ayrıntılı tanımlanabilmesi ve kent kurgusunun ortaya konulabilmesi için antik kent modeli coğrafi ve sosyo-kültürel belirleyicileri doğrultusunda Çizelge 4.16’da sunulan iklim, topografya, kentte kullanılan temel yapı malzemesi, kentin yaşam biçimi, kentin yapısı ve büyüklüğü, kent öğelerinin ilişkileri hakkında bulgulara yer verilmiştir.

Çizelge 4.16. Anazarbus Antik Kenti Analiz Modeli Bulguları

ANAZARBUS ANTİK KENT ANALİZ MODELİ BULGULARI		
COĞRAFİ BELİRLEYİCİLER	İklim	<ul style="list-style-type: none"> • Kent Girişlerinin Konumu: Güney-Kuzey-Batıdan • Yapıların Yönlenmesi: Kuzey-Güney yönünde • Yapıların Bitişik ya da Ayrık Düzende Uygulanması: Ayrık düzende
	Topoğrafya	<ul style="list-style-type: none"> • Dağlık alan eteği ovalık bölge • Kuzey-Güney yönelimli
	Malzeme	<ul style="list-style-type: none"> • Kireçtaşı
SOSYO-KÜLTÜREBELİRLEYİCİLER	Yaşam Biçimi	<ul style="list-style-type: none"> • Kentin Geçin Kaynağı: Tarım • Kent Kullanım Biçimi: Askeri donanma üssü-Koloni Kent • Kentte Yapılan Eylemler Kentlinin Örgütlenmesi: Askeri örgütlenme-Dini örgütlenme -Ticari örgütlenme-Tarımsal örgütlenme • Kentte Bireylerin Edindiği Roller- Tüccar-Aile bireyi-Asker
	Kentin Yapısı/ Büyüklüğü	<ul style="list-style-type: none"> • Limandan uzakta Helenistik dönem askeri koloni kent yerleşimin başlangıcı • Kent Formu: Köy yerleşmesinden kent yerleşmesi oluşuncaya kadar gelişim göstermiş-Roma döneminde geniş yerleşim alanına ulaşmıştır • Kent Kullanım Şeması: Kuzey-Güney ana aksında • Kentin Büyüklüğü: Yaklaşık 18.000 km²
	Kent Öğelerinin İlişkileri	<ul style="list-style-type: none"> • Ortak Kullanım Alanları: Kilise, Hamam, Latrina Tapınak • Özel Kullanım Alanları: Konut

4.5.4. Augusta

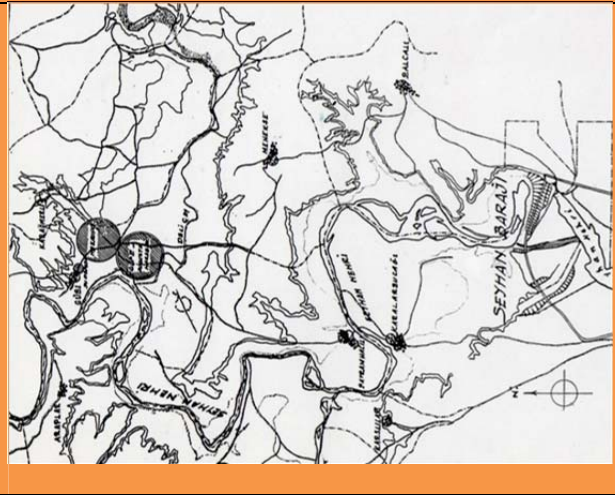
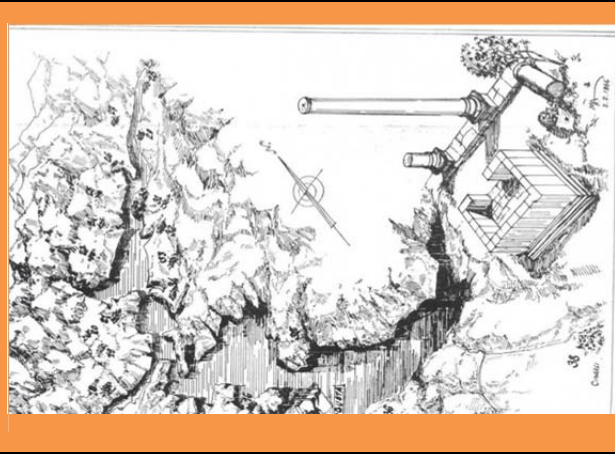
Antik Kentin adını, MS 23- 79 yıllarında yaşamış olan Romalı Pilinius'un "Naturalist Historia" adlı eserinde şehrin adını "Augusta" olarak, MS 11. yy 'da yaşamış olan İskenderiyeli Coğrafyacı Claudius Ptolemeius da "Augusta" olarak belirtmiştir.

Antik kent alanında, Adana Müzeler Umum Müdürlüğü tarafından Seyhan baraj sularının serbest bırakılmasından 10 gün kadar önce, yani 5-15/9/1955 tarihleri arasında inceleme yapılmıştır. Adana'nın 25 km doğusunda ve Seyhan Nehri'nin kollarından biriyle, Kuruçay Vadisinin birleştiği kısımda günümüz Karaömerli Köyü'nün yakınlarında, Gübe Köyü içerisinde yer almış olduğu belirlenmiştir. Yapılmış olan araştırma sonucunda;

Antik kentin , "kuzey -güney ve kuzeybatı yönlerine 1000x1500 uzunlukta olduğu, kale surları ile çevrili bulunduğu ve 5,40 metre yüksekliğinde, mermer sütunlu yola sahip olduğu, 62 metre çapında oturma alanı olan açık hava tiyatrosunun bulunduğu belirlenmiştir. Sütunlu caddede yer alan sütun aralıklarının 3.37 metre olduğu, su deposunu, su kanallarını, hamam ve yakınında su depoları,, mermer ve kesme taşlardan üretilmiş 7 bina kalıntısı bulunduğu ,şehrin kuzey yamacında nekropolü (mezarlık) ve buradaki sandık mezarları ,oda tipi ve pişmiş topraktan yapılmış (sarkofajlı) mezarların bulunduğu tespit edilmiştir. Yapılan araştırma doğrultusunda, kentin geçmişinin M.Ö.58 - M.S. 451 yılları arasında kullanılmış bir kent olduğu belirlenmiştir. Augusta antik kentinden günümüze kalan en önemli eserlerden biri olan M.S 2. Yüzyıla tarihlenen "Medusa Lahit" günümüzde Adana Arkeoloji müzesinde sergilenmektedir. Şekil 4.6'da ise kente ait su depoları görülmektedir (Akok, 1957).

Augusta antik kentinin kentleşme olgusunun daha ayrıntılı tanımlanabilmesi ve kent kurgusunun ortaya konulabilmesi için antik kent modeli coğrafi ve sosyo-kültürel belirleyicileri doğrultusunda Çizelge 4.17'de sunulan iklim, topografya, kentte kullanılan temel yapı malzemesi, kentin yaşam biçimi, kentin yapısı ve büyüklüğü, kent öğelerinin ilişkileri hakkında bulgulara yer verilmiştir.

Çizelge 4.17. Augusta Antik Kenti Envanteri

AUGUSTA ANTİK KENTİ (ADANA-Gübe Köyü)		(Akok, 1957)
		(Akok, 1957)
		(Akok, 1957)
	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Su deposesi-Sarniç: Var ✓ Sütunlu Yol: Var ✓ Sütunlu yol malzemesi: Mermer ve kireçtaşı ✓ Su kemeri: Var ✓ Hamam: Var ✓ Amfi Tiyatro: Var ✓ Tapınak: Var 	

Şekil.4.7. Augusta kentine ait su depolarının perspektif görünüşü (Akok, 1957)

4.5.5. Epiphanea

Hatay İli'nin, Erzin İlçesi 7 km batısında Gözeneler mevkiindedir. Kentin ilk adı M.Ö 2. yüzyıla kadar kullanılan ismi Oeniandros'dur. Daha sonra ise Epiphaneaia ismi kullanılmıştır. Selaukoslar devletinin kralı olan Antiokhos IV Epiphanes, eski adı Oeniandros olan kenti genişletip imar etmiş ve bu kente kendi adı olan Epiphaneaia adını vermiştir (Kuzucular, 2012).

Kent Selevkoslardan sonra Roma döneminde, Kilikya korsanlarını ortadan kaldırmaya çalışan Romalıların önemli bir garnizon kenti haline gelmiştir.. Kent Bizans döneminde önemini korumuş Abbasiler ve Bizanslılar arasında yapılan savaşlarda zaman zaman tahrip olmuş ama yeniden onarımlar görmüştü. Epiphaneaia kenti İslam egemenliği sürecinde kullanılmamıştır (Kuzucular, 2012).

Helenistik, Roma ve Bizans dönemlerine ait birçok kalıntı hâlâ toprak üstündedir. 66 hektarlık bir alana yayılmış olan kent, Akropol ve Aşağı Şehir olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır. Akropol'da bulunan tiyatro ve sütunlu cadde hâlâ görülebilmektedir. Kentte yapılan arkeolojik yüzey araştırmalarında tespit edilen diğer yapılar ise aquadükt (su kemeri), iki kilise, hamam ve su sarnıçlarıdır. Son yıllarda yapılan çalışmalarda Geç Tunç Çağı ve Demir Çağlarına ait seramik buluntular olduğu tespit edilmiştir. Epiphaneaia antik kentinde görülebilen tiyatro, sütunlu cadde, su kemerleri Roma kent dokusuna aittir. Hamam yapısı Geç Roma dönemine tarihlenmiştir. Geç Roma Dönemine ait hamamın ısı

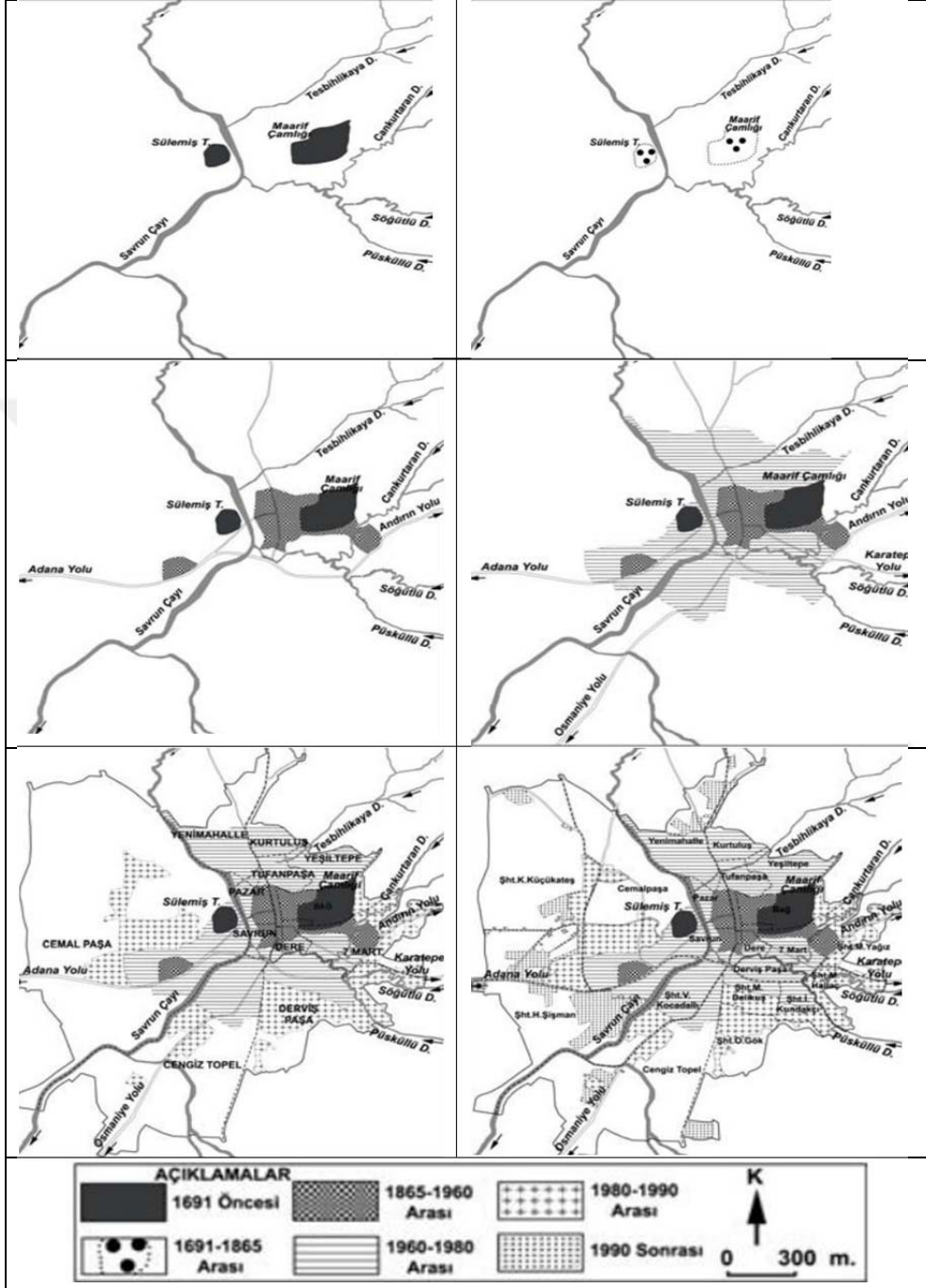
bölümleri, havuz, su sistemleri, dükkânlar ve Artemis'e ait mozaikler ortaya çıkartılmıştır. Kente ait sütunlu meydanın hamam yapısı ile bağlantılı olduğu ve Geç Roma dönemine tarihlendiği tespit edilmiştir. Epiphaneia Kentinin en üst tabakalarında Abbasi yerleşim mimarisine ait kalıntılar bulunmaktadır (Tülek, 2008). Bugün bu kentten geri kalan kalıntılar üzerlerinde tarım yapıyor olmasından dolayı, kentin antik yapısı sürekli tahrip olmaktadır.

Volkanik püskürme oluşumunun eteğinde, İskenderun körfezinin kuzey batı yakasındaki en uç yerinde kurulmuş olan bu antik kent merkezinin güneyindeki İssos (Kinet höyüğü) ve batısındaki Yumurtalık (Ayas) kentleri ile komşudur. Kente su getirmek için yapılmış olan su kemerlerinin yapı kalıntı izleri mevcuttur. Cenevizlilere ait olduğu sanılan Burnazdaki liman ve kaleye de su taşıyan bu su kemerleri, yaklaşık on beş km uzaklıktaki Zorkun yaylasından Epiphaneia'ya ulaşır. Üstelik bu kemerler Epiphaneia, kentini de aşarak 15 km civarı uzaklıktaki Ayas (Yumurtalık) kentine kadar da uzanabilmektedir. Epiphaneia kentinin su kemerleri Romalılar zamanında kentte su getirmek için yapılmış kanallardır (Kuzucular, 2012).

4.5.6. Flaviopolis

Kent M.S 74 yılında imparator Vespasian tarafından Kilikya eyaletindeki köy yerleşimlerinin kentleştirilmesi projesi kapsamında kurulmuştur. Anazarbus'tan Göksun'a giden yolun ilk şehridir. Flaviopolis antik kenti, Anazarbus'un yaklaşık 35 km kuzeyinde yer almaktadır (Bayliss, 1997).

Roma imparatoru Hadrianus zamanında hamam, yönetim binaları, konutlar ve tapınak (Roma bazilikası iken ilerleyen dönemde cami olarak kullanılan Alacami) yapılarının varlığı bilinmektedir. Kent Hititler döneminden itibaren ana yol üzerinde yer almış olması, Savrun çayından beslenen ovalık alan üzerinde bulunması ve uygun iklim koşullarından dolayı günümüze kadar üzerinde yaşamaya devam edilmiştir. Kent ilk olarak Savrun çayı doğusunda bulunan Muallimbağrı çamlığı eteklerinde, günümüzdeki Alacami yapısında içinde yer aldığı alanda kurulmuş olduğu düşünülmektedir. Şekil 4.8' de kentin gelişim aşamalarına yer verilmiştir (Hayli ve Üççam,2003).

Şekil.4.8. Flaviopolis kentinin gelişim aşamaları (Hayli ve Üççam,2003)

Flaviopolis Kilikya bölgesininin kıyı kesimleri ile anadolunun iç kesimlerini birbirine bağlaması açısından, tüccarlar tarafından önemli bir durak yeri olmuştur. Mal taşıyan ve sürekli yolculuk eden tüccarlar ovalık kesimden dağlık alana geçmeden önce, taşımacılıkta kullandıkları hayvanlarını dinlendirdikleri, ihtiyaçlarını temin ettikleri ve mal değiş-tokuşu yaptıkları dinlenme ve ticaret alanı olmuştur. Osmanlı imparatorluk dönemine kadar (1691 öncesi dönem) yerleşim kesintisiz sürmüş (Romalılar-Bizanslılar-Selçuklular-Ramazanoğulları ve Dulkadiroğulları beylikleri-Osmanlılar), ancak Suriye Rakka bölgesinden gelen aşiretler tarafından kent yıkılmıştır.1691-1865 yılları arasında bölgede yerleşim olmamıştır (Hayli ve Üççam, 2003). Çizelge 4.18 'de Flaviopolis antik kenti envanteri yer almaktadır. Bu envanter çalışması, antik kentin kullanım amacını, jeopolitik önemini, mekânsal öğelerini ve kent planını ayrıntılı olarak göstermektedir. Böylece kent kurgusu analiz edilmeden önce kent hakkında yeterli bilgi sahibi olunabilmiştir.

Çizelge 4.18. Flaviopolis Antik Kenti Envanteri

FLAVİOPOLİS ANTİK KENTİ (ADANA-KADIRI İLÇESİ)	 	<p>Google Earth Hava Fotoğrafi</p> <p>Hayli ve Üçeçam, 2003</p>	<p>Kent Adı: Phlaouiopolis-Flaviopolis-Flavius-Kars, Kars-I zülkadiriye, Kars-I Maraş, Liva-I Kars, Pazar, Kars Pazarı</p> <p>Tapınak: II. yüzyıl'nın başlarında Romalılar tarafından yaptırılan Tapınak</p> <p>Komşu kentler: Anazarbus</p> <p>Kent Kullanımı: Köy yerleşmesi, Ticari durak, Konaklama merkezi</p> <p>Nekropol: Var (Kentin doğusunda)</p> <p>Hamam: Var</p> <p>Savrun nehri kenarına kurulmuş kent.</p> <p>Kentin Kuruluşu: M.S 69 yılı civarında Savrun nehri doğusunda, tepelik alanın eteklerinde kurulmuş olduğu düşünülmektedir.</p>
---	--	---	---

Flaviopolis antik kentinin kentleşme olgusunun daha ayrıntılı tanımlanabilmesi ve kent kurgusunun ortaya konulabilmesi için antik kent modeli coğrafi ve sosyo-kültürel belirleyicileri doğrultusunda Çizelge 4.19’da sunulan iklim, topografya, kentte kullanılan temel yapı malzemesi, kentin yaşam biçimi, kentin yapısı ve büyüklüğü, kent öğelerinin ilişkileri hakkında bulgulara yer verilmiştir.

Çizelge 4.19. Flaviopolis Antik Kenti Analiz Modeli Bulguları

FLAVİOPOLİS ANTİK KENT ANALİZ MODELİ BULGULARI		
COĞRAFI BELİRLEYİCİLER	İklim	<ul style="list-style-type: none"> Kent Girişlerinin Konumu: Bilinmiyor Yapıların Yönlenmesi: Kuzey-Güney yönünde Yapıların Bitişik ya da Ayrık Düzende Uygulanması: Ayrık Düzende
	Topoğrafya	<ul style="list-style-type: none"> Dağlık alan eteği ovalık bölge Kuzey-Güney yönelimli
	Malzeme	<ul style="list-style-type: none"> Kireçtaşı
SOSYO- KÜLTÜREBELİRLEYİCİLER	Yaşam Biçimi	<ul style="list-style-type: none"> Kentin Geçin Kaynağı: Tarım, ticaret Kent Kullanım Biçimi: Köy yerleşimi, Konaklama merkezi, Ticari durak Kentte Yapılan Eylemler Kentlinin Örgütlenmesi: Ticari örgütlenme-Tarımsal örgütlenme Kentte Bireylerin Edindiği Roller: Tüccar- Aile bireyi
	Kentin Yapısı/ Büyüklüğü	<ul style="list-style-type: none"> Limandan uzakta köy yerleşimi Kent Formu: Bilinmiyor Kent Kullanım Şeması: Kuzey-Güney ana aksında Kentin Büyüklüğü: Bilinmiyor
	Kent Öğelerinin İlişkileri	<ul style="list-style-type: none"> Ortak Kullanım Alanları: Tapınak, Hamam Özel Kullanım Alanları: Konut

4.5.7. Hierapolis-Kastabala

Ceyhan (Pyramos) Nehri yakınlarında ova üzerine kurulmuş olan Kastabala antik kentinde 2009 yılında yapılmış olan kazı-sondaj çalışmaları ile kentin tarihinin M.Ö. 5.yüzyıl Geç Neolitik Erken Kalkolitik döneme kadar uzanmış olduğu tespit edilmiştir (Zeyrek, 2011).

Uzun süre Seleukos krallığına bağlı kaldığı bilinmekle birlikte Roma'nın bölgeye gelmesi ile yerel hanedan hakimiyetine bırakılmış olduğu bazı kaynaklarda belirtilmektedir (Jones, 1937).

Kent ızgara plan şemasındadır. Tiyatro, hamam, kilise, dükkan, sütunlu yol kalıntıları günümüze kadar ulaşmıştır. Bu kamu yapılarının ilk evresi Roma imparatorluğunun, Severuslar dönemine tarihlenmiştir (Zeyrek, 2013). Severuslar Roma İmparatorluğuna M.S. 193-211 tarihleri arasında 18 yıl hükmedebilmiştir (Kaya, 2005). M.Ö. I. yüzyıl ortalarında Seleukos yönetimi yerini Roma imparatorluğunun etkisi altına girdiği ve M.S. 72-260 tarihleri arasında Roma yönetiminde kaldığı bilinmektedir (Hild ve Hellenkemper, 1990). M.Ö. 2. yüzyıl Roma döneminde sur ile çevrili olmadığı, M.Ö. 4. yüzyıl sonlarında bu yapının savunma amaçlı inşa edilmiş olduğu düşünülmektedir (Zeyrek, 2013).

Hierapolis-Kastabala'dan günümüze, ilkçağ kalesi özelliklerini taşıyan, Aziz İonnes Şövalyeleri tarafından yapıldığı belirtilen kale, sütunlar ve tiyatro ulaşabilmiştir (Umar, 2000).

Kent planında görülen sütunlu yoldaki hafif sapmanın topografya ve mevcut yapılara uyum sağlayarak inşa edilmiş olduğundan kaynaklandığı düşünülmüştür. Bu doğrultuda sütunlu caddenin inşasının kamu yapılarından daha ileri bir dönemde yapılmış olduğu sonucuna varılabilir. Sütunlu caddenin uzunluğu 310 metre olarak belirlenmiştir, caddenin ortalama genişliği 11 metre 30 cm, kolonlar arası mesafe ise yaklaşık 3 metre olarak tespit edilmiştir (Zeyrek, 2011).

Bu bilgiler doğrultusunda ve taranan kazı raporları sonucunda Aşağıda Çizelge 4.20' de Kastabala Antik Kenti envanteri yer almaktadır. Bu envanter çalışması, antik kentin kullanım amacını, jeopolitik önemini, mekânsal öğelerini ve kent planını ayrıntılı olarak göstermektedir. Böylece kent kurgusu analiz edilmeden önce kent hakkında yeterli bilgi sahibi olunabilmiştir.

Çizelge 4.20. Hierapolis-Kastabala Antik Kenti Envanteri

HIERAPOLIS-KASTABALA ANTİK KENTİ	
Bent, 1890	Zeyrek, 2011
<ul style="list-style-type: none"> ➤ Kent Adı: Hierapolis Kastabala-Hierapolis Ad Pyramos ➤ Kent Bağlantısı: Karatepe-Kırmıtlı Kuş Cenneti ➤ Komşu Kentler: Anazarbus-Epiphaneia ➤ Kent Kullanımı: Tarım-Kült merkezi ➤ Su Kemreri: Var (Düziçi-Karagedik Beldesi kaynak suyu kente Kesmeburun köyü doğu yamacından girer-140 m.uzunluğunda) ➤ Sütun Konsolu: Var(310m.uzunluk)-11,3mgenişliğinde Kuzeydoğu-Güneybatı aksı ➤ Sütünlü Yol: Var(310m.uzunluk)-11,3mgenişliğinde Kuzeydoğu-Güneybatı aksı ➤ Tapınak: Var(Artemis Perasia tapınağı)(Kentte Asklepios ve Hygieia, Helios, Theos Pyretos tanrıçalara da tapınım yapılmış) ➤ Amfityatro: Var- Stadyum: Var- Kale: Var- Kent Surlar: Var- Kale: Var- Anıtsal Kapı: Var- Hamam: Var ➤ Agora: Var (Kentin güneybatısında). Nekropol: Lahit ve Kaya mezarları var. 	

Çalışma alanına konu olan Kastabala antik kentinin kentleşme olgusunun daha ayrıntılı tanımlanabilmesi ve kent kurgusunun ortaya konulabilmesi için, antik kent modeli coğrafi ve sosyo-kültürel belirleyicileri doğrultusunda Çizelge 4.21’de sunulan iklim, topografya, kentte kullanılan temel yapı malzemesi, kentin yaşam biçimi, kentin yapısı ve büyüklüğü, kent öğelerinin ilişkileri hakkında bulgulara yer verilmiştir..

Çizelge 4.21. Hierapolis-Kastabala Antik Kenti Envanteri

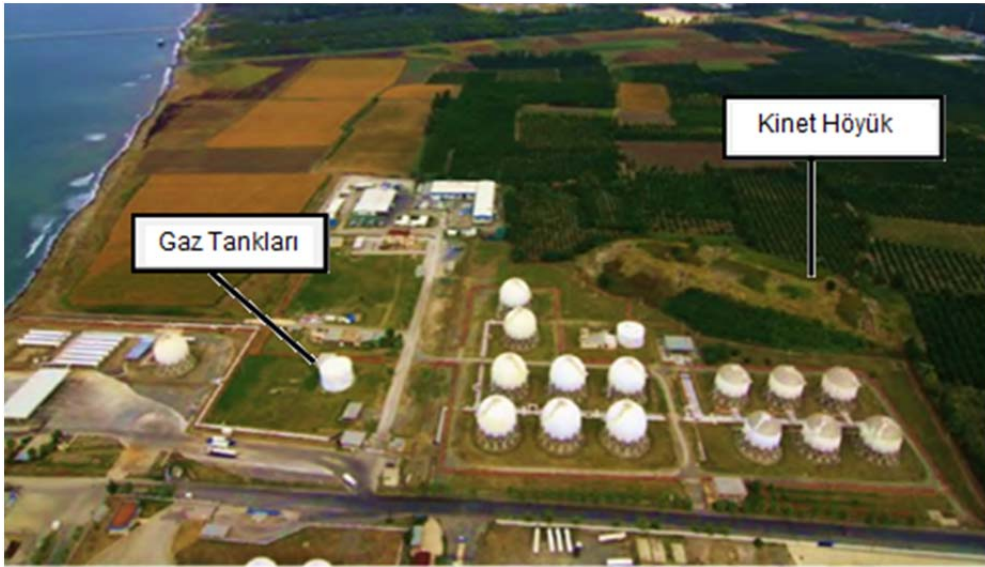
HİERAPOLİS-KASTABALA ANTİK KENT ANALİZ MODELİ BULGULARI		
COĞRAFI BELİRLEYİCİLER	İklim	<ul style="list-style-type: none"> • Kent Girişlerinin Konumu: Batı yönünden • Yapıların Yönlenmesi: Kuzey- Güney yönünde • Yapıların Bitişik ya da Ayrık Düzende Uygulanması: Ayrık düzende
	Topoğrafya	<ul style="list-style-type: none"> • Dağlık alan eteği ovalık bölge • Kuzey-Güney yönelimli
	Malzeme	<ul style="list-style-type: none"> • Konglomera-Kalker
SOSYO-KÜLTÜREBELİRLEYİCİLER	Yaşam Biçimi	<ul style="list-style-type: none"> • Kentin Geçin Kaynağı: Tarım- Artemis Perasia Kült Merkezi • Kent Kullanım Biçimi: Tarım kenti-Kült merkezi • Kentte Yapılan Eylemler Kentlinin Örgütlenmesi: Dini Örgütlenme - Tarımsal örgütlenme • Kentte Bireylerin Edindiği Roller- Çiftçi-Din Adamı-Aile bireyi
	Kentin Yapısı/ Büyüklüğü	<ul style="list-style-type: none"> • Tepelik ve onun eteklerinde ovalık yerleşim • Kent Formu: Köy yerleşmesinden Kent yerleşmesi oluşuncaya kadar gelişim göstermiş-Roma dönemi geniş yerleşim alanına ulaşmış • Kent Kullanım Şeması: Kuzeydoğu-Güneybatı ana aksında • Kentin Büyüklüğü: Yaklaşık 4000 km²
	Kent Öğelerinin İlişkileri	<ul style="list-style-type: none"> • Ortak Kullanım Alanları Hamam, Kilise, Tiyatro Tapınak • Özel Kullanım Alanları: Konutlar

4.5.8. Issos-Kinet Höyük

Kilikya'da Hatay Dörtyol kıyı şeridinde yer alan Kinet Höyük sürekli iskâna sahip olup, Erken Tunç Çağı'ndan itibaren M.Ö. 1'inci yüzyılın ortalarına kadar yerleşilmiş olan bir liman kenti olduğu ve yerleşimin 12'inci yüzyılın sonlarından 14'üncü yüzyılın başlarına kadar devam etmiş olduğu düşünülmektedir. Bu antik kent Büyük İskender'in Pers kralı III'üncü Darius'u yakınlarında yendiği klasik çağ antik Issos kenti ile özdeşleştirilmiştir (Hellenkemper 1984 ve Bing, 1985; Gates, 2013).

Kentin M.Ö. 50 yıllarında terk edilmiş olduğu, kente ait limanın Amanos Dağlarından neden alan erozyon sebebiyle biriken kum ve çamur çökeltilerle dolmuş olduğu öngörülmektedir. Deniz ticaretinin kesintiye uğraması ile kentin terkedilmiş olacağı düşünülmektedir (Gates, 2013).

Höyüğün güney eteklerinde, nehrin taşıdığı yerde kurulan liman bölgesinin 1991 ve 1992 yıllarında gaz depolama tanklarının (Şekil 4.8) inşa edilmiş olmasından dolayı bu alanda kazı yapmak mümkün olmadığı görülür.

Şekil.4.9. Kinet Höyük ve Eteklerindeki Gaz Depolama Tankları (Gates, 2013)

4.5.9. Magarsos-Magarsos

Adana ili Karataş ilçesi sınırları içerisinde bulunan antik kent üç tarafı denizle çevrili olması nedeniyle önemli liman kentlerinden biri olmuştur. Mallos kentinin nehir taşkınları sonrası alüvyonlar altında kalması sonucu, bu kent halkının taşındığı yerleşim yeri olarak bilinmektedir. Geç Helenistik dönem (M.Ö. 3-M.Ö.2) yılları arasında kurulduğu tahmin edilmektedir (Sayar, 1993). Magarsos, Mallos kentinde bulunan Anadolu tanrıçası Athena Magarsia'ya adanmış kutsal mekân özelliğini bu kentin devam ettirmiş olduğu ve M.Ö 140 yılına tarihlenen yazıtta Magarsos kentinde Athena Magarsia'ya adanmış bir tapınağın varlığı vurgulanmaktadır (Sayar, 1999). Verner'ın (1951), Mallos için kehanet merkezi olarak kullanılmış olduğu görüşünden yola çıkılarak, bu özelliğin Magarsos antik kenti tarafından devam ettirilmiş olacağı düşünülmektedir. Arap tarihçilerinden olan İbn'ul Adim'e göre Yanık Kilise olarak anılan Magarsos kentinin Rumlar tarafından kurulmuş olduğu ve Arapların kente saldırıları sonucu yıkılmış olduğu ortaya çıkmaktadır. Kent kapılarından birinin üzerinde Ermeni Kraliyet armasının yer almış olmasından dolayı kentin bir dönem Ermeni hakimiyetinde olduğu anlaşılmıştır (Ener, 1986). Amerikalı arkeolog Marjory Veronica Seton Williams ve ekibi tarafından kent incelenmiş ve bir Roma yerleşimi olduğu belirtilmiştir (Williams, 1954). Sayar (1999), Karataş Burnu'nda bulunmuş olan bir onurlandırma yazıtındaki açıklamalara göre ticari ve askeri liman kenti olarak IV. Antiochos tarafından M.Ö 3. yüzyılın son çeyreğinde Antiocheia adıyla kurulmuş olduğunu ve Mallos kentinin yerine inşa edildiğini belirtmektedir (Sayar, 1999).

Antik Magarsos kenti, ticaret limanı özelliği ile Ceyhan nehri kıyısında kurulmuş olan Mallos, Mopsouhestia(Misis), kentlerinin deniz bağlantısını sağlamış olmasından açısından, konumu itibariyle önem taşımaktadır (Altay, 1965). Doğal limana sahip olan kent artan ticaret ilişkileri nedeniyle ilerleyen dönemlerde dalgakıranların eklenmesiyle sınırlarını genişletmiştir.

Antik kent kıyı yerleşim alanının Göney'in yapmış olduğu çalışma ile M.Ö. II. binde mevcut olmadığını tespit edilmiş olmasından dolayı o dönemde kent haritasının yaklaşık olarak Şekil 4.10 'daki gibi olduğu düşünülmektedir.

Şekil.4.10. M.Ö. II. Binde Magarsos Antik Kenti Yerleşim Alanının Durumu

Bu bilgiler doğrultusunda ve taranan kazı raporları sonucunda Çizelge 4.22' de Magarsos Antik Kenti envanteri yer almaktadır. Bu envanter çalışması, antik kentin kullanım amacını, jeopolitik önemini, mekânsal öğelerini ve kent planını ayrıntılı olarak göstermektedir. Böylece kent kurgusu analiz edilmeden önce kent hakkında yeterli bilgi sahibi olunabilmiştir.

Çizelge 4.22. Magarsos-Yumurtalık Antik Kenti Envanteri

MAGARSOS ANTİK KENTİ (ADANA-(Ksrataş İlçesi-Dörtirdirekli Mevki)		Google Earth Hava Fotoğrafı
		Rosenbauer, 2007 haritasından geliştirilerek
		<ul style="list-style-type: none"> ➤ Kentin Adı: Magarsa-Magarsos-Megarsus (Antik Çağ) –Karataş (Ortaçağ) ➤ Kent: Askeri ve Ticari Yollar Üzerinde Kurulmuş üç tarafı denizle çevrili-Mallos kenti nehir taşkını ile alüvyonlar altında kalınca yerini aldığı düşünülen kent ➤ Komşu Kentler: Doğu, batı, güneyde: deniz bağlantısı-kuzey: Adana-Ceyhan, Yumurtalık ➤ Kent Kullanımı: Ticari ve Askeri Liman Kent ve Dini merkez-Mallos'un Uydu kenti ➤ Kent Surları: Deniz boyunca deniz surları ve doğu batı yönü yol sistemi ile eş zamanlı kara surları ➤ Köprü: Kızıldahta köyü-Akdeğirmen mevkiinde yer alan köprü doğu-batı yönünde bir yol sisteminin devamı olduğu yerleşime batı yönünden gelenleri Aigeai'ye ulaştırdığı düşünüldür. ➤ Tapınak: Kentin doğusunda tepe üzerinde-Athena Magarsia Tapınağı

Çizelge 4.22. (devamı)

MAGARSOS ANTİK KENTİ (ADANA-(Ksrataş İlçesi-Dörtirdirekli Mevki)		Rutishauser ve ark., 2014
MAGARSOS ANTİK KENTİ (ADANA-(Ksrataş İlçesi-Dörtirdirekli Mevki)		<p>Alishan, 1899</p> <ul style="list-style-type: none"> ▶ Tiyatro: Var (Hipopodromun doğusunda-cavea güney yönüne yaslı) Yaklaşık yaklaşık 3000 kişilik ve 150 metre genişlik 30metre uzunluğunda ▶ Kilise: Bizans Dönemi Kilisesi (Sen Nikola Adına ▶ Hipodrom: Var (Arazinin güneyinde kuzeybatı-güneydoğu doğruitusunda konumlanmış) ▶ Havuz: Balık kurutma ve Tuzlama Havuzları ▶ Stadyum: Var- Deniz Feneri: Var- Kale: Var- Nekropol: Var- Hamam: Var ▶ Sarnıç: Var (iki adet) ▶ Liman: Var ▶ M.Ö. II. Yüzyılda kentin var olduğu bilinmektedir.

Çalışma alanına konu olan Magarsos antik kentinin kentleşme olgusunun daha ayrıntılı tanımlanabilmesi ve kent kurgusunun ortaya konulabilmesi için, antik

kent modeli coğrafi ve sosyo-kültürel belirleyicileri doğrultusunda Çizelge 4.23’de sunulan iklim, topografya, kentte kullanılan temel yapı malzemesi, kentin yaşam biçimi, kentin yapısı ve büyüklüğü, kent öğelerinin ilişkileri hakkında bulgulara yer verilmiştir.

Çizelge 4.23. Magarsos-Karataş Antik Kenti Analiz Modeli Bulguları

MAGARSOS-KARATAŞ ANTİK KENT ANALİZ MODELİ BULGULARI		
COĞRAFI BELİRLEYİCİLER	İklim	<ul style="list-style-type: none"> Kent Girişlerinin Konumu: Kuzey giriş Yapıların Yönlenmesi: Kuzey -Güney yönünde Yapıların Bitişik ya da Ayrık Düzende Uygulanması: Ayrık düzende
	Topoğrafya	<ul style="list-style-type: none"> Akdeniz kıyı liman kenti Üç tarafı denizle çevrili Mallos kentinin uydu kenti Kuzey-Güney yönelimli
	Malzeme	<ul style="list-style-type: none"> Yerel Kireçtaşı, Tuğla
SOSYO-KÜLTÜREBELİRLEYİCİLER	Yaşam Biçimi	<ul style="list-style-type: none"> Kentin Geçin Kaynağı: Ticaret-Balık üretimi Kent Kullanım Biçimi: Askeri Deniz Donanma Üssü-Koloni Kent-Dini Merkez-Uydu Kent Kentte Yapılan Eylemler Kentlinin Örgütlenmesi: Askeri Örgütlenme-Dini Örgütlenme -Ticari Örgütlenme Kentte Bireylerin Edindiği Roller- Tüccar-Aile bireyi-Asker
	Kentin Yapısı/ Büyüklüğü	<ul style="list-style-type: none"> Liman Kent-Helenistik dönem askeri koloni kent Kent Formu: Geç Helenistik dönem-Roma Dönemi-Arap Dönemi- Ermeni Krallık döneminde şekillenmiştir Kent Kullanım Şeması: Kuzey Güney ana aksında Kentin Büyüklüğü: Yaklaşık 5000 km²
	Kent Öğelerinin İlişkileri	<ul style="list-style-type: none"> Ortak Kullanım Alanları:Tiyatro,Kilise Hamam, Tapınak, Hipodrom Özel Kullanım Alanları: Konut

4.5.10. Mallos

Ceyhan ırmağının batı kıyısında Karataş ilçesine bağlı Kızıлтаhta köyünde kurulan ve günümüze ulaşabilmiş herhangi bir kalıntısı olmayan kentin yer tespiti tam olarak yapılamamıştır (Ramsay, 1960). Hangi tarihte kurulduğu kesin olarak belli olmayan kentin M.Ö. 5. ve 4. yüzyıl'larda kendi sikkelerini bastırıldığı bilinmektedir (Jones, 1937).

Durukan (2017), çalışmasında, Ptolemaios, Mallos'u Pyramos'un doğusuna yerleştirmiş olduğunu, Q. Curtius Rufus, İskender'in Magarsos'tan Mallos'a bir köprü aracılığıyla ulaşmış olduğundan bahsettiğini, Rufus'un, Mallos kentinin Pyramos'un sol (doğu) kıyısında yer aldığı şeklinde yorumlanması gerektiği düşündürmüştüğüne bahsetmektedir. Heberdey-Wilhelm de Mallos'u Pyramos Nehrinin doğusunda aramak gerektiğini vurgulayarak, Bossert'in Mallos'u Pyramos'un batı kıyısında yer aldığını, Magie ve Sayar'ında bu görüşü destekleyerek kentin Pyramos'un sağ kıyısında (batı) yer almış olduğundan bahsetmektedir.

Roma İmparatorluk döneminde kentin stratejik önemi artmıştır. Batıdan gelen antik yolun kent üzerinden geçerek Aigeai'ye ulaşmakta olduğu düşünülmektedir. Roma İmparatorluğunun ilk iki yüzyılında diğer Doğu Kilikya kentlerinin gölgesinde kalmış olmasına rağmen M.S. 3. yüzyıldaki doğu seferleri nedeniyle stratejik önemi artmıştır ve Roma kolonisi unvanını almıştır (Sayar,1992). M.S 230 yıllarında basılmış olan sikkeler üzerinde asker ve sancak tasvirleri yer almıştır. Bu özelliği ile Mallos antik kentinin askeri koloni kenti olduğu düşünülmektedir (Tahberer, 2005). M.S 333 yılında Kilikya bölgesinde yaşanan veba salgınından bu kentin de etkilendiği belirtilmektedir. Bizans döneminde piskoposluk merkezi olarak kullanılmış Antakya, Efes, Tarsos ve Kadıköy konsüllerine temsilci göndermiş olduğu da aktarılmıştır. Mallos'un, taşkınlar nedeniyle önemini yitirerek alüvyonal toprağın altında kaldığı, böylece M.Ö. 3. yüzyılın son çeyreğinden itibaren terk edilerek yerini Magarsos'a bıraktığı anlaşılmaktadır (Sayar,2011). Burası Pompeius'un eski korsanları yerleştirdiği

kentler arasında yer almaktadır (Bossert, 1950). İlerleyen dönemlerde ise kentin Arap işgallerine maruz kaldığı ve Bizans'ın bu Arap egemenliğini bitirmek için başlattığı savaşta Mallos kentinin yakıldığı ve bölgenin Bizans egemenliğinde kaldığı bilinmektedir (Ünal ve Girginer, 2007). Yaklaşık 300 yıl süren Arap-Bizans savaşları sonrası antik kentin harap edilmesi sonucunda kentin boşaltılmış olduğu anlaşılmaktadır.

Kente dair bilgilerin yetersizliği ve günümüze ulaşmış yapı kalıntılarının olmaması nedeniyle Çizelge 4.24' de yer alan kent envanterindeki bilgiler sınırlı kalmıştır.

Çizelge 4.24. Mallos Antik Kenti Envanteri

MALLOS ANTİK KENTİ (ADANA-Karataş İlçesi-Kızıtahta köyü)		
	<p>Google Earth Hava Fotoğrafı (http://homersheimat.de)</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Kentin Adı: Mallos ➤ Kent Kullanımı: Askeri Koloni Kent- Dini Merkez ➤ Kent Bağlantısı: Doğuada Aigeia(Yumurtalık)-Batıda Antik Yol-Magarsos (Karataş) ➤ Tapınak: Athena Tapınağı (Helenistik Dönem) ➤ Köprü: Kızıtahta Köyü- Akdeğirmen Mevki (Roma Dönemi) 	<p>Roma Köprüsü Bild, 1964 (http://homersheimat.de)</p>

4.5.11. Mopsuhestia-Misis

Strabon'a göre Issos körfezi'nde Kilikya ile Suriye arasında kalan bir sınır kentidir. Kent Roma hakimiyeti döneminde en gelişmiş çağını yaşamış ve konumu nedeniyle önemli ticaret merkezi olmuştur (Jones, 1937). Kentten günümüze Roma Köprüsü, kent sur kalıntıları, sütunlar ve bir amfi tiyatro ulaşmıştır (Magie, 1950).

Alman kökenli arkeolog Prof. Bossert Misis'in geçirdiği iki büyük depremle tamamen yıkılmış olduğunu belirtmiştir. Bu depremlerden ilki 526' da, ikincisi de 1259 yıllarında gerçekleşmiştir. Misis kenti M.Ö. 8000'lerde başlayan Neolitik Çağ'dan M.Ö. 5500'lerde ortaya çıkan Kalkolitik Çağ'a kadar tarihlenebilen yerleşimin sonrasında Hitit, Pers, Grek, Roma ve Bizans dönemlerinde İpek Yolu üzerinde bulunmasından dolayı önemli bir ulaşım ve ticaret merkezi olmuştur. Yapılan çalışmalar neticesinde M.Ö. 2 bin yılın ortalarında Hitit İmparatorluğu'nun ilk kentlerinden biri olduğu düşünülmektedir (Williams, 1954).

Kent M.Ö. 1. yüzyılın ilk yarısında Asur egemenliğine, M.Ö. 334 yılından itibaren Büyük İskender'in egemenliğine ve Büyük İskender'in ölümü sonrası Seleukosların idaresine geçmiştir. Ovalık Kilikya sahilini izleyen kervan yolu üzerinde kurulmuş olan Misis antik kenti, Roma ve Bizans dönemlerinde de önemini koruyabilmiştir (Freely, 2008).

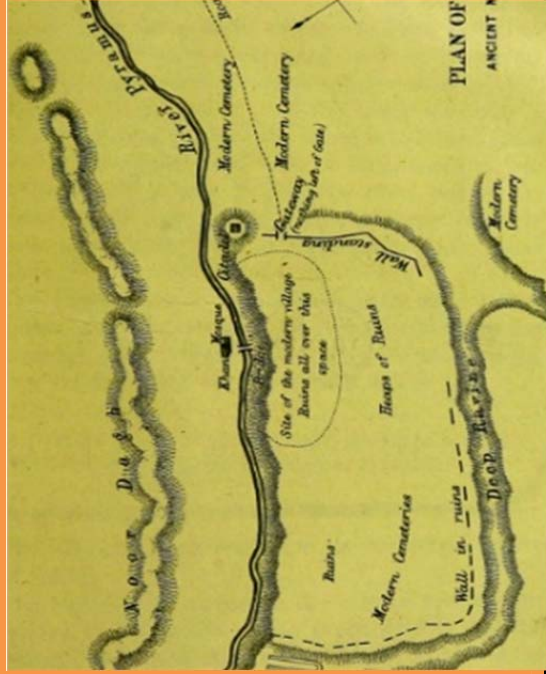
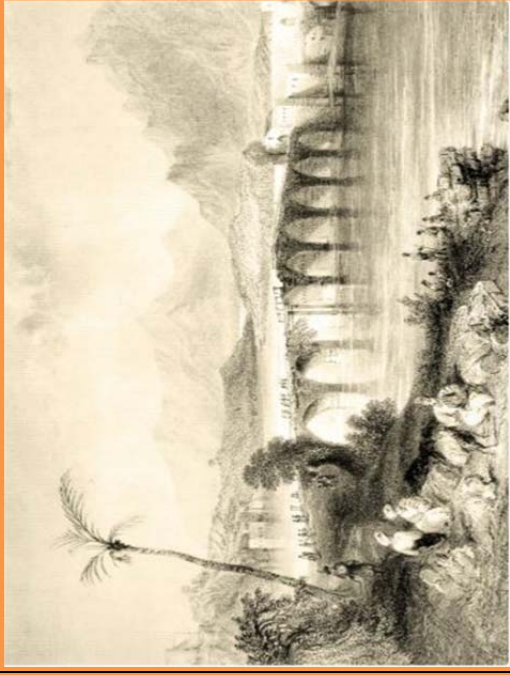
M.S. 710 yılından M.S. 965 yılına kadar Arapların yönetiminde yer almıştır (Edwards,1987). Malazgirt Savaşı'ndan sonra, Selçuklu Türklerinin eline geçen Misis antik kenti, Selçuklu egemenliği boyunca Ayas (Yumurta) Limanı'ndan tüm Anadolu'ya ihraç edilmek üzere gönderilen malların seyir güzergahı olma özelliğini sürdürmüştür (Buyruk, 2011). 1132 ile 1151 yılları arasında Ermeniler ve Bizans arasında el değiştiren kent, 1151 yılından Kilikya Ermeni Krallığı'nın yıkılış tarihi olan 1375 yılına kadar, kesintisiz olarak Ermenilerin elinde kalmıştır (Freely, 2008). 1375 yılında Memlukluların eline geçen kent, I. Selim'in 1516 yılında bölgeyi Osmanlı topraklarına katana kadar Memlukluların elinde kalmıştır.

Kentin, M.Ö. 8-10. yüzyılda Pahri, M.Ö. 3-M.S 7. yüzyıllar arası Mopsouestia Seleucia ad Pyramum, M.S 8-10. yüzyılda da Al-Maasisa, M.S 11-14 Mamistra ve sonrası Misis olarak anılmış olduğu belirlenmiştir (Şahin, 2017).

Çizelge 4.25 'de Misis Antik Kenti envanteri yer almaktadır. Bu envanter çalışması, antik kentin kullanım amacını, jeopolitik önemini, mekânsal öğelerini ve kent planını ayrıntılı olarak göstermektedir. Böylece kent kurgusu analiz edilmeden önce kent hakkında yeterli bilgi sahibi olunabilmiştir.

Çizelge 4.25. Misis Antik Kenti Envanteri Bulguları

MISIS ANTİK KENTİ (ADANA-Ceyhan ilçesi)			<p data-bbox="932 450 963 1077">Misis Köprüsü ve Kente Giriş Kapısı (Dilci ve Uygur, 2015)</p> <p data-bbox="932 1357 963 1787">Edward Stanford (http://educalingo.com)</p> <ul style="list-style-type: none"> <li data-bbox="986 562 1018 1760">▶ Kentin Adı: Phora-Pahri-Pahru-Mopsou Estia-Selösi-Mopsuestia-Hadriana-Mamestia-Misis-Mamistra-AI Massisa <li data-bbox="1018 1066 1050 1760">▶ Kent Kullanımı: Ticaret yolları üzerinde kurulmuş Ticaret Merkezi <li data-bbox="1050 685 1082 1760">▶ Kent Bağlantısı: pek Yolu(Ticari Yol)-Halep Ticaret Yolu-Askeri Yol-Ayas(Yumurtalık)Liman Bağlantısı <li data-bbox="1082 1379 1114 1760">▶ Komşu Kentler: Anazarbos, Tarsos <li data-bbox="1114 1043 1145 1760">▶ Kent Surları: Var(3 Kapılı-Adana kapısı-Halep kapısı-Köprü kapısı) <li data-bbox="1145 1335 1177 1760">▶ Köprü: 9 Gözlü Roma dönemi taş köprü <li data-bbox="1177 730 1209 1760">▶ Su Kemeri: Var- Hamam: Var-Sağç: Var- Zafer Takı:Var- Stadyum : Var- Kale: Var- Tiyatro: Var. <li data-bbox="1209 1111 1241 1760">▶ Su değirmeni: Var- Sütunlu Yol: Var- Agora: Var- Konut: Var
---	---	--	---

Misis antik kentinin kentleşme olgusunun daha ayrıntılı tanımlanabilmesi ve kent kurgusunun ortaya konulabilmesi için antik kent modeli coğrafi ve sosyo-kültürel belirleyicileri doğrultusunda Çizelge 4.26’da sunulan iklim, topografya, kentte kullanılan temel yapı malzemesi, kentin yaşam biçimi, kentin yapısı ve büyüklüğü, kent öğelerinin ilişkileri hakkında bulgulara yer verilmiştir.

Çizelge 4.26. Misis Antik Kenti Analiz Modeli Bulguları

MİSİS ANTİK KENT ANALİZ MODELİ BULGULARI		
COĞRAFI BELİRLEYİCİLER	İklim	<ul style="list-style-type: none"> Kent Girişlerinin Konumu: Giriş kuzeydoğu yönünde Yapıların Yönlenmesi: Kuzeybatı-Güneydoğu yönünde Yapıların Bitişik ya da Ayrık Düzende Uygulanması: Ayrık düzende
	Topoğrafya	<ul style="list-style-type: none"> Nehir kıyı kent Kuzeybatı-Güneydoğu yönelimli
	Malzeme	<ul style="list-style-type: none">
SOSYO-KÜLTÜREBELİRLEYİCİLER	Yaşam Biçimi	<ul style="list-style-type: none"> Kentin Geçin Kaynağı: Ticaret Kent Kullanım Biçimi: Ticaret Merkezi Kentte Yapılan Eylemler Kentlinin Örgütlenmesi: Ticari Örgütlenme Kentte Bireylerin Edindiği Roller: Tüccar-Aile bireyi
	Kentin Yapısı/ Büyüklüğü	<ul style="list-style-type: none"> Nehir kenarı Neolitik dönem kent yerleşimin başlangıcı Halep ticaret yolu rotası-Askeri yol rotası-Yumurtalık Limanı Anadolu arası geçiş güzergahı Kent Formu: Neolitik dönemden günümüze kadar yerleşim görmüş Şeması: Kuzeybatı- Güneydoğu ana aksında Kentin Büyüklüğü:
	Kent Öğelerinin İlişkileri	<ul style="list-style-type: none"> Ortak Kullanım Alanları: Stadyum-Hamam-Agora-Sütunlu Yol- Özel Kullanım Alanları: Konutlar

4.5.12. Soloi-Pompeipolis

Strabon'a göre, Soloi (Mezitli) kenti Ovalık Kilikya'nın batısında yer almaktadır. İlk yerleşimin Argoslular ya da Akalar tarafından oluşturulduğu, Rodos'tan gelmiş olan Lindosluların da Yunan kolonizasyon döneminde (M.Ö. 750-550) buraya yerleşmiş oldukları düşünülmektedir. Kent, M.Ö. 6-4. yüzyıl arasında ise Pers hakimiyetine geçmiştir (Jones, 1937). M.Ö. 333'te Büyük İskender kenti ele geçirmiştir. M.Ö. 83 yılında Ermenistan kralı Ovalık Kilikya'yı ele geçirmiş, şehri tahrip ederek halkı Tigranocerna'ya taşımıştır (Jones, 1937). Bu tarihten yaklaşık 16 yıl sonra M.Ö. 66-65 yılları arasında Pompeious'un, Kilikya topraklarını ele geçirdiği ve tahrip edilen kentlerin onarımını yaptırdığı bilinmektedir. M.Ö. 65'de yeniden kurulan Soloi kentine özgür kent statüsünün (civitas libera) verilmiş olduğu çeşitli kaynaklarda belirtilmiştir (Sayar, 1999). M.S. 6. yüzyıl. başlarında yaşanan büyük deprem neticesinde kent yıkılmış ve kentten günümüze limana kadar uzanan sütunlu bir cadde ile bir tiyatro ulaşabilmiştir (Magie, 1950). Limanda simetrik olarak iki dalgakıran yapılmış böylece liman korunaklı hale getirilmiştir. Mendireklerinin uzunluğu yaklaşık olarak 320 metre genişliği ise 23 metredir. Kent limanı yöresel kireçtaşı kullanılarak inşa edilmiştir (Brandon ve ark., 2010). Şehir kapısından limana giden taş kaplamalı ana cadde olan cardo üzerinde yaklaşık 200 sütun bulunduğu Beaufort'un kent planında belirtilmiş olmasına rağmen sadece günümüze 42 tanesi ayakta kalabilmiştir. Sütunların yaklaşık yükseklikleri 9 metre, iki sütun arası mesafe ise 3 metre olarak belirtilmiştir. Ana cadde 14,5 metre genişliğinde 450 metre uzunluğundadır. Limanın tarihlenmesi ile ilgili genel yargı yapının inşasının Hadrianus döneminde başlamış olduğu yönündedir (Jones, 1966).

Ayrıca caddenin liman tarafındaki ucunda bulunan birinci ve üçüncü sütunların birbirlerine kemerle bağlanmış olduğu dikkate alındığında caddenin üzerinin kapalı olabilme ihtimali bulunduğu düşünülmektedir (Beaufort, 1818). Caddenin her iki yanında dükkanların varlığı bilinmekle birlikte M.S 525 depreminde kentin kullanılamaz hale geldiği belirtilmektedir. Dükkanların yaklaşık

3 x 5.30 metre boyutlarında bölmelendirilmiştir (Yıldırım, 2017). Dükkanların sokağa bakan cephelerinin genişliğini cadde boyunca uzanan iki kolon arası mesafe olan 3 metrenin belirlemiş olduğu anlaşılmaktadır.

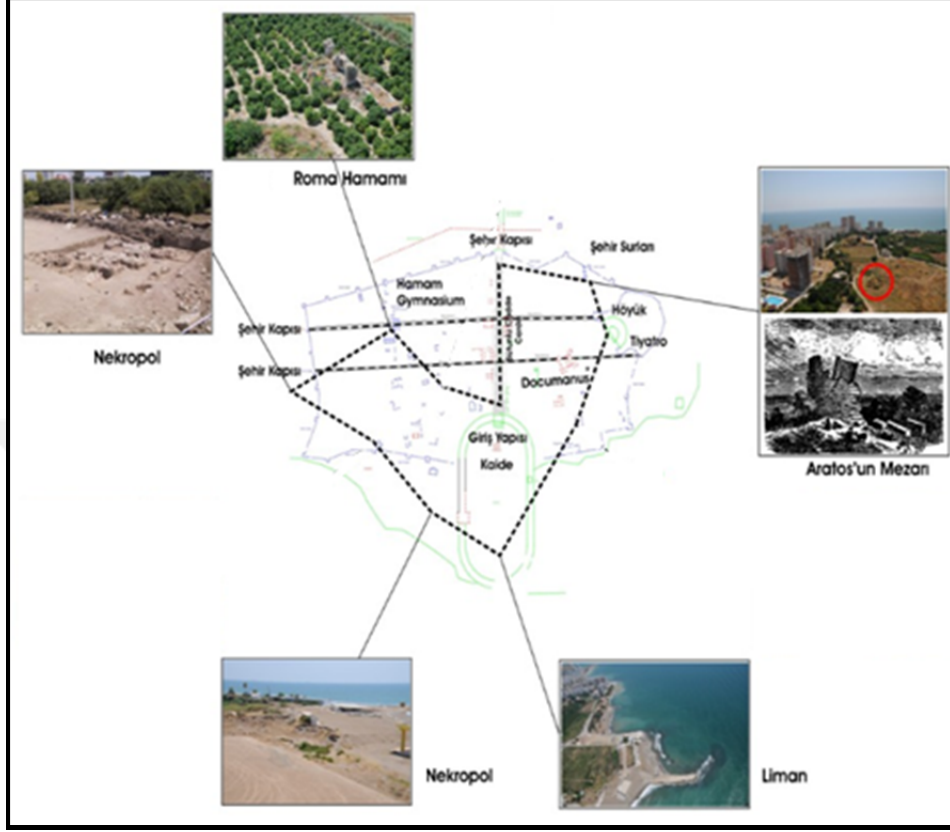
Caddede bulunan dükkanların kuzey batı iç cepherlerinde pişmiş topraktan yapılmış 100-110 cm çapında, yaklaşık 3.50 metre yüksekliğinde ocaklar bulunmuştur (Yıldırım, 2017).

Liman yapısı hem ticari gemileri hem de imparatorluğun deniz kuvvetini barındırabilecek büyüklükte planlanarak inşa edilmiştir (Hild ve Hellenkemper,1991). Beaufort'un (1818), planına göre kentin güneyinde yer almış olan zafer takının veya anıtsal kapınının bulunmuş olduğu yer, kentin güneyinden geçen günümüz modern kara yolunun altında kalmıştır.

Kentin kuzey-güney doğrultusundaki ana caddesinin yani cardosunun varlığı bilinmekle birlikte, decumanusa ait bir yapı kalıntısına rastlanmamıştır. Ancak Beaufort'un kent planında kente ait batı kapısının varlığı cardo'yu kesen bir decumanusun olabileceğine işaret etmektedir. Kentin ana caddesi zemin kaplama ve sütunlarında yerel kireçtaşı malzemesi kullanılmış olduğu görülmektedir. Bu kireçtaşlarının Mezitli'nin kuzeyindeki taş ocaklarından getirilmiş olduğu düşünülmektedir (Yıldırım,2017).

2010 yılı kazı raporlarında, kentte bulunan kalıpların, seri üretimi yapılabilen madeni aletler olduğu belirtilmiştir. Kentte, balta ve savaş aletleri üretimi ile ihracat amaçlı silah imalatının seri olarak yapıldığı vurgulanmaktadır (Yağcı ve Kaya, 2010).

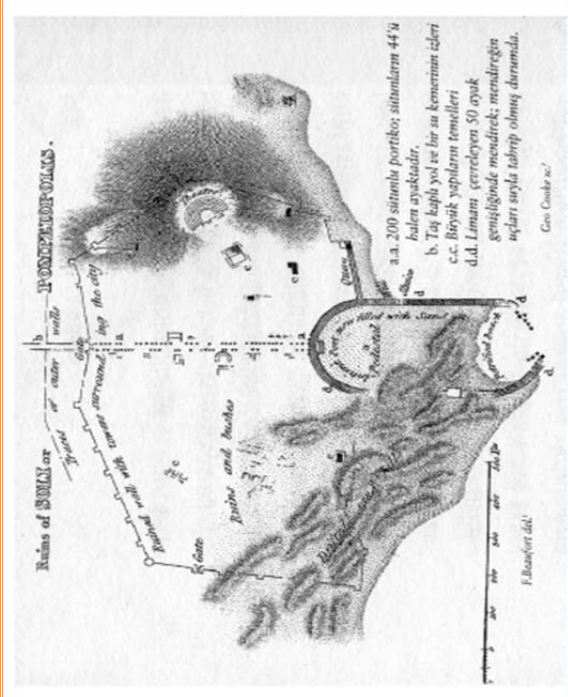
Şekil 4.11' de Soloi Pompeiopolis antik kentine ait günümüze ulaşabilen kent öğelerinin bulunduğu harita ve resimler yer almaktadır.

Şekil.4.11. Soloi-Pompeiopolis antik kent haritası (Yağcı ve Kaya, 2010'dan geliştirilerek)

Çizelge 4.27 'de Soloi-Pompeiopolis Antik Kenti envanteri yer almaktadır. Bu envanter çalışması, antik kentin kullanım amacını, jeopolitik önemini, mekânsal öğelerini ve kent planını ayrıntılı olarak göstermektedir. Böylece kent kurgusu analiz edilmeden önce kent hakkında yeterli bilgi sahibi olunabilmektedir.

Çizelge 4.27. Soloi-Pompeiopolis Antik Kenti Envanteri

SOLOJ-POMPEIOPOLIS ANTİK KENTİ (MERSİN-MEZİTLİ İLÇESİ)		Google Earth Hava Fotoğrafi, 2019
	 <p>a.a. 200 sitedeki portiko; sütunların 44'ü halen ayakta'dır. b. Taş kaplı yol ve bir su kemerinin izleri c.e. Ripiük yapıların temelleri d.d. Limanı çevreleyen 50 ayak genişliğinde medretek; medreğin uçları suyla toplanmış durumda. Gen. Çizim: ac! F. Beaufort'ün'ü!</p>	Beauford Planı 1817 (Yıldırım, 2017)
	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Adı: Soloi Pompeiopolis ➤ Kent Kullanımı: Koloni Kent-Liman Kent-Piskoposluk Merkezi-Deniz Liman Ticareti ➤ Liman: Var (Ticari gemi ve İmparatorluk Deniz kuvvetlerini barındıracak kapasite) ➤ Sütunlu Cadde: Var (450metre uzunluk-14,5 metre genişlik-toplam 300 sütunlu Kuzey-Güney doğrultuda) ➤ Dükkanlar: Var(Bazıların içerisinde ocak bulunmakta) ➤ Komşu Kentler: Zephron-batıda dağlık kıllıkya kentleri ➤ Amfiyatrosu: Var-Kireçoçacı: Var-Nekropol: Var- Hamam: Var- Kent Surları. Var-Kanalizasyon: Var ➤ Tapınak: Var- Latrina: Var- Zafer Takı:Var-Su Kemre:Var 	

Çizelge 4.27. (devamı)

SOLOI-POMPEIOPOLIS ANTIK KENTİ (MERSİN-MEZİTİTİ İLÇESİ)		Sütunlu Cadde-Kazı Arşivi (Yıldırım, 2017)	
		Tremeaux Planı 1858 (Yıldırım, 2017)	
Sütunlu cadde dükkan kalıntıları ve dükkan için ocak yerleşimi			

Çalışma alanına konu olan Soloi-Pompeiopolis antik kentinin kentleşme olgusunun daha ayrıntılı tanımlanabilmesi ve kent kurgusunun ortaya

konulabilmesi için, antik kent modeli coğrafi ve sosyo-kültürel belirleyicileri doğrultusunda Çizelge 4.28’de sunulan iklim, topografya, kentte kullanılan temel yapı malzemesi, kentin yaşam biçimi, kentin yapısı ve büyüklüğü, kent öğelerinin ilişkileri hakkında bulgulara yer verilmiştir.

Çizelge 4.28. Soloi Pompeipolis Antik Kenti Analiz Modeli Bulguları

SOLOİ-POMPEİPOLİS ANTİK KENT ANALİZ MODELİ BULGULARI		
COĞRAFI BELİRLEYİCİLER	İklim	<ul style="list-style-type: none"> Kent Girişlerinin Konumu: Kuzeybatı-Güneydoğu Yapıların Yönlenmesi: Kuzeybatı - Güneydoğu yönünde Yapıların Bitişik ya da Ayrık Düzende Uygulanması: Ayrık düzende
	Topoğrafya	<ul style="list-style-type: none"> Akdeniz kıyı liman kenti Kuzeyatı-Güneydoğu yönelimli
	Malzeme	<ul style="list-style-type: none"> Yerel Kireçtaşı, Opus Sectile Döşeme mlz.
SOSYO-KÜLTÜREBELİRLEYİCİLER	Yaşam Biçimi	<ul style="list-style-type: none"> Kentin Geçin Kaynağı: Ticaret Kent Kullanım Biçimi: Piskoposluk Merkezi Liman Kent-Koloni Kent Kentte Yapılan Eylemler Kentlinin Örgütlenmesi: Dini Örgütlenme -Ticari Örgütlenme Kentte Bireylerin Edindiği Roller- Tüccar-Aile bireyi-Din Adamı
	Kentin Yapısı/ Büyüklüğü	<ul style="list-style-type: none"> Liman Kent, Yunan Koloni Kent Kent Formu: Yunan Kolonisi, Pers krallığı Ermeni krallığı, Roma Hakimiyeti Kent Kullanım Şeması: Kuzeybatı-Güneydoğu ve Kuzey doğu-Güneybatı aksları arası yerleşim Kentin Büyüklüğü:
	Kent Öğelerinin İlişkileri	<ul style="list-style-type: none"> Ortak Kullanım Alanları: Tiyatro, Hamam, Tapınak Latrina Özel Kullanım Alanları: Konut

Deniz ticareti yapılan kent için ünlü coğrafyacı Strabon kentte stoacı filozof, yazar ve şairlerin varlığından bahsetmiştir. Bu bilgi doğrultusunda kentin kültürel anlamda belirli bir düzeyde olduğu söylenebilir (Strabon,1993).

Liman ile ilgili 1993 yılında Robert L.Vann başkanlığında yapılan araştırmada liman boyutları 500x180 metre olarak belirtilmiş, 1994 yılında Christopher Brandon ise bu limanın boyutlarının 320x180 metre olduğunu vurgulamıştır. Limanın alüvyonlar altında kalmış olması bu anlamda yanılığa neden olabilmektedir. Roma İmparatorluğu için tahıl ticareti, askeri güvenlik, iç kesimlerdeki kereste ve maden kaynaklarına ulaşım açısından bu liman önem taşımaktadır. Ayrıca Kıbrıs, Rodos ve İyonya ile deniz ticareti yapmış olması açısından da önemi artmıştır (Yağcı, 2017).

4.5.13. Tarsos-Tarsos

Kydnos (Berdan) nehrinin suladığı verimli ovada kurulan Tarsos, deniz seviyesinden 20-30 m yükseklikte ve kıyından 15 km içeride yer alan bir yerleşim birimidir. (Sayce, 1925). İskenderun Körfezini kara yoluyla batı ve iç bölgelere bağlaması açısından önmlü bir konumda yer almaktadır.

Arkeolojik bulgular kentin M.Ö 700'lü yıllarda Rodos adasının üç büyük kentinden biri olan Lindos'tan gelenler tarafından kolonize edildiğini göstermektedir (Bing, 1971). Asur, Pers, Roma ve Seleukosların egemenliğine giren kent, Roma döneminde Anadolu'da kurulan ilk darphanenin burada olması nedeniyle önem taşımaktadır (Tekin, 1995). Kentin ana geçim kaynakları arasında hububat, üzüm ve dokuma sanayinin hammaddesi olan keten üretimi yer almaktadır (Jones, 1937). Ayrıca Tarsos'ta, dağlık Kilikya bölgesinden temin edilen keçi kıllarından çadır üretildiği, floradaki bitki türlerinden parfüm elde edildiği bilinmektedir (Magie, 1950). Antik kentten günümüze ulaşan yapılar, kent çevresindeki surların bir bölümü, Donuktaş adı verilen bir yapı ve Roma döneminden kalan bir köprüdür (Umar, 2000). Prof. Bossert Tarsos'un Ovalık Kilikya bölgesinde meydana gelen iki büyük depremden zarar görmüş olduğunu ve

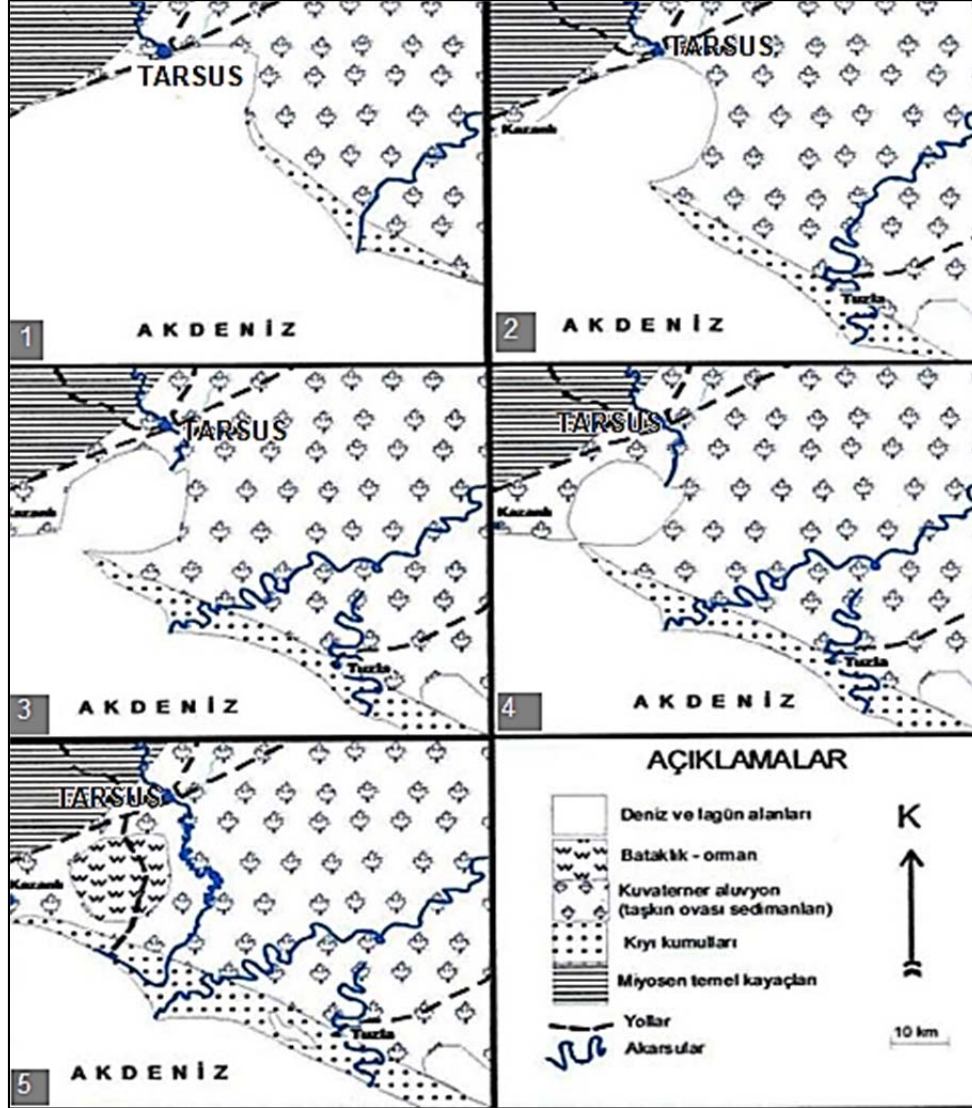
ilerleyen zamanda yeniden kurulmuş olduğunu belirtmiştir. Bu depremlerden ilki 526' da, ikincisinin de 1259 yıllarında gerçekleşmiş olduğu bilinmektedir.

Vitruvius Tarsos'un Roma dönemi yapıları ile ilgili olarak kentte tapınaklar, kutsal alanlar, hazine binası, hapisane, tiyatro, sütunlu cadde, portikolar, hamam yapıları, liman yapısı, palaestra (güreş okulu) varlıklarından bahsetmiştir (Belge ve Aydınoglu, 2017). Antik dönemde varlığı bilinen Tarsos üniversitesinin stoa felsefesinin temel alındığı bir okul özelliğinde olduğu bilinmektedir. Stoacıların astrolojiye verdikleri önem göz önüne alındığında antik dönemde kentte bilimsel bir bakış açısının yaygın olduğu söylenebilir (Roller, 2014).

Tarsos antik kenti, Akdeniz'e kıyısı olmamasına rağmen Rhegma gölü sayesinde liman kent olarak faaliyet göstermiştir. Anderson (1997), Tarsos antik kentinin ekonomisinin liman ticareti ağırlıklı olmasından dolayı pazarların (macelleave emporia) kent yaşamı için gerekli ve vazgeçilmez olduğunu vurgulamıştır. Shakespeare Antonius ve Kleopatra adlı eserinde Tarsos antik kentine ait bu limanın varlığını tasvir eden bulgulara yer vermiştir. Bu eserde Romalı General Marcus Antonius ve Mısır Kraliçesi VII. Kleopatra'nın Tarsos'ta buluştukları anlatılırken, eserin vurguladığı dönemde (M.Ö 40'lı yıllar) Tarsos, bir kıyı kenti olarak betimlenmektedir. Buna göre Kleopatra'nın kente gemilerle ulaşmıştır. Bu ulaşımın aşağıdaki şekilde sağlanmış olabileceği düşünülmektedir;

- Rhegma lagünündeki Aulai limanına gemiler denizden ulaşabilmiştir,
- İç liman konumundaki bu noktadan sonra daha küçük teknelerle, o dönemde Tarsos'un içinden geçmekte olan Tarsos Çayı yatağı boyunca kente ulaşım sağlanabilmiştir.

Bu bağlamda Kleopatra'nın iç limana gemilerle ulaştıktan sonra, Tarsos'a teknelerle akarsu yolunu izleyerek gelmiş olabileceği düşüncesi ağırlık kazanmaktadır (Öner,2002). Tarsos çevresinde yapılmış olan jeolojik çalışmalar ile bölgedeki değişimlerlerin şekil 4.12'de görüldüğü gibi olması, bu düşünceyi bilimsel olarak desteklemektedir.

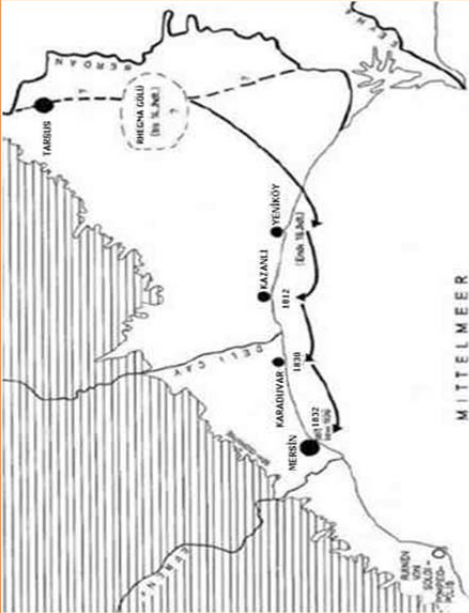
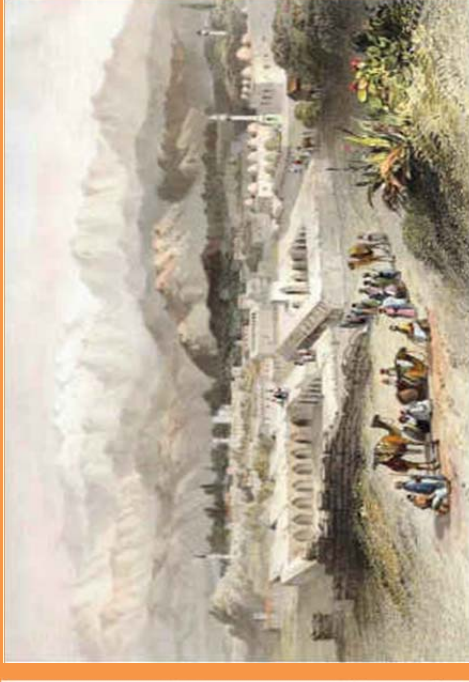
Şekil.4.12. Tarsos Kıyı Bağlantısının Kaybolmasını Etkileyen Jeolojik Oluşumların Sırasıyla Harita ile Gösterimi (Gürbüz, 2003'den geliştirilmiştir)

Tarsos'ta İmparator Septimus Severus döneminde, imparator adına Severia Olympia yarışları düzenlenmiştir. Bu etkinlik nedeniyle antik kentin tam olarak Roma imparatorluğuna bağlı olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır (Kaya,2005).

Bu bağlılığın sonucu olarak Tarsos antik kentinin, Roma dönemi kent planlama ilkelerine de bağlılık göstermiş olduğu düşünülebilir. Kent planı incelendiğinde Roma dönemi yapılaşma ilkelerini uygulayabilmiş olduğu ve bu doğrultuda dini, sivil ve ticari alanlar olarak bölgelere ayrılmış olduğu görülmektedir.

Çizelge 4.29'da Tarsos Antik Kenti envanteri yer almaktadır. Bu envanter çalışması, antik kentin kullanım amacını, jeopolitik önemini, mekânsal öğelerini ve kent planını ayrıntılı olarak göstermektedir. Böylece kent kurgusu analiz edilmeden önce kent hakkında yeterli bilgi sahibi olunabilmiştir.

Çizelge 4.29. (devamı)

TARSOS ANTİK KENTİ (MERSİN)		
	<p>(Belge ve Aydınöğlü, ,2017)</p>	
	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Tersane Var (Sedir ağaçlarından gemi yapıldığı bilinmektedir) ➤ Hamam: Var (Kent Merkezinde ve günümüz Vakıf İşhanı yakınında bulunmaktadır) ➤ Stadyum: Var- Amfi Tiyatro:Var- Kütüphane: Var- ➤ Kilise: Var (Aziz Paulus Kilisesi 3 nefli bazilika planlı) ➤ Üniversite: Var (İbrani Üniversitesi-Hahamlık ve Helenistik Felsefe –stoacılık üzerine eğitim vermiş olduğu bilinmektedir) ➤ Darfane: Var ➤ Sütunlu Yol: Var (7 metre genişliğinde) ➤ Tapınak: Var(Donuktaş Tapınağı içerisinde sunak ve podium tespit edilmiştir) ➤ Konut: Mevcut Adliye sarayı temel kazısında roma evi mozaığı tespit edilmiştir. ➤ Köprü: Var (Üç Gözlü Taş Köprüsü,)-Justinianus köprüsü(Berdan çayı nüzlerinde bulunmaktadır.) ➤ Zafer Takı: Var 	

Tarsos antik kentinin kentleşme olgusunun daha ayrıntılı tanımlanabilmesi ve kent kurgusunun ortaya konulabilmesi için, antik kent modeli coğrafi ve sosyo-kültürel belirleyicileri doğrultusunda Çizelge 4.30'da sunulan iklim, topografya, kentte kullanılan temel yapı malzemesi, kentin yaşam biçimi, kentin yapısı ve büyüklüğü, kent öğelerinin ilişkileri hakkında bulgulara yer verilmiştir.

Çizelge 4.30. Tarsos Antik Kenti Analiz Modeli Bulgular

TARSOS ANTİK KENT ANALİZ MODELİ BULGULARI		
COĞRAFI BELİRLEYİCİLER	İklim	<ul style="list-style-type: none"> Kent Girişlerinin Konumu: Roma kent surları ve üzerinde bulunan üç kapıdan kente kontrollü giriş Yapıların Yönlenmesi: Kuzeydoğu-Güneybatı yönünde sokağa paralel Kent Yapılarının Çatı Formu: Günümüze ulaşan Tonoz çatı-Beşik Çatı Yapıların Bitişik ya da Ayrık Düzendeki Uygulanması: Ayrık düzende
	Topoğrafya	<ul style="list-style-type: none"> Kydnos nehrinden beslenen verimli ovalık alan İlk kurulduğu dönem deniz kenarında Kuzeydoğu-Güneybatı yönelimli
	Malzeme	<ul style="list-style-type: none"> Kumtaşı(Konglomera)-Siyah Bazalt
SOSYO-KÜLTÜREBELİRLEYİCİLER	Yaşam Biçimi	<ul style="list-style-type: none"> Kentin Geçin Kaynağı: Tarım ve Deniz ve Kara Ticareti Kent Kullanım Biçimi: Din ve Felsefe Merkezi-Tarım ve Ticaret Merkezi Kentte Yapılan Eylemler Kentlinin Örgütlenmesi: Koloni Kent- Dini Örgütlenme (Hristiyanlığın oluşum ve yayılması çalışmaları)-Tarımsal örgütlenme-Ticari Örgütlenme Kentte Bireylerin Edindiği Roller- Tüccar-Aile bireyi- Üretici-Tüketici
	Kentin Yapısı/ Büyüklüğü	<ul style="list-style-type: none"> Gözlükule höyük yerleşimin başlangıç noktası Kent Formu: Kır yerleşmesinden Kent yerleşmesi oluşuncaya kadar gelişim göstermiş-Roma dönemi geniş yerleşim alanına ulaşmış Kent Kullanım Şeması: Kuzeydoğu Güneybatı ana aksında
	Kent Ögelerinin İlişkileri	<ul style="list-style-type: none"> Ortak Kullanım Alanları: Tapınak-Hamam-Latrina-Agora-Dükkanlar Özel Kullanım Alanları: Konutlar

4.5.14. Zephyrion

Kent bugünkü Mersin kentsel alanında Soli ve Kydnos ya da Tarsos Çayı arasında kalan Mersin Çayı'nın denize döküldüğü kumluk burunda yer aldığı düşünülmektedir. Antik Çağ coğrafyacısı Strabon, Zephyrion'dan Soloi ve Mallos arasında, Kalykadnos civarındaki yer ile aynı ismi taşıyan bir kent olarak söz etmiştir. M.S.260'da Zephyrion'un Kral Şapur'un tahribine uğramış olduğu bilinmektedir. Antik Çağ tarihçilerinden Hiorekles, kenti M.S.5. yüzyılda, Tarsos'a bağlı Kilikya şehirleri arasında tanımlamıştır. Zephyrium kentine ait bilgilerin az olması nedeniyle yer tespiti günümüzde kesin bir şekilde yapılamamaktadır (Başbayraktar, 2003). Kente dair bilgilerin az olması ve günümüze ulaşmış yapı kalıntılarının bulunmaması nedeniyle kent envanteri çıkarılamamıştır.

4.6. Çalışma Alanında Mekân Dizimi Analiz Bulguları

Kentlerin morfolojisini oluşturan sürecin araştırılması çalışmanın gelişiminde önemli bir başlangıç noktasıdır. Üzerinde çalışılan kentlerin dönem haritaları üzerinden, kenti ana yapısını oluşturan sokak dokusu ilişkileri etüt edilmiş ve aksiyel haritalar hazırlanmıştır. Bu haritalar üzerinden yapılan analizler sonucunda kent kullanıcılarının sosyal yaşam tercihlerini nasıl şekillendirdikleri yönünde bulgular ortaya çıkarılmıştır. Ayrıca, tarihi süreçte kesintisiz üzerinde yaşamaya devam edilen kentler üzerinde de tarihsel gelişim ile ilgili veriler elde edilmiştir. Bu veri ve bulgular elde edilirken, kentsel biçimlenmenin kurgularının anlaşılması üzerine yapılan çalışmada, biçimlenmenin temel göstergeleri olan aksiyel haritalar kentin kültürel ve sosyal fonksiyonlarının analizinde rol alan güçlü araçlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Aksiyel haritlerden oluşan bu göstergeler kent alanlarında karşılaşmanın olası oluşumlarını gösteren hareket kalıplarının dağılımı ile mekânsal biçimlenmeyi tanımlamaktadırlar (Peponis, 1997). Aksiyel haritalar üzerinde yapılan bütünleşme analizleri de kentin biçimlenme ilkeleri

hakkında yol gösterici olmaktadır. Bu doğrultuda kentler üzerine uygulanan bütünleşme analizi öz olarak aşağıdaki gibi açıklanabilmektedir;

- Bütünleşme değerleri yapı sistemlerinde global ve lokal görünümünün biçimlenme yapısını göstermektedirler,
- **Bütünleşme (entegrasyon) değeri**, her hattın sistemdeki mevcut hatlardan (n) ortalama derinlik değerinin hesaplanması ile bulunur. Bu, alanın tamamına ilişkin “**global bütünleşme**” (R-n) değeridir. Bütünleşme haritasında biçimlenme analiz sonuçlarında ginteg değeri olarak görülmektedir,
- **Lokal değeri**, bir kentsel alan içinde her hattın kendine 3 hat derinlikte olan hatlarla ilişkisini tüm yönlerde veren “**lokal bütünleşme** (R-3) değeridir. Bu kavram bütünleşme haritasında biçimlenme analiz sonuçlarında linteg değeri olarak görülmektedir (Hillier ve Hanson, 1984).

Çalışma alanındaki 4 örnek Roma dönemi antik kentinde yapılan mekân dizimi analizleri sonucunda elde edilen bütünleşme değerleri doğrultusunda aşağıda ayrı başlıklar altında açıklanan kent kurgusu bulgularına ulaşılabilmektedir.

4.6.1. Ovalık Kilikya Bölgesi Ticaret Yollarının Mekân Dizimi Yöntemi ile Analiz Bulguları

Ovalık Kilikya bölgesi deniz ticaretindeki jeopolitik konumuna ek olarak tarım alanlarından elde edilen ürünler sayesinde Antik çağ ekonomisinde önemli bir yer tutmuş olduğu görülmektedir. Ovalık Kilikya bölgesinin ekonomisini ayakta tutan başlıca iki faktör tarımın ve ticaretin gelişmesi olarak belirlenmiştir. Ovalık alanda bulunması, su kenarına kurulmuş olmaları nedeniyle tarımın gelişmiş olduğu, deniz kenarına kıyı kentler özelliği taşıyanlar ise deniz ticaretinde önde oldukları görülmektedir. Arekolojik buluntular çerçevesinde Ovalık Kilikya

kentlerinin deniz ticaretinde Kuzey Suriye, Kıbrıs, Mısır ve Ege kıyı kentleri ile ilişki içinde oldukları görülmektedir. Kara ticaretinde ise Şekil 4.13' de görülen yol bağlantılarını kullanmış oldukları öngörülmektedir.

Şekil.4.13. Ovalık Kilikya Bölgesi Antik Kentler Arası Yol Bağlantıları (Kaynak: <http://pelagios.org/maps> haritadan geliştirilmiştir)

Bir kentte gelişen üretimin artması sonucu bu ürünle ilgili ticaret ve ticaret alanlarının gelişmesine öncülük ettiği bilinmektedir. Gelişen ticaretten elde edilen gelirin artması ile de gelişen ticaret ürünlerinin güvenliğinin sağlanması ve dolayısıyla askeri gücün oluşması ve askeri birimlerin yaşayabilecekleri alanların gelişmesine öncülük etmiş olduğu görülmektedir (Yıldırım, 2010).

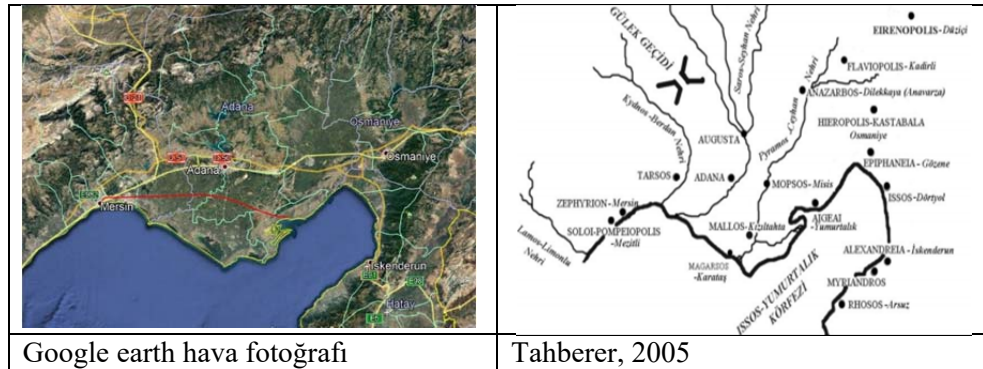
Deniz ticaretin gelişmesiyle ortaya çıkan deniz askeri gücünün, gıda ve su desteği almak için korunaklı limanlara ihtiyaç duymuş oldukları, bu nedenle Ovalık Kilikya bölgesinde bazı korunaklı limanlara sahip kentler ortaya çıktığı görülmektedir (Zoroğlu, 2005). Bölgede deniz ticaretinin yapılmış olduğu Ovalık Kilikya liman kentleri Aigeai, Magarsos, Mallos, Soloi-Pompeiopolis'dir.

Ovalık Kilikya bölgesinde sedir ağaçlarının bulunması, gemi yapımında kullanılmasında önemli bir etken olmuştur (Kurt, 2009). Artan deniz ticaretiyle

birlikte, ürünlerdeki artışın, taşıma kapasitesindeki artış ihtiyacına, bununda gemilerin büyümesine ve liman yapılarının genişletilmesine yol açmış olduğunu düşündürmektedir. Artan gemi sayısı ile birlikte M.Ö 6.yüzyıldan itibaren liman yapılarına dalgakıranlar eklenmeye başlanmıştır (Hamza, 2006).

Ovalık Kilikya bölgesinde deniz ticaretine ek olarak nehir ticaretinin de yapılmış olduğu görülür. Deniz limanına gelen ticaret ürünlerinin, nehir aracılığıyla nehir limanına kadar, iç bölgelere kolaylıkla taşınmış olduğu bilinmektedir. Tarsos nehir limanı Kyndnos (Berdan) nehri kıyısında yer almasından dolayı nehir liman ticaretinin yapıldığı Ovalık Kilikya antik kentlerinden birisidir. Diğer önemli nehir limanı ise Seyhan nehri üzerinde bulunan Adana antik kentidir.

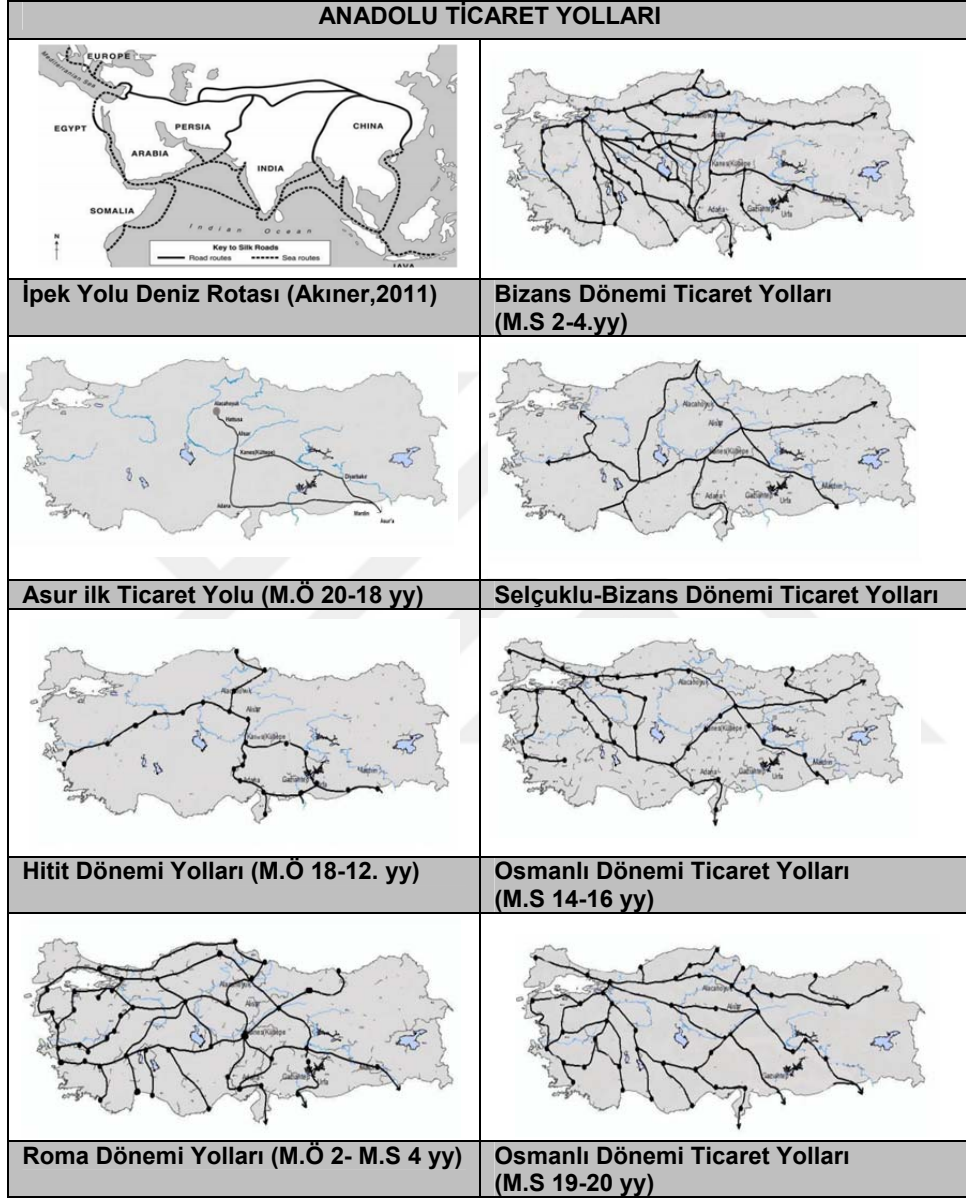
Göney çalışmasında eski kıyı çizgisinin Mersin'den doğuya Kazanlı'ya, buradan Ağzıdelik, Çöplü ve Kuransa köyleri yakınından geçmiş olduğunu, bu hattan da Dervişler mevkisine ve güneydoğuya doğru Domuz Tepe'ye yöneldiği tespit edilmiştir (Göney, 1976). Bu bilgiler ışığında dönemin kıyı çizgisini belirleyecek olursak aşağıdaki Şekil 4.14'de ulaşılabilmektedir. Bu doğrultuda M.Ö II. binde Misis, Tarsos ve Adana antik kentlerinin Akdeniz kıyısına çok yakın oldukları görülmektedir. M.Ö II. binde Ovalık Kilikya bölgesinde var olmayan antik kentler ise Magarsos, Mallos antik kentleri olarak tespit edilmektedir.

Şekil.4.14. M.Ö II. binde var olduğu düşünülen kıyı çizgisi ile Ovalık Kilikya haritasında araştırmada incelenen antik kentlerin konumları (Tahberer, 2005 ve Google earth hava fotoğrafı)

Anadolu topraklarında şekillenen ticaret yollarının temelini ipek yolu oluşturmuştur. Asya'yı Avrupa'ya ve Afrika'ya bağlayan doğu-batı eksenli bu yol yaklaşık 5000 mil (8000 km) uzunluğundadır. Tarih boyunca bu temel yoldan şekillenen ticaret ağı ve ticari ilişkiler sayesinde kentler büyümüş veya yoldan uzaklaştıkça gelişimleri gerileyerek bugünkü şekillerini almışlardır. Çalışmada Roma dönemi kentleri incelendiği için bu dönemde kurulmuş olan ticaret ağları ve bağlantı noktaları incelenmiştir. Ovalık Kilikya'da bu ağlar ve bağlantı noktaları üzerinde Osmaniye, Adana, Tarsos ve Antakya kentlerinin kurulmuş olduğu görülebilir. Ticaretin bir bölgenin ya da kentin yükselmesinde önemli bir yere sahip olduğu gerçeği ışığında, bu bölge kentlerinin Roma döneminde diğer kentlere göre daha fazla geliştikleri ortaya çıkmaktadır. Roma döneminde kentlerden elde edilen gelirlerden imparatorluğa ödenen vergiler ile imparatorluğun gelişimine maddi katkı sağlanırken, imparatorluk da bu kentlerin gelişimlerine yeni yollar ve yapılar yaparak katkı sağlamıştır. Ticaretten elde edilen ekonomik kazancın yine kent topraklarının ve ticaret yollarının gelişiminde kullanıldığı ve bunun sonucu olarak insan akışındaki artışın sosyal alanlardaki gelişime önemli katkı sağladığı görülmektedir. Çünkü ticari yolların güzergahında sadece üretilen eşyalar değil, o bölgeden gelen kentlinin yaşam deneyimleri de taşınmaktadır. Adana kenti, ticaret yollarının fiziksel ve sosyal gelişime sağladığı katkı açısından belirgin bir örnektir.

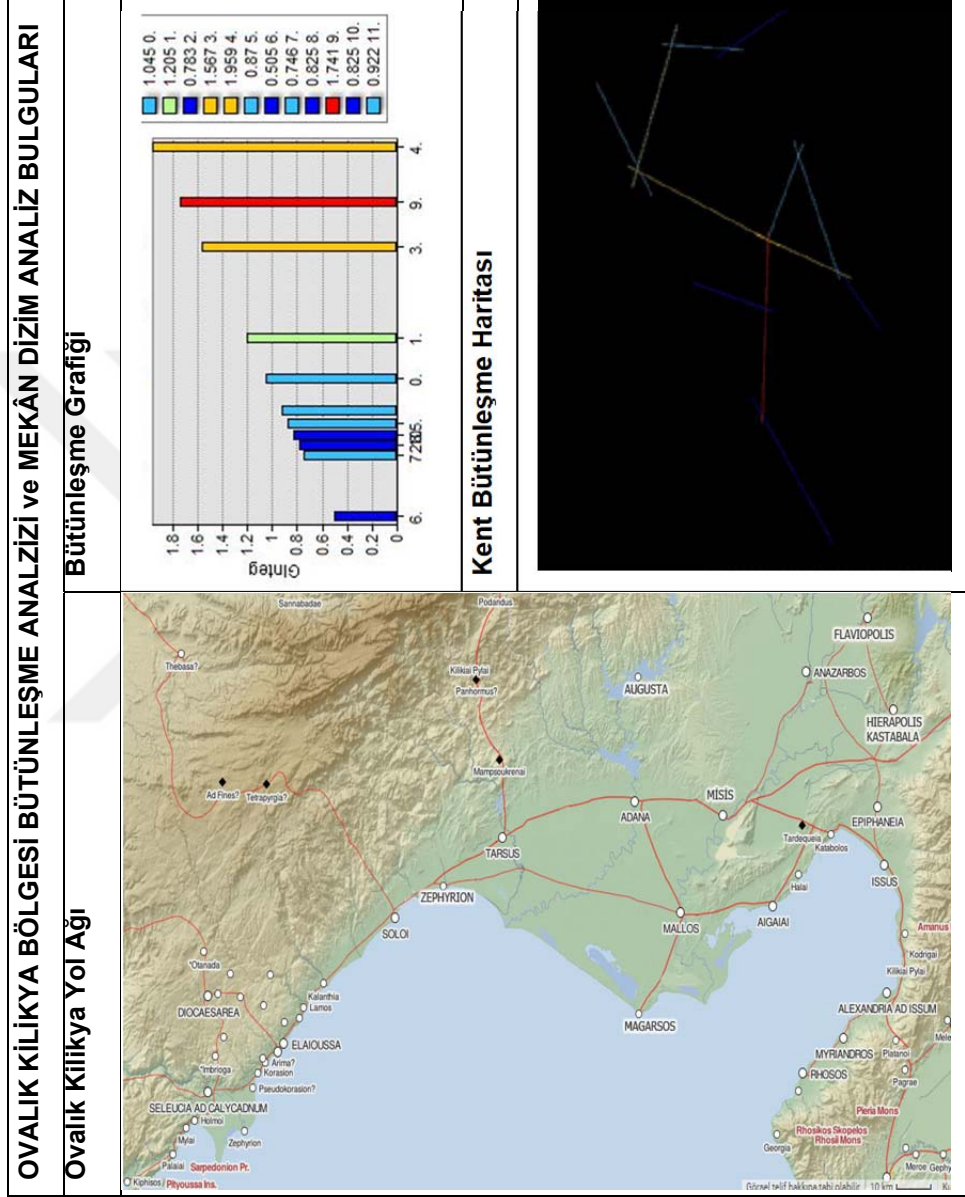
M.Ö 2000' lerde ilk Asur Ticaret kolonisi Anadolu'da kurulmuştur. Bu ağ daha sonra Hititler ve Lidyalılar tarafından ticari ve askeri amaçlı kullanılmıştır. İlerleyen zamanlarda büyüyen ticaret yollarının getirdiği konaklama ihtiyacı kentlerin oluşumunda çıkış noktası olmuştur. Uzun ticaret mesafelerinde yerleşim yeri organizasyonu ilişkileri Anadolu'daki yerleşim yeri tayinini belirleyen en önemli faktör olarak görülmektedir. Ovalık Kilikya bölgesi içinde yer alan Adana kenti de bu genişleyen ticaret yolu rotası üzerinde kurulmuş, bu nedenle tarihi birikiminin çok eskilere dayanması ve Akdeniz'de deniz yoluna ulaşmak için bu kentten geçilmesi kentin gelişimine sürekli bir katkı sağlamıştır. Şekil 4.15'de antik dönemden Osmanlı dönemine kadar Anadolu'da kullanılan ticaret bağlantı yolları gösterilmektedir.

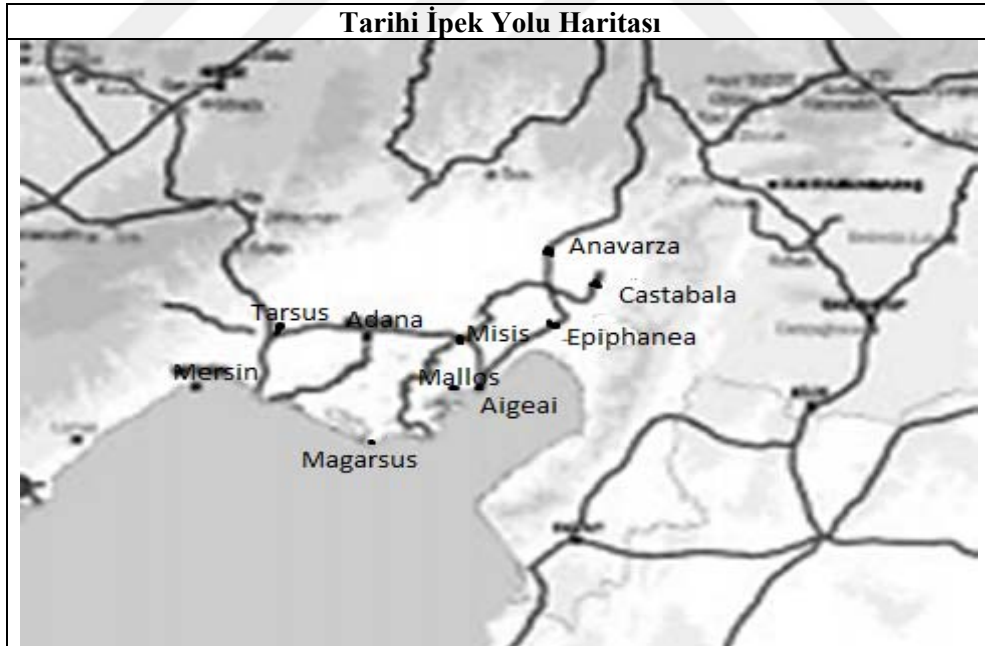
Şekil.4.15. Anadolu'da ticaret yollar (Akın ve Oğuzbalaban, 2017)

Ovalık Kilikya bölgesindeki ticaret yollarını oluşturan ağ sisteminin hareket potansiyeli mekân dizimi analiz yönteminin bir parçası olan bütünleşme değeri ile açıklanabilmektedir. Yol dokuları birçok parçadan oluşur ve diğer arterler ile bağlanabilirliği en yüksek olan ağın bütünleşme değeri de yüksek olmaktadır. Bütünleşme analizine aks haritasında yer alan yol ağlarından birini seçerek başlanmıştır. Seçilmiş olan arterin diğer tüm arterlere kaç adet daha arteri ağı aşarak ulaşabileceği hesaplanmıştır. Eğer bir ağ sistemdeki diğer ağlara ulaşmak için en az miktarda yön değişikliği yapmakta ise bütünleşikliği en yüksek anlamı taşımaktadır. Bu doğrultuda aşağıda Ovalık Kilikya bölgesine ait bütünleşme analizinin aşamaları yer almaktadır. Böylece ticaret yollarının en bütünleşik parçalarının yani en işlek kent ya da kentlerinin bir bakışta algılanabildiği haritalar oluşturulmuştur. Çizelge 4.31’ de çalışma alanındaki antik kentlere ait yol bağlantıları görülmektedir. Bu yol bağlantıları arasında oluşan akslardan aksiyel harita hazırlanmıştır. Aksiyel harita arcmap programında çalışan axwoman yazılımı sayesinde bütünleşme haritası oluşturulmuş ve mekân dizim analizi yapılarak bütünleşme değerlerine ulaşılmıştır. Böylece bölgede hangi kent ve kentlerin bütünleşik hangi kent ve kentlerin yalıtılmış olduğu sonucuna varılmıştır. Elde edilen analitik veriler sayesinde dönemin kara ve liman ticaretinde etkin kentleri saptanabilmiştir.

Çizelge 4.31. Ovalık Kilikya Bölgesi Antik Kentler Arası Ulaşım Yolları Analiz Tablosu

Analiz sonucunda bütünleşme değeri en yüksek olan kırmızı renkle çizili hat üzerinde Tarsos, Adana, Misis antik kentleri bulunmaktadır. Analiz yapılan bu hattın bütünleşme değerinin yüksek çıkmasının geçmişle olan bağlantısı araştırıldığında, ipek yolu ve haçlı rotalarının bu aks üzerinden geçtiği görülmektedir (Şekil 4.16 ve 4.17). İpek yolunun ticarete, haçlı yolunun askeri düzen kurmakta, felsefi ve dinsel öğretilerin yayılmasında önem taşıdığı dikkate alındığında, bu kentler üzerinden hangi uygarlıkların geçtiği, hangi kültürlerin taşındığına dair bulgular vermesi açısından önemlidir. Yahudi asıllı Aziz Paul Hristiyanlığın kurulmasında öncü 12 havariden biri olarak anılmaktadır. Şekil 4.18’de ise Aziz Paul’un seyahat güzergahtı yer almaktadır. Paul’un 2. ve 3. Seyahatlerinde ovalık Kilikya bölgesinde yer alan Anavarza, Tarsus ve Adana kentleri üzerinden Lystra (Konya) antik kentine geçmiş olduğu görülür.

Şekil.4.16. Tarihi İpek yolu haritası (Kemer, 2018 haritasından geliştirilmiştir)

Şekil.4.17. Tarihi Haçlı yolu haritası

Şekil.4.18. Hristiyanlığın yayılmasını sağlayan 12 havariden biri olan Paul'un Seyahat Güzergahı (Kaynak. <http://astoria.gr>)

Ovalık Kilikya bölgesi üzerinde yapılan bütünleşme analizi neticesinde;

- Tarsos, Adana ve Misis antik kentlerinin en bütünleşik yol ağı üzerinde bulunduğu, bu nedenle diğer kentlere göre daha gelişmiş ekonomiye sahip olmaları ve daha eski yerleşim yerleri olmalarından dolayı stratejik öneme sahip olduğu tespit edilmiştir.
- Ovalık Kilikya bölgesinin ikincil en bütünleşik aksı Mallos'dan Misis'e ulaşan yol olduğu, üçüncü en bütünleşik aksında ikincil aksın devamı olan Misis'ten Anavarza'ya ulaşan yol aksının olduğu görülmektedir. Tarihi geçmişleri daha eski olan antik kentlerin en bütünleşik yol aksı üzerinde kurulmuş olduklarını göstermektedir.
- Dördüncü bütünleşik aks, Anavarza'dan Hieraopolis Kastabala'ya ulaşan yol aksından oluşmaktadır. Kastabala'dan Epiphaneia'ya ulaşan yol ise beşinci bütünleşik aksı oluştururken, Mallos'dan Aigeai'ye ulaşan aks altıncı bütünleşik yol aksının oluşturmakta olduğu görülmektedir. Misis'ten Aigeai ile bağlantılı yol yedinci en bütünleşik hat, Anavarza'dan Flaviopolis'e ulaşan yol aksı sekizinci bütünleşik hattı oluşturmaktadır. Epiphaneia'dan Issos'a ulaşan hat dokuzuncu, Mallos'dan Magarsos'a ulaşan hat onuncu, Adana'dan Augusta'ya ulaşan aks onbirinci olarak en yalıtılmış hattı oluşturmakta olduğu görülür.
- Ovalık Kilikya Bölgesi antik kentleri içerisinde en yalıtılmış kentler sırasıyla Augusta, Magarsos, Issos ve Soloi Pompeiopolis olarak görülmektedir. Augusta kentinin Seyhan nehri suları altında kalmış olması bu kentin kullanımının az olmasını açıklamakta olduğu görülür. Diğer üç antik kentin ise liman kenti olmasından dolayı kara yolu bağlantısından daha çok deniz yolu bağlantısını kurmuş olması nedeniyle yalıtılmış olduğu görülmektedir.

- En bütünleşik aks üzerinde bulunan Adana, Tarsos ve Misis antik kentlerinin kıyı jeomorfolojik değişimi oluşmadan önce denize çok yakın liman kentleri olduğu tespit edilmiştir.
- İkincil en bütünleşik aks üzerinde bulunan Mallos kentinin Ceyhan nehrinin taşımış olduğu alüvyonlu topraklar sayesinde oluşmuş olduğu bu doğrultuda Mallos kentinin Magarsos kentinden daha erken bir yerleşim olduğu sonucuna varılabilmektedir.
- Magarsos yerleşim alanı oluştuktan sonra, nehir yataklarının yön değiştirmesi gibi nedenlerden dolayı Mallos kentinin Ceyhan nehri taşkınları ile zarar gördüğü düşünülmektedir.
- Kıyı sınır çizgisinin önce yaklaşık kırmızı hat üzerinde, günümüzde ise siyah hat üzerinde sınırlı olduğu görülmektedir.
- Seyhan nehrinin taşımış olduğu alüvyonlarla Akyatan gölünün şekillendiği, bu gölün oluşumu ile Magarsos kıyı sınır çizgisinin farklılaştığı düşünülmektedir. Yalıtılmış olarak çıkan bütünleşme değeri bu kentin sonradan oluşmuş olduğunu açıklamaktadır.

4.6.2. Anazarbus-Anavarza Antik Kenti Mekân Dizimi Yöntemi ile Analiz Bulguları

Anavarza antik kentine ait en eski buluntu geç Helenistik döneme uzanmaktadır. Kilikya ovasında geniş araştırma yapmış olan Hans-Gerd Hellenkemper (1980), bölgedeki şehirlerin temel özelliklerini açıklarken Roma imparatorluğuna bağlı kent merkezlerinin temelini Helenistik dönem yerleşimlerine dayandığını belirtmiştir. Bu doğrultuda Anavarza antik kentinin de Helenistik bir temel üzerine yapılmış olabileceği düşünülebilir. Antik kent toprakları içerisinde Şekil 4. 34' de gösterilen seramik buluntulardan kentin Helenistik döneme uzanan bir geçmişinin olduğu savı desteklenmektedir. Ayrıca kentte yer alan ızgara plan yapısı da burada bir koloni kentin kurulmuş olduğunu işaret etmektedir. Kentte yer alan iki farklı insula ebatları da iki farklı dönemi temel olarak kentin gelişmiş olduğunu göstermektedir. Antik kentin batı kesiminde yer alan ızgara dokunun doğu kesimine oranla daha belirgin olması, doğu kesiminde yerleşim alanının daha erken bir dönemde kurulmuş olmasından dolayı bu yeni ızgara sistemine kısmen uyabildiğini göstermektedir.

Anazarbus antik kenti genişleme sınırlarının kuzey ve güneyde konumlanan nekropol alanları ile belirlenmiş ve sınırlanmış olduğu kent planında izlenebilmektedir. Bu kente ait tarihleme sürecinde yaşanan zorluğun, kentin kırılma noktalarının (deprem, işgal vb.), yenilemelerinin ve kısmi tadilatlarının geçmişi anlamak için izlenen yolu kısmi olarak engellemekte olduğu öngörülmektedir.

Helenistik dönem sonrası tarihlemesi kesinlik kazanan kentin tarihi kısaca şöyle özetlenebilir:

- M.S. 1. yüzyılda Roma topraklarına katılan Anavarza, Roma yönetimi altında 2. yüzyılın ortasından 3. yüzyılın ortasına kadar en parlak dönemini yaşamıştır.

- 395 yılında imparatorluğun ikiye bölünmesiyle Bizans topraklarına geçen kent, 8. yüzyıla kadar Bizans egemenliğinde kalmış, bu yüzyıl boyunca da Bizans ve Arap orduları arasında varlığını sürdürerek bu iki güç arasında sık sık el değiştirmiştir.
- 9. yüzyılın başında Arapların eline geçen Anavarza, “Ayn-zarba” olarak anılmıştır.
- Anavarza, 10. yüzyılın 3. yarısında Bizans’ın, 11. yüzyılın sonunda da Haçlıların eline geçmiştir. 12. yüzyılın başında Ermenilerin eline geçen kent, terk edildiği 1375 yılına kadar Bizans, Ermeni, Moğol ve Memlûklular arasında el değiştirmiştir (Buyruk, 2018).
- Kent Roma ordusunun garnizon üstü olarak M.S 2. yüzyıldan sonra büyük önem kazanmıştır.
- Giriş takı bir imparatorluk anıtıdır. Bu anıt inşa zamanında bağımsız bir kemer olarak yapılmış, ancak ilerleyen dönemlerde eklenen sur duvarları anıt kemere kadar ilerletilerek içine alınmıştır.
- Anıt kemerin dışında, kent sur alanı dışında kalan yaya kaldırımları kısmen günümüze kadar ulaşabilmiştir.
Sütunlu yoldaki kolonlar arası yaklaşık 3.5 metre olarak, kolon çapları ise 0.85 metre olarak tespit edilmiştir.
- Kentin cardosunun genişliği 28 metre olarak belirlenmiştir.
- Güneyde bulunan imparatorluk anıtından yaklaşık 330 metre kuzeye doğru sütunlu yoldan ilerlendiğinde, beş geçişli bir kemer anıtı kalıntıları bulunmaktadır. Orta kemer araçların, yan iki kemer yayaların, diğer iki kemer ise portikoların sütunlarıyla bağlantı sağlamış olacağı düşünülmektedir.
- Beş geçişli antik kemerin hemen sonrasında ana aksın hafif batıya doğru kırılarak yönlendiği antik kent planında görülmektedir

- Kentin doğu-batı doğrultusunda olan decumanus sütunlu cadde genişliği 15 metre olarak belirlenmiştir. Bu aksın doğu ucu cardo ve decumanus kesişim alanından 220 metre ilerisinde bir giriş olarak yorumlanabilen bir yapının ardından sonlanmakta olduğu görülmektedir. Aksın ucunun kenti sınırlayan kayalık araziye kadar ilerlememiş olduğu tespit edilmiştir.
- Batıdan doğuya doğru yönelen caddelerin kayalık araziye varmadan bitmiş olması ve bu alanın yükseltisinin kentin merkezi kotundan daha yüksekte olması daha önce burada bir höyüğün var olduğunu düşündürmektedir. Bu alanlarda yapılacak kazı ve sondaj çalışmalarında bu alanla ilgili kesin sonuçlara ulaşılabilecektir.
- Kejanlı (2005), çalışmasında kıyı Hellen kentlerinin birçoğunda bulunan kral konutlarının kentin en korunaklı yerlerinde bulunurken, bu alan komşuluklarında askeri kışlalar ve tahıl depolarının yer aldığından bahsetmiştir. Anavarza antik kentinin askeri garnizon olarak kullanılmış olduğundan, yukarı kentte Helenistik dönemde kullanılmış olduğu düşünülen askeri kışlalar, tahıl ambarları ile kral konutlarının varlığı düşünülmektedir.
- Anavarza kenti iki büyük depremle zarar görmüş, İmparator Justin ve Justinioaus tarafından yeniden inşa ettirilmiştir (Şekil 4.19 ve 4.20). Kent duvarlarının M.S 6-8 yüzyılları arasında inşa edildiği düşünülmektedir (Buyruk, 2018)

Şekil.4.19. Şehir surları ve hendek görünüşü (Posamentir,2011)

Anavarza antik kentini yaklaşık 8.20 metre genişliğinde hendekler çevrelenmektedir. Hendeğin hemen bitişiğinde ise birbirlerine paralel iki sur bulunmaktadır. Bu sur sırasının arasında ortalama 9 metre mesafe bulunmaktadır. Sur ve hendek izleri günümüzde halen mevcut yapı kalıntı izlerinden takip edilebilmektedir. Kent surları üzerinde yaklaşık 33 metre aralıklarla dikdörtgen gözetleme kuleleri yer almıştır. Kulelerin 5.50 metre x 5.70 metre ölçülerinde inşa edilmiş oldukları belirtilmiştir (Buyruk, 2018). Şekil 4.8 ve 4.9' da kentin kuzeyinde bulunan surlar ve hendek kalıntıları görülmektedir.

Şekil.4.20. Anavarza Kenti Kuzey Surları ve Hendek (Buyruk, 2018)

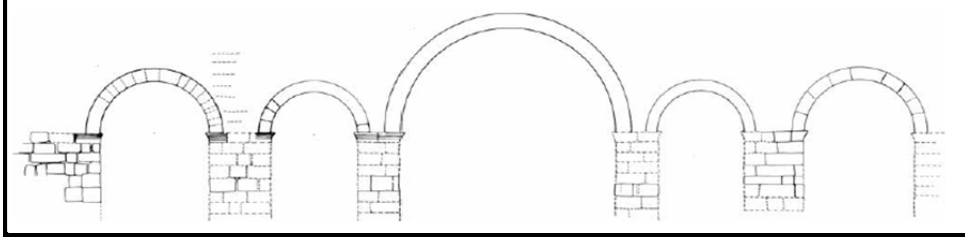
Surların güneybatı hattında bulunan üç kapıdan günümüze ikisi ulaşabilmiştir. Bu kapılardan kente girildiğinde sütunlu yol ile kentin cardosuna bağlanılabilmektedir. Ara yolların genişliklerinin yaklaşık 4 metre olduğu düşünülmektedir. Kentin en bütünleşik aksını oluşturan cardonun (kuzey-güney aksı) Septimus Severus adına yaptırılmış olan imparatorluk anıtından sonra iki defa hafif batıya kıvrılarak yön değiştirmekte olduğu görülmektedir. Bu aks yaklaşık 1750 metre uzunluğunda ölçülmüştür. Decumanusa kadar antik kentin güney yolu genişliği 28 metre, decumanus sonrası kuzey yolu genişliği 35 metre olarak saptanmıştır. Kent ana aks genişliğindeki bu artış kuzey ve güney yollarının farklı dönemlerde yapılmış ya da onarılmış olduğunu düşündürmektedir. Kentin decumanusdan sonraki kesiminde sütunlu yol aksının batı paralelinde bulunan insula ebatlarındaki küçülmenin, bu caddenin ileri bir dönemde yapılmış olduğunu desteklemektedir (Şekil 4. 21).

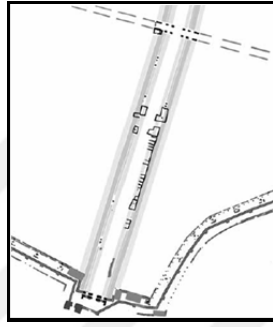
Şekil.4.21. Anavarza Kent Planı georadar yöntemi ile belirlenmiş ızgara sistem üzerinde cardo ve decumanus oluşumu (De Giorgi, 2011)

Anavarza kent planına ait Stümpel ve Birk tarafından yapılan georadar yöntemi ile tarama sonucunda yukarıda Şekil 4.21’ de görülen ızgara sitemli plan elde edilmiştir. Bu plan içerisinde insulalardaki farklılıklar görülmektedir (Posamentir, 2011). Bu farklılaşma cardo aksının ikinci kırılma noktasından itibaren oluşmaktadır. Akstaki ilk kırılmanın olduğu alanda ise aşağıda şekil 4.22, 4.23, 4.24’ de görülen anıt kemerin varlığı yapı kalıntılarından ve uzaktan algılama ile jeomagnetik yüzey araştırması neticesinde belirlenmiş olduğu görülmektedir.

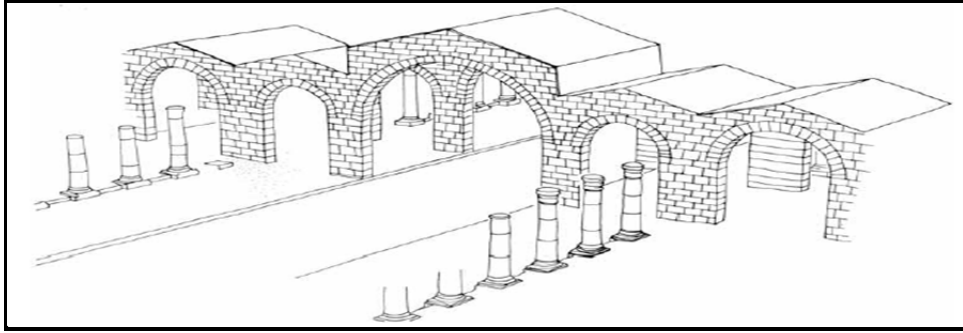

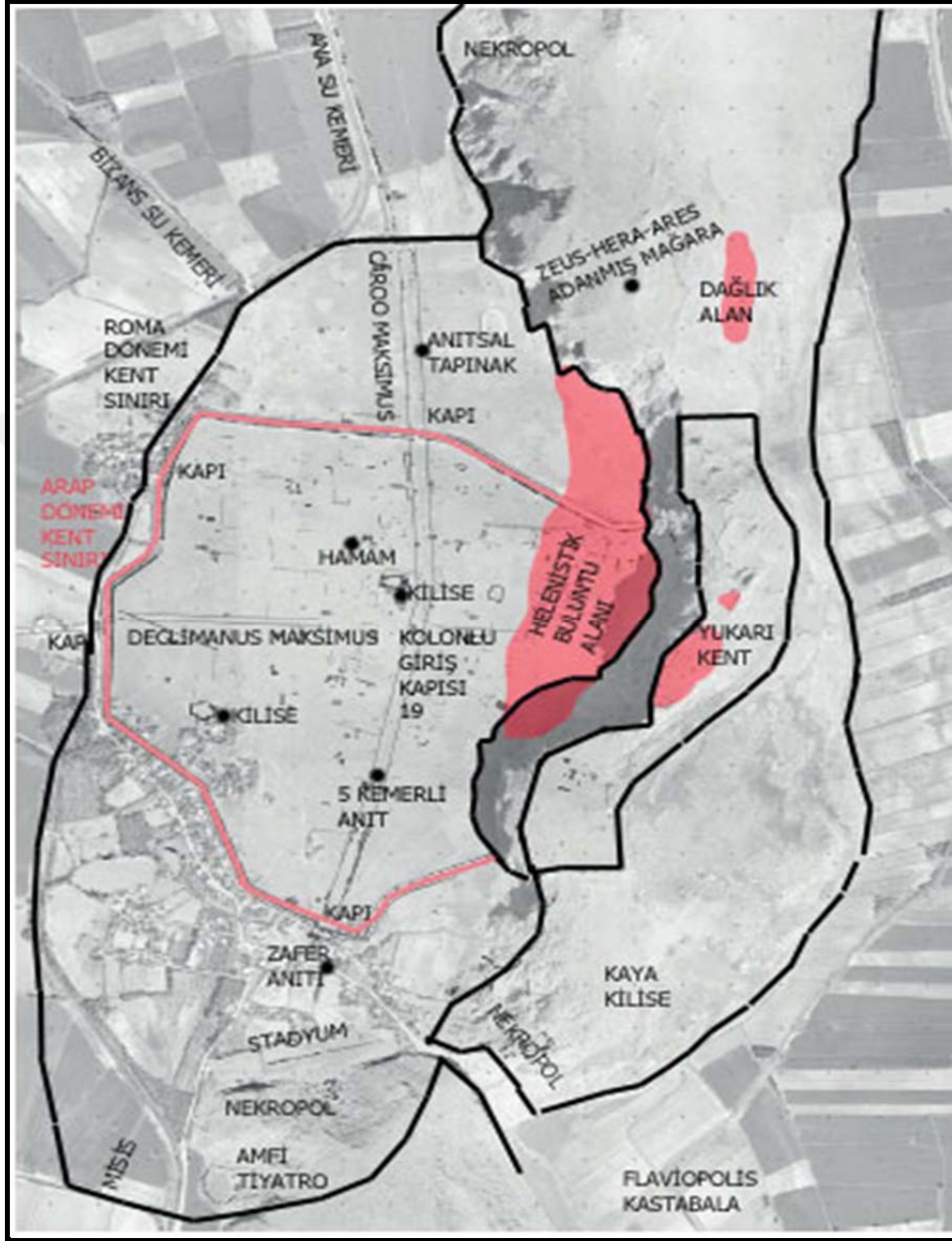
Şekil.4.22. Anavarza antik kenti kemerli anıtın büyük ölçüde korunmuş kalıntılarının Engelman'ın cephe çizimi (Posamentir, 2008)

Şekil.4.23. Anavarza antik kemer anıtı yeniden canlandırma planı (Posamentir, 2008)

Şekil.4.24. Anavarza antik kemer anıtı üç boyutlu Engelman'ın perspektif çizimi (Posamentir, 2008)

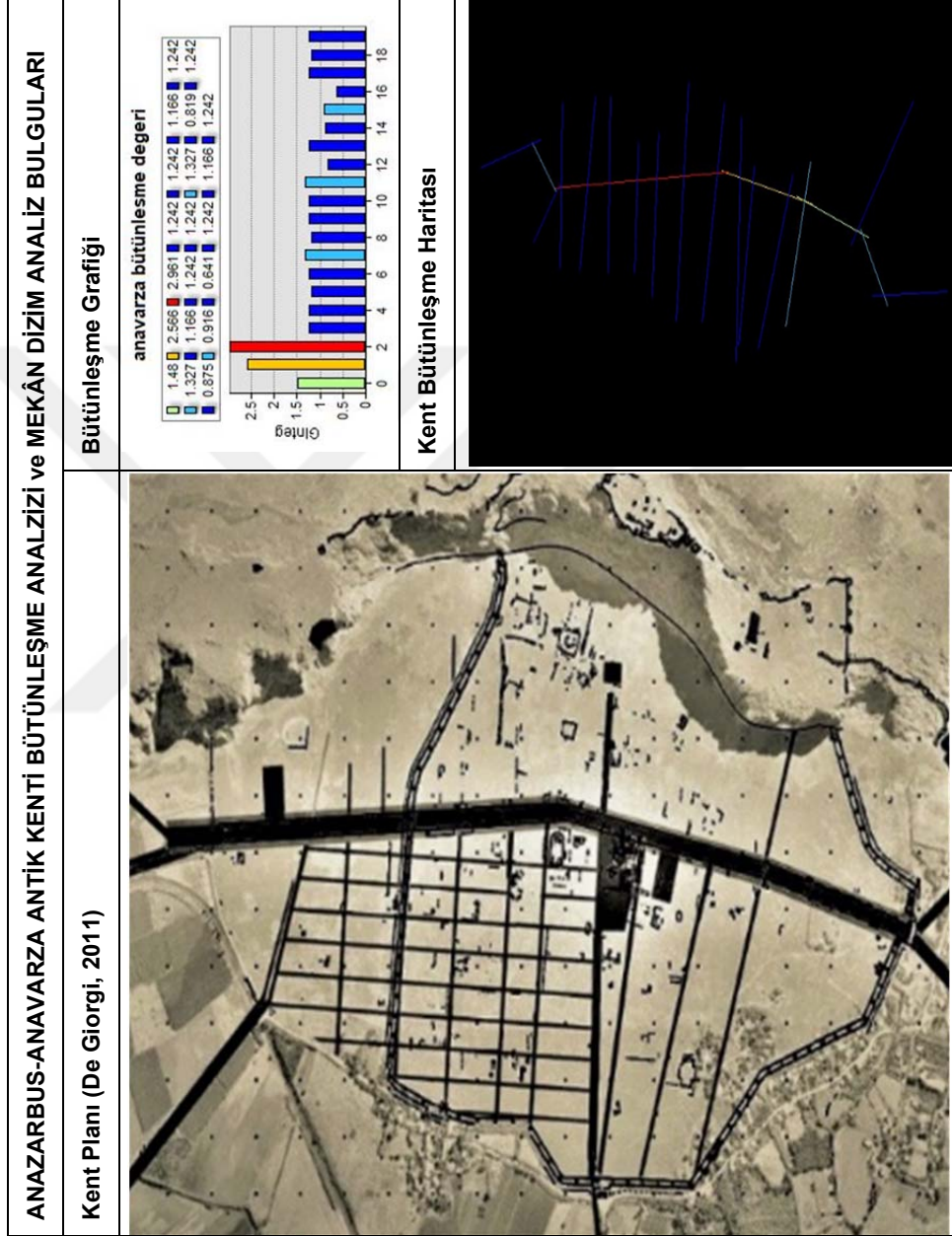

Şekil.4.25. Anavarza antik kenti Hellenistik buluntu alanı ve Roma dönemi kent sınırları (Posemantir kent haritası temel alınarak oluşturulmuştur)

Anavarza antik kenti dağlık alan eteklerinde bulunmuş olan seramik buluntularının yukarı kentten ovalık alana düşmüş olabileceği gibi, kentin Helenistik dönemde bu alanda kurulu olduğuna işaret eden bulgular ile yüzeyel kazı çalışmaları sonucunda elde edilen yapı kalıntıları kent planına işlendiğinde yukarıda Şekil 4.25’ de görülen plan elde edilmiştir. Bu kent bulguları ile bütünleşme haritası değerleri karşılaştırılarak haritalar yorumlanmış ve kent kurguları ile ilgili tespitler yapılmıştır. Çizelge 4.32’ de Anazarbus kentine ait bütünleşme haritası, bütünleşme değeri ve kent haritası yer almaktadır.

Çizelge 4.32. Anazarbus-Anavarza Antik Kenti Bütünleşme Analizi ve Mekân Dizim Analiz Bulguları

Antik kente ait Çizelge 4.32 içerisinde yer alan bütünleşme haritası ve bütünleşme değerleri incelendiğinde aşağıdaki saptamalara ulaşılmıştır;

- Anıt mezar ve nekropoller kentin çıkışlarında, yol kenarlarında bütünleşmenin en az olduğu alanlarda yer almaktadır.
- Kente giriş kapısından ulaşıldıktan sonra ana yol aksında iki kere kırılma olmaktadır. Bu hat mantığında kısa hattın bir yapıya vurgu yaptığı için bu noktalarda önemli bir oluşumun varlığı aranmalıdır. Literatürde yapılan araştırma neticesinde bu noktalarda kemerli takların geçmişte var olduğu tespit edilmiştir.
- Kentin en bütünleşik olan aksı, decumanus'un dan sonra kuzeye yönelen sütunlu caddedir. Bu cadde üzerinde önemli kamusal yapılar yer almaktadır. Aşağı kentte ilk yerleşimin bu alanda olduğu düşünülmektedir. Helenistik dönem yüzey seramik bulguları da bu savı desteklemektedir.
- Bu en bütünleşik aks olan sütunlu cadde genişliğinin kentin güney cadde genişliğinden daha büyük olduğu, bununda bu alanın kullanıcılar tarafından daha fazla kullanıldığını göstermektedir. Ana trafiğin yoğunlaşarak hattın diğerinden daha geniş olması ihtiyacından doğan, kenar parsellerden yola verilerek, kenar parsellerin küçülmüş olduğu insula ebatlarındaki değişimden anlaşılmaktadır.
- İkinci ve üçüncü en bütünleşik aks üzerinde çeşitli işliklerin bulunduğu ticari alanlar yer almaktadır.
- Birinci ve ikinci en bütünleşik aksın kesişim bölgesinde ise önemli bir kamu yapısının olma ihtimalinin(forum?) yüksek olduğu değerlendirilmektedir.

- Antik kentin dördüncü en bütünleşik aksı, ana yol takın hemen sonrasında yer alan Misis'den gelerek stadyumun önünden kente ulaşan aksı oluşturmaktadır.
- Beşinci en bütünleşik aks, Takın girişinden tiyatroyu ve nekropolü geçerek kaya kesliğinden geçilen yol ise Flaviopolis ve Hierapolis Kastabala antik kentine yönelmektedir. Bu da Misis'e giden yolun Kastabala'ya giden yoldan daha önce bir dönemde kullanılmış olduğu sonucuna varılabilmektedir.
- Kenti doğu-batı yönünde kesen aksın bütünleşme değerinin düşük çıkması ana yollar içerisinde sonradan eklenmiş olduğunu göstermektedir. Kenti ikiye ayıran bu aksın kuzey kesimi insula ebatları ile güney kesimi insula ebatlarının aynı olmaması da bu iki bölgenin farklı dönemlerde gelişim göstermiş olduğuna işaret etmektedir.
- Antik kentte krallık döneminde insula ebatlarında bozulmaların olduğu düşünülmektedir. Klasik dönemdeki demokratik düşünce sisteminin bir ürünü olan eşit insula anlayışının, bölgede Helenistik dönemde kısmen korunduğu ancak Roma döneminde insula ebatlarındaki değişimlerin neticesinde demokratik düşünce sisteminin de bozulmuş olduğu, toplum ile yönetici arasında belirgin hiyerarşik farkın oluştuğu düşünülmektedir.
- Askeri önemi bulunan Karasis kale yerleşiminin Anavarza yukarı kent ile görsel iletişimde olması, Helenistik dönem yerleşimi olan Karasis ile Anavarza'nın arasında aynı dönemde bir ilişkinin gerçekleşmiş olabileceğini düşündürmektedir. Helenistik dönemde Misis ile Karasis orta noktasında bir yerleşim olması konaklama açısından da önem taşımaktadır.
- M.S 650-965 yılları arasında artan Pers saldırıları sonucu kentin tahrip edilmesi ve güvenlik önlemleri nedeniyle kent sur sınırlarının küçültülmüş oldukları düşünülmektedir. Kentte azalan Arap- Müslüman nüfusunun yerine Bizans ve Ermenilerin yerleşmiş oldukları bilinmektedir.

- Anıtsal kapıların tamamının imparatorluk döneminde inşa edilmiş oldukları tespit edilmiştir. Misis'e ve Kastabala'ya giden yolun bu dönemden daha önce varlığı bilinmektedir. Bu nedenle giriş kapısını vurgulayan alandaki kırılmanın , bu yapının inşası öncesinde bu alanda başka bir oluşumun varlığına işaret etmektedir. Güncel kazı alanında bu oluşumun varlığı tespit edilmiş ancak türü hakkında, ancak kazının tamamı gerçekleşirse bilgi sahibi olunabilecektir.
- Tarihte ilk kentler doğu batı yönünde gelişim göstermişken Anavarza kuzey güney doğrultusunda gelişim göstermiştir. Cardo'nun bütünleşme değerinin decumanus'un bütünleşme değerinden büyük çıkması bu savı desteklemektedir.
- Antik kente suyun ulaşması su kemerleri aracılığıyla kentin kuzey ve kuzeybatı noktalarından sağlanmakta olduğu görülür. Suyun kente ulaşmış olduğu hat üzerinde hamam, sarnıç, çeşme ve su deposu gibi su yapılarının yer almış olması gerektiğinden bu yapıların yer tespitinde kentin decumanus hattının kuzey kesiminde aranmalıdır.
- Anavarza antik kentinde(yukarı kent) savunma ihtiyacının azalması, kentin ovalık alana kurulup genişlemesi ile zamanla yapıların birbirleri ile olan ilişkileri zayıflayarak ve yukarı kentte kentin genişleyebileceği alanın sınırlı olması ile yukarı kentin önemini kaybetmeye başlamış olduğu düşünülmektedir. Yukarı kentte Helenistik dönem seramik buluntularının da bir dönem Helenistik bir yerleşimin varlığını desteklemektedir.
- Helenistik dönem tapınaklarının ilk kurgusu yukarı kentte gelişmiş olduğundan, bu alanın sınırlı gelişme kapasitesi ile aşağı şehire genişleme gösteren kentteki tapınak oluşumları yapının yükseltilmesi(podyum) ile inşa edilmiş olduklarından temelinde geniş bir kaide yer almıştır. Çeşitli nedenlerden yıkılan kentte bu kaidenin diğer yapılara göre daha az zarar görmüş olacağı öngörüldüğünden, bu yapıya ait yıkıntı alanının diğer yapı

yıkıntı alanlarından daha yüksek bir oluşum sergileyebileceği düşünülmektedir. Tapınak yerleşim yer tahminlerinde bu durumun değerlendirilmeye alınması önem taşımaktadır.

- Izgara plan kent kurgusunun topografyanın izin verdiği ölçüde Roma döneminde kullanıldığı görülmektedir.
- Tarsos, Adana ve Misis antik kentlerinin en bütünleşik yol ağı üzerinde bulunması, diğer kentlere göre daha gelişmiş ekonomiye sahip olmaları ve daha eski yerleşim yerleri olmalarından dolayı stratejik öneme sahip olduklarını göstermektedir.
- Antik kentlere kent sınırları dışından su kemerleri ile taşınan suların bir çeşme deposunda, hamam deposunda ve kent kullanımı için çeşitli depo alanlarında biriktirilmiş olduğu düşünülmektedir. Ayrıca ana yol boyunca yağmur kanallarından toplanan suyun depolanarak temiz su kullanımı için çöktürme havuzlarının varlığı düşünülmektedir. Burda mantık kentin üst kotundan alt kotuna suyun akışını ve depolanmasını sağlamak olduğu düşünüldüğünde Anavarza antik kentinde yağmur sularının sonlandığı, kentin güney bölgesinde Ala kapı civarında yer altında depolanmış olabileceği düşünülmüştür.
- Kent kurgusu yaşayanları biraraya getirebildikleri gibi ayırıştırma da yapabilmektedir. Yapılan kent incelemeleri neticesinde krallık yönetim şekliyle yönetilen antik kentlerde görülen ayırıştırma, Roma dönemi kent kurgusunda değişerek, ayırıştırma yerine bütünleştirme ve biraraya getirme kaygısı taşıdığı düşünülebilir. Kentin temel oluşum mantığındaki ana aksın omurgayı oluşturması ve bunun en bütünleşik mekân olarak ortaya çıkması bütüncül Roma imparatorluk anlayışının temsili olarak gösterilebilir ve bu alanların farklı ritimler ile vurgulanması İmparatorluğun gücünü de simgelemektedir.

- Savaşın yıkıcı etkisi ve kent ürünlerinin korunması amacıyla bölgenin en yüksek tepesinde kent kurulmuş ve kent duvarları örülmüştür. Helenistik dönemde kullanılan yukarı kentin büyüme alanı yeterli olmayınca, aşağı kent kavramı oluşmuş ve yukarı kentin eteklerinde gelişmeye başlamıştır.
- Anavarza kentinde kullanılmış olan ızgara plan yapısının, kanalizasyon atıklarının yapıdan sistematik olarak uzaklaştırılması ve yapılara temiz su taşınması sırasında birbirlerini dik kesen planlamanın ergonomik çözümler getirdiği düşünülmektedir.
- Antik dönemlerde forum yapısı kent merkezlerinde yer almaktadır, agoralar ise merkezi ancak insula içlerinde yer aldıkları görülmektedir. Bu doğrultuda kentin merkezinde bir forum yapısının bulunmadığı söylenebilir. Agora yapısının ise kentin cardo ve decumanus birleşiminde kuzey kesiminde insula içerisinde aranması gerektiği düşünülmektedir.
- Askeri önemi bulunan Karasis kale yerleşiminin Anavarza yukarı kent ile görsel iletişimde olması, Helenistik dönem yerleşimi olan Karasis ile Anavarza'nın arasında aynı dönemde bir ilişkinin gerçekleşmiş olabileceğini düşündürmektedir. Helenistik dönemde Misis ile Karasis orta noktasında bir yerleşim olması konaklama açısından da önem taşımaktadır (Şekil 4.26).

Şekil.4.26. Karasis ve Anavarza görüş hattı ilişkisi-Ok işareti Karasis dağını göstermektedir (Posementir,2011)

- M.S 650-965 yılları arasında artan Pers saldırıları sonucu kentin tahrip edilmesi ve güvenlik önlemleri nedeniyle kent sur sınırlarının küçültülmüş oldukları düşünülmektedir. Kentte azalan Arap- Müslüman nüfusunun yerine Bizans ve Ermenilerin yerleşmiş oldukları bilinmektedir.
- Anıtsal kapıların tamamının imparatorluk döneminde inşa edilmiş oldukları tespit edilmiştir.
- Anavarza antik kentinde savunma ihtiyacının azalması, kentin ovalık alana kurulup genişlemesi ile zamanla yapıların birbirleri ile olan ilişkileri zayıflayarak ve yukarı kentte kentin genişleyebileceği alanın sınırlı olması ile yukarı kentin önemini kaybetmeye başlamış olduğu düşünülmektedir. Yukarı kentte Helenistik dönem seramik buluntularının da bir dönem Helenistik bir yerleşimin varlığını desteklemektedir.

4.6.3. Adana Antik Kenti Mekân Dizimi Yöntemi ile Analizi

Kent, günümüz Çukurova bölgesinde Seyhan nehrinin her iki kıyı kesiminde de yerleşim oluşturmaktadır. Antik dönemlerde kentin merkezi ise nehrin batı kesiminde yer alan Tepebağ Höyük alanı ve çevresinde yer almaktadır. Antik dönemde kentin gelişme gösterdiği kırılma noktaları aşağıdaki şekliyle belirtilmektedir;

- M.Ö III. binyıldan günümüze batı ile doğu Akdeniz kıyıları, Suriye ve Mezopotamya arasında ulaşım ve iletişim köprüsü olmuştur,
- M.Ö II. binyılda Mısır ile arasında ticaret ağının bulunduğu,
- Klasik dönemde M.Ö 4.yüzyıl ticaret merkezi olarak anılmaktadır,
- M.Ö 175-164 Seleukos Krallığı döneminde kent önem kazanmaktadır,
- M.Ö 1 ve M.S 1.yüzyılda Roma döneminde kent ticari durgunluk dönemi yaşamıştır,
- M.S 2 ve M.S 3.yüzyılda tekrar ticari ilişkilerde gelişme kazanmıştır,
- Pompeius döneminde kent korsanlar için hapisane olarak kullanılmıştır,
- Roma döneminde Tarsos kentinin gölgesinde kalmıştır,
- Roma döneminde batıdan doğuya geçişi sağlayan askeri yol ve askeri konaklama özelliğinin bulunduğu belirtilmiştir (Erhan, 2016).

Kentin en eski yerleşim alanı olan Tepebağ höyük ve bunun çevresindeki alan, günümüzde kullanılan modern Adana kent yapılarının altında kalmıştır. Roma döneminden günümüze ulaşan yapı Roma köprüsü (Taş köprü)'dür. Köprünün M.S 117-138 tarihleri arasında Hadrianus tarafından yaptırılmış olduğunu ve geçirdiği büyük deprem sonrası M.S 527-565 yılları arasında I.Justinianus tarafından kapsamsız onarımla yeniden yaptırılmış olduğu bilinmektedir (Erhan, 2016).

Kentin höyük etrafında batı ve güney yönünde gelişim alanı oluşturduğu görülmektedir. Ayrıca kentin batı yönünde Çakmacaddesi ve Kuruköprü mahallesinde yapılmış olan sondaj kazılarında bu alanın nekropol alanı olarak kullanılmış olduğu tespit edilmiştir. Böylece kentin gelişme sınırlarını belirleyen nekropol alanlarından dolayı, batı yönünde büyüme sınırının bu alana kadar olduğu söylenebilmektedir. Höyük alanında bulunmuş olan ve M.Ö 1800'lere tarihlenen siyah granitten yapılmış olan Hemşire Satsneferu heykeli, kentin bu yüzyılda Mısır'a yapmış olduğu ticareti belgelemektedir (Girginer, 2000).

Adana kentinde yapılmış olan jeomorfolojik araştırmalar M.Ö II. binde kıyı çizgisinin, günümüz durumundan içeri bir alanda bulunduğunu göstermiştir. Bu doğrultuda antik Adana kentinin M.Ö II. binde nehir liman kent olarak Mısır ile ticari ilişkisinde kıyı çizgisinin içeride bulunması nedeniyle, Seyhan nehrinden denize ulaşımın da daha kolay sağlanmış olduğunu düşündürmektedir.

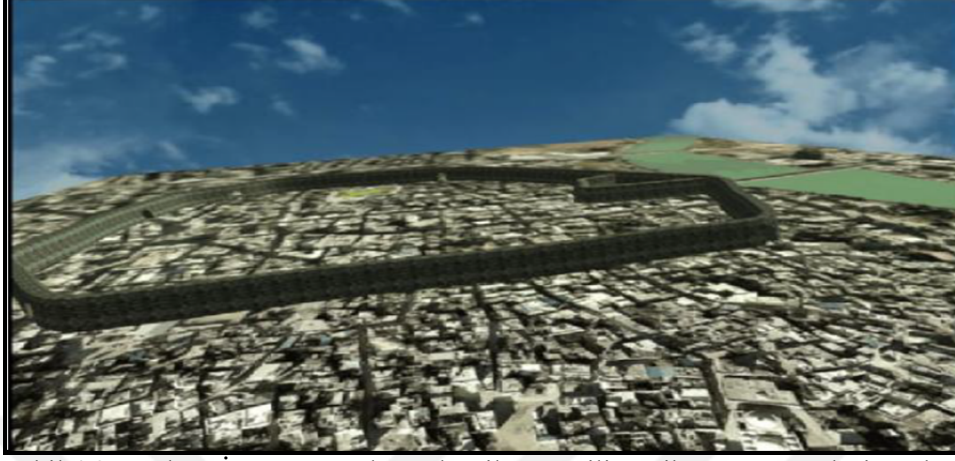
Aşağıda Adana kentine hakim olmuş krallıkların Roma dönemi öncesinde kronolojik sıralaması yer almaktadır. Kentin Helenistik ve Roma döneminden günümüze sınırlı sayıda eser kalmış olmasına rağmen kentin gelişimini şekillendirmiş olan geçmiş krallıkların dönemleri hakkında bilgi vermesi açısından önem taşımaktadır.

- M.Ö. 1900 Luvi krallığı
- M.Ö. 1500 Arzava krallığı
- M.Ö. 1500 Kizvatna krallığı
- M.Ö. 1530 Hititler
- M.Ö. 1200 Que krallığı
- M.Ö. 713-663 Asurlular
- M.Ö. 663-612 Kilikya krallığı
- M.Ö. 621-333 Pers satraplığı
- M.Ö. 333-323 Makedonya krallığı
- M.Ö. 312-133 Seleucid krallığı
- M.Ö. 178-12 Çukurova korsanları
- M.Ö. 12- M.S. 395 Romalılar dönemi
- M.S 395-653 Bizans imparatorluğu (Akgül, 2001)

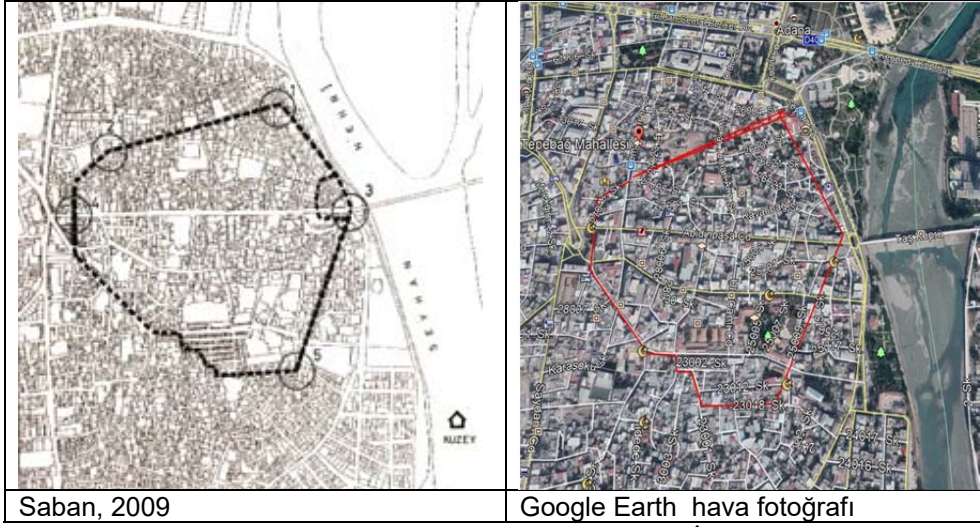
Aşağıdaki Şekil 4.27' de Adana kentine ait Yıldırım'ın hazırlamış olduğu 3d tahmini kent surları görüntüsü ile Şekil 4.28'de Abidinpaşa caddesi dış sur izleri yer almaktadır. Bu haritalara göre kentin kuzey güney doğrultusunda gelişim gösterdiği ve Seyhan nehri kıyısında yer aldığı görülmektedir. Harita ve yerinde yapılan incelemeler sonucunda kent ile ilgili aşağıdaki yer alan bulgulara ulaşılmıştır.

- Kentte Roma Dönemi'ne ait bir şehir surunun varlığı araştırmacılar tarafından açıklanmıştır (Hild-Hellenkemper, 1990). Bu surdan günümüze sınırlı sayıda kalıntı ulaşabilmiş ve bu kalıntı izleri surun kuzey sınırını oluşturduğu düşünülmektedir.
- Klasik Arkeolog R. Özgan'ın "Opus Cementicum" tekniğinde yapılmış ve Geç Roma Dönemi'ne ait sur kalıntıları olabileceği açıklamaları surların tarihlenmesi hakkında bilgi vermektedir (Saban, 2006).
- Kent suruna ait diğer bir kalıntı Cemal Gürsel Caddesi'nin açılması sırasında 1967 yılında ortaya çıkmış ancak günümüzde yol altında kaldığı bilinmektedir (Saban, 2006).
- Kente Ceyhan yolu tarafından geldiğinde, Seyhan nehrini Taşköprü ile geçerek ulaşıldığı noktada geç döneme ait bir kapının varlığı bilinmektedir. Bu bulgu doğrultusunda kentin en bütünleşik aksı olan caddenin doğu ile olan bağlantıyı sağlayacak Roma döneminde de bir kapının var olduğunu düşündürmektedir.
- Roma döneminde sur kalıntılarının varlığı bu kente giriş çıkışı sağlayan kapılarında mevcut olduğu savını desteklemektedir. En bütünleşik aks olan Abidinpaşa caddesinin doğu ucunda da kenti sınırlayan nekropol alanı hizasında, kente batıdan girişi sağlayan (Tarsos antik kentinden geliş) bir kapının var olduğu düşünülmektedir.

- Langlois yapmış olduğu çalışmada iç kalenin, taşköprünün hemen kuzey ucunda bulunduğu ve Bizans yapısı olduğundan bahsetmekte ve ileri dönemde Mısır yönetimi tarafından tamir ettirildiğinden bahsetmektedir (Langlois, 1861). Bu doğrultuda kentin bu alanının Bizans öncesi dönem olan Roma dönemi sur sınırları üzerine inşa edilmiş olabileceğini düşündürmektedir.
- Tepebağ höyüğünün tepe ve tepeden düz alana inen eğimli bir alandan oluştuğu ve bu alanın yaklaşık 2 hektar büyüklüğünde olduğu topografik haritadan tespit edilmiştir.
- En bütünleşik aks olan Abidinpaşa caddesi üzerinde bulunan Merkez Bankasının inşası sırasında mozik buluntusu tespit edilmiştir. Roma döneminde önemli yapıların zeminlerinin mozik ile kaplandığı düşünüldüğünde bu noktada önemli bir kamu yapısının varlığını düşündürmektedir.
- Kentin en bütünleşik caddesi olan Abidinpaşa caddesi bitim noktasında yer alan Kuruköprü mahallesinde M.S 4. yüzyıla tarihlenen mezarlar bulunmuş olması Roma dönemi kentin batı sınırının bu alanla sınırlanmış olduğunu düşündürmektedir.
- Tepebağ Höyüğü'nün kuzey kesiminde yer alan İnönü caddesi ile kentin batı sınır ucu kesişim noktasında yapılmış olan hafriyat çalışmasında Aslan heykelinin varlığı Roma dönemine ait önemli bir yapının bu noktada yer almış olabileceğine vurgu yapmaktadır. Roma heykelleri çoğunlukla forum, bazilika, tapınak, tiyatro, hamam ve lahit üstlerinde nekropol gibi mekânlarda sergilenmiş oldukarı bilinmektedir. Alanın en bütünleşik ana caddeden uzak bir alanda yer almış olması bu yapılardan tiyatro, tapınak ya da bir lahit yapısının varlığına işaret etmekte olduğunu düşündürmektedir.

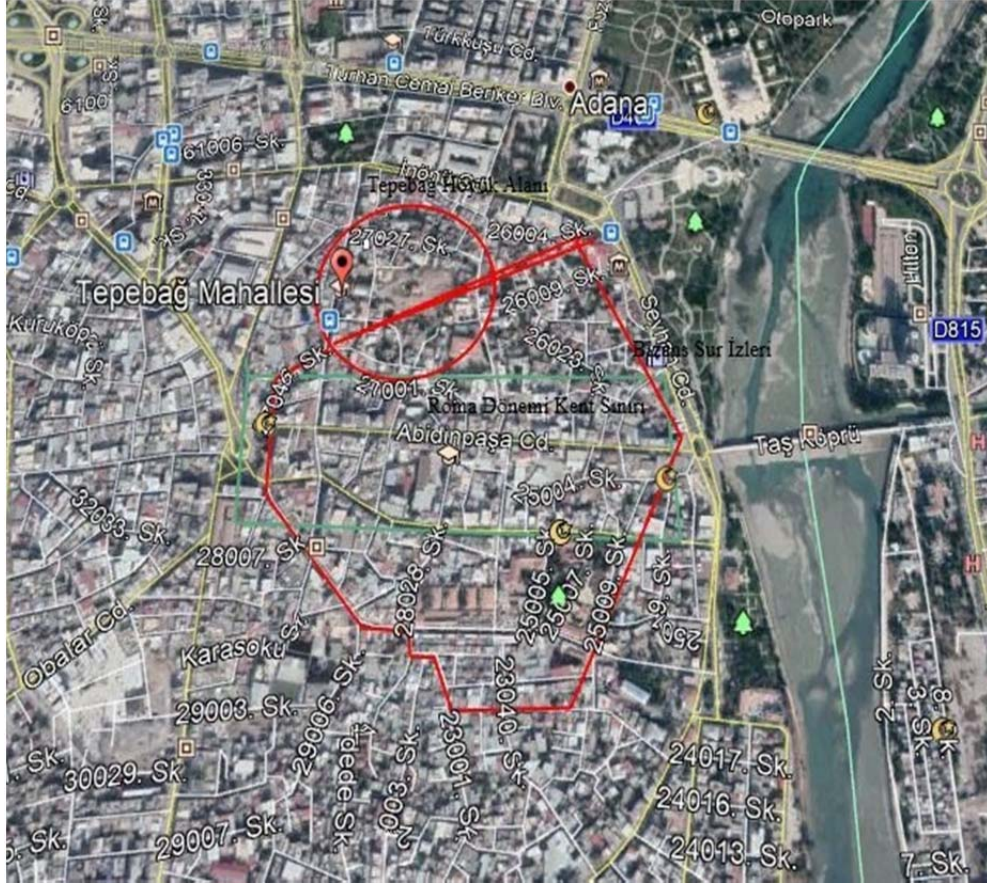

Şekil.4.27. Adana İç ve Dış Kale Surları ile Temsili Antik Dönem Yerleşim Alanı (Yıldırım, 2010)

Şekil.4.28. Adana Abidin Paşa Caddesi ve Bizans Dış Sur İzleri

Kentin Helenistik dönem ve Roma döneminde gelişim alanı sınırlarının tahmini olarak Apidinpaşa caddesinin kuzeyinde bulunan Tepebağ höyüğü etekleri ile güneyinde bulunan Kızılay caddesi arasında yer aldığı düşünülmektedir. Kentin Bizans, Roma ve ilk çağlardan kalan yerleşim bölgelerini işaretlediğimizde aşağıdaki Şekil 4. 29' da görülen yaklaşık yerleşim alanlarına ulaşılabilmektedir. Kırmızı daire içine alınmış alan Tepebağ Höyük bölgesini, yeşil çizgiyle belirlenmiş alan Roma dönemi kent sınır izlerini, kırmızı değişken hatlarla belirlenmiş alanın ise Bizans döneminde kullanılmış olan yerleşim alanını belirtmektedir.

Şekil.4.29. Adana tahmini Bizans dönemi, Roma dönemi ve höyük yerleşimi kent sınırları

Bu sınır çerçevesinde antik kente uygulanan bütünleşme analizi sonucunda aşağıda yer alan bütünleşme haritası ve bütünleşme değerleri grafiği elde edilmiştir. Çizelge 4.33' de bütünleşme haritası ve değerlendirme grafiğine yer verilmiştir. Bütün bu bilgiler ve kentin Roma dönemindeki yapısı değerlendirildiğinde;

- Roma döneminde kurulmuş olan kent çekirdeğinin günümüzde kullanılıyor olduğu ve merkezi bir aks özelliğini (Abidinpaşa Caddesi) koruduğu görülmektedir,
- Kentin doğu- batı doğrultusundaki en bütünleşik ana aksının doğu yönünde bitiminde, Roma dönemi köprüsü ile Seyhan nehri üzerinden Misis'e yol bağlantısı sağlandığı görülmektedir, bu bitim noktasında kentin girişini sağlayan bir kapının varlığı düşünülmektedir,
- Kentin en bütünleşik ana aksı batı yönünde Tarsos kentine bağlantıyı sağlamaktadır,
- Kentin ilk yerleşim alanı Tepebağ höyüğüdür,
- Kentin en bütünleşik aksına dik gelen ızgara doku oluşturan sokakların biçimlenişinden, bu kentin Tepebağ höyüğü eteklerinde bir koloni kent olarak kurulmuş olduğunu göstermektedir,
- Kentin en bütünleşik aksının batı ucunda bulunmuş olan mezarlar sayesinde bu alanın kentin dış sınırı olduğunu göstermektedir ve bu alanda bir giriş kapısının varlığını düşündürmektedir.
- Kentin genişleme alanının güney yönünde olduğu görülmektedir,
- Kentin en bütünleşik ana aksının güney kısmına denk gelen Tepebağ höyüğünün etekleri, kentin ilk yerleşim alanını oluşturduğu ve bu oluşumun Helenistik dönemde başlamış olduğu düşünülmektedir.

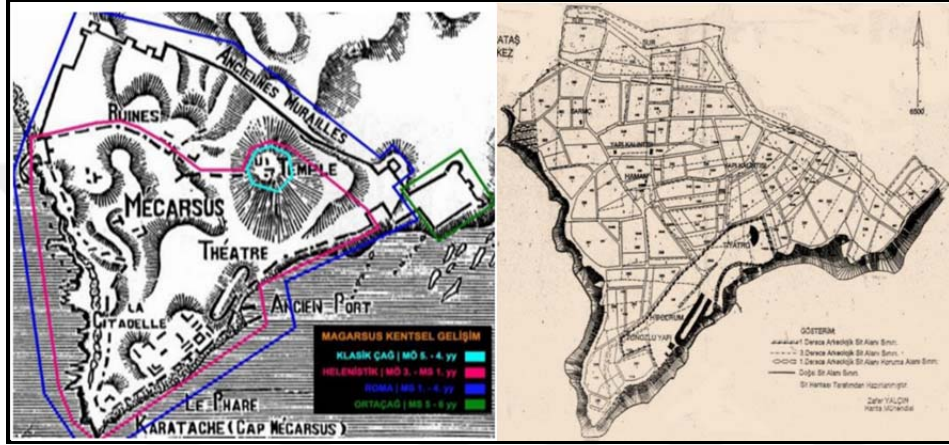
4.6.4. Magarsos-Magarsus Antik Kenti Mekân Dizimi Yöntemi ile Analizi

Magarsos Antik Kentinin, Ovalık Kilikya'nın önemli sahil kenti Mallos'un kutsal bir mekânı ve bir uydu kent (genel olarak Mallos kentine bağımlı, Mallos'un yakınlarında oluşmuş bir yerleşim) olduğu düşünülmektedir (Verner, 1951). Kentin kuzeyinde Adana, güneyinde Akdeniz, doğusunda Akyatan gölü, batısında ise Aigeai antik kenti yer almaktadır. Bazı onurlandırma yazıtlarında ticari ve askeri liman olarak Mallos kentinin yerine kurulduğu ifade edilmektedir. Kentin çevresinde doğu-batı yönünde bir yol sistemi ile eş zamanlı yapılmış olduğu düşünülen kent surlarının izleri günümüzde de görülebilmektedir. Bu surların, ızgara planlı kent şemasına sahip Helenistik bir kentin savunma sistemine ait olduğu düşünülmektedir. M.Ö. 140 yılına tarihlenen bir yazıtta Magarsos kentinde bulunan tanrıça Athena Magarsia'ya adanmış tapınağın dönemin önemli kehanet merkezlerinden biri olduğu ifade edilmektedir (Sayar ve diğ., 1993; Sayar, 1999). Kentte, yer tespitleri yapılabilmemiş kamu yapıları arasında tiyatro, stadyum, hamam ve tapınak yer almaktadır (Alisan 1899; Sayar 1998). Bu kamu yapılarına ek olarak kentin kuzeydoğusunda yer alan nekropollerin kapladığı geniş alan Magarsos antik kentinin büyüklüğünü göstermektedir.

Karataş ilçe merkezi civarında ve Magarsos antik kent alanında bulunan mezar yazıtları, sütun başlıkları, yazıtlı heykel kaideleri, adak sunağı ve mermer üzerindeki aslan pençesi figürü Roma, Erken Hıristiyanlık ve Helen dönemlerine tarihlendirilmektedir (Bossert, 1950; Sayar ve diğ., 1993).

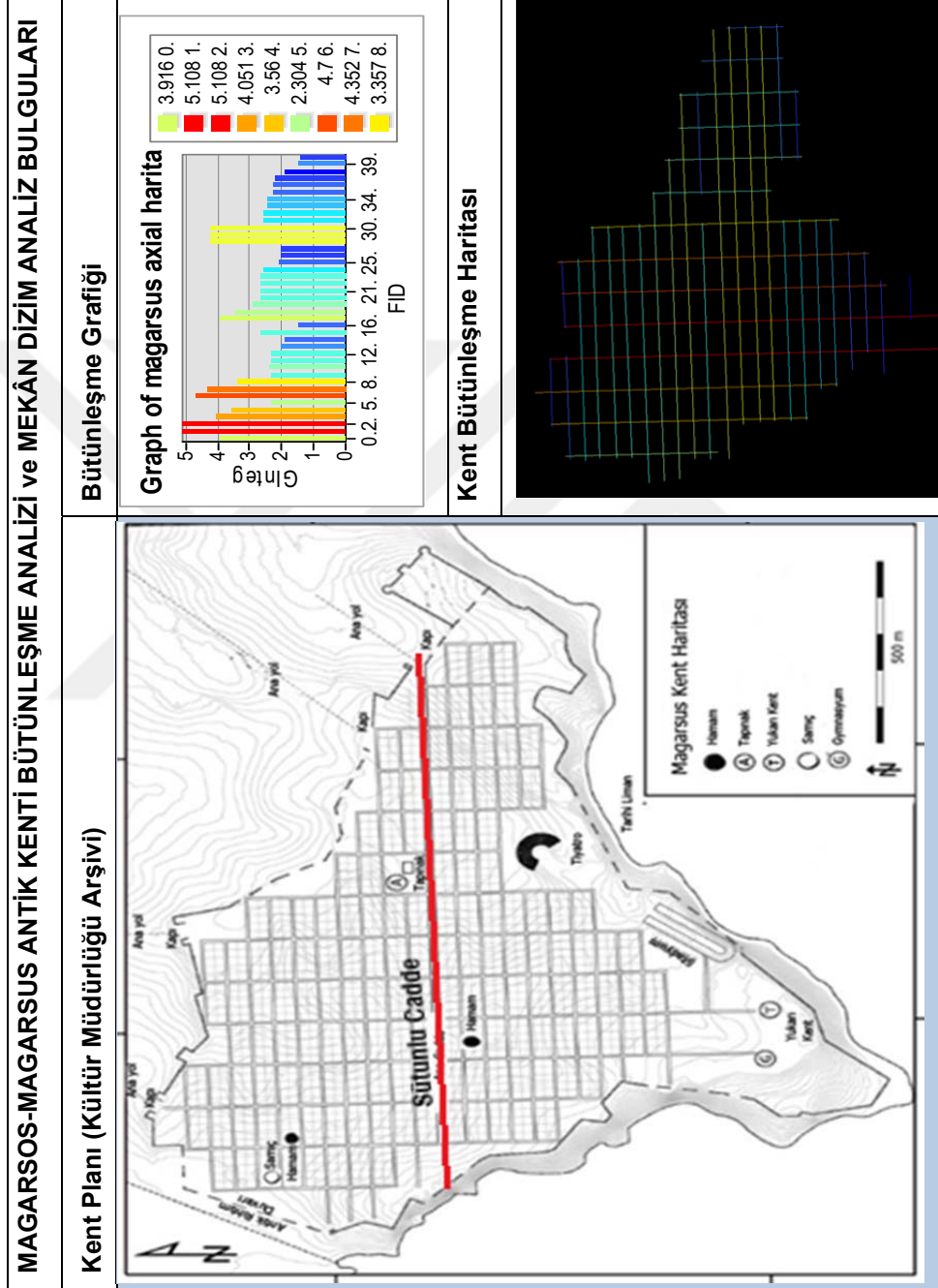
Kente ait bir başka yapı ise, M.Ö. 334 yılı civarında Büyük İskender tarafından Akdeğirmen köyü civarında yaptırılmış olan, günümüzde birkaç kemerinin ayakta olduğu bir köprüdür (Hellenkemper, 1990; Sayar ve diğ., 1994). Köprü'nün yüzey araştırmalarında ortaya çıkarılan doğu-batı yönünde bir yol sisteminin devamı niteliğinde olduğu, yerleşime batı yönünden gelenler için kentin bir durak, köprü'nün ise Aigeai ile kent bağlantısını sağladığı düşünülmektedir (Dikmen ve Toruk, 2017).

Çizelge 4.34’de kentin ızgara planlı yerleşim haritası görülmektedir. Kente dair hazırlanmış en eski haritalardan birisi olan ve Şekil 4.30’ da verilen Alishan haritasındaki yapı kalıntıları bu ızgara sistem içerisine yerleştirildiğinde kent bağlantılarının daha anlaşılır bir hale geldiği görülmektedir.

Şekil.4.30. Magarsos antik kenti haritası (Alishan,1899 ve Dikmen ve Toruk, 2017)

Çizelge 4.34. Tarsos Antik Kenti Bütünleşme Analizi ve Mekân Dizim Analiz Bulguları

Yeni oluşturulan kent haritası temel alınarak hazırlanan aksiyel harita üzerinde bütünleşme analizi yapılarak Çizelge 4.34' de görülen bütünleşme haritası ve bütünleşme değerlerine ulaşılmıştır. Bütünleşme değerleri grafik haline getirilerek akslar ve bütünleşme değerleri korelasyonu oluşturulmuştur. Bütünleşme analitik verileri değerlendirildiğinde aşağıdaki sonuçlara varılabilmektedir;

- En bütünleşik aks kente iki paralel sokak olarak karşımıza çıkmaktadır ve bütünleşme haritasında kırmızı renk ile gösterilmiştir. Sokaklardan her ikisi de kuzey kapılarının yakınlığından yukarı kent eteklerine, Gymnasium ve Stadyuma uzanan akslardır.
- Kentin turuncu renk ile gösterilen bütünleşik ikincil ve üçüncül aksları da kuzey kapısı komşuluğundan Stadyum yapısına açılmaktadır.
- Kentin ortalama değerdeki en bütünleşik alanında ise ana caddesi, doğu-batı doğrultusunda yer almaktadır.
- En az bütünleşik aksın ulaştığı yapı Tapınak yapısıdır. Dinin günlük yaşamın içinden sıyrılarak yani daha önce kent merkezlerinde olan ve kentin yönetim merkezi olan bu yapıların, din ve devlet işlerinin birbirlerinden ayrılması ile kentin dışında yer almaya başlamış oldukları görülmektedir.
- Kent suru izlerinin hemen önünde oluşan sokaklarda, bütünleşme haritasında en az bütünleşik alanlar mavi renkle gösterilmektedir. Kentin gün içinde en az kullanılan alanları olduğu düşünülebilir.
- Anıt mezar ve nekropoller kentin çıkışlarında, yol kenarlarında bütünleşmenin en az olduğu alanlarda yer almaktadır.

4.6.5. Tarsos-Tarsus Antik Kenti Mekân Dizimi Yöntemi ile Analizi

Kent, antik Kilikya'nın kuzey-doğusundaki dağlık alanda, Gülek Boğazı'nın güneyinde bulunmaktadır. Kentin ilk yerleşimi Gözlükule höyük alanı içerisinde yer almaktadır. Höyük alanında yapılan kazılar sonucunda, Neolitik dönemde kurulan yerleşimin Erken İslami döneme kadar uzun süreli ara verilmeden kullanıldığı belirlenmiştir (Goldman, 1950). İlerleyen dönemde nüfusunun artması ile yeniden şekillenen kentin kuzeydoğu-güneybatı aksı etrafında yerleşimini yeniden oluşturmuş olduğu görülmektedir. Gözlükule ise kent sınırları içerisinde yer almaya devam etmiştir. Gözlükule höyüğünün eteklerinde Tiyatro yapısı ve antik kentin güneybatı bölgesinde hipodrom yer almaktadır. Höyük alanının kuzeydoğu komşuluğunda ise kentin liman kapısı yer almaktadır. Rhegma lagünündeki liman sayesinde gemiler denizden bölgeye girmiş ve antik kentin içinden geçmekte olan Tarsos Çayı yatağı boyunca kente ulaşılabilmiş oldukları düşünülmektedir. Kentin M.Ö 700'lerde Lindoslu koloniler tarafından kurulmuş olduğu düşünüldüğünde bu koloni halkının deniz yoluyla kente geldiği ve ızgara planda kenti kurguladıkları düşünülebilir. Kentin su kenarında ızgara plan dokusu ile yerleşiminin sağlanmış olması;

- Kentin ekonomik olarak suyun kente taşınması için harcanacak maliyet ve kaybedilecek zamandan tasarruf edilmiş olması,
- Antik kentin hızla gelişerek bölgenin başkenti konumuna ulaşmasına öncülük eden temel faktörlerden biri olduğu düşünülebilmektedir.

Aynı zamanda kentin içerisinden geçen Tarsos çayının kuzeydoğu-güneybatı doğrultusunda ilerlemiş olmasının, kentin ana sütunlu yolunun da bu doğrultuda ilerlemesi kararının verilmesine neden olduğu görülmektedir. Ana decumanus aksının Tarsos çayı ile dik kesiştiği noktada Roma dönemine ait köprü yer almaktadır. Bu köprü aynı zamanda kent halkının kentin içerisinden tapınağa ulaşmak için kullanmış olduğu kutsal yolun başlangıç noktasını oluşturmaktadır.

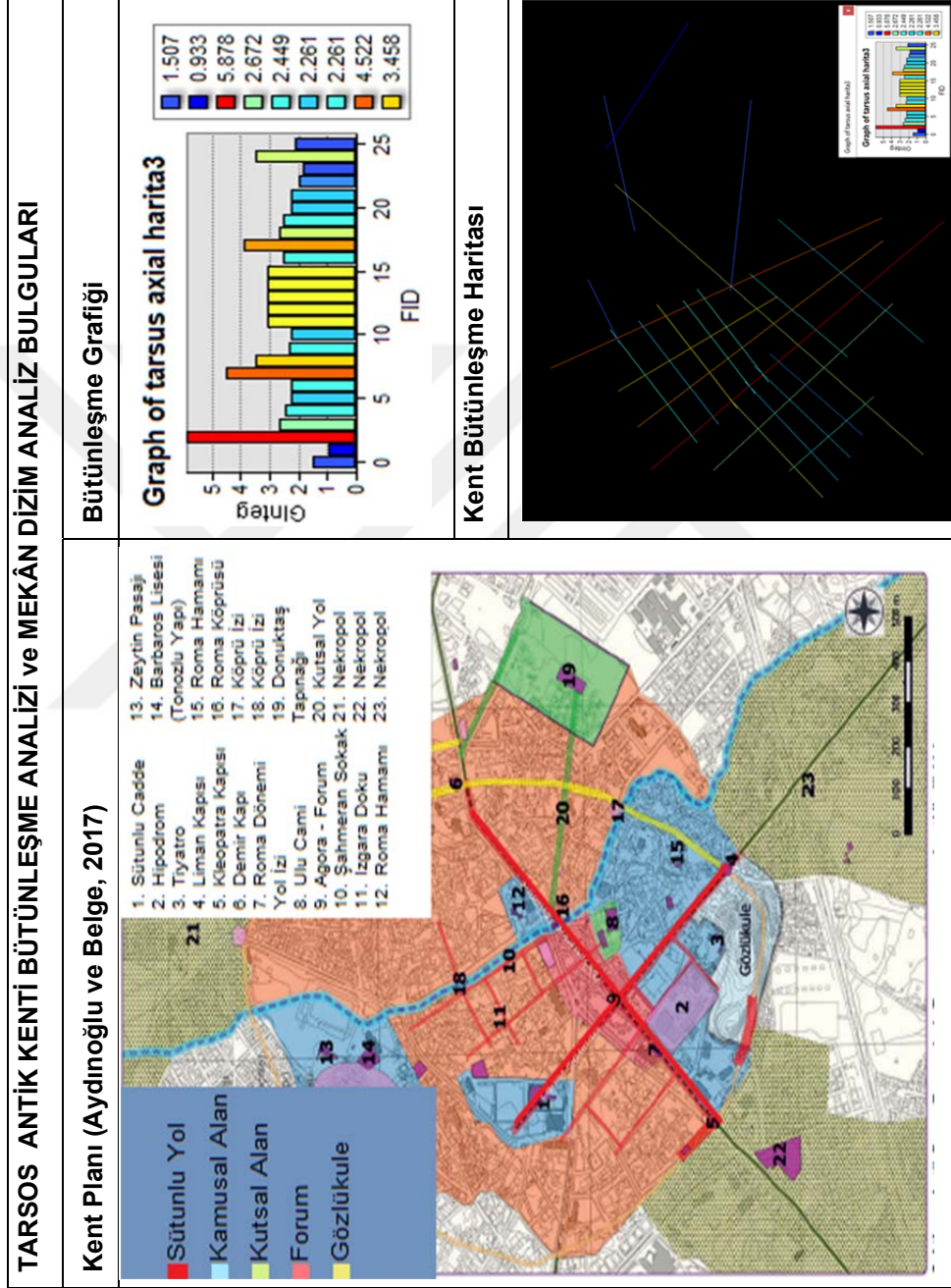
Tapınak alanına ulaşım bu geçiş aracılığıyla yapılmış olmakla beraber ikincil bir kutsal yolun varlığı da bilinmektedir. Ancak bu yolun, ileri dönemde kentin sınırlarının küçülmesi ile birlikte demir kapı dışarısında kalarak önemini kaybetmiş olduğu düşünülebilir. Kent merkezinde yer alan forum alanına ulaşım liman yolundan kolaylıkla sağlanabilmektedir. Kentin kuzeybatı ve güneybatısında bulunan nekropollerin varlığı kentin gelişim alanlarının kuzey-güney yönünde bu aralıkta sınırlanmış olduğu sonucuna ulaştırmaktadır. Sütünlü cadde decumanus hattının mevcut ve 3d görünüşü Şekil 4.31’ de verilmiştir.

Şekil.4.31. Tarsos sütünlü cadde-decumanus ve 3d plan çizimi ([Zoroğlu, 1995](#), [Google earth 3d](#))

Yukarıda açıklanan kentsel mekan atemel alınarak hazırlanan, Tarsos kenti aksiyel harita ve aksiyel bütünleşme haritası oluşturulmuş ve bütünleşme analizi sonucunda değerlere yer verilmiştir. Aşağıda Çizelge 4.35’ de bütünleşme haritası ile bütünleşme değer tablosu yer almaktadır. Kırmızıdan maviye renk geçişleri, en bütünleşik hattan en ayrışık hatta doğru sıralanmaktadır.

Çizelge 4.35. Tarsos Antik Kenti Bütünleşme Analizi ve Mekân Dizim Analiz Bulguları

Tarsus kentine ilişkin bütünleşme analizi analitik verileri değerlendirildiğinde aşağıdaki sonuçlara varılabilmektedir;

- Kentin en bütünleşik değere sahip ana aksı aksiyel haritada kırmızı renkle simgelenmiş olan hattır. Bu aks cardo olarak değerlendirilebilir.
- Kentin en bütünleşik caddesi olan cardosunun Kleopatra kapısından gelen cadde ile kesişim noktasında forum yapısının şekillenmiş olduğu görülmektedir. Bu nokta kentin merkezi konumundadır ve antik kente tüm giriş noktalarından yaklaşık eşit mesafede ulaşıldığı görülür. Forumun liman kapısına doğrudan açılan yol üstünde bulunması ve denizden mal girişlerinin sağlanmış olmasından dolayı bu aks önem taşımaktadır.
- Kentin ikincil aksının turuncu renkle simgelenmiş olan Barbaros Hayrettinpaşa lisesinden kutsal yolun başındaki roma köprüsüne bağlanan hat olduğu görülmektedir. Bu ikincil hattın antik kentin cardosu olmamasına rağmen önem taşıması, kent ilk kurgulanırken Tarsos çayına paralel olan bu yolun ana karar noktalarından birini oluşturduğunu düşündürmektedir.
- Kentin birincil en bütünleşik aksı üzerinde yer alan liman kapısından girildiğinde Roma hamamı hemen sağ tarafta konumlanmıştır. Bu hamamın şehre dışardan gelen ziyaretçiler için kurgulanmış olduğu olasılık dahilindedir.
- Antik kentin ikincil en bütünleşik yoluna paralel giden Tarsos çayının hemen karşısında, yani Roma köprüsü geçildiğinde sol hizada yer alan hamamın ise daha çok kent içi kullanıcıları için yapılmış olduğu düşünülebilir.
- Bütünleşme değeri üçüncül sırada en yüksek olan ve turuncu renk ile simgelenen aks kentin forum alanından geçerek Roma hamamı ile son bulan aksını oluşturmaktadır. Bu aksın gözlükule höyüğünün hemen

paralelinden (kent in cardosuna paralel) geçiyor olması, yolun bu kesiminin (güney) kuzey kesiminden daha erken bir dönemde inşa edilmiş olabileceğini düşündürmektedir. Bu doğrultuda, kent in ilk kapısının da liman kapısı olduğunu güçlendirmektedir. Kleopatra kapısının liman kapısından daha ileri bir dönemde yapılmış olabileceği savına destek oluşturmaktadır. Analitik veriler doğrultusunda Demir kapının da daha ileri bir dönemi yansıtabileceğini düşündürmektedir.

- Cardo aksı için M.Ö. 2. yüzyıl civarında yapılmış olduğu da belirtilmektedir (Zoroğlu,1995). Bu aksın Helenistik dönemden itibaren kullanılıyor olduğunu güçlendirmektedir.
- Kent in anıtsal yollarından biri olan sütunlu caddenin Liman kapısına açılan aksı kent in en bütünleşik aksını oluşturduğu görülmektedir. Bu sütunlu yol kent in cordosunu oluşturmaktadır.
- İkincil ve üçüncül en bütünleşik akslar ise cordo aksına doğu yönünde paralel iki sokağın oluşturmuş olacağını düşündürmektedir. Bu üç caddenin ortak açıldığı alan Liman kapısı yönüdür. Aynı zamanda bu alan Gözlükule höyüğü doğu komşuluğunu oluşturmaktadır. Bu doğrultuda Liman kapısının kent in en eski kapısı olduğunu ve bu limanında Helenistik dönemden itibaren kullanılıyor olduğunu düşündürmektedir.
- En bütünleşik aks olan Cordo aksı, batı komşuluğunda ise tiyatro ve hipodrom yapılarına açılmaktadır. Kent in planlanırken ilk kurgulanan yapıları olduğu düşünülmektedir.
- Kent in ikincil bütünleşik aksı, antik dönemde dere yatağı olan su hattına paralel açılmış olduğu düşünülen akstır. Bu aksın dere yatağını geçecek şekilde üç noktada karşıya geçişi sağlayacak köprü izlerinin varlığı bilinmektedir.
- Kent in dördüncü bütünleşik aksı decumanus sütunlu caddesidir. Bu cadde Kleopatra kapısından başlayarak Demir kapıda son bulduğu görülür.

Kentin en bütünleşik aksı olan cordo ile kesişim yerinde forum yapısının yer aldığı düşünülmektedir. Limanla doğrudan bağlantısı olan bu alan kente malın girişini ve Demir kapı ile Kleopatra kapısı ilede çıkışını sağlaması açısından önem taşımaktadır.

- En az bütünleşik aksın ulaştığı yapı Tapınak yapısıdır. Dinin günlük yaşamın içinden sıyrılarak yani daha önce kent merkezlerinde olan ve kentin yönetim merkezi olan bu yapılar din ve devlet işlerinin birbirlerinden ayrılması ile kentin dışında yer almaya başlamış oldukları görülmektedir.
- Anıt mezar ve nekropoller kentin çıkışlarında yol kenarlarında bütünleşmenin en az olduğu alanlarda yer almaktadır.
- Bütünleşme değerleri düşük olan akslar üzerinde yer alan Hipodrom, Tiyatro ve Tapınak yapılarının ise kent içinde hareket sıklığının az olduğu yani günlük yaşamın içerisinde rütinde kullanılmadıklarını desteklemektedir.
- Bütünleşme değeri en yüksek olan aks ve komşuluğundaki insula alanlarında daha çok kent kullanıcılarının günlük rutinlerinde yer alan yapıların yer aldığı tespit edilmiştir.
- Kentin kuzeydoğu-güneybatı aksı demir kapıya doğru bir kırılma gerçekleştirdiği görülür. Bu kırılmanın olduğu hattın bütünleşme değerinin düşük çıkması, kente aksının karayoluna bağlanmak için ilerleyen dönemlerde yapılmış olduğunu ve kentin demir demir kapı girişinin de bu yolun yapımının tamamlandıktan sonra gerçekleşmiş olduğu söylenebilir.
- Tarsos antik kentinde cardo ve decumanus'un öngörülen forum alanına açılıyor olması forumun M.Ö. 1 yüzyıl öncesine tarihlenmesinde fikir vermektedir. Forum yapısının M.Ö. 1. yüzyıl Augustus dönemi sonrası ana cadde komşuluğundaki insula alanı içerisinde yer almış oldukları bilinmektedir.

5. SONUÇLAR VE ÖNERİLER

Arkeolojik sit alanı olarak değerlendirilen antik kentlerin mekânsal kurguları açısından analiz edilmesi ve değerlendirilmesi konusunda ülkemizde bir araştırma eksikliği izlenmiştir. Bu nedenle çalışma;

- ✓ Antik kentlerde mekân organizasyonlarının sosyo-kültürel değerler, coğrafi yapı, tarihsel birikim aracılığıyla nasıl biçimlendiğinin ortaya çıkartılmasına,
- ✓ Ovalık Kilikya antik kent dokularının biririnden kopuk mekânsal öğelerinin birbirleriyle olan ilişkilerinin incelenerek kent kurgularının ortaya konulmasına,
- ✓ Ovalık Kilikya antik kentlerinde yaşamış tüm topluluklarda toplum-mekan ilişkisinin kronolojik olarak tanımlanmasına,
- ✓ Ovalık Kilikya antik kentlerinin, kentleşme sürecindeki oluşum kurgularının analiz edilebilmesi için antik kent modeli geliştirilmesine,
- ✓ Antik kentler için bugüne kadar yapılmış olan tarihi kent okumalarını analitik bir çerçeveye oturtabilecek bir modelin geliştirilmesine odaklanmıştır.

Bu doğrultuda çalışma alanı olan Ovalık Kilikya Bölgesi antik kentlerinin mekân kurgularının belirlenmesi ve analiz edilmesinde mekân dizimi yöntemi kullanılmıştır. Mekân dizimi yapı, sokak ve kent ölçeğinde yapılan çalışmalarda, mekân kurgularının tanımlanması ve analiz edilmesi için geliştirilmiş analitik bir yöntemdir. Çalışmaya konu olan antik kentler, kent ölçeğinde yapılan çalışmalar başlığı altında değerlendirilmekle birlikte, kentsel arkeoloji ölçeğinde yöntemin kullanılmış olması açısından diğer çalışmalardan ayrılmaktadır.

Çalışmada incelenen antik kentlerin envanter bilgileri temel alınarak, oluşturulan antik kent modeli verileri ile mekân dizimi analizi kapsamındaki bütünleşme analizi analitik verileri birlikte değerlendirildiğinde aşağıdaki 3 temel başlık altında değerlendirebileceğimiz bulgulara ulaşılabilmektedir:

1. Genel kent mekanı ve formuna ilişkin bulgular
2. Kent donatılarına ilişkin bulgular
3. Kentlerin bütünleşme değerlerine ilişkin bulgular

1. Genel kent mekanı ve formuna ilişkin bulgular

- Dünya üzerinde oluşmuş ilk doğu yerleşimlerinde yaşayan halk o yörenin sorunlarına çözüm bulabilen kişileri yüceltmiş veya evrenin henüz tanımlanamayan bilinmeyen güçlerini kutsallaştırmışlardır. Bu düşünce insanın doğasında olan temel güven-inanma ihtiyacından kaynağını almıştır. Böylece ilk örgütlenmeler oluşmaya, ilk hiyerarşik ayırım şekillenmeye başlamıştır. Yöredeki sorunların çözümlenmesi sonucunda, ortaya çıkan çeşitli ürün ve malzemeler (yiyecek, eşya vb.) kutsal alanlar olarak belirlenmiş tapınak yerleşimlerine sunulmuştur. Toplanan bu ürünlerin yönetilmesi ve değerlendirilmesi gerekliliğinden doğan görevli kişi ise başka bir kimliği oluşturmuştur. Rahip sınıfının en erken gelişimi olan bu kimliğin ve temsil ettiği kavram ya da olgunun, simgeselleştirilmesi ile de anıtsal tapınaklar, şapeller ve kiliseler oluşmuştur. Bu doğrultuda dinsel sembolizm, yönetsel sembolizm, örgütsel sembolizm, bireysel sembolizm gibi kavramlar kent oluşumunda simgesel yapıları oluşturmuştur. Bu oluşum aynı düzeyde etkili olmamakla birlikte günümüze dek devam etmiştir ve etmektedir.
- Savaşın yıkıcı etkisinden korunmak için bir yerleşimde yaşayan bireyler kendileri ve kent için koruyucu kent duvarları örmüşler ya da savunma olanağının yüksek olduğu ulaşılmaz zor alanlarda yerleşim kurmuşlardır.

Yukarı kent kavramı (Akropolis) bu düşünceden yola çıkarak oluşmuştur. Yukarı kent içerisinde hububat gibi yiyecek depoları varlığı, olası saldırı dönemlerinde halka ve askere yetecek kadar yiyecek temin etme amaçlı oluşturulmuştur. Antik dönem kentlerinde yukarı kent kapsamında tapınak, saray, tahıl ambarları, askeri garnizon yapıları yer almaktadır. Mekansal biçimlenme, tanrı simgesinin tapınağa, kral simgesinin saraya, asker simgesinin garnizon yapısına dönüşmesiyle oluşmuştur. Yukarı kent sur ve yapılarının inşasında görev alan işçi sınıfı da bu ihtiyaçtan doğmuştur. Yapım şartlarının zorluğu ve yapıların büyüklüğü göz önüne alındığında bu yapılar oluşturulurken, çok fazla işçinin çalışmış olduğu öngörülebilir. Bu işçilerin inşaat faaliyetlerinde işbölümü içinde çalıştıkları, böylece bir örgütlenme oluşturdukları düşünülebilir. İşçilerin aynı zamanda barınma ve beslenme ihtiyaçlarının da karşılanması gerektiği düşünülecek olursa, aşağı kent kavramı içerisinde bu sınıfa ayrılan bir bölgenin olması gerekliliği de ortaya çıkmaktadır. Kent alanı büyüdükçe bu kenti inşa eden işçi sınıfı için ayrılan alan da büyümüştür. Ovalık Kilikya bölgesinde yukarı kent alanına sahip antik kentlerinin Anavarza, Adana, Tarsos ve Misis olduğu belirtilmektedir.

- Helenistik dönemde oluşan yukarı kent ve aşağı kent ayrımının yapılan mekân analizi sonucunda, aşağı kent oluşurken kent gelişiminin ilk olarak yukarı kent eteklerinde gelişmiş olduğu,
- Anıtsal sütunlu caddelerin hemen paralel komşusuğunda olan insula ebatlarının kente ait diğer insula ebatlarından farklılaşmasının bu caddelerin ilerleyen dönemlerde eklenmiş ya da genişletilmiş olabileceği,
- İnsula ebatlarının kent içi alanlarında bölgesel olarak farklılık gösterdiği, bununla kentin çeşitli dönemlerde üst üste yeniden yapılarak kullanılmış olduğu ile açıklanabileceği,

- Ovalık Kilikya bölgesinin helenleşmesi M.Ö 3. yüzyılda Seleukoslar ve Ptollemaiosların yerleşim alanlarında koloniler kurması ile başlamıştır (Salmeri, 2003). Bölgeye yerleşen helen koloni halkının yerleştikleri bölgelere, yaşam tarzlarının bir yansıması olan kent kurgularını da beraberinde getirdikleri ve bu sürecin Roma imparatorluk döneminde de gelişerek tamamlanmış olduğu söylenebilir.
- Çalışmada ulaşılan bulgulara göre, Ovalık Kilikya antik kentleri, jeopolitik konumları ve kent dışı bağlantıları sayesinde doğunun (Asya) veya batının (Antik Yunan, Makedonya, Roma ve Bizans), etkisiyle, farklı sosyo-kültürel değerler altında kurulmuş ve gelişmişlerdir. Bu etki sonucunda kentsel mekânların biçim, kapsam ve kullanımında farklılıklar meydana gelmiştir. Mitolojik düşünce yapısından felsefi düşünce yapısına, buradan da evreni anlamaya yönelik evrensel düşünce yapısına geçiş çabaları biçimlenme üzerinde önemli etki yaratmıştır. Düşünce sisteminde meydana gelen gelişmeler antik çağ boyunca kentlerin de değişime uğramasına neden olmuştur. Makedonya Kralı Büyük İskender'in ölümü (M.Ö 323) ile kralın komutanları arasında paylaşılan topraklardan Akdeniz Bölgesi'nin doğu kesimlerinde kurulmuş olan Helenistik dönem kentlerinde bu etkileşim daha belirgin olarak görülebilmektedir. Yunan düşünce yapısı ile o güne kadar doğu etkisinde kalmış düşünce yapısının bileşimine dayalı oluşan antik kentler gelişim göstermişlerdir. Bu kapsamda kurulmuş kentler, Roma İmparatorluğu döneminde de batı ile olan ilişkilerini arttırarak kentlerin kurulum alanlarını genişletmiş ve yeni düşüncelerin etkisinde yeni mekânlar inşa etmişlerdir.
- Süreç içerisinde oluşan ticaret kenti, koloni kent, dini merkez, tarım kenti, sanayi kentinin arka planında okunması gereken toplumsal ve toplumlar arası ilişkiler bütünü yer almaktadır. Dünya işleri ile kutsal alan sınırları, kamu alanı ve özel alan sınırları, çalışma alanı ve eğlence alanı sınırları, yerli ve yabancı kent kullanım sınırları, kadın ve erkek kullanıcıların

ayrıldığı mekânların kullanım sınırları sayesinde toplumsal ilişkilerin etkileşimlerinin başlangıç ve bitiş noktaları belirlenebilmektedir. Bu kullanım sınırları toplum ilişkilerindeki belirli hiyerarşilerden beslenmektedir. Etkileşim sınırları ile o eylemin yapılmasındaki inanç gücü mekânların büyüklük belirlemelerinde önemli bir nokta olarak karşımıza çıkmaktadır. Diğer önemli bir nokta da o kentin morfolojik, jeomorfolojik ve iklim koşullarının etkisiyle yerel malzemenin oluşması ve yapıların inşa sisteminde kullanılmasıdır. Örneğin bir ağaç türünün en fazla kullanılabilir uzunluğu, bir yapının çatı geçiş mesafesini belirleyebilmektedir. Diğer bir örnekle bir yörede çıkan taşın işlenmesi sonucu oluşan malzemenin ağırlığının insan ya da hayvan gücü ile taşınabilir olması ile belirleyici olmaktadır (40-50 kg üzerindeki malzemenin katır ile taşınması gibi)

- Kentlerin gelişimleri, özkaynaklarıyla doğrudan bağlantılıdır. Kaynakların doğru kullanılması ile kentin artan ekonomik seviyesi, kente ait fiziksel mekânların iyileştirilmesi, yenilenmesi ve geliştirilmesinde önem taşımıştır. Kentlerin içerisindeki ticaret alanları liman kentlerde limana, ovalık kentlerde ise kentin kapısına yakın inşa edilmişler ya da kentin merkezinde konumlandırılmışlardır.
- Kent içi su ihtiyacının yılboyu karşılanabilmesi için biriktirme yapıları kullanılmıştır. Kent sınırları dışından su kemerleri ile taşınan sular ilgili yapılara dağıtılmıştır. Sütunlu cadde boyunca sağlı sollu ilerleyen yağmur kanallarından akan yağmur suları ise kullanılmak üzere sarnıçlarda toplanmıştır. Anavarza antik kentine kuzeyden ve kuzeybatıdan gelen su kemerleri ile kente su girişi sağlanmıştır. Kente su girişi yapılan bu kısımda bir su deposunun varlığı düşünülmektedir. Sütunlu cadde boyunca yağmur kanalları varlığının ise kentin alt kotu olan güney kısmında, yağmur sularının toprak altında depolandığını düşündürmektedir.

- Deniz ticaretinin, kara ticaretinden düşman saldırılarına karşı daha az tehdit altında olması ve kara ticaretine göre daha kısa zamanda gidilecek yere ulaşılması açısından Ovalık Kilikya bölgesinde denizcilik gelişmiştir. Denizciliğin gelişmesi hem limanların, hem de gemi yapımının gelişmiş olması ile doğrudan bağlantılıdır. Ovalık Kilikya bölgesinin dağlık alanlarında yetişen sedir, ardıç gibi kereste kaynaklarının varlığı bölgeyi daha önemli duruma getirmiştir. Bütün bu olgulara bağlı olarak Ovalık Kilikya bölgesi kıyı kesiminde liman sayıları ve ticaret etkinlikleri artmıştır. Ticaret faaliyetlerini kolaylaştıran deniz limanlarına sahip kentler, Magarsos, Aigeai, Soloi Pompeiopolis' dir. Nehir aracılığıyla liman kent özelliğindeki kentler ise Tarsos ve Adana antik kentleridir.
- Klasik dönemdeki demokratik düşünce sistemi ile kentlerde eşit parsel anlayışı egemen olmuştur. Parsel düzenindeki eşitlik anlayışının bozulması o kente ait demokrasinin de bozulmuş olacağının bir göstergesi olabileceği düşünülmektedir Bu anlayışın helenistik dönemde kısmen korunduğu ancak Roma döneminde bu eşitlikçi anlayışın değiştiği ve parsel düzenindeki eşitlikte bozulmaların meydana geldiği görülmektedir.
- Kydnos (Berdan Çayı) üzerindeki Tarsos, Ceyhan nehri üzerindeki Mopsuestia, Seyhan nehri üzerindeki Adana, Anavarza ve Hierapolis-Kastabala kentlerinin Hellenistik Dönem'de kurulmuş veya eski yerleşimin üzerine yeniden kurularak genişletilmiş oldukları düşünülmektedir. Bu kentlerde yukarı kent ve aşağı kent varlığının bulunması ile farklı insula düzeninde bölgelerin bulunması nedeniyle Helenistik dönemde var oldukları düşünülmektedir.
- Kilikya bölgesinin Helenleşmesi yani Helen kenti özelliği taşımaları Seleukoslar ve Ptolemioslar'ın koloniler kurmaları ile gerçekleşmiş ve Roma döneminde de gelişerek devam etmiş olduğu anlaşılmaktadır.

- Roma kent kurgusunda kentler arasında aynı yapılarda yapısal benzerlikler bulunmakla birlikte plan bakımından oluşan farklılıkların arazi şartlarından kaynaklandığı tespit edilmiştir.
- Düzenli insulalar içerisinde dağılan yapıların kanalizasyon atıklarının yapıdan uzaklaştırılmasında, Ovalık Kilikya bölgesi Roma kentlerinde birbirlerini dik kesen planlamanın kolay çözümler geliştirdiği ve yol gösterici olduğu düşünülmektedir.
- Antik dönemde kentlerin;
 - daha eski yerleşim yerlerine kurulmuş
 - daha eski yerleşimlere bitişik olarak kurulmuş
 - kolonilerin devamı olarak kurulmuş kentler olarak üçe ayrılmış olduğu görülmektedir.
- Ovalık Kilikya bölgesi kentleri de Seleukos ve Ptolemaios kralları tarafından kurulan ya da yeniden adlandırılan kentler olarak ya da Roma hakimiyetinde yeniden kurulan kentler olarak karşımıza çıkmaktadır. Seleukoslar döneminde uygulanan ızgara planının üzerine yeniden yerleşim kurulan Roma kent planlamasına altlık oluşturduğu görülmektedir.
- Ovalık Kilikya kentleri geniş ve tarıma elverişli, su kaynaklarına yakın araziler üzerinde kurulmuş oldukları görülür.
- Çalışmada Ovalık Kilikya kentlerinin rastlantısal bir gelişim göstermediği, insan algısının ölçülebilir sınırlarında mekânların kurgulandığı ve halen aynı antik dönem kent çekirdeğinden yayılım gösteren günümüz kentlerinin mekân kurgularını özünde korumuş oldukları görülmektedir. Diğer bir anlatımla çalışmada incelenen kentlerin eski kent dokusu ve günümüz mevcut kent dokusu üzerinde yapılan analizlerde ilişkilendirilebilir bulgulara ulaşılmıştır.
- Ovalık Kilikya antik kentlerinin, jeopolitik konumları ve kent dışı bağlantıları sayesinde, Helenistik dönem kentlerinin Yunan düşünce yapısı

ile o güne kadar doğu etkisinde kalmış düşünce yapısının bir birleşimini oluşturmuş, Roma İmparatorluğu döneminde de batı ile olan ilişkilerini artırarak kent kurulum alanlarını genişletmiş ve yeni düşüncelerin etkisinde yeni mekânlar inşa etmiş oldukları görülmektedir.

- Krallar tarafından yönetilen Ovalık Kilikya antik kentlerinin bazılarının kent kurgularında, yöneten ve yönetilen olarak halkın ikiye bölünmesinden kaynaklı ayrışmalar görülmektedir. Bu yerleşimlerin kurguları, demokratik yönetim şeklinin biçimlendirdiği eşit arsa kullanımına dayanan ızgara kent plan kurgusundan farklılaşmışlardır. Anavarza kentinde kuzey yerleşim alanında insulalar eşit arsa kullanımına olanak sağlarken, decumanusun güney kısmında insula ebatlarında eşitsizliklerin olduğu görülmektedir. Kentin güney kesiminin kraliyetle yönetilen dönemde, kuzey kesiminin ise demokratik yönetim şekliyle oluşmuş ya da gelişmiş olduğu düşünülmektedir. Magarsus antik kentinde ise tüm insulaların eşit oluşu kentteki demokratik anlayışın bozulmadığını göstermektedir.
- Ovalık Kilikya antik kentlerinde Arkaik dönemden Roma dönemine kadar geçen süreçte kentsel kurguların, kent yönetim şekli ile doğrudan ilişkide olduğu görüşüne varılmıştır. Izgara plan kent kurgusunun Roma Cumhuriyeti döneminde kullanımına devam edildiği, Helenistik dönemde demokrasi ile yönetilen şehirlerde de kullanıldığı, krallıkla yönetilen şehirlerde ise arazi koşullarına bağlı kalan kent kurgusunun daha fazla kullanıldığı görülmektedir.
- Çalışmada Roma kentlerinin ızgara plan şemasına göre biçimlendiği ve kentte decumanus ve cardo ana akslarının bulunduğu, Adana, Magarsos, Soloi-Pompeiopolis- Hieropolis Castabala antik kentlerinde ise decumanus aksının bulunduğu saptanmıştır.
- Ovalık Kilikya antik kent topraklarında aynı dönemlerde farklı kökenden kullanıcıların yaşamış oldukları görülmekle birlikte, Roma dönemi kent

kurgularındaki kolektif kimlik ve standartlar imparatorluğun birliğini, yüceliğini simgeleyerek yaşayanların da bu birlik içinde bütünlüğü oluşturmasına katkıda bulunmuş olduğu ortaya çıkmaktadır.

- Izgara planının uygulama esası; her bireyin eşit, seçme ve seçilme hakkının olduğu demokrasi rejimi ürünü olarak, eşit boyutlarda insuların kenti eşit alanlara ayırarak, ortak kullanım alanlarının kentin merkezi bölümündeki, düz ve geniş olan alanlara yerleştirilmesidir. Ovalık Kilikya'da denizden uzak yerleşimlerin konut ve kamu bölgesi olarak ikiye, liman özelliğinde olanların ise, konut, kamu ve liman bölgesi olmak üzere üçe bölünmüş oldukları görülmektedir.

2. Kent donatılarına ilişkin bulgular

- Helenistik dönem tapınaklarının ilk kurgusu yukarı kentte gelişmiş olduğundan, bu alanın sınırlı gelişme kapasitesi ile aşağı şehire genişleme gösteren kentteki tapınak oluşumları yapının yükseltilmesi(podyum) ile inşa edilmiş oldukları,
- Helen kentlerinde tapınaklar genellikle kayalık bölge eteklerinde konumlanmış oldukları görülür. Donuktaş tapınağı ise kayalık alanda değil kent dışı bir alanda inşa edilmiştir. İmparatorluk dönemi agora yapılarının içerisinde yer alan Tapınak yapısının podyum üzerinde yükseldiği düşünüldüğünde, Tarsos'taki Donuktaş tapınağının podyum üzerinde yer almış olması Roma İmparatorluk dönemine tarihlenebileceğini düşündürmektedir.
- Antik dönemde yaşayan halkın yaşadıkları kentte tanrıyı kişiselleştirmiş oldukları bilinmektedir. Tanrının kenti koruduğu, kentin de tanrıya ait olduğu düşüncesiyle tanrıya adanan tapınakların kurulduğu görülmektedir. Ovalık Kilikya bölgesindeki Athena Magarsia, Aigeai'deki Asklepios,

Anavarza'da Ares'e adanmış tapınak, Kastabala'daki Artemis tapınağı, Tarsos Donuktaş tapınağı bunlara örnek teşkil etmektedir.

- Ovalık Kilikya kentlerinde agoranın kentin merkezinde olduğu dikkate alındığında, ana caddelerin kesişim yeri olan bölgelerde insula içlerinde ya da kesişim noktalarında yer aldıkları,
- Ovalık Kilikya kentlerinde Roma döneminde kent suru kullanımı bulunmamaktadır. Kent surlarının, Roma dönemi öncesi krallıklar dönemi, Pers dönemi ya da kendinden sonraki dönemi içeren Bizans ve Araplar döneminde yapılmış oldukları,
- Bölgede Helenistik dönemde kullanılmış olan akropoller, ileri dönemlerde askeri amaca yönelik savunma yapılarına dönüşmüş oldukları,
- Antik kent mekânsal öğelerinden olan Forum yapısı, erken dönem örneklerinde ana caddenin açıldığı mekânın şekillenmesi ile oluşurken, M.Ö 1 yüzyıl Augustus dönemi sonrası bu yapı ana cadde komşuluğunda yer alan bir yapı adasının içinde konumlanmış olduğu, Tarsos antik kentinde cardo ve decumanus aksının kesişim yerinde forum alanının bulunması, bu oluşumun M.Ö 1 yüzyıl öncesine tarihlenmesine destek vermekte olduğu düşünülmektedir.
- Yapı adası içinde forum alanının yer alması ile ana cadde üzerinde yer alan sütunlu aksın herhangi bir mekân ile kesintiye uğramadan güç vurgusunu artırmakta olduğu, dolayısıyla impartorluğun gücünün kentteki tek odağı haline dönüşmesinin sağlanmış olduğu,

3. Kentlerin bütünleşme değerlerine ilişkin bulgular

- Ovalık Kilikya bölgesi içerisinde en bütünleşik yol aksı üzerinde Adana, Misis ve Tarsus kentlerinin bulunduğu görülür. Yol ağının en kullanılabilir aks

üzerinde olması kentlerin ekonomilerinin gelişmesine, kentlerin büyümesine ve konum olarak stratejik öneme sahip oldukları görülmüştür.

- Topluluk örgütlenmelerinin mekâna yansımaları sonucu, ikincil akslara(ara yol) göre, birincil akslar(ana yol) üzerinde daha önemli mekânlar ortaya çıkmış olduğu görülmüştür.
- Ovalık Kilikya bölgesi antik kentleri arasında en yalıtılmış kentler Augusta, Magarsos, Issos ve Soloi Pompeiopolis'dir. Günümüzde Augusta antik kentinin Seyhan nehri altında kalmış olduğundan bu kentin kullanımının olmaması bu durumu açıklamaktadır. Diğer üç antik kentin liman kent özeliğinde denizyolu bağlantısının daha fazla kullanılıyor olması nedeniyle yalıtılmış olduğu görülmektedir.
- Anavarza antik kentinde en yalıtılmış, bütünleşmenin en az olduğu alanlarda anıt mezar ve nekropoller yer almaktadır.
- Anavarza antik kentinin en bütünleşik aksı olan kuzey güney sütunlu caddesi, kenti iki'ye bölmektedir. Bu cadde üzerinde dükkanların varlığı kente ticaretin önemini vurgulamaktadır.
- Anavarza'nın doğu batı yönünde kenti kuzey ve güney bölge olarak ikiye ayıran caddeninde sütunlu olarak inşa edilmiş olduğu görülmektedir. Bu aksın bütünleşme değerinin düşük çıkması, bu aksın cardo aksından sonra eklenmiş olduğunu göstermektedir.
- Adana antik kenti üzerinde yapılmış olan inşaat zemin kazılarında mozaik ile kaplı zemin kaplamalarına ulaşılmıştır. Bu kaplamanın geçmişte önemli kamu yapılarının zeminlerinde kullanıldığı bilinmektedir. Yapılmış olan bütünleşme analizinde de kentin en bütünleşik hattının bu yapının yer almış olduğu Abidinpaşa caddesi olarak belirlenmiş olması tarih okumayla analitik çıktılarını örtüşürmekte olduğu görülür.
- Adana antik kentinin en bütünleşik aksının doğu ucunun Misis antik kentiyle bağlantısı olduğu, batı kesiminin ise Tarsus antik kenti ile

bağlantısı bulunduğu görülmektedir. Kentin, antik kentleri birbirine bağlayan karayolu aksının üzerinde kurulmuş olması, Anavarza örneği ile benzerlik göstermektedir. En bütünleşik aks üzerinde kentlerin kurulmuş olması, tarih okumasından gelen bilgiler doğrultusunda, kentlerin başkent olarak anılmalarının, analitik bir çerçevede yorumlanmasını sağlamaktadır.

- Magarsos antik kentinde en bütünleşik aksların birbirlerine paralel iki cadde olduğu görülmüştür. Sokaklardan her ikiside kuzey kapılarının yakınlığından yukarı kent etkelerine bağlantı sağlamaktadır. Kentin en yalıtılmış aksının ise tapınak yapısına bağlantı sağladığı, bu doğrultuda dinin günlük yaşamın içerisinde sınırlanarak din ile devlet işlerinin birbirlerinden ayrılarak kent dışında yer almaya başladıkları bir döneme işaret etmektedir.
- Tarsus kuzeydoğu- güneybatı aksı üzerindedemir kapıya doğru bir kırılmanın varlığı kent planlarında görülmektedir. Bu kırılma hattının bütünleşme değerinin düşük çıkması, bu aksın ileri dönemlerde yapılmış olan karayoluna bağlantı sağlamak amacıyla ileri bir dönemde eklenmiş olduğu ve kentin demir kapı girişinin de bu yolun yapımı tamamlandıktan sonra gerçekleşmiş olduğu sonucuna varılmaktadır.
- Kentler toplulukların fiziksel ifade buluş şeklidir. Toplulukların fikir ve düşünce yapıları kentin temellerini oluşturur. Yönetimsel yapının düşüncelerinin ve aldıkları kararların kenti şekillendirerek vücut bulması ile kentin kullanıcılarının da kentte nasıl davranması gerektiğini belirlemektedir. Kent kurgusu yaşayanları biraraya getirebildikleri gibi ayırıştırma da yapabilmektedir. Yapılan kent incelemeleri neticesinde krallık yönetim şekliyle yönetilen antik kentlerde görülen ayrışma, Roma dönemi kent kurgusunda değişerek, ayırıştırma yerine bütünleştirme ve biraraya getirme kaygısı taşıdığı düşünülebilir. Kentin temel oluşum mantığındaki ana aksın omurgayı oluşturması ve bunun en bütünleşik mekân olarak ortaya çıkması bütüncül Roma imparatorluk anlayışının

temsili olarak gösterilebilir ve bu alanların farklı ritimler ile vurgulanması İmparatorluğun gücünü de simgelemektedir. Çalışma alanı içerisinde yer alan Anavarza, Tarsos, Soloi Pompeiopolis, Magarsos, Castabala, Adana antik kentlerinin bütüncül ana aks etrafında şekillendiği görülmektedir.

- Kentin okunaklı kılınması ve kullanıcının zihinsel haritasında yer edinebilmesi için benzer eylemlerin benzer bölümlere ayrıldığı görülmektedir. Bu oluşum Roma vatandaşının veya Roma'ya bağlı kent kullanıcılarının kendini imparatorluğun bir parçası olarak algılamasını sağlamaktadır. Roma imparatorluk topraklarında farklı kökenden kullanıcılar yaşamış olsa da kent kurgularındaki bütüncül kimlik ve standartlar imparatorluğun birliğini ve gücünü simgelerken, yaşayanların da bu birlik içinde bütünlüğü oluşturmaya katkı sağlamış olduğu düşünülmektedir. Çalışma alanında yapılan değerlendirmede bu kurgusal benzerliklerin en vurgulu olan ögesini kentin ana caddesi olan cardo ile caddenin sağında ve solunda yer alan dükkanların oluşturduğu görülmektedir. Diğer yapıların ise kamusal alan-mekan işlevi taşıdığı düşünülebilir.
- Topluluk örgütlenmelerinin mekâna yansımaları sonucu, diğerlerine göre daha önemli mekânlar ortaya çıkabilmektedir. Bu durum, mekân dizimi yönteminin ana konsepti olan bütünleşme özelliği (integration) yüksek olan alanları tanımlayarak antik kente ait mekân kurgularında öncelikli yapı ve kavramların açıklanabilmesini sağlamaktadır.
- Çalışmada Roma kentlerinin ızgara plan şemasında yer aldığı ve Anavarza ile Tarsus kentlerinde decumanus ve cardo ana akslarının bulunduğu saptanmıştır. Topluluk örgütlenmelerinin mekâna yansımaları sonucu ikincil akslara (ara yol) göre, birincil akslar (ana yol) üzerinde daha önemli mekânlar ortaya çıktığı görülmektedir. Kentsel alan bütününde, merkezi alanların kentin diğer parçalarıyla ilişkilerinin anlaşılmasını sağlayan planlama kararlarının irdelenmesinde genel kent kurgusu ve

aksların özyapısının anlaşılması önem taşımaktadır. Bu bağlamda çalışmada,

- İncelenen Ovalık Kilikya antik kentlerinde Arkaik dönemden Roma dönemine kadar geçen süreçte kentsel kurguların, kent yönetim şekli ile doğrudan ilişkide olduğu,
- Izgara plan kent kurgusunun Roma Cumhuriyeti döneminde kullanıma devam ettiği,
- Helenistik dönemde demokrasi ile yönetilen şehirlerde bu sistemin kullanıldığı, krallıkla yönetilen şehirlerde ise araziye koşullarına bağlı kent kurgusunun kullanılmış olduğu görülmüştür.
- Ovalık Kilikya kentlerinden Anavarza, Tarssos, Castabala'da en bütünselik birincil aks üzerinde dükkanların bulunduğu görülür. Bu doğrultuda kentlerin ticaret odaklı kent oldukları sonucuna varılabilmektedir.

Çalışmada, Ovalık Kilikya kentleri örneğinde kullanılan yöntemin, benzer özyapıdaki diğer bölge ve kentlerde de benzer ya da değişkenlik gösteren biçim ve içerikle kullanılabilirliğine yönelik sonuçlara ulaşılmıştır. Bu sonuçların aşağıda maddeler halinde ortaya konulmasına çaba gösterilmiştir:

- Roma dönemi şehirlerinin insula boyutları ile kendinden önceki dönemlerden gelen insula boyutlarının tespiti ile kentin kurgusunda gelişim alanlarının, değişen insula boyutlarından belirlenebilmesini sağlayabilecektir.
- Çalışma yöntemi kent ölçeğinde farklı yerleşim alanlarında, değişik etkenlerle gelişmiş kentlerin kentsel kurgularının tanımlanması ve tarihsel gelişim süreci boyunca kentsel dokularının araştırılmasında kullanılabilir sonuçlar verebilecektir.

- Kent ölçeğinde, kentsel alana yeni eklenecek yapının ya da yapıların, hareketin organizasyonu bağlamında kente etkisinin belirlenmesini sağlayabilecektir.
- Mimari tasarım ölçeğinde müze, hastane, havaalanları, üretim tesisleri gibi karmaşık yapılarda hareketin organizasyonunu açıklama ve sorunlu ya da kullanılmayan alanların mekâna tekrar kazandırılabilmesi açısından değerlendirilmesinde ya da hareket organizasyonu içerisinde aşırı kullanılmakta olan aksların kullanımının düzenlenmesinde işlev taşımaktadır.
- Kentsel ölçekte ulaşım modellerinin karşılaştırılmasında ve büyük yol projelerinin etkilerinin araştırılmasında katkı sağlayabilecektir.
- Kentlerde metro güzergahlarının değerlendirilerek yeni öneri alanlarının geliştirilmesine ışık tutabilecektir.
- Kentsel ve bölgesel ölçekte yaya ve araç ulaşım ağlarının belirlenmesi, değerlendirilmesi ve öneri ulaşım hatlarının oluşturulmasında belirleyicilerden biri olabilecektir.
- Kentsel ve bölgesel ölçekte herkes için erişilebilir yaya ulaşım ağlarının değerlendirilmesi ve öneri ulaşım hatlarının oluşturulmasında işlev taşıyabilecektir.
- Bölgesel ölçekte binalara yangın erişim yollarının değerlendirilmesi ve öneri yeni erişim ağlarının oluşturulmasında katkı sağlayacağı düşünülebilir.
- Hillier (1984), mekân dizim analizini açıklarken global ölçü ve yerel ölçü parametrelerinin birbirleri arasındaki korelasyon sayesinde, mekânın biçimsel algısının açıklanabilmekte olduğunu vurgulamaktadır. Bu doğrultuda mekânsal biçimlenmenin lokal ölçüsü (R-3) ile global ölçüsü (R-n) arasındaki korelasyon ve Hillier'in geliştirmiş olduğu metrik cetvel sayesinde kentin kavranabilirliğinin açıklanabileceği düşünülmektedir. Çalışma bulgularında da ortaya çıkan global bütünleşme değerlerinin,

ilerleyen çalışmalarda antik kentlerin algısal ve kavranabilirlik açısından değerlendirilmesinde kullanılabileceği öngörülmektedir.

- Çalışma da ulaşılan bulgular, antik kentler üzerinde tipolojik verilerin elde edilmesini kolaylaştırmaktadır. Bu veriler, Ovalık Kilikya dışındaki kentler ile karşılaştırmaların yapılabilirliğini sağlayabileceği gibi kent okumalarını destekleyici bir özellik taşımaktadır.
- Çalışmadan elde edilen bulguların, antik kentlere ilişkin kazı alanlarının yönetimi açısından arkeoloji bilim dalına katkı sağlayabileceği düşünülmektedir. Çünkü elde edilen bilgiler ile en bütünleşik akslara, sokaklara, caddelere ulaşabilmekte ve bu veriler sayesinde o kente ait hangi noktaların daha sık kullanıldığı ve dolayısıyla topluluğun kullandığı mekânların bölgeleri saptanabilmektedir. Kazı çalışmalarına öncelikle nereden başlanması gerektiği, ülkenin kazı çalışmalarına ayıracağı bütçenin (önemli yapıtların daha erken yıllarda çıkarılabilmesi gibi) daha verimli kullanılabilmesi açısından önem taşımaktadır.
- Antik kent içerisinde ne amaçla kullanıldığı henüz kesinleşmeyen yapılar için, kullanım sıklığı verileri doğrultusunda, daha güçlü varsayımların oluşturulması açısından da bilime destek olacağı beklenebilir.

Ayrıca, kentsel arkeoloji alanındaki çalışmaların sınırlı sayıda olması nedeniyle çalışma yönteminin bu alandaki farklı kapsamlı çalışmalara katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bu çalışmada yapılan inceleme, araştırma ve gözlemler sonucu elde edilen bulgular ve öneriler çerçevesinde, diğer antik kentlerin bölgesel olarak analiz edilmesi ve kent kurgularının belirlenmesi ile bu bölgeler arasındaki benzerlik ve farklılıkları kıyaslamanın, tarihsel sürecin analitik çerçevede değerlendirilmesine olumlu katkılar sağlayabileceği öngörülmüştür.

KAYNAKLAR

- Alishan, L. M., 1899. Sissouan ou L'Arméno-Cilicie. Des Description Géographique et Historique. Venise-S. Lazare: Publié Sous Les Auspices.
- Alkım, H., 2006. Urban Morpologic Analysis of Süleymaniye Through Space Syntax. M. Sc. Thesis, İstanbul Technical University, İstanbul.
- Alper, S., 2009. Quantitative Analysis of Urban Morphology: Exploring Ethnic Urban Formations and Structure in The City of İzmir, Phd. Thesis, İ.Y.T.E, İzmir.
- Altay, M. H., 1965. Adım Adım Çukurova, Adana.
- Akarca, A., 1972. Yunan Arkeolojisinin Ana Çizgileri I. Şehir ve Savunması. Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Akgül, S. A., 2001. 'Bir Kültür Mozaği Adana', Türkiye Mühendislik Haberleri, 415, Adana
- Akın, G. ve Oğuzbalaban, G. 2017. Türk Turizm Sektörü Açısından Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Önemi 2003-2016 Yılları Arası Bir Değerlendirme, I. International Symposium On Economics, Finance And Econometrics Tam Metin Bildiri Kitabı.
- Akok, M., 1957. Augusta Şehri Harabesi. Türk Arkeoloji Dergisi. Sayı VII-2. Ankara.
- Akşit O., 1970. Roma İmparatorluk Tarihi. İstanbul Üniversitesi Yayınevi, İstanbul.
- Anadolu, M., 2001. İstanbul ve Anadolu'daki Roma İmparatorluk Dönemi Mimarlık Yapıtları, 1. baskı. Arkeoloji ve Sanat Yayınları Kanaat Basımevi, İstanbul.
- Anderson, J. C., 1997. Architecture and Society, London.
- Aran, B., 1971. Anadolu'da Roma Devri Mimarisi. İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi Baskı Atölyesi, İstanbul.

- Arlı, Y., 2014. Güneybatı Anadolu'da Roma Dönemi Şehirciliği, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum.
- Aşkın, E., 2012. Dağlık Kilikya'daki Korykos Antik Kentinin Helenistik ve Roma Dönemlerinde Kentleşme Süreci. Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Ana Bilim Dalı, Mersin.
- Aşkın, E., 2006. Kent Planı ve Mimari Yapılanması Açısından Cilicia ve Lycia Bölgelerindeki Roma Dönemi Kentlerinin Karşılaştırılması. Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Ana Bilim Dalı, Mersin.
- Aydınoğlu, Ü., 1998. Olba Bölgesi Yol Ağı. Mersin Üniversitesi Kilikia Arkeolojisini Araştırma Merkezi Yayınları-I, Mersin.
- Aydınoğlu, Ü. ve Belge, B., 2017. Bir Planlama Altlığı Olarak; Roma Dönemi Tarsus Kenti Mekansal Yapısına İlişkin Değerlendirme, 2017; Megaron, 12(3).
- Aykaç, P., 2008. Çok Katmanlı Kentlerin Sunum Prensiplerinin Kültürel Öneme Bağlı Olarak Belirlenmesi, Tarsus Örneği, Yüksek Lisans Tezi, ODTÜ, Ankara.
- Bayliss, R., 1997. The Alacami in Kadirli: transformations of a sacred monument, *Anatolian studies*, 20:57-87.
- Beaufort, F., 1818. Karamania or Brief Description of the South Coast of Asia Minor, London.
- Belge, B ve Aydınoğlu, Ü., 2017. Bir Planlama Altlığı Olarak Roma Dönemi Tarsos Kenti Mekânsal Yapısına İlişkin Değerlendirme, *Megaron*, 12(3):460-474.
- Bent, Th, J., 1890. Recent Discoveries in Cilicia, *Journal Hellenic Studies* 11, JSTOR.
- Bilir, A., 2014. Roma Dönemi Doğu Akdeniz Deniz Ticaretinde Kıyı Kilikya Bölgesinin Yeri ve Önemi doktora tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal

- Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Anabilim Dalı Klasik Arkeoloji Bilim Dalı,
Konya.
- Bing, J., 1985. Sissu/Issus, and Phoenicians in Cilicia, American Journal of
Ancient History 10: 97-123.
- Bing, J. D., 1971. Tarsus: A Forgotten Colony of Lindos. JNES, 30(2): 99-109.
- Bossert, H. Th., 1950. Karataş'taki arkeolojik araştırmalar hakkında kısa ön rapor.
Belleten XIV, 661-666.
- Brandon, C., Hohlfelder, R. L., Oleson, J. P., Rauh, N., 2010. Geology, Materials,
and the Design of the Roman Harbour of Soli- Pompeiopolis,
Turkey: The Romacons field campaign of August 2009,
International Journal of Nautical Archaeology, 39 (2), Eylül.
- Bustard, W., 1997. Space, Evolution And Function In The Houses of Chaco
Canyon. Space Syntax First International Symposium, London.
- Buyruk, H., 2011. Sis' i (Kozan) Akdeniz'den Kapadokya'ya Bağlayan
Kervanyolu Kaleleri, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,
Doktora Tezi, Erzurum.
- Buyruk, H., 2018. Anavarza Antik Knetinin Bizans Surları. ODTÜ Sosyal Bilimler
Araştırmaları Dergisi, Ordu.
- Choi K. Y., 1997. The Morphology of Exploration and Encounter in Museum
Layouts. Space Syntax First International Symposium, London, 16.01-1
- Cimşit, F., Ünlü, A., 2009. Uçhisar 'Tepe Yerleşmesi' konut morfolojisinde psiko-
sosyal alan etkisi ve dizimsel analizi. İTU Dergisi/a, Mimarlık, Planlama,
Tasarım, 8(2):133-134, İstanbul.
- Çelik, A., 2010. Adana Müzesi Roma İmparatorluk Dönemi Lahitleri. Yüksek
Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji
Ana Bilim Dalı.
- Çil, E., 2006. Bir Kent Okuma Aracı Olarak Mekân Dizim Analizinin Kuramsal ve
Yöntemsel Tartışması Megaron, YTÜ Mim Fak. e-Dergisi.

- Çil, E., 2008. Kula Tarihsel Kentinin Yirminci Yüzyıldaki Fiziksel Dönüşümünün Mekân Dizim Analiziyle İncelenmesi. Gazi Üniveritesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Dergisi,23, Ankara.
- Dalton, R.C. ve Bafna, S., 2003. The syntactical image of the city, A reciprocal definition of spatial elements and spatial syntaxes, Fourth Space Syntax Symposium, London.
- Dani, A. H., Mohen, J. P., Lorenzo, JL., Masson, V. M., Obenga,T., Sakellariou, M. B., Thapar, B. K. and Changshou, Z., 1991. History of Humanity, From the 3rd Millenium to 7th Century B.C., Volume II.
- De Giorgi, A. U., 2011. Hellenistic Founders, Roman Builders: Anazarbus in Cilicia Hellenismus in der Kilikia Pedias, Byzas, 14:121-138.
- Demir, F., 2016. Kilikya'daki Aigeai Kenti ve Tarihi. Çukurova Araştırma Dergisi, 2(2), Adana.
- Demirkaya, H., 1999. Mekân Kavramının Tarihsel Süreç İçinde İncelenmesi ve Günümüzde Mekân Anlayışı. Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Dilci, M ve Uygur, S. H., 2015. Efsanelerin İçindeki Antik Kentlerimiz- I/Ölümsüzlük Şehri: Misis. Adana Kent Kültürü ve Sanat Dergisi, Eylül Sayısı, Adana.
- Dilci , M., Emrahoğlu, N., Emrahoğlu, K.,Tokbay, E., 2016. Anavarza, Altınşehir Adana Kent Kültürü ve Sanat Dergisi, Adana.
- Dikmen, Ç. ve Toruk, F., 2017. Magarsos Antik Kenti Anıtsal Yapılarının Korunmasına Yönelik Öneriler. Social Science Studies, 5(9):41- 64.
- Dio C., 1917. Roman History, Volume VI: Books 51–55, trans. E. Cary and H.B. Foster (1917) Loeb Classical Library 83, Cambridge, MA, Harvard University Press, pp. 263, 265. © 2015 President and Fellows of Harvard College.
- Doxiadis, C. A., 1972. Architectural Space in Ancient Greece.

- Durugönül, S., 1995. Kilikia Kulelerinin Tarihteki Yeri. *Arkeoloji Dergisi*, III:197-203, İzmir.
- Durugönül, S. 2001-2002. Development of Ancient Settlements in Cilicia. *Adalya*, V:107-118.
- Durugönül, S., Durukan, M., Aşkın, E., Alkaç, E., Kaplan, D., Körsulu, H., 2008. 2007 Yılı Korykos (Kızkalesi) Yüzey Araştırması Araştırma Sonuçları Toplantısı, XXVI.
- Durukan, M., 2017. Yeni Veriler Işığında Mallos, Magarsos ve Antiokheia Pyramos Problemi, *OLBA XXV*.
- Edgü, E., 2003. Konut Tercihlerinin, Mekansal Dizin ve Mekansal Davranış Parametreleri ile İlişkisi. Doktora Tezi, İ.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Edgü, E. ve Ünlü, A., 2003. Konutlarda mekansal dizin verilerinin mekan tercihleri ile ilişkisi. *İTÜ Dergisi Mimarlık, Planlama*, 2.
- Ener, K., 1986. Tarih Boyunca Adana Ovasına Bir Bakış, İstanbul.
- Engelmann, I. Niewöhner, Ph. 2010. Bauen nach der Krise. Die Spoliengalerie an der Apsis der Apostelkirche von Anazarbus, in: D. Kreikenbom et al. (Hrsg.), *Engelman– Niewöhner*, 2010.
- Erdemgil, S. ve Özoral, F., 1975. Antiochia ad Cragum. *Türk Arkeoloji Dergisi*, 22.
- Ergeç, R., 2001. Anazarbus Antik Kenti ve Nekropolü, *La Cilicie: Espaces et pouvoirs locaux*, İstanbul.
- Erhan, F., 2016. Tarihte Adana ve Çukurova Cilt I. İlkçağ'dan Ortaçağ'a Adana ve Çukurova (Edt: Yılmaz Kurt, Fatih Sansar), s. 279-306, Adana.
- Ersoy, A., 1995. Agoralar ve Bir Ticaret Yapısı Örneği: Agora Stoaları, *Ege Mimarlık Dergisi*.
- Ertürk, Ş., 2006. İlkçağ Kentlerinde Kullanılan Grid Planlamanın Toplumsal, Düşünsel ve Ekonomik Yönlerinin Değerlendirilmesi İçin Bir Çalışma

- Örneği. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık ABD, Ankara.
- Erzen, A., 1940. Kilikien bis zum Ende der Perserherrschaft, Leipzig.
- Farrington, A., 1995. The Roman Baths of Lycia. An Architectural Study.
- Ferrero, D., 1988. Batı Anadolu'nun Eski Çağ Tiyatroları (çev: Erendiz Özbayoğlu), Ankara.
- Foster, N., 1997. Opening Address. Space Syntax First International Symposium, London.
- Freely, J. 2008. Türkiye Uygarlıklar Rehberi 4 Akdeniz Kıyıları (Çev: T. Birkan, G. Koca, A. Biçen), Yapı Kredi Yayınları. İstanbul.
- Gates, M. H., 2011. 2009 Season At Kinet Höyük (Yeşil-Dörtöy, Hatay). KST, 32(3):182-195.
- Gates, M. H., 2013. Early Iron Age Newcomers at Kinet Höyük, Eastern Cilicia. The Philistines and Other "Sea Peoples" in Text and Archaeology, ed. by A.E. Killebrew and G. Lehmann. Atlanta: Society of Biblical Literature. 485-508.
- Girginer, K. S., 2000. Tepebağ Höyük (URUAdaniia) Kizzuwatna Ülkesinin Başkenti miydi?, Efsaneden Tarihe, Tarihten Bugüne Adana: Köprü Başı, Eds: E. Artun-S. Koz, İstanbul.
- Girginer, R., 2008. Innovation und Kulturtransfer in Anazarbus, der einstigen Metropole Kilikiens, in: Pirson – Wulf-Rheidt.
- Gough, M., 1952. 'Anazarbus' Anatolian Studies 2.
- Goldman, H., 1950. Excavations at Gözlü Kule, Tarsos I. The Hellenistic and Roman Periods, Princeton, Princeton University Press, United States.
- Göney, S., 1976. Adana Ovaları, İstanbul.
- Gündoğdu, M., 1995. Şehinsel Mekan Biçimlenme Özelliklerinin Yaya Hareketi Üzerindeki Etkisi- Yeşilköy – Köyiçi Örneği. Yüksek Lisans Tezi, İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Gür, Ö. Ş., 1996. Mekân Örgütlenmesi, Gür Yayıncılık, Trabzon.

- Gürbüz, K., 2003. Berdan nehri'nin kuvaterner'deki evrimi ve Tarsos'un tarihçesine jeolojik bir yaklaşım. İstanbul Teknik Üniversitesi Avrasya Yerbilimleri Enstitüsü Kuvaterner Çalıştayı IV, 79-83.
- Hall, E., 1966. Hidden dimension. 1.Baskı. USA.
- Hamza, L., 2006. Antik Çağda Doğu Akdeniz'de Deniz Ticareti. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Hayli, S ve Üçeçam, D., 2003. Kadirli'nin Kuruluş ve Gelişmesi. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2(13):67-89.
- Hellenkemper, H. 1984. Das wiedergefundene Issos, Aus dem Osten des Alexanderreichs (Festschrift für Klaus Fischer), J. Ozols and V. Thewalt (ed.), 43-50, Cologne: Dumont.
- Hellenkemper, H. ve Hild, F., 1986. Neue Forschungen in Kilikien, Veröffentlichungen der Kommission für die Tabula Imperii Byzantini, Viyana.
- Hild, F. ve Hellenkemper H.. 1990. Kilikien und Isaurien. Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften.
- Hild, F. ve Hellenkemper, H., 1991. "Tabula Imperii ByzantiniV: Kilikien und Isaurien",1-2,Verlag der Osterreichischen Akademie der Wissenschaften No 221,Cartes 2 Index, Vien.
- Hellenkemper, H. ve Hild, F., 2004. Lykien und Pamphylien, Viyana.
- Hillier, B., 1994. Space Is the Machine-A Configurational Theory of Architecture. Cambridge University Press, London.
- Hillier, B. ve Hanson, J. 1984. Social Logic of Space, Cambridge University Press, London. Istanbul, Islamic Area Studies With Geographical Informations Systems-New Hoizons in Islamic Area Studies, Okabe, Atsuyuki (EDT) /Publisher: Curzon Pr Published, pp: 221,London.
- İdil, V., 1985. Likya Lahitleri, Ankara.
- Jones, A. H. M., 1937. The Cities of the Eastern Roman Provinces, Oxford.
- Jones, A. H. M., 1966. The Greek City from Alexander to Justinian, Oxford.

- Kaplan, A., 2017. Prehistorik Zamanlarda Çukurova'da Üretimin Başlaması ve İlk Yerleşimler. Çukurova Araştırmaları Dergisi, 2(3).
- Karimi, K., 1999. Urban Conservation and Spatial Transformations Preserving the Fragments or Maintaining the 'Spatial Spirit'", Space Syntax Second International Symposium, Brasilia, 62:1-14.
- Kaya, M, A., 2005. Roma İmparatoru Septimus Severus Döneminde Anadolu. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi, 39(25).
- Kaya, M, A., 2006. İmparator Septimius Severus Döneminde Anadolu. Ankara Üni. DTCF Tarih Araştırmaları Dergisi, 25(39): 28-48.
- Kejanlı, T., 2005. Anadolu'da İlk Yerleşmeler ve Kentleşme Eğilimleri. Doğu Anadolu Bölgesi Araştırmaları, s:89-97, Diyarbakır.
- Kemer, N., 2018. Anadolu'nun Tarihi Yolları ve Ankara için Bir Yeşil Yol Planlama Olanakları. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi, 9 (2): 136-143.
- Kretschmer, F., 2000. Antik Roma'da Mimarlık ve Mühendislik, Çeviren: Z. Zühre İlkelen, İstanbul.
- Kubat, A. S. ve Topçu, M., 2009. Antakya ve Konya tarihi kent dokularının morfolojik açıdan karşılaştırılması. International Journal of Human Sciences, 6 (2).
- Kubat A. S., Kaya S. K., Güler G., Sarı F., Özer Ö., 2007. The Effects of Proposed Bridges on Urban Macroform of Istanbul: A Syntactic Evaluation. 6th Uluslararası Space Syntax Sempozyumu, 003.01-12, İstanbul.
- Kurt, M., 2009. Kilikya'da Yeni Asur Egemenliği ve Yerel Güçler. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi.
- Kurt, M., 2011. Ovalık Kilikya'da M.Ö. I. Yüzyıl Roma Yönetim Olgusu ve Tarkondimotos Krallığı. Dergipark,31.
- Kuzucular, Ş., 2012. Dört Yol Hatay Çukurova Tarihi ve Türkmenleri. Color Ofset, İskenderun.

- Langlois, V., 1861. Voyage dans la Cilicie et dans les Montagnes du Taurus, Exécuté pendant les années 1852-1853, Paris.
- Lefebvre, H., 1991. The Production of Space, Oxford, OX.
- MacKay, T. S., 1968. Olba in Rough Cilicia, Michigan.
- Magie, D., 1950. Roman Rule in Asia Minor to End of Third after Christ I-II. Princeton.
- Mansel, A. M., 1995. Ege ve Yunan Tarihi, T.T.K, Ankara.
- Mellink, M. J., 1991. Anatolian Contacts with Chalcolithic Cyprus. Bulletin of the American Schools of Oriental Research, 282(1), pp.167-175.
- Nezhad, K. A., Bastani, H. K., 2012. Common Socio-Spatial Aspects of Historic Houses In Ardabil, Proceedings: Eighth International Space Syntax Symposium, Iran.
- Norberg, C., 1971. Existence, Space and Architecture.
- Owens, E. J., 2000. Yunan ve Roma Dünyasında Kent Homer Kitabevi, İstanbul.
- Özbay, F., 1998. Doğu Dağlık Kilikia Su Kanalları ve Su Köprüleri. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, İzmir.
- Özkan, Ö. M., 2007. Fizik Mekân Kurgularının Sosyal İlişkiler Üzerinden Arnavutköy Yerleşimi Bütününde Mekân Dizimi(Space Syntax) Yöntemi ile İncelenmesi. Doktora Tezi, MSÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Özyılmaz, H., 2007. Diyarbakır Geleneksel Konut Mimarisinde Morfolojik Analiz: Geleneksel Konutların Güncel Kullanımında Değerlendirilmesi. Doktora Tezi, G.Ü Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Özyılmaz, P., 2009. Kentsel açık alan tasarımlarının değerlendirilmesi için mekan dizimi yaklaşımı. Yüksek Lisans Tezi, Gebze Teknik Üniversitesi Mühendislik ve Fen Bilimleri Enstitüsü, Gebze.
- Peponis, J., 1997. Geometries of architectural description: shape and spatial configuration. 1st International Space Syntax Symposium, London
- Peponis, J. ve Wineman, J., 2002. Spatial Structure of Environment and Behavior. Handbook of Environmental Psychology. Chapter 18.

- Peschlow-Bindokat, A., 1975. Zur Säulenstraße von Pompeiopolis in Kilikien. *İstanbulur Mitteilur*, s373-39.
- Posamentir, R., 2008. Ohne Mass und Ziel? Anmerkungen zur Säulenstrasse von Anazarbus, in: *Delemen*.
- Posamentir, R., 2011. Anazarbos im Hellenismus, *Byzas*, 97-120.
- Pustu, Y., 2006. Küreselleşme Sürecinde Kent “Antik Site’den Dünya Kentine”. *Sayıştay Dergisi*,60.
- Ramazanoğlu, G., 2009. Adana’da Roma Dönemi Köprüsü: Taşköprü. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*.
- Ramsay, W. M., 1960. *Anadolu’nun Tarihi Coğrafyası*, (Çev: Mihri Pektaş), Milli Eğitim Bakanlığı Basımevi, İstanbul.
- Richardson, J., 1999. *The Administration of the Empire. CAH IX. (2. Edititon)*.
- Roller, W. D., 2014. *The Geography of Strabo: An English Translation, with Introduction and Notes*. Cambridge, Cambridge University Press.
- Rosenbauer, R., 2007. Topographisch-Urbanisitischer Survey des Ruinengeländes am Kap Karataş/Türkei. *Vorbericht zur ersten Kampagne 2006. HASB 20*, 107-119.
- Rutishauser, S., Busche, T., Buchbach, R., Rosenbauer, R., Erasmi, S., 2014. Evaluating the Quality and Accuracy of TanDEM-X Digital Elevation Models at Archaeological Sites in the Cilician Plain. *Remote Sens*.
- Rich, J., Wallace, A., 2000. *City and Country in the Ancient World [Antik Dünya’da Kırsal ve Kent]*, 1. Baskı, Çev.: Lale Özgenel, Homer Kitabevi, Ankara.
- Saban, F, D., 2006. XVI. Yüzyılda Adana Kentinin Fiziksel Yapısına Dair Bulgular. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*,15(3):161-182.
- Saban, D., 2009. *Hermann Jansen’s Planning Principles and His Urban Legacy in Adana*. Metu-JFA, Ankara.

- Salman, İ., 2000. Adana'nın Antik Kentleri. Efsaneden Tarihe, Tarihten Bugüne Adana: Köprü Başı, (Eds: S. Koz-E. Artun), İstanbul.
- Salmeri, G., 2003. Processes of Hellenization in Cilicia, Olba VIII.
- Saltuk, S., 1995. Antik Stadyumlar, İnkılap Kitabevi, İstanbul.
- Saltuk, S., 2001. Antik Çağda Hipodromlar Circuslar. Egemen Yayınları, İstanbul.
- Sarıkaya L. Y., 2009. Koruma-Planlama Süreçleri Üzerine Genel Bir Değerlendirme: Soli-Pompeipolis Örneği. SPO Planlama Dergisi.
- Sayar, M. H., Siewert P., Taeuber, H., 1993. Doğu Kilikya'da Epigrafi ve Tarihi Coğrafya Araştırmaları 1991. X. Araştırma Sonuçları Toplantısı, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara.
- Sayar, M. H., 1992. Doğu Kilikya'da Epigrafi ve Tarihi-Coğrafya Araştırmaları 1990, Araştırma Sonuçları Toplantısı IX.
- Sayar, M. H., 1993. Doğu Kilikya'da Epigrafi ve Tarihi-Coğrafya Araştırmaları 1991. X. Araştırma Sonuçları Toplantısı, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara.
- Sayar, M. H., 1995. Kilikya'da Epigrafi ve Tarihi Coğrafya Araştırmaları. XIII. Araştırma Sonuçları Toplantısı-1,55-75,Ankara.
- Sayar, M. H. 1999. Antik Kilikia'da Şehirleşme. XII. Türk Tarih Kongresi, I, Ankara.
- Sayar, M. H., 2000. "Çukurova'nın Kutsal Kenti Kastabala", Arkeoloji ve Sanat 99.
- Sayar, M. H., 2004. Kilikya'da Epigrafi ve Tarihi Coğrafya Araştırmaları 2002. XXI. Araştırma Sonuçları Toplantısı, 1.
- Sayar, M. H., 2011. "Die Siedlungsmauer am Kap Karataş ", in: Hellenismus in Kilikia Pedias. BYZAS 14. Veröffentlichungen des Deutschen Archaeologischen Instituts Istanbul, A. Hoffmann - R. Posamentir - M. H. Sayar, Eds., Ege, İstanbul.
- Sayce, A. H., 1925. Perseus and the Achaeans in the Hittite Tablets. The Journal of Hellenic Studies, 45(2):161-163.

- Schneider, E. E., 2003. Some Considerations on Elaiussa's North-Eastern Necropolis, Olba VII.
- Serdaroğlu, Ü., 2004. Lykia-Karia'da Roma Donemi Tapınak Mimarlığı. Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.
- Spanu, M., 2003. Roman Influence in Cilicia through Architecture. Olba VIII, 1-39.
- Strabon, 1993. Antik Anadolu Coğrafyası. Geographika Kitap XII-XIII-XIV, İstanbul.
- Şahin, H. 2008. Jeopolitik Açından Kilikya Bölgesi Korsanlığı. Muhibbe Darga Armağanı, Sadberk Hanım Müzesi yayını, 485-492, İstanbul.
- Şahin, F., 2014. 37.Kazı Sonuçları Toplantısı, 2. Cilt, Erzurum.
- Şahin, F., 2017. A Comparative Stratigraphy of Cilicia, Altorientalische Forschungen.
- Sha., 1979. Scriptorum Historiae Augustae, vols. I-II (çev. :D. Magie), Loeb, London.
- Spanu, M., 2003. Roman Influence in Cilicia Through Architecture, Olba VIII.
- Tahbarer, B., 2005. Antik Kilikya Sikkelerinde Asklepios Kültü. Yüksek Lisans Tezi, Ç.Ü. Sağlık Bilimleri Enstitüsü Deontoloji ve Tıp Tarihi Anabilim Dalı, Adana.
- Tanaç, M., 2000. Batı Anadolu Antik Yerleşimlerinde Kentsel Mekân Kurgusu Araştırması. Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Thorpe, M., 2002. Roman Architecture [Roma Mimarlığı], 1. Baskı, Çev.: Rıfat Akbulut, Homer Kitabevi, Ankara.
- Topdal, E., 2007. Kilikia Eyaleti Kentler ve Roma Yönetimi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Tural, O., 1999. Toplu Konut Alanlarında Biçimsel Yapının Mekân Dizimi Yöntemiyle İrdelenmesi. Doktora Tezi, MSÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Tülek, F., 2008. Osmaniye Arkeolojik Yüzey Araştırması.

- Umar, B., 2000. Kilikia –Bir Tarihsel Coğrafya Araştırması ve Gezi Rehberi. İnkılâp Kitabevi, İstanbul.
- Ünal, A., 2006. Hitit İmparatorluğu'nun Yıkılışından Bizans Dönemi'nin Sonuna Kadar Adana ve Çukurova Tarihi. Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 15(3):67-102.
- Ünlü, A., Edgü E, Ülken G., Apak S., 2008. Acil durumlarda hastane sirkülasyon sistemlerinin performansı için bir model. İTÜ Dergisi. Mimarlık, Planlama, Tasarım, 7(1).
- Ünal, A. ve Girginer K. S., 2007. Kilikya-Çukurova, İlk Çağlardan Osmanlılar Dönemine Kadar Kilikya'da Tarihi Coğrafya. Tarih ve Arkeoloji.
- Verner, R., 1951. Eine Griechische Inschrift Aus Karataş, Jahrbuch für Kleinasiatische Forschung I, p. 256-259, 325-327, Heidenbur.
- Verzone, P., 1957. Citta ellenistiche e romane dell'Asia Minore: Anazarbus, Palladio.
- Wang, Z., 2013. A Comparasion Study on Urban Morphology of Bejing and Shanghai, University of Gavle, Sweeden.
- Wheeler, M., 2004. Roman Art and Architecture [Roma Sanatı ve Mimarlığı], Çeviren: Zeynep Koçel Erdem, Homer Yayınları, İstanbul.
- Williams, S. V., 1954. Cilicia Survey, Anatolian Studies,4:121-174.
- Williams, C. J., 1979. The Development of Monumental Street Architecture with special emphasis on Roman Asia Minor. Ph.D. Dissertation, University of London, London.
- Winter, E., 1996. Staatliche Baupolitik und Baufürsorge in den Römischen Provinzen des Kaiserzeitlichen Kleinasier, Bonn.
- Wurster, W., 1996. Dynastensitz und Römerstadt: eine Skizze über Pro-zesse der Romanisierung in Lykien. Ed. F. Blakolmer et al. Festschrift Jürgen Borchardt Wien.
- Wycherley, R. E., 1993. Ege Üniversitesi Arkeoloji Kazıları, İzmir.
- Yağcı, R. ve Kaya, H. F., 2010. Soloi Pompeiopolis Kazıları.

- Yağcı, R., 2017. Mersin'in Antik Dönem Ticaret Tarihinde Soli Pompeipolis Limanı. Türk Deniz Ticareti Dempozyumu.
- Ye M. ve Josefsson H., 1997. Urban Redevelopment and City Centre Growth Using Syntactic Analysis to Help Create Better City Centre. Space Syntax First International Symposium, London, 7.01-13
- Yegül, F. K., 2003. Cilicia at Crossroads: Transformation of Baths and Bathing Culture the Roman East, Olba, 8.
- Yıldırım M. T., 2002. Bina Gereksinme Programı ile Bina Morfolojisi İlişkisinde Graflar ve Geometrik Sentaks Olanaklarının Kullanımına Yönelik Bir Yöntem Yaklaşımı. Yayınlanmamış Doktora Tezi, İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Yıldırım, T., 2010. Kentsel ve Arkeolojik Sit Alanında Adana/Tepebağ Höyüğü ve Planlama Sürecinde Kentsel Arkeoloji, Kentsel Dönüşüm, Rehabilitasyon ile Arkeopark Kavramı. Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Arkeometri A.B.D., Adana.
- Yıldırım, Ş., 2017. Yeni Araştırmaların Işığında Soloi-Pompeipolis Liman Caddesi. Bartın Üniversitesi Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları e-dergisi 4(1).
- Yurtsever, C., 2003. Ayas Tarihin Parlayan Yıldızı, Yumurtalık Belediyesi Yayını Yayın No:1, Ankara.
- Zeyrek, H. T., 2011. ANMED, Anadolu Akdenizi Arkeoloji Haberleri, Kastabala-Hierapolis Kazısı.
- Zeyrek, H. T., 2013. Kastabala Antik Kenti Kazıları. 36. Kazı Sonuçları Toplantısı, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü.
- Zoroğlu, K. L., 1995. İçel Sanat Kulübü aylık bülteni, 39.sayı, Eylül, Mersin.
- Zoroğlu, K. L., 2005. Kelenderis in Achamenidischer Zeit, Synergia, Festschrift Für Friedrich Krünzinger, Band II, (ed. B. Bront - V. Gassner - S. Ladstatter), 395-400. (Yayın No: 988696).

İnternet Kaynakları:

www.educalingo.com, Edward Standford Haritası, 2019.

www.ahdictionary.com, A.B.D Kültür Mirası Sözlüğü, 1989.

www.basbayraktar.com/mersin/Zephyrium.htm, Başbayraktar, M. 2003.

www.pelagios.org/maps_Ovalık_Kilikya_Haritası, 2018.

www.astoria.gr, Aziz. Paul'un Seyahat Güzergahı, 2016.

www.wikipedia.org, Tarsos, 2019.

ÖZGEÇMİŞ

Yelda Durgun ŞAHİN, ilk, orta ve lise öğrenimini Malatya’da tamamladı. 2001 yılında Çukurova Üniversitesi Mimarlık Bölümü’nden mezun oldu. 2002-2003 öğretim yılında Çukurova Üniversitesi Mimarlık Bölümü’nde part time öğretim elemanı olarak görev yaptı. 2006 yılında Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalında Yüksek Lisansını tamamladı. 2004- 2008 tarihleri arasında Erciyes Üniversitesi Yozgat Kampüsü-Mimarlık Bölümünde araştırma görevlisi olarak ve 2008- 2016 yılları arasında Çukurova Üniversitesi Rektörlüğü-Yapı İşleri ve Daire Başkanlığı’nda Mimar olarak çalışmıştır. 2016 yılından itibaren aynı birimde Proje İşleri Teknik Koordinatörü olarak görev yapmaya başlamış ve halen bu göreve devam etmektedir. Evli ve iki çocuk annesidir.